

19 ΦΩΤΙΟΥ Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Β 47

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΣΤΗΝ

ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

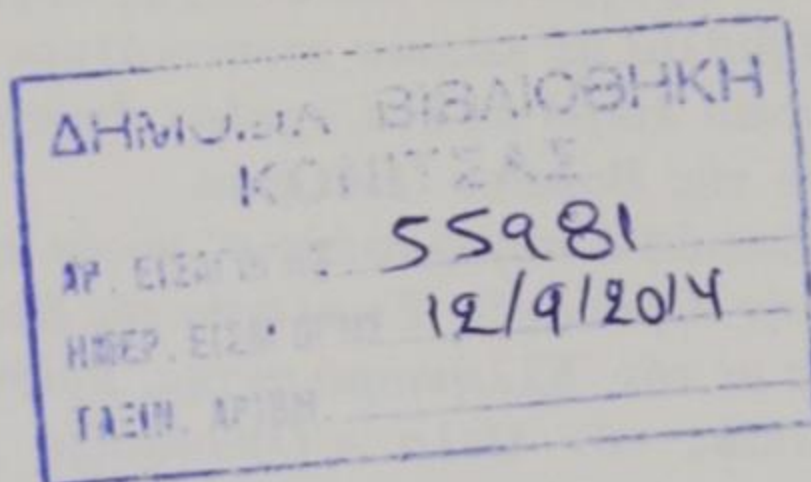

23/4

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΚΕΨΙΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΦΩΤΙΟΣ Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΝ ΒΟΡΕΙΩ ΗΠΕΙΡΩ

(Από της πρώτης διαδόσεως του Χριστιανισμού μέχρι των καθ' ἡμᾶς χρόνων)

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ελευθερη σκεψις

Ήταν πραγματικά μία εϋτυχής συγκυρία ο χρόνος ἐκδόσεως αὐτοῦ τοῦ βιβλίου μέ κάποια κινητικότητα ἢ ὁποία παρατηρήθηκε τόν τελευταῖο καιρό σέ ἓνα σχεδόν ἀνύπαρκτο γιά τόν πολύ κόσμο θέμα, αὐτό τῆς Βορείου Ἡπείρου.

Ἐπειδή ὁ συγγραφέας σ' αὐτήν τήν ἐργασία δέν ἀσχολεῖται μόνο μέ τήν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία τῆς Βορείου Ἡπείρου, ἀλλά καί ἐν πολλοῖς μέ τόν Ἑλληνισμό αὐτῆς, κρίθηκε πιά σωστό τό βιβλίο νά φέρη τελικῶς τόν τίτλο «Ὁρθοδοξία καί Ἑλληνισμός στήν Βόρειο Ἡπειρο».

Φεβρουάριος 1990

Ἐλεύθερη Σκέψις

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1990

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΚΕΨΙΣ

ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 112 - ΑΘΗΝΑ 114 72

τηλ. 3630.697 - 3614.736

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

εὐλαβῶς εἰς τοὺς πρωτεργάτας τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1914:
Γεώργιον Χριστάκη, Ζωγράφον, Μητροπολίτας Δρυϊνουπόλεως Βασί-
λειον, Βελλᾶς καὶ Κονίτισης Σπυρίδωνα καὶ Κορυτσᾶς Γερμανόν, ὡς καὶ
εἰς τοὺς ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος μαρτυρήσαντας Κληρικούς τῆς Βο-
ρείου Ἠπείρου πάλαι τε καὶ ἐπ' ἐσχάτων.

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κονίτισης

ΦΩΤΙΟΣ Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Ὁ Φώτιος Γ. Οἰκονόμου, γόνος ἱστορικῆς Σουλιώτικης ἱερατικῆς οἰκογενείας, ἐγεννήθη τό 1911 εἰς τό χωρίον Κουκουλιοί Σουλίου - Θεσπρωτίας. Εἶναι ἀπόφοιτος τοῦ Ἱεροδιδασκαλείου Βελλᾶς καί τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Καθ' ὄλην τήν διάρκειαν τῆς γερμανοϊταλικῆς κατοχῆς ἔλαβεν ἐνεργόν μέρος εἰς τήν ἐθνικήν ἀντίστασιν τοῦ Στρατηγοῦ Ν. Ζέρβα. Ὑπηρέτησεν ἐπί 35ετίαν εἰς τήν Μέσην Ἐκπαίδευσιν ὡς καθηγητής, γυμνασιάρχης καί λυκειάρχης. Εἰργάσθη ἀφιλοκερδῶς καί καρποφόρως εἰς ἐκκλησιαστικούς καί κοινωνικούς ὀργανισμούς. Συνέγραψε καί ἐξέδωσε 20 ἱστορικάς μελέτας, διά τῶν ὁποίων ἐχαρακτηρίσθη «ἀκαταπόνητος Ἡπειρώτης συγγραφεύς, Ἱστορικός», «κατ' ἐξοχήν Ἐκκλησιαστικός Ἱστορικός τῆς ὅλης Ἠπείρου» («Ἡπειρωτική Ἑστία», τ. 38, 1989, σ. 65). Διά τήν συγγραφικήν, θρησκευτικήν καί ἐθνικοκοινωνικήν του προσφοράν ἔτυχε πολλῶν εὐφήμων μνειῶν καί ἐπαίνων.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ὑπό Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου
Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καί Κονίτισης
κ.κ. Σεβαστιανοῦ.

Ἡ Ἥπειρος ἀποτελεῖ, ὡς γνωστόν, τήν «Ἀρχέγονον Ἑλλάδα» τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τήν Ἑλληνικήν (Βαλκανικήν) Χερσόνησον καί ὀρμητήριον αὐτοῦ πρὸς τοὺς λοιπούς χώρους ἐγκαταστάσεώς του.

Ἀποτελεῖ ἀκόμη ἐξόχως σημαντικὴν ἔπαλξιν διηνεκῆ τοῦ Ἑλληνορθόδοξου Χριστιανισμοῦ, ὅπου, ὡς εἰς ἄτρωτον κυματοθραύστην, προσέκρουον πολυάριθμοι εἰσβολεῖς ἀνθέλληνες καί ἀντίχριστοι, ἰδίως ἐκ Βορρᾶ καί Δύσεως.

Μάρτυρες τῶν ἀνωτέρω ἀψευδεῖς —ἐκτός τῶν σωζομένων γραπτῶν κειμένων— εἶναι καί τὰ διάσπαρτα ἀνά τήν ἐνιαίαν Ἥπειρον —ἀλλὰ καί πέραν αὐτῆς, βορείως τοῦ ἐσχάτου ὀρίου της, τοῦ Γενούσου ποταμοῦ— μεμονωμένα ἢ καί ὀμαδικά μνημεῖα καί ἄλλα κειμήλια καί Παραδόσεις τοῦ Ἥπειρωτικοῦ Πολιτισμοῦ, μέ σημαντικώτερον μάλιστα ἐπίκεντρον τήν καλουμένην Βόρειον Ἥπειρον.

Ἡ Ἥπειρος ὁμως κατέστη ὁ στόχος καί τό μῆλον τῆς Ἐριδος μεταξύ τῶν διαφόρων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, καθὼς καί γειτονικῶν λαῶν, λόγῳ τῆς στρατηγικῆς της θέσεως· διότι, μαζί μέ τήν Κέρκυραν, ἐλέγχει ἀποτελεσματικῶς καί τὰ στενά τοῦ Ὀτράντο, μοναδικῆς διόδου τῆς Ἀδριατικῆς (ἐξ οὗ καί τό «Ἀδριατικόν ζήτημα»). Ἀποτελεῖ ἐπί πλέον τήν συντομωτέραν πρόσβασιν πρὸς τήν Βαλκανικήν καί δι' αὐτῆς πρὸς τήν λοιπὴν Ἀνατολήν, στόχον τῶν ἀδηφάγων ἐπεκτατικῶν βλέψεων τῶν ἀνωτέρω λαῶν.

Ἀποτέλεσμα τῆς ἀνωτέρω τακτικῆς ἦτο ἐν πολλοῖς καί ἡ ἐπὶ ἓνα αἰῶνα (1821 ἕως 1912-13) καθυστέρησις τῆς ἀπελευθερώσεώς της ἀπὸ τοὺς Τούρκους, καθὼς καί οἱ ἐπανειλημμένοι αὐθαίρετοι διαμελισμοὶ της, μέ δραματικώτερον ἐκεῖνον τῆς Βορείου Ἠπείρου (Πρωτόκολλον Φλωρεντίας 17.12.1913), πού συνεχίζεται μέχρι καί σήμερον, παρά τὰς ἐπανειλημμένας ἀπελευθερώσεις της μέ ἑκατόμβας θυσιῶν!

Ἐν τῷ μεταξύ αἱ διάφοροι προπαγάνδαι ὑπεκίνησαν καί τήν Ἀλβανικήν, ἡ ὁποία ὑπὸ τό σημερινόν ἰδίως ἄθεον Σταλινικοῦ τύπου καθεστῶς της —τό τελευταῖον μάλιστα, πλέον, εἰς τήν Εὐρώπην— ἐπιδιώκει, μέ τήν πλαστογράφησιν τῆς Ἱστορίας καί τῶν πηγῶν της καί μέ κάθε ἄλλο ἀνοίκειον μέσον, τόν ἀφελληνισμόν, τόν ἐξαθεισμόν καί, τελικῶς, τόν ἐξαλβανισμόν τοῦ χώρου καί τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Β. Ἠπείρου. Διὰ τήν ἔγκαιρον καί ἔγκυρον ἀντιμετώπισιν τοῦ φοβεροῦ αὐτοῦ κινδύνου ἀπαιτεῖται ἄμεσως ἐγρήγορσις τῶν Πανελλήνων καί, μάλιστα τοῦ πνευματικοῦ κόσμου.

Ὁ Πανελλήνιος Σύνδεσμος Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος (ΠΑ.ΣΥ.Β.Α.) μέ τήν συντονιστικήν φοιτητικήν Ἐνωσιν Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος (Σ.Φ.Ε.Β.Α.), ἐπέτυχον ἤδη σημαντικόν σχετικόν ἔργον, μέ ὀμιλίας, ἐκδόσεις καί κυκλοφορίαν, βιβλίων, «κασετῶν», καί ἄλλου διαφωτιστικοῦ ὕλικου. Ἀποκορύφωμα τοῦ ἔργου αὐτοῦ εἶναι τό πραγματοποιηθέν ἀπό 22-24.8.1987 εἰς Κόνιτσαν Α΄ Πανελλήνιον ἐπιστημονικόν Συνέδριον μέ γενικόν θέμα: «Βόρειος Ἡπειρος - Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός». Τά δέ πρακτικά του ἐξεδόθησαν ἤδη (Ἀθήναι 1988) καί κυκλοφοροῦν εἰς ὀγκώδη (800 καί πλέον σελίδων) καί καλαίσθητον τόμον, ἀποτελοῦν ὄντως ἐξαιρετικήν πηγὴν-βοήθημα, πολυπλεύρως διαφωτιστικόν, μέ περιλήψεις, μάλιστα, καί εἰς ἄλλας γλώσσας.

Τήν προσπάθειαν αὐτήν ἐνισχύει ἀσφαλῶς ἀπό τῆς σκοπιᾶς του καί ὁ Θεολόγος ἐπίτ. Λυκειαρχῆς κ. Φώτιος Οἰκονόμου, γνωστός συγγραφεὺς εἰκοσάδος ἤδη βιβλίων ἀναφερομένων εἰς τήν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν καί τήν Παιδείαν τῆς Ἡπείρου γενικῶς, ἀλλά καί κάθε περιοχῆς εἰδικώτερον. Ἐξ αὐτῶν περί τά ἑπτὰ ἀναφέρονται εἰς τήν περιοχὴν τῆς Β. Ἡπείρου, μέ σημαντικώτερον τό ἀνά χειρας, «Ἡ Ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἡπείρῳ», καί μάλιστα εἰς Β΄ ἐκδοσιν, ἐπηυξημένην καί βελτιωμένην, προσηρμοσμένην εἰς τά νεώτερα ἐπιστημονικά δεδομένα καί τεκμήρια, ὅσα αἰ δυσμενεῖς ἐκεῖ εἰδικαί συνθῆκαι ἐπιτρέπουσι νά γνωσθοῦν.

Κατά τήν πολύπλευρον ἐξέτασιν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ θέματος τῆς Β. Ἡπείρου παρελαύνουν εἰς τό βιβλίον αὐτό, μέ κάθε δυνατὴν σαφήνειαν, γλῶσσα καθαρὰν ρέουσαν, μεθοδικότητα, περιεκτικὴ καί συνεκτικὴν ἐπαγωγικότητα, τά ἐπὶ μέρος κεφάλαια, τά ὅποια συναπαρτίζουν ἓνα ἁρμονικόν σύνολον, μέ πλούσιαν βιβλιογραφίαν, καί διανθιζόμενον μέ πολλές σχετικὰς εἰκόνας, ἐποπτικά τεκμήρια, ἀπαραίτητα διὰ τήν ἄνετον μελέτην τοῦ ἀναγνώστου.

Παρέχει, λοιπόν, ὁ κ. Οἰκονόμου καί μέ τό νέον αὐτό βιβλίον του ἐξαιρετικὴν ὑπηρεσίαν, τόσο Ἐπιστημονικὴν —εἰς τήν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν— ὅσο καί Ἐθνικὴν μέ πλούσιον διαφωτιστικόν ὕλικόν εἰς τόν εἰδικώτερον αὐτόν τομέα, τόν θρησκευτικόν, ὁ ὅποιος τόσον βαναύσως βάλλεται σήμερον ἀπό τό μοναδικόν εἰς τόν Κόσμον «ἐπίσημον» ἄθεον καθεστῶς τῆς Ἀλβανίας· δι ὃ καί συγχαίρομεν ἐπευλογοῦντες τόν ἐξαιρετικόν Ἕλληνα καί συγγραφέα.

Φεβρουάριος 1990

Ὁ Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καί Κονίτισης

Μητροπολίτης ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

εἰς τήν δευτέραν ἔκδοσιν

Ἡ πρό πολλοῦ ἀφ' ἐνός ἐξάντλησις τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς παρούσης ἐργασίας ὑπό τόν τίτλον: «Ἡ Ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ ἀπό τῆς πρώτης διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, Ἀθῆναι 1969» καί ἀφ' ἑτέρου αἰ ραγδαίαι ἐξελίξεις τῆς ὡς ἄνω Ἐκκλησίας μέχρι καί τῆς καταργήσεώς της κατά τούς τελευταίους χρόνους, ἐπέβαλον τήν ἐπηυξημένην καί βελτιωμένην ἐπανέκδοσιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Β. Ἠπείρου.

Ἡ ὀλοκλήρωσις ἄλλωστε τῆς ἱστορίας τῆς ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ Ἐκκλησίας ἱκανοποιεῖ διακαῆ μου πόθον νά δώσω πλήρη καί ἐπηκριβωμένην εἰκόνα τῆς περι ἧς ὁ λόγος Ἐκκλησίας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ὅπως ἀκριβῶς ἔπραξα καί διά τήν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐλευθέρας Ἠπείρου, ἰδιαιτέρας μου Πατρίδος.

Πρός τόν σκοπόν τοῦτον, κατά τήν ἔρευνάν μου, ἤντησα τό πρόσθετον ἱστορικόν ὑλικόν ἀπό ἀντικειμενικάς πηγάς. Ἐξ αὐτῶν ἀναφέρω τάς ἐργασίας τοῦ Κίτρου Βαρνάβα, τοῦ Κορυτσᾶς Εὐλογίου, τοῦ Ακροκεραυνίου καί πολλῶν ἄλλων συγγραφέων, οἱ ὅποιοι ἀναφέρονται εἰς τόν πίνακα τῆς γενικῆς βιβλιογραφίας καί τάς ὑποσημειώσεις. Ἰδιαιτέρως ἀναφέρω τάς ἀξιολόγους ἐργασίας τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ἀπ. Γλαβίνα, τάς ὁποίας προφρόνως καί τιμητικῶς μου ἀπέστειλε καί αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν πολύτιμον πηγὴν διά τήν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐνιαίας Ἠπείρου.

Ἡ παροῦσα μελέτη περιλαμβάνει εἰσαγωγὴν καί διαιρεῖται εἰς ἑπτὰ μέρη. Εἰς τήν εἰσαγωγὴν γίνεται λόγος κυρίως περί τῶν ὀρίων τῆς Ἠπείρου καί τῆς ἰδρύσεως ἀνεξαρτήτου Ἀλβανικοῦ κράτους εἰς βάρος

έλληνικῶν ἐδαφῶν. Εἰς τό κύριον μέρος ἐξετάζονται ἡ κατάστασις εἰς τήν Β. Ἡπειρον κατά τήν διάρκειαν τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, αἱ Ἐπισκοπαί καί Μητροπόλεις αὐτῆς, ὁ τρόπος καθ' ὃν ἀνεκηρύχθη ἀνωμάλως Αὐτοκέφαλος ἡ ἐν Ἀλβανία Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καί ἡ στάσις τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος τῆς Ἀλβανίας ἔναντι αὐτῆς. Ἐν συνεχείᾳ γίνεται λόγος περί τῶν ἱερῶν Ναῶν καί Μονῶν, περί τῶν Σχολῶν καί Διδασκάλων τοῦ Γένους, περί τῶν Ἁγίων καί τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, περί τῆς ξένης προπαγάνδας, περί τῆς προσφορᾶς τῆς ἐν Βορείῳ Ἡπείρῳ Ἐκκλησίας εἰς τόν Ἑλληνισμόν καί περί τῆς ἀξιολόγου δράσεως ἐκτός τῆς Β. Ἡπείρου διαπρεπῶν ἐκκλησιαστικῶν προσωπικοτήτων.

Τέλος, ἄς σημειωθῇ ὅτι αἱ φωτογραφίαι εἰς τό κείμενον ἐλήφθησαν, ὡς ἐπί τό πλεῖστον, ἀπό τᾶς ἐργασίας τοῦ Πανεπιστημιακοῦ καθηγητοῦ Ἀπ. Γλαβίνα, ἀπό τό βιβλίον «Ἡ ἐσταυρωμένη Βόρειος Ἡπειρος» τοῦ Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως Σεβαστιανοῦ, ἀπό τά βιβλία τοῦ τ. Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Μ. Ε. καί συγγραφέως Ἀπ. Παπαθεοδώρου καί ἀπό τά Πρακτικά τοῦ Α΄ Πανελληνίου Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου «Βόρειος Ἡπειρος - Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός» (1987).

Φ.Γ.Ο.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ὑπό τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Ἰ. Ἀναστασίου.

Περιοδ. «Γρηγόριος Παλαμᾶς»,
τεῦχος 613, Σεπτέμβριος - Ὀκτώβριος 1969.

«Κάθε βιβλίο, τό ὁποῖον παρουσιάζει τήν ἱστορίαν τοπικῶν ἐκκλησιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου εἶναι χρήσιμον, διότι ἐκ τῶν βιβλίων αὐτῶν θά προέλθῃ ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ συγγραφέας εἶναι γνωστός καί ἐξ ἄλλων παρομοίων βιβλίων, ἀναφερομένων εἰς τήν Ἱστορίαν τοπικῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἠπείρου. Εἰς τό παρόν ἔργον του ἐξετάζει πρῶτον τήν κατάστασιν τῆς Β. Ἠπείρου κατά τήν διάρκειαν τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων καί ἐν συνεχείᾳ ἐκάστην τῶν ἐπισκοπῶν αὐτῆς. Ἐκθέτει τόν τρόπον καθ' ὃν ἀνεκηρύχθη ἀνωμάλως αὐτοκέφαλος ἡ ἐν Ἀλβανίᾳ Ἐκκλησία καί κατόπιν παρέχει συντόμους πληροφορίας περί τῶν μονῶν, τῶν χριστιανικῶν μνημείων καί τῶν ναῶν τῆς Β. Ἠπείρου καί ἀναφέρει τοὺς διδασκάλους τοῦ γένους καί τοὺς ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς τοὺς καταγομένους ἐξ αὐτῆς. Τέλος κάμνει λόγον περί τῶν ξένων προπαγανδῶν καί περί τῶν ὑπηρεσιῶν τὰς ὁποίας ἡ ἐκκλησία τῆς Βορείου Ἠπείρου προσέφερεν εἰς τόν ἑλληνισμόν. Ὅπως φαίνεται καί ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἀναδρομῆς εἰς τὰ περιεχόμενα ὁ συγγραφεύς φιλοδοξεῖ νά δώσῃ πλήρην εἰκόνα τῆς ἐκκλησίας, τήν ὁποίαν περιγράφει, καί ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ του μέ τρόπον σαφῆ καί εὐσύνοπτον. Καλόν θά ἦτο εἰς ὠρισμένα σημεῖα τῆς εργασίας του νά ἀσχοληθῇ λεπτομερέστερον μέ τήν πολιτικήν καί πολιτιστικήν κατάστασιν τῆς περιοχῆς, ὥστε ὁ ἀναγνώστης νά ἔχῃ περισσοτέραν εἰκόνα τῆς Β. Ἠπείρου¹.

Ὁ συγγραφεύς ἐχρησιμοποίησε καλῶς τά βιβλιογραφικά στοιχεῖα, τά ὁποῖα εἶχεν εἰς τήν διάθεσίν του.

Τό βιβλίον εἶναι ἐπαγωγόν, χρήσιμον καί ἀξιοσύστατον ὄχι μόνον εἰς τοὺς νοσταλγούς τῆς ἀλυτρώτου Β. Ἠπείρου, ἀλλά καί εἰς πάντα ἐνδιαφερόμενον διά τά θέματα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας».

1. Ἡ ὑπόδειξις τοῦ ἀειμνήστου Καθηγητοῦ Ἰ. Ἀναστασίου ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν εἰς τήν παροῦσαν ἐπανέκδοσιν τοῦ βιβλίου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Ἡ Ἠπειρος, κατά τήν ἀρχαιότητα, ὠρίζετο φυσικῶς, γεωγραφικῶς καί ἐθνολογικῶς πρὸς ἀνατολάς ἀπὸ τήν ὄροσειράν τῆς Πίνδου καί ἐν συνεχείᾳ τοῦ Βοΐου, πρὸς νότον ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τὸ Ἴόνιον καί Ἀδριατικὸν πέλαγος καί πρὸς βορρᾶν ἀπὸ τὸν Γενοῦσον (Σκούμπι) ποταμόν, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ καί τὸ φυσικὸν πρὸς τήν Ἰλλυρίαν ὄριον².

Τὰ πρὸς βορρᾶν ὅμως ὄρια τῆς Ἠλείρου ἐνετοπίζοντο ἄλλοτε βορειότερον μέχρι τοῦ Γενοῦσου ποταμοῦ καί ἄλλοτε νοτιώτερον μέχρι τῶν Ἀκροκεραυνίων ὄρέων, ὅπως συμπεραίνομεν ἀπὸ τὰς ἀρχαίας μαρτυρίας τοῦ Ἐκαταίου, τοῦ Σκύλακος, τοῦ Διονυσίου τοῦ Περιηγητοῦ καί τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου³.

Ὁ γεωγράφος Στράβων (46 π.Χ.) θέτει ὡς βόρειον ὄριον τῆς Ἠλείρου τὸν Γενοῦσον (Σκούμπι) ποταμόν καί ὡς νότιον τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, διότι λέγει: «Ταύτην δέ τήν ὁδὸν (Ἐγνατίαν) ἐκ τῶν περὶ τήν Ἐπίδαμνον (Δυρράχιον) καί τήν Ἀπολλωνίαν τόπων ἰοῦσιν, ἐν δεξιᾷ μὲν ἔστι τὰ ἠπειρωτικὰ ἔθνη κλυζόμενα τῷ Σικελικῷ πελάγει μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἐν ἀριστερᾷ δέ τὰ ὄρη τὰ τῶν Ἰλλυριῶν...»⁴. Τὰ αὐτὰ ὄρια τῆς Ἠλείρου ἀναφέρουν ἀπὸ τούς ἀρχαίους καί ὁ Πausanίας, ὁ Πολύβιος, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Πλίνιος καί ὁ Πομπώνιος⁵. Ἀπὸ τὰς μαρ-

2. Α Κεραμοπούλου, Οἱ Ἕλληνες καί οἱ βόρειοι γείτονες, Ἀθήναι, 1954, σ. 197, κ.έ.

Κ. Στεργιοπούλου, Τὰ βόρεια σύνορα τῆς Ἠλείρου, Ἀθήναι, 1941, σ.10.

3. Ἐκατ. Fragn 106 (Jacoby) ἀπὸ τὸν Στεφ. Βυζάντιον. Σκύλ. Περίπλους 21. Διον. Περιηγ. Οἰκουμ. Περιηγ. Geogr. minores 11, σ. 12, στ.398, Κ. Πτολεμ. Βιβλ. 3, κεφ. 13 Γεωγραφικὴ Ὑφήγησις I κεφ. ΙΓ, σ. 525.

4. Στράβ. Ζ, 922,3 καὶ 4, 323.

5. Χρ. Παπασταύρου, Ἡ Ἑλλάς καί ἡ Β. Ἠπειρος, Ἀθήναι, 1945, σ. 27.

Χάρτης τῆς Ἐνιαίας Ἠπείρου.

τυρίας αὐτάς φαίνεται σαφῶς ὅτι ἡ πρὸς βορρᾶν μεθόριος τῆς Ἡπείρου ὑπῆρξεν ὁ ποταμὸς Γενοῦσος, ὁ χωρίζων γεωγραφικῶς τὴν Ἡπειρον ἀπὸ τὴν Ἰλλυρίαν.

Τὸν αὐτὸν ποταμὸν θεωροῦν ὡς βόρειον ὄριον τῆς Ἡπείρου καί πολλοὶ νεώτεροι ἱστορικοὶ καὶ γεωγράφοι, ὅπως οἱ Praschniker (Πράσνικερ), Hahn (Χάν), Bursian (Μπούρσιαν), Kiepprt (Κήπρ), Rouqueville (Πουκεβίλλ), Philippson (Φίλιπσον), Ζῶτος, Μολλοσός, Κεραμόπουλος καὶ ἄλλοι⁶.

Ἡ Ἡπειρος μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν εἰς τοὺς Ρωμαίους (148 π.Χ.) ἔγινε Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία, ἀποτελοῦσα τμῆμα τῆς Μακεδονίας⁷. Ἐπὶ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ (284-303) διηρέθη εἰς δύο ἐπαρχίας, τὴν Παλαιάν Ἡπειρον (Epirus vetus), ἡ ὁποία ἐξετείνετο ἀπὸ τὰ παράλια τοῦ Ἰονίου καὶ Ἀδριατικοῦ πελάγους μέχρι τοῦ Γενοῦσου ποταμοῦ μέ πρωτεύουσαν τὴν Νικόπολιν, καὶ τὴν Νέαν Ἡπειρον (Epirus Nova) ἐπεκτεινομένην ἀπὸ τῶν Κευρανίων ὄρέων μέχρι τοῦ Δυρραχίου μέ πρωτεύουσαν τὸ Δυρράχιον⁸.

Κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα, ὅπως πληροφορούμεθα ἀπὸ τὰ Dignitatum imperii καὶ ἀπὸ τὸν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους, ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Νέα Ἡπειρος ἀπετέλουν μέρος τῆς Μακεδονικῆς Διοικήσεως μέ πρωτεύουσαν τὴν Θεσσαλονίκην, κατὰ δέ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ (6ος αἰών) συγκατελέγοντο μεταξύ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ, ἡ μὲν πρώτη ὑπὸ ἡγεμόνα ἔχουσα πόλεις δώδεκα («Μητρόπολις Νικόπολις, Δωδώνη, Εὐροια, Ἄκτιον, Ἀδριανούπολις, Ἄππων, Φοινίκη, Ἀγχιασμός, Βουθρωτόν, Φωτική, Κέρκυρα, Ἰθάκη νῆσος»), ἡ δέ δευτέρα ὑπὸ κονσουλάριον, ἔχουσα πόλεις 9 («Δυρράχιον ἢ ποτε Ἐπίδαμνος, Σκάμπα, Ἀπολλωνία, Βούλις, Ἀμαντία, Πουλχειριούπολις, Αὐλών, Αὐλινίδος Μητρόπολις, Λίστρων καὶ Σκιπίων»)⁹. Τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἡ Ἡπειρος ἐξετείνετο πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Δυρραχίου, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ χωρίον τοῦ ἱστορικοῦ Προκοπίου: «Ἕλληνες εἰσίν, Ἡπειρῶται καλούμενοι, ἄχρι Ἐπιδάμγου (Δυρραχίου) πόλεως, ἥπερ ἐπιθαλασσία οἰκεῖται»¹⁰.

6. Praschniker, Jahrbuch der Osterr. Archäol. Institut, 21-22 (1922 - 24) παράρτημα, σ. 105-126. Hahn, Albanesische Studien, II καὶ XII Wien 1853. Bursian, Geographie von Griechenland, Leipzig 1862, σ. 10 κ.έ. Kiepprt, Lehrbuch der alten, Geographie, Berlin 1873, σ.229 κ.έ. Rouqueville, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, βιβλ. 1, κεφ. 1, σ.3. A. Philippson, Thesalien und Epirus..., Berlin 1897, σ. 194. B. Ζώτου Μολλοσσοῦ, Ἡπειρωτικαὶ Μελέται, Δρομολόγιον, Ἀθῆναι 1878, σ. 25-26. A. Κεραμοπούλου, ἐνθ. ἄνωτ., σ.197 κ.έ. Πρ.β.λ. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἡπείρῳ, Ἀθῆναι 1969, σ.16.

7. Στραβ. VII, Ἀποσπ. 48, σ.331. Δίων Κασσ., 53, 12-14.

8. Γερ. Κονιδάρη, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τ. Α, 1954 - 1960, σ. 50, Ἀ. Κεραμ. ἐνθ. ἄνωτ., σ. 201.

9. Ἱεροκλέους Συνέκδημος, ἔκδ. Parthey, Βερολίνον 1866, 651, 3, σ.14.

10. Προκοπίου, Πολ. Γοτθ., ἔκδ. Haury, σ.82.

Ἐπί Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἡ Ἰσθμὸς Ἠπειρος, μέ πρωτεύουσαν τὰ Ἰωάννινα, ἀπετέλεσεν ἴδιον Βιλαέτιον, ἐπεκτεινόμενον πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Αὐλῶνος καὶ τοῦ Βερατίου συμπεριλαμβανομένων¹¹.

Σήμερον ἡ Ἰσθμὸς Ἠπειρος ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀρίζεται πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους, πρὸς νότον ὑπὸ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τῆς Θεσσαλίας καὶ πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῆς Ἀλβανίας.

Ἡ Ἰσθμὸς Ἠπειρος ὑπῆρξε κοιτίς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πατρίς ἡρώων, διδασκάλων, μεγάλων ἐθνικῶν εὐεργετῶν καὶ ἡ πρώτη χώρα, ἡ ὁποία ἐγέννησε τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν γεωγραφικὸν ἑλληνικὸν χῶρον τὸ ὄνομα Ἑλλάς ἀπὸ τοῦ Σελλούς ἢ Ἑλλούς τῆς Δωδώνης. Τοῦτο διακηρύσσει καὶ ὁ Σταγειρίτης φιλόσοφος Ἀριστοτέλης: «Ἀρχαία Ἑλλάς ἐστὶν ἡ περὶ τὴν Δωδώνην καὶ τὸν Ἀχελῶνα ὧκουν γὰρ οἱ Σελλοὶ ἐνταῦθα καὶ οἱ καλούμενοι τότε μὲν Γραικοί, νῦν δ' Ἕλληνες»¹². Ὁ δὲ γεωγράφος Στράβων χαρακτηρίζει τὴν Ἰσθμὸς Ἠπειρον εὐάνδρον: «Εὐάνδρει ἢ τε Ἰσθμὸς Ἠπειρος πᾶσα καὶ ἡ Ἰλλυρίς»¹³.

2. ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ

Ἡ νῦν ὀνομαζομένη Βόρειος Ἰσθμὸς Ἠπειρος, εἰς τὴν ὁποίαν διαβιοῦν 400 χιλιάδες ἀκραιφνεῖς Ἕλληνες Χριστιανοὶ Ὀρθόδοξοι, κατέχεται σήμερον βιαίως ἀπὸ τοῦ Ἀλβανίου. Ὀρίζεται πρὸς βορρᾶν ἀπὸ τὸν Γενοῦσον ποταμὸν, πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος καὶ ΝΑ ἀπὸ τὴν ὀροθετικὴν γραμμὴν ἀπὸ Κορυτσᾶς μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Στυλός. Συμπεριλαμβάνει τὰς ἑλληνικὰς περιοχὰς Ἀγίων Σαράντα, Χειμάρρας, Αὐλῶνος, Ἀπολλωνίας, Δελβίνου, Ἀργυροκάστρου, Πρεμετῆς, Κορυτσᾶς, Μοσχόπολεως καὶ Ἀντιπατρείας (Βερατίου). Εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὑπῆρχον σημαντικαὶ καὶ πλούσιαι πόλεις, ὅπως ἡ Φοινίκη, τὸ Βουθρωτόν, ὁ Ὠρικός, ἡ Ἀπολλωνία, ἡ Ἀβαντίς, ἡ Βιλλίς, ἡ Ἀντιγόνεια, ἡ Φανωτή, ἡ Ἀδριανούπολις καὶ ἄλλαι¹⁴. Τὰ ὀνόματα αὐτὰ εἶναι ὄχι μόνον καθαρῶς ἑλληνικά, ἀλλὰ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ ἐπέζησαν μέχρι σήμερον, παρ' ὅλας τὰς περιπετείας τῆς χώρας. Μόνον ἡ Ἀπολλωνία, τὸ Βουθρωτόν, ἡ Φοινίκη καὶ ἡ Ἀντιγόνεια ἐξηφανίσθησαν διὰ παντός, σώζονται ὁμως αὐτῶν τὰ ἐρεῖπια¹⁵.

Ἡ Βόρειος Ἰσθμὸς Ἠπειρος ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ἀναπόσπαστον τμῆμα τῆς Ἰσθμὸς Ἠπειρος.

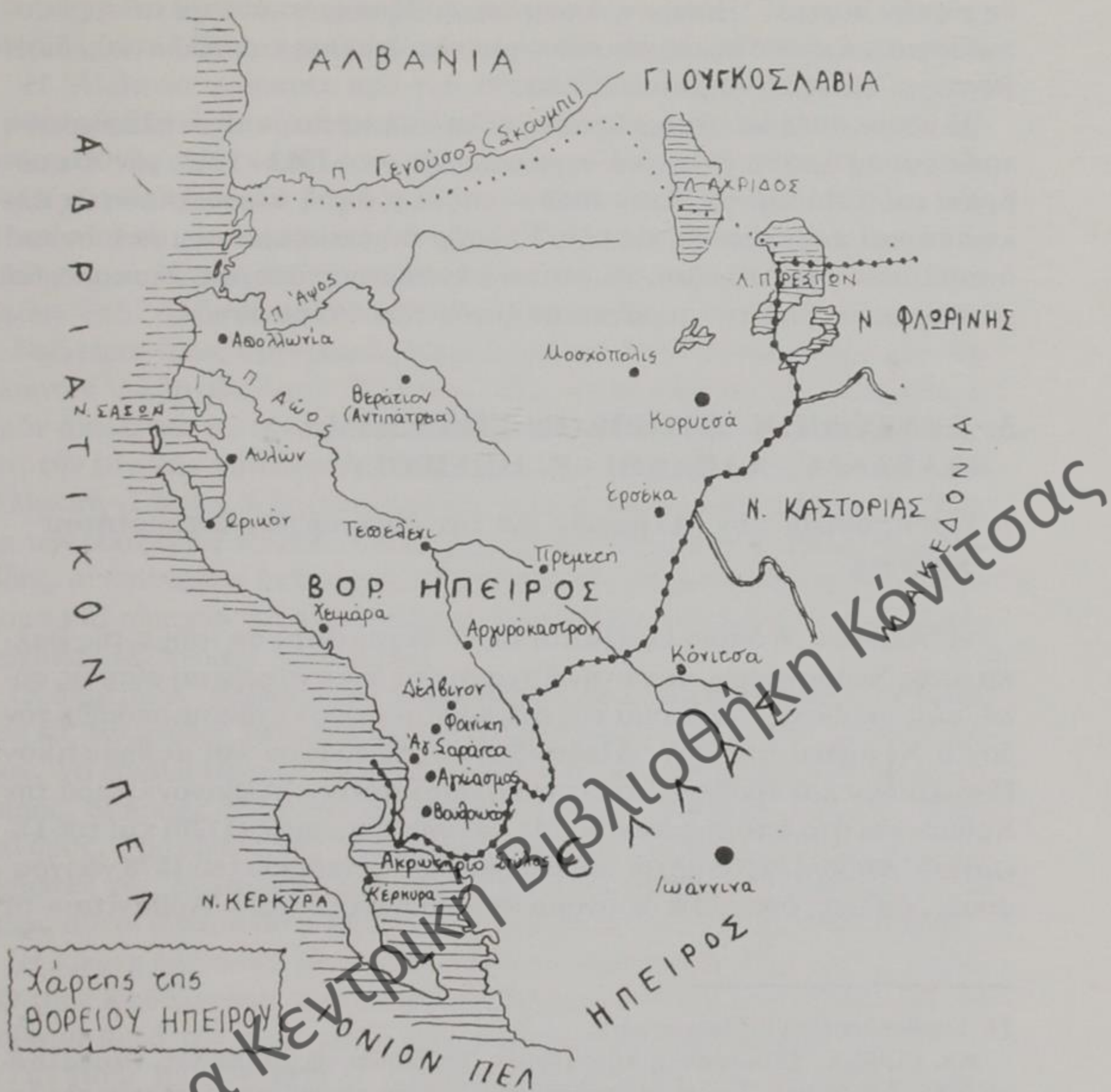
11. Δ. Εὐαγγελίδου, Ἡ Βόρειος Ἰσθμὸς Ἠπειρος, Ἀθήναι 1919, σ.11.

12. Ἀριστ. Μετέωρ. 14 (352α, 35-β3 Bekker).

13. Στράβ. Ζ, 7, 7, C326.

14. Ἱεροκλέους Συνέκδημος, ἔκδ. Parthey, Βερολίνον 1866, 651, 3, σ. 14. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ πολυπαθὴς Βόρειος Ἰσθμὸς Ἠπειρος διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Ἀθήναι 1985, σ. 7.

15. Αὐτόθι.

Χάρτης τῆς Βορείου Ἠπείρου.

Ἠπείρου, ἡ ὁποία ἀπετέλει ἀπὸ τῆς Ἄρτης μέχρι τοῦ ποταμοῦ Γενοῦσου ἐνιαίαν διοικητικήν, πολιτικήν καὶ οἰκονομικήν ἐνότητα, μέ κέντρον τὰ Ἰωάννινα, ὅπως ὅλοι οἱ γεωγράφοι καὶ ἱστορικοὶ παραδέχονται. Ἡ διαίρεσις τῆς Ἠπείρου εἰς Νότιον καὶ Βόρειον ἐγίνε τό 1913 διὰ τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Φλωρεντίας, ὅτε τό βόρειον αὐτῆς τμῆμα προσεκυρώθη ἀπὸ τὰς μεγάλας δυνάμεις εἰς τό νεότευκτον Ἀλβανικόν κρατίδιον, παρά τήν ἑλληνικότητα αὐτοῦ καί παρά τὰς διαμαρτυρίας τῶν Ἠπειρωτῶν καί τῆς Ἑλλάδος¹⁶. Ἡ δέ ὀνομασία Νότιος Ἀλβανία, ἣτις ἀπεδό-

16. Χρ. Παπασταύρου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 61.

θη εἰς τὴν Βόρειον Ἡπειρον, ἀποτελεῖ, δι' ἐξυπηρέτησιν πολιτικῆς σκοπιμότητος, ἀπλοῦν πολιτικόν ἐπινόημα τῆς Ἰταλίας καί Ἀλβανίας, διότι Βόρειος Ἡπειρος σημαίνει Ἑλλάς.

Ἡ πολυπαθὴς καὶ ἄμοιρος αὐτὴ ἑλληνικὴ γωνία, καίτοι ἠλευθερώθη τρεῖς φορές ἀπὸ τὰ ἑλληνικά στρατεύματα —τό 1912 - 1913, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1914 καὶ τό 1940 - 1941— καὶ οὐχὶ ἅπαξ ἀνεγνωρίσθη ὡς ἑλληνικὴ καὶ παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα δι' ἐπισήμων συμφωνιῶν καὶ ἀποφάσεων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἐν τούτοις, ἀτυχῶς, ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ ὑπὸ τὸν τυραννικόν ζυγόν τῶν Ἀλβανῶν.

3. ΣΥΝΤΟΜΟΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ (ΑΛΒΑΝΙΑ - ΑΛΒΑΝΟΙ - Β. ΗΠΕΙΡΟΣ)¹⁷

1. Προσπάθειαι τῶν Ἀλβανῶν διὰ τὴν δημιουργίαν ἀνεξαρτήτου κράτους

Ἡ Ἀλβανία, ἡ ὁποία ἐκτείνεται εἰς τὸ Βορειοδυτικόν τμήμα τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δέν ἀναφέρεται οὔτε ὡς φυλὴ, οὔτε ὡς ἔθνος. Τὸ ὄνομά της διὰ πρώτην φοράν ἐχρησιμοποιήθη τὸν 5ον μ.Χ. αἰῶνα ἀπὸ τὸν Ἀλεξανδρινόν γεωγράφον καὶ μαθηματικόν Πτολεμαῖον καὶ προῆλθεν ἀπὸ τὴν παλαιάν πόλιν «Ἀλβανον» παρά τὴν Κρόϊαν καὶ ἦτο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Ἄννης Κομνηνῆς (1120) καὶ τοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτου μέχρι τοῦ Βερολινείου Συνεδρίου τοῦ 1878 γεωγραφικός, ἀπλῶς, ὄρος. Τὰ δὲ ὀνόματα «Ἀλβανός» καὶ «Ἀρβανῖται» τὰ

17. Συμβουλευτικὴ βιβλιογραφία:

Ἄπ. Γλαβίνα, Ἡ ὀρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, Θεσσαλονίκη 1985. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐγγραφα περὶ τῆς πραξικοπηματικῆς συγκροτήσεως τῆς Συνόδου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας (1929), Ἰωάννινα 1981. S. Pollo - A. Puto, Ἱστορία τῆς Ἀλβανίας, μετάφρασις γαλλικὴ, Ἐκδοτικὴ Ὀμάδα, Θεσσαλονίκη. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ πολυπαθὴς Βόρειος Ἡπειρος διὰ μέσου τῶν αἰῶνων, Ἀθήναι 1985. Ἄπ. Παπαθεοδώρου, Ὁ Αὐτονομιακὸς Ἀγῶνας τῆς Βορείου Ἡπείρου, Ἀθήναι 1985. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ συμβολὴ τῆς σπουδαζούσης νεολαίας κατὰ τὸν αὐτονομιακὸν ἀγῶνα τῆς Ἡπείρου 1914, Ἰωάννινα 1985. Ἐμμ. Ρικάκη, Βεράτιον, Ἀθήναι 1910. Λ. Γκουβέλη, Γ. Παπᾶ, Ἄγνωστες ἱστορικὲς στιγμὲς, ἀπὸ τὸ δράμα τῆς Β. Ἡπείρου, Γιάννινα 1986, Γ. Δρίνου, Χρονικά τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος, Ἀθήναι 1966, Κ. Βοβολίνη, Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας, Ἀθήναι 1953, Τρ. Εὐαγγελίδου, Νέα Ἑλλάς, Ἀθήναι 1913, Ἰ. Καλογήρου, Σείμικτα Πανηπειρωτικά, φιλολογικά, «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», 38 (1989) 63. Ἐμμ. Πρωτοψάλτου, Τὸ Βορειοηπειρωτικὸν ζήτημα, Ἀνάτυπον, Ἀθήναι 1988. Ἄντ. Κοραντῆ, Τὸ Βορειοηπειρωτικὸν ἀπὸ διπλωματικῆς σκοπιᾶς, Ἀνάτυπον, Ἀθήναι 1988. Ν. Ἀντωνοπούλου, Ἡ ἐμπόλεμος κατάστασις μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας, Ἀνάτυπον, Ἀθήναι 1988. Ἄλ. Κύρου, Οἱ Βαλκανικοὶ γείτονές μας, Ἀθήναι 1962. Κ. Σκεντέρη, Ὁ Βορειοηπειρωτικὸς Ἀγῶν (1914), Ἀθήναι 1929.

ἀναφέρει διά πρώτην φοράν ὁ βυζαντινὸς συγγραφεὺς τοῦ 11ου αἰῶνος Μιχαὴλ Ἀταλιάτης, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποδίδῃ εἰς αὐτὰ ἐθνικὴν σημασίαν.

Ἡ Ἀλβανία οὐδέποτε πρό τοῦ **1912** ἀπετέλεσεν αὐτόνομον ἐθνικὸν κράτος, οὔτε εἶχεν οἰονδήποτε ἐνότητα ἐθνολογικὴν ἢ ἄλλην, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς εἶναι κατάλοιπα τῶν ἀρχαίων Ἰλλυριῶν, ὅπως τοῦτο ἀναφέρει καὶ ἐνεπίγραφος βυζαντινὸς πανηγυρικός: «Πάσης δ' ἐκείνης (τῆς Ἡπείρου) τὰ μὲν ἐπὶ θάλασσαν χωρία Ἕλληνες ὤκουν, τὰ δ' ἄνωτέρω καὶ πρὸς μεσόγαιαν βάρβαροι καὶ πάλαι καὶ νῦν, καὶ τὰ νῦν ὤκισται σποράδην ὑπὸ Ἀλβανῶν γένους Ἰλλυρικοῦ...»¹⁸.

Νεώτεροι ὅμως συγγραφεῖς παραδέχονται ὅτι οἱ προπάτορες τῶν σημερινῶν Ἀλβανῶν ἦσαν Ἕλληνες, ἀλλ' ἀσπασθέντες τὸν μωαμεθανισμόν ἀπώλεσαν μέ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τὴν γλῶσσαν, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν. Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς συνηγορεῖ καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία μέχρι τοῦ Α' π.Χ. αἰῶνος ἦτο ἡ γραπτὴ γλῶσσα τῶν Ἰλλυρικῶν πόλεων, ὅπως μαρτυροῦν τὰ γραπτὰ μνημεῖα, αἱ σφραγίδες, αἱ ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαί, τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ ἡ διατήρησις ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ἀλβανοφώνων πολλῶν λέξεων ἀρχαίων ἑλληνικῶν διαλέκτων.

Οἱ σημερινοὶ Ἀλβανοὶ διά πολιτικούς λόγους εἰς προκηρύξεις καὶ ἄρθρα εἰς διαφόρους ἐφημερίδας τοῦ Ἐξωτερικοῦ κηρύσσουν, μεταξύ ἄλλων, ὅτι εἶναι ἀπόγονοι τῶν Πελασγῶν καὶ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ ὅτι ὁ Ὀμηρος, οἱ ἥρωες τῆς ἐκστρατείας τῆς Τροίας, ὁ Φίλιππος, ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἡπείρου Πύρρος, ὁ Γεώργιος Καστριώτης καὶ οἱ ἥρωες τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως ἦσαν Ἀλβανοὶ. Οἱ ἰσχυρισμοὶ ὅμως αὐτοὶ εἶναι ἀνιστόρητοι, φαντασιώδεις καὶ προπαγανδιστικοί.

Ἡ πρώτη ἀλβανικὴ ἐθνικιστικὴ κίνησις ἤρχισε τὸν **19ον** αἰῶνα μέ βάσιν τοὺς Καθολικοὺς Ἀλβανούς τῆς Βορείου Ἀλβανίας, ἐξεδηλώθη δέ σοβαρὰ μετὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ **1877 - 1878**.

Τὴν 10ην Ἰουνίου **1878** οἱ Ἀλβανοὶ συνέστησαν τὸν Ἐθνικὸν Σύνδεσμον τῆς Πριζρένης, ἀντιπρόσωποι τοῦ ὁποίου ἐνεφανίσθησαν εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου τὴν 13ην Ἰουνίου **1878** καὶ μέ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Τουρκίας, Ἰταλίας καὶ Αὐστροουγγαρίας ἐζήτησαν τὴν ἀναγνώρισιν αὐτονόμου Ἀλβανικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον θὰ περιελάμβανε τὴν Ἡπειρον, τὴν σημερινὴν Βόρειον Ἡπειρον καὶ τὸ Κοσσυφοπέδιον.

Μετὰ ἀπὸ ἓνα ἔτος, τὸ **1879**, οἱ Ἀλβανοὶ συνέστησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν Σύνδεσμον «Ντρίτσια», ὁ ὁποῖος εἰργάσθη διά τὴν ἀφύπνισιν τοῦ ἀλβανικοῦ λαοῦ μέ τὴν ἐκτύπωσιν εἰς τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν ἀλφαβηταρίου καὶ ἄλλων βιβλίων.

Αἱ κινήσεις αὐταὶ τῶν Ἀλβανιστῶν ἔλαβον εὐρυτέρας διαστάσεις εἰς χώρας εἰς τὰς ὁποίας ἀπὸ καιροῦ εἶχον μεταναστεύσει Ἀλβανοὶ καὶ Ἀλ-

18. Σπ. Λάμπρου, Παλαιολογία καὶ Πελοποννησιακά, τ. Γ., σ. 194, 7.

βανόφωνοι, ὅπως εἰς τήν Ἰταλίαν, Ρουμανίαν καί κυρίως εἰς τήν Ἀμερικάν, ὅπου ἀπό τό 1906 ἐξέχοντες Ἀλβανοί ἐδραστηριοποιήθησαν πρὸς συνένωσιν τῶν Ἀλβανῶν καί Ἀλβανοφώνων εἰς Συλλόγους καί Σωματεῖα, διά τῶν ὁποίων ἀπέβλεπον εἰς τήν διάδοσιν τῆς γραπτῆς ἀλβανικῆς γλώσσης, τήν εἰσαγωγήν τῆς εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἀλβανίας καί τῆς Ἡπείρου καί τήν δημιουργίαν ἀνεξαρτήτου ἀπό τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον Ἀλβανικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία θά ἐχρησιμοποιεῖ τήν ἀλβανικὴν γλῶσσαν εἰς τήν λατρείαν. Κεντρικόν πρόσωπον εἰς τήν προσπάθειαν αὐτὴν τῶν Ἀλβανιστῶν ὑπῆρξεν ὁ κληρικός Φάν Νόλι, ὁ ὁποῖος ἀπό τό 1908, ὅτε ἐχειροτονήθη ἱερεὺς εἰς τήν Ἀμερικάν, μέ ἱεροτελεστίας, κηρύγματα καί μεταφράσεις ἐπέτυχε τήν ἀφύπνισιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως εἰς τοὺς Ἀλβανούς καί Ἀλβανοφώνους μετανάστας τῆς Ἀμερικῆς, προερχομένους ἀπό τήν Ἀλβανίαν καί τὴν Ἡπειρον. Μετά τό 1912, ὅτε ἰδρύθη εἰς τήν Βοστώνην ὁ πανίσχυρος Παναλβανικός Σύνδεσμος «Vatra» (Ἑστία) ὁ ἀγὼν τῶν Ἀλβανιστῶν μετεφέρθη καί εἰς τήν Ἀλβανίαν καί τὴν Βόρειον Ἡπειρον. Οἱ σκοποὶ τῶν Ἀλβανιστῶν ὑλοποιήθησαν μετὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιον πόλεμον.

2. Ἀνακήρυξις τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἀλβανίας καί σύστασις τοῦ Ἀλβανικοῦ κράτους εἰς βάρος τῶν ἑλληνικῶν ἐδαφῶν.

Τὴν 28ην Νοεμβρίου 1912 ἡ Ἀλβανικὴ Ἐθνοσυνέλευσις ὑπὸ τὸν Ἰσμαήλ Κεμάλ Βλιώρια ἐκήρυξεν εἰς τὴν Αὐλῶναν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀλβανίας ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καί ἐσχημάτισε τὴν πρώτην Ἀλβανικὴν Κυβέρνησιν.

Τὴν 27ην Δεκεμβρίου 1912 ἡ Πρεσβευτικὴ Διάσκεψις τοῦ Λονδίνου, ἡ ἐπιφορτισμένη μέ τὴν ρύθμισιν τῶν ἐδαφικῶν μεταβολῶν τῶν ἐμπολέμων, ἀναγνωρίζει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀλβανίας ὑπὸ τουρκικὴν ἐπικυριαρχίαν.

Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1913 αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις εἰς τό Λονδίνον, τῇ ἀξιώσει τῆς Ἰταλίας καί Αὐστροουγγαρίας, ἀπεφάσισαν τὴν ἰδρυσιν Ἀλβανικοῦ κράτους εἰς βάρος τῶν ἑλληνικῶν ἐδαφῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἀρχίζει νά πλέκεται τό ἀκάνθινον στεφάνι διά τὸν μαρτυρικὸν λαὸν τῆς Β. Ἡπείρου. Τὴν ἰδρυσιν Ἀλβανικοῦ κράτους ἐπεθύμουν διακαῶς ἡ Ἰταλία καί ἡ Αὐστροουγγαρία δι' ἐπεκτατικούς εἰς τὴν Βαλκανικὴν καί Ἀδριατικὴν σκοπούς, μέ τὴν ιδέαν ὅτι, ἀνίσχυρον τοῦτο νά ἐπιβιώσῃ μόνον του, θά εὐρίσκετο συνεχῶς ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν των.

Τὴν 17ην Μαΐου ἡ Διάσκεψις τῶν Πρεσβευτῶν τοῦ Λονδίνου ἀναγνωρίζει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀλβανίας ὡς κυρίαρχον κληρονομικὸν καί οὐδέτερον Πριγκιπάτον ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

Τὴν 29ην Ἰουλίου 1913 ὑπογράφεται εἰς τό Λονδίνον ἀπὸ τὰς 6 Μεγάλας Δυνάμεις, Ἀγγλίαν, Ρωσίαν, Γαλλίαν, Γερμανίαν, Ἰταλίαν καί

Η ανακήρυξις τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Β. Ἠπείρου (1914).

Αυστροουγγαρίαν, Πρωτόκολλον μέ τό όποϊον αναγνωρίζεται ή πλήρης ανεξαρτησία τῆς Ἀλβανίας, ανατίθεται εἰς διεθνή ἐπιτροπήν ή διοργάνωσις τοῦ νεοσυστάτου Ἀλβανικοῦ κράτους καί όρίζεται ότι ή ἀπό Κορυτσᾶς μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Στυλος όροθετική γραμμή θά καθορισθῆ ἀπό εἰδικήν ἐπιτροπήν.

Τόν Ὀκτώβριον τοῦ 1913 ή διεθνῆς ἐπιτροπή ή ἐπιφορτισμένη νά μελετήσῃ καί νά ἀποφασίσῃ περί τοῦ ἐθνολογικοῦ χαρακτηῆρος τῆς Β. Ἡπείρου, ἔφθασεν εἰς τήν Β. Ἡπειρον καί ἤρχισε νά ἐπισκέπτεται πόλεις καί χωρία αὐτῆς. Ἡ ἐπιτροπή καθώρισεν τόν ἐθνολογικόν χαρακτηῆρα τῆς «ἀμφισβητουμένης περιοχῆς» λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν μόνον τήν εἰς τήν οἰκίαν όμιλουμένην γλῶσσαν, παρά τάς ἐντόνους διαμαρτυρίας τῶν κατοίκων, οἱ όποιοι ἐζήτουν νά ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν ή θέλησίς των καί ή ἐθνικότης των.

Τήν 17ην Δεκεμβρίου 1913 διά τοῦ περιπτύστου Πρωτοκόλλου τῆς Φλωρεντίας καθορίζονται τά σύνορα τῆς Ἑλλάδος καί Ἀλβανίας καί παραχωροῦνται γνήσιαι ἑλληνικαί περιοχαί τῆς Ἡπείρου εἰς τό νεοσυστατόν Ἀλβανικόν κρατίδιον, χωρίς νά ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν οἱ αἰώνιοι ἐθνικοί πόθοι τῶν κατοικούντων αὐτάς ἑλληνικῶν πληθυσμῶν. Τοιουτρόπως ἐδιχοτομεῖτο ή Ἐνιαία Ἡπειρος καί ὀλοκληρον τό βόρειον τμήμα αὐτῆς παρεχωρεῖτο εἰς τήν Ἀλβανίαν, ή δέ Ἑλλάς ἐστερεῖτο πλέον τῶν περιοχῶν τῶν Ἀγίων Σαράντα, τοῦ Δελβίνου, τῆς Χειμάρρας, τοῦ Ἀργυροκάστρου, τῆς Πρεμετῆς, τῆς Κορυτσᾶς, τῆς Μοσχοπόλεως, τοῦ Βερατίου καί ἄλλων περιοχῶν. Αἱ παραχωρηθεῖσαι αὐταί περιοχαί ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν ἑλληνικαί. Τήν ἑλληνικότητα αὐτῶν διαλαλοῦν τά εἰς τάς περιοχάς αὐτάς εὑρεθέντα νομίσματα, αἱ ἑλληνικαί ἐπιγραφαί, τά ἄφθονα ἐρείπια τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καί τειχῶν, τά ἀνάγλυφα, τά ἀγγεῖα, οἱ τάφοι, τά ἤθη καί ἔθιμα, ή γλῶσσα, ή θρησκεία, οἱ μῦθοι. Ταῦτα συναντᾶ κανεῖς διάσπαρτα ἀκόμη καί σήμερον εἰς τάς βορειοτέρας περιοχάς τοῦ Βερατίου, τῆς Ἀπολλωνίας καί τοῦ Ὠρικοῦ. Μετά τήν διχοτόμησιν τῆς Ἐνιαίας Ἡπείρου καί τήν παραχώρησιν τοῦ βορείου τμήματος αὐτῆς εἰς τήν Ἀλβανίαν ἐδημιουργήθη τό Βορειοηπειρωτικόν ζήτημα.

Ἡ Ἑλλάς διά τήν παραχώρησιν τοῦ βορείου τμήματος τῆς Ἡπείρου εἰς τήν Ἀλβανίαν διεμαρτυρήθη ἀμέσως καί δέν ἔπαυσε νά προβάλλῃ τάς ἐπ' αὐτῆς ἀξιώσεις της, στηρίζουσα αὐτάς εἰς φυλετικούς, ιστορικούς, ἐθνολογικούς, γεωγραφικούς καί οικονομικούς ἀκόμη λόγους.

Τήν 31ην Ἰανουαρίου 1914 οἱ ἐν Ἀθήναις Πρέσβεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐζήτησαν ἀπό τήν Ἑλληνικήν Κυβέρνησιν τήν ἄμεσον ἐκκένωσιν τῶν παραχωρηθέντων εἰς τήν Ἀλβανίαν ἐδαφῶν, ἀπειλήσαντες ότι εἰς περίπτωσιν ἀρνήσεως δέν θά ἐπέτρεπον τήν προσάρτησιν εἰς τήν Ἑλλάδα τῶν νήσων τοῦ Ἀνατολικοῦ Αἰγαίου. Ἡ Ἑλλάς ἠναγκάσθη νά ὑποκύψῃ εἰς τάς ἀδίκους ἀξιώσεις τῶν Μ. Δυνάμεων καί νά διατάξῃ τήν ἀποχώρησιν τῶν στρατευμάτων της ἀπό τήν Β. Ἡπειρον, διαμαρτυρηθεῖσα συγχρόνως διά τήν προσγινομένην εἰς αὐτήν ἀδικίαν.

Οί Βορειοηπειρώται ενώπιον αὐτῆς τῆς καταστάσεως, ἡ ὁποία προέκυψεν ἀπό τήν σκληράν καί ἀπάνθρωπον στάσιν τῶν Μ. Δυνάμεων, ἀπεφάσισαν νά ἀγωνισθοῦν διά τήν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος των.

3. Σύντομος ἱστορική θεώρησις τοῦ αὐτονομιστικοῦ ἀγῶνος τῆς Βορείου Ἡπείρου (1914) καί οἱ σημαντικώτεροι σταθμοί τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος.

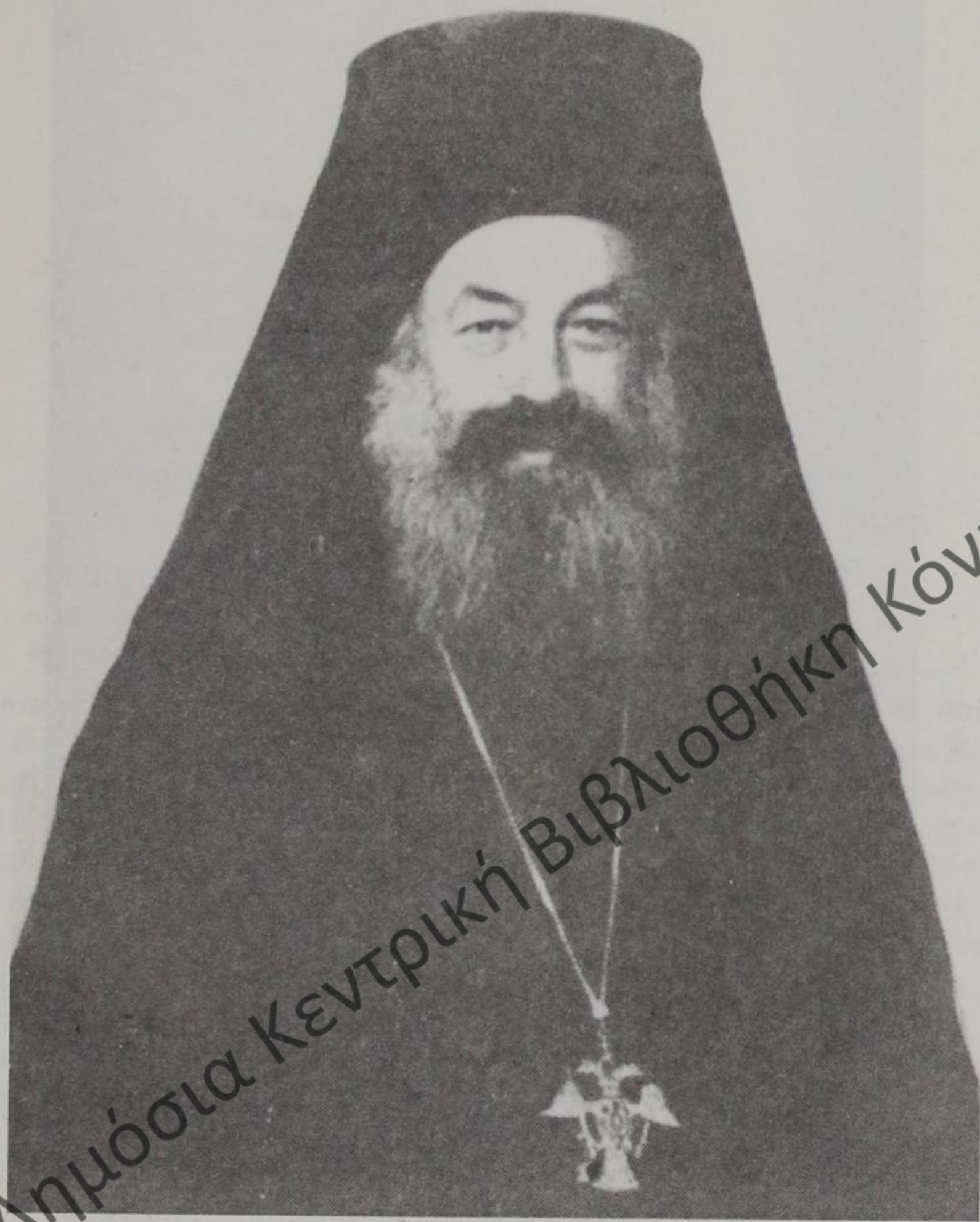
Οἱ Βορειοηπειρώται διά τήν ἄδικον συμπεριφοράν τῶν Μ. Δυνάμεων, συνεκρότησαν ἔνοπλα συλλαλητήρια εἰς ὅλας τάς πόλεις, ἀπηύθυνον ἐντόνους διαμαρτυρίας, ἐκκλήσεις καί ψηφίσματα καί ἐσχημάτισαν Ἐπιτροπὰς Ἐθνικῆς Ἀμύνης καί σώματα Ἱερῶν Λόχων καί Ἱερολοχιτισσῶν. Ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἡπείρου ἐπεκράτησεν ἐθνικός ἀναβρασμός. Εἰς τήν ἀπελπισίαν των οἱ ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ τῆς Β. Ἡπείρου ἔλαβον τά ὄπλα καί ὑπό τήν ἡγεσίαν τοῦ ἐκ Κεστορατίου τῆς Β. Ἡπείρου **Γεωργίου Χριστάκη Ζωγράφου** καί τῶν γεραρῶν Μητροπολιτῶν **Δρυϊνουπόλεως** καί **Ἀργυροκάστρου Βασιλείου** ἀπό τό Ἴνω Λάμποβον καί τοῦ **Βελλᾶς καί Κονίτσης**, μετέπειτα Μητροπολίτου Ἰωαννίνων καί ἐν συνεχείᾳ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν **Σπυρίδωνος** ἀπό τήν Ρουσιάν Πωγωνίου, ἐκήρυξαν τήν 17ην Φεβρουαρίου 1914 τήν Βόρειον Ἡπειρον Αὐτόνομον Πολιτείαν (Κράτος) μέ πρωτεύουσαν τὸ Ἀργυρόκαστρον. Κατά τήν πανηγυρικὴν ἀνακήρυξιν τῆς Αὐτονομίας τῆς Β. Ἡπείρου καί καθ' ἣν στιγμὴν ἀντικαθίστατο ἡ Γαλανόλευκὴ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἀπὸ ἐκείνην τῆς Αὐτονόμου Ἡπείρου, ἡ ὁποία εἶχεν ἐπὶ πλέον καί τὸν Βυζαντινὸν Δικέφαλον ἀετόν, ὁ Δρυϊνουπόλεως Βασίλειος, εἶπε μεταξύ ἄλλων τὰ ἐξῆς συγκινητικὰ λόγια: «Χάριν τῆς ὑπερτάτης ἐθνικῆς μας ἀνάγκης κατεβιβάσθη, ὡς ὄνειρον θεῖον, ἡμῶν τε καί τῶν πατέρων μας, Γαλανολευκὴ μας Ἐθνικὴ Σημαία. Ἀλλ' ἀντὶ σοῦ, δέν ἀνυψώνομεν ξένην, ἀλλὰ τήν θυγατέρα σου, Ἡπειρωτικὴν, προωρισμένην νά κατισχύσῃ κατὰ τῆς Ἀλβανικῆς Ἡμισελήνου...».

Ἡ Κυβέρνησις τῆς Αὐτονόμου Β. Ἡπείρου συνεκροτήθη μέ Πρόεδρον τὸν Γεώργιον Χριστάκην Ζωγράφον καί μέ Ὑπουργούς τὸν Δρυϊνουπόλεως Βασίλειον, τὸν Βελλᾶς καί Κονίτσης Σπυρίδωνα, τὸν Κορυτσᾶς Γερμανόν, τὸν πολιτευτὴν Ἄλ. Καραπάνον, τὸν Συνταγματάρχην Δ. Δούλην καί τὸν Ἰ. Παρμενίωνα. Ἡ οὕτω σχηματισθεῖσα Κυβέρνησις ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Ἡπειρωτικὸν λαόν μεταξὺ τῶν ἄλλων διεκήρυττεν: «Ἡπειρώται, μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἀπωλέσθησαν οἱ ἐλπίδες ἡμῶν μᾶς ἀποσπῶσιν ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς μας Ἑλλάδος. Τὸ πάτριον ἐδάφος κεῖται σήμερον λεία, δυνάμει ἀδίκου καί ἀκύρου βουλήσεως πάντων τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς. Ἀλλ' ἀκλόνητον ἔμεινε τὸ ἡμέτερον δίκαιον τοῦ Ἡπειρωτικοῦ λαοῦ. Κηρύσσει ἡ Β. Ἡπειρος τήν ἀνεξαρτησίαν της καί προσκαλεῖ τοὺς πολίτας της ὅπως, ὑποβαλλόμενοι εἰς πᾶσαν θυσίαν, προασπίσωσι τήν ἀκεραιότητα τοῦ ἐδάφους καί τήν ἐλευθερίαν της...»

Γεώργιος Χριστάκη Ζωγράφος,
Πρόεδρος τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς Αὐτονόμου
Ἠπείρου.

Ο πατριωτισμός τῶν Βορειοηπειρωτῶν ἠλέκτρισε τό Πανελλήνιον. Ἕλληνες στρατιῶται καί ἀξιωματικοί ἀπό τήν ἐλευθέραν Ἑλλάδα ἐγκαταλείποντες τάς τάξεις τοῦ στρατοῦ μάχονται εἰς τό πλευρόν τῶν Βορειοηπειρωτικῶν στρατευμάτων ἐναντίον τῶν Ἀλβανῶν, οἱ ὅποιοι ἐστελεχοῦντο ἀπό Ὀλλανδούς, Ἰταλούς καί Αὐστριακούς. Εἰς τόν ἱερόν ἀγῶνα τῶν Βορειοηπειρωτῶν δέν ἔμεινεν ἀμέτοχος καί ἡ σπουδάζουσα νεολαία τῆς Β. Ἠπείρου καί τῆς Ἑλλάδος, πολλοί δέ μαθηταί καί φοιτηταί ἦλθον εἰς τό Ἀργυρόκαστρον καί ἐζήτησαν νά καταταχθοῦν εἰς τούς ἱερούς λόχους. Σημαντική ὑπῆρξεν εἰς τόν ἀγῶνα τοῦτον καί ἡ συμπαράστασις τῶν Πατέρων τοῦ Ἁγίου Ὄρους καί τῶν Μητροπολιτῶν Θεσσαλονίκης Γενναδίου, Πολυανῆς Φωτίου, Καστοριᾶς Ἰωακείμ καί Ἰωαννίνων Γερβασίου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

*Ὁ Μητροπολίτης Βελλᾶς καὶ Κονίτσης, Σπυρίδων.
Ὑπουργὸς κυβερνήσεως τῆς Ἀυτονομῆς Ἠπείρου καὶ
ἀγωνιστὴς καὶ ἐμψυχωτὴς τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος.*

Οἱ καθημερινοὶ θρίαμβοι τῶν βορειοηπειρωτικῶν ὄπλων ἔφερον εἰς μεγάλην ἀπόγνωσιν τοὺς Ἀλβανούς καὶ εἰς ἀδιέξοδον τοὺς δημιουργοὺς τοῦ Ἀλβανικοῦ κράτους, οἱ ὅποιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν ἀνακωχὴν. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν τῶν Βορειοηπειρωτῶν ἐμαρτύρησαν ὁ ἱεροδιάκονος τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Κορυτσᾶς Βασίλειος Γκιώνης καὶ ὁ Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος τῆς Μητροπόλεως Κορυτσᾶς Πέτρος Οἰκο-

*Ὁ ἀγωνιστής καί ἐμψυχωτής τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ
Ἀγῶνος καί Ὑπουργός τῆς Κυβερνήσεως τῆς
Αὐτονόμου Ἠπείρου, Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως,
Βασίλειος*

νόμου, τοῦ ὁποίου τό διάτρητον ἀπό τὰς ἀλβανικάς σφαίρας ράσον διετηρεῖτο μέχρι τό 1969.

Τήν 17ην Μαΐου 1914 διά τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Κερκύρας, τό ὁποῖον ὑπεγράφη ἀπό τούς ἀντιπροσώπους τῶν Μ. Δυνάμεων, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἀλβανίας καί τῶν Βορειοηπειρωτῶν, αἱ Μ. Δυνάμεις καί ἡ Ἀλβανική κυβέρνησις ἀνεγνώρισαν εἰς τήν Βόρειον Ἠπειρον τόν ἑλληνικόν

Ὁ ἐθνομάρτυς
ἱεροδιάκονος τῆς
Μητροπόλεως
Κορυτσᾶς,
Β. Γκιώνης (+ 1914).

χαρακτῆρα, τὴν αὐτονομίαν, τὴν πλήρη ἐλευθερίαν θρησκείας καὶ ἐκ-
παιδείσεως καὶ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τὰ σχολεῖα
καὶ τὰ δικαστήρια. Τὸ ἄρθρον 7 τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Κερκύρας ἔλε-
γεν: «Αἱ Χριστιανικαὶ Ὁρθόδοξοι Κοινοτήτες εἶναι ἀνεγνωρισμένα νο-
μικά πρόσωπα ὡς καὶ αἱ ἄλλαι. Διατηροῦν τὰς περιουσίας των καὶ θά
ἔχουν ἐλευθέραν τὴν διάθεσίν των. Αἱ σχέσεις τῶν Ὁρθοδόξων κοινο-
τήτων μετὰ τῶν πνευματικῶν τῶν ἀρχηγῶν, θά εἶναι οἷαι καὶ κατὰ τό
παρελθόν. Οὐδεμία προσβολή θά γίνῃ εἰς τὰ ἀπ' αἰῶνων δικαιώματα καὶ
εἰς τὴν ἱεραρχικὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐν λόγῳ Κοινοτήτων, ἐκτός τὰς συμ-
φωνίας μετὰ τῆς Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πα-
τριαρχείου Κων/λεως». Τὸ δὲ ἄρθρον 8 προσθέτει: «Ἡ ἐκπαίδευσις εἶ-
ναι ἐλευθέρη. Εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ὁρθοδόξων Κοινοτήτων ἡ ἐκπαίδευ-
σις θά γίνεταί ἐλληνιστί. Οὐχ ἤττον ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία θά γίνε-
ται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐλληνικὴν».

Τὸν Αὐγούστον τοῦ 1914 αἱ Μ. Δυνάμεις, ἔνεκα τῆς ἐν Ἀλβανία ἐξα-
πλωμένης ἀναρχίας καὶ τοῦ ἐκραγέντος ἐν τῷ μεταξύ Α΄ Παγκοσμίου
Πολέμου, ἔδωσαν ἐντολὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα νά ἀνακαταλάβῃ στρατιω-
τικῶς τὴν Β. Ἥπειρον καὶ νά ἐπιβάλλῃ τὴν τάξιν. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ
1914 τὰ ἐλληνικά στρατεύματα ἀνακατέλαβον τὴν Β. Ἥπειρον, ὅπου
καὶ παρέμειναν μέχρι τὸν Αὐγούστον τοῦ 1916.

Τὴν 24ην Ὀκτωβρίου 1914 οἱ Βορειοηπειρῶται ἐνεσωμάτωσαν τὴν Β.
Ἥπειρον εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα, ἐκπληροῦντες τὸν προαιώνιον πόθον
των.

Τὴν 6ην Δεκεμβρίου 1915 διεξήχθησαν εἰς τὴν Β. Ἥπειρον αἱ πρῶται

βουλευτικά εκλογαί, οί δέ βουλευταί της παρεκάθησαν εις τήν Βουλήν τῶν Ἑλλήνων κατά τήν Σύνοδον τοῦ 1916.

Τήν 26ην Ἀπριλίου 1915 ὑπογράφεται εἰς τό Λονδίνον συμφωνία ἀπό τας Μ. Δυνάμεις, μέ τήν ὁποίαν ἀναγνωρίζονται τά δίκαια τῆς Ἑλλάδος ἐπί τῆς Β. Ἡπείρου.

Τό 1916 ψήφισμα τῆς εἰς Δίβρην συνελεύσεως Ἀλβανικῆς Συνελεύσεως ἀναγνωρίζει τόν ἑλληνικόν χαρακτήρα τῆς Νοτίου Ἀλβανίας», δηλαδή τῆς Β. Ἡπείρου.

Δυστυχῶς τό αὐτόνομον καθεστῶς τῆς Β. Ἡπείρου δέν διετηρήθη ἐπί πολύ. Ἡ Ἰταλία, ὡς προστάτις δύναμις τῆς Ἀλβανίας, τόν Αὐγούστον τοῦ 1916, ἀφοῦ κατέλαβε διά στρατιωτικούς δῆθεν σκοπούς τήν

Βορειοηπειῶται Βουλευταί τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς, περιτριγυρίζοντες τόν Μητροπολίτην Δρυϊνουπόλεως, Βασίλειον.

Β. Ἡπειρον μέχρι τῶν Ἰωαννίνων καί τῆς Πάργας, ἀνέτρεψε τό αὐτόνομον καθεστῶς τῆς Β. Ἡπείρου καί ἀπέπεμψε βιαίως τόν κανονικόν Ἐπίσκοπον Δρυϊνουπόλεως Βασίλειον, ὁ ὁποῖος ἐγκατεστάθη προσωρινῶς εἰς τό Δελβινάκιον τῆς ἐλευθέρας Ἡπείρου.

Τόν Δεκέμβριον τοῦ 1916 ὁ Γάλλος Διοικητής Στρατηγός Ντεσουάν ἀνεκήρυξε τήν Κορυτσάν καί τήν περιοχὴν της «αὐτόνομον ἐπαρχίαν», διοικουμένην ἀπό τοὺς Ἀλβανούς καί προστατευομένην ἀπό τας γαλ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

*Ὁ Μητροπολίτης Κορυθαῖς Γερμανός.
Ἐπίσκοπος Κυβερνήσεως τῆς Ἀυτονομίας Ἠπειροῦ.*

λικᾶς στρατιωτικᾶς ἀρχᾶς. Ἡ αὐτονομία τῆς Κορυθαῖς ἀνετράπη ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, κατόπιν ἐντόνων διαβημάτων τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου πρὸς τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν. Ὁ τότε Μητροπολίτης Κορυθαῖς Γερμανός ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐπαρχίαν του καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου παρέμεινε μέχρι τὸ 1921, φέρων τὸν τίτλον τοῦ Κορυθαῖς.

Τόν Ἰούνιον τοῦ 1917 ἡ Ἰταλία ἀνεκήρυξεν εἰς τό Ἀργυρόκαστρον τήν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀλβανίας ὑπό τήν ἰταλικήν προστασίαν μέ ἀποτέλεσμα νά εἰσαχθῇ ἡ ἰταλική καί ἀλβανική γλῶσσα εἰς τά σχολεῖα καί ἡ ἀλβανική εἰς τήν Ἐκκλησίαν.

Τήν 29ην Ἰουλίου 1919, μετά τήν ὑπογραφήν τῆς Συνθήκης τῶν Βερσαλλιωῶν, συνήφθη μεταξύ Ἑλλάδος καί Ἰταλίας ἰδιαιτέρα συμφωνία, γνωστή ὡς συμφωνία «Τιτόνι - Βενιζέλου», διά τῆς ὁποίας ἡ Ἰταλία ἀναγνωρίζει τά ἑλληνικά δικαιώματα ἐπί τῆς Β. Ἠπείρου καί ἀναλαμβάνει νά τά ὑποστηρίξη.

Τήν 15ην Μαΐου 1920 ἡ Ἀλβανία διά τῆς συνθήκης τῆς Καπεστίτσης, ἀναγνωρίζει εἰς τούς Βορειοηπειρώτας δικαιώματα ἐλευθερίας εἰς τήν παιδείαν, τήν γλῶσσαν καί τήν Θρησκείαν.

Τήν 17ην Μαΐου 1920 ἡ Γερουσία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν Ἀμερικῆς ἐψήφισεν ὑπέρ τῆς ἐνώσεως τῆς Β. Ἠπείρου μετά τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις αὐτή παρέμεινεν ἀνεκτέλεστος, διότι ἡ βία καί ἡ ἀδικία τῶν Μ. Δυνάμεων καί κυρίως τῆς Ἰταλίας ἐστραγγάλισον τήν φωνήν τοῦ δικαίου καί τῆς ἀληθείας.

Ἡ Ἰταλία ἐκράτησε τήν Β. Ἠπειρον μέχρι τό 1920, ὅτε καί παρέδωσεν αὐτήν εἰς τήν Ἀλβανίαν, ἡ ὁποία μέχρι τότε δέν εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ὡς ἐπίσημον Ἀλβανικόν κράτος. Ἡ ἀναγνώρισις τῆς Ἀλβανίας ὡς ἐπίσημου κράτους ἔγινε τό πρῶτον κατά τήν Πρεσβευτικὴν Διάσκεψιν τῶν Παρισίων τῆς 29ης Ἰουλίου 1921 καί ἐν συνεχείᾳ κατά τήν Διάσκεψιν τῆς Εἰρήνης τῆς 9ης Νοεμβρίου 1921, ὅτε αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἀνεγνώρισαν τήν ἀνεξαρτησίαν καί τήν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἀλβανίας μέ ἀποτέλεσμα νά καταργηθοῦν βαθμηδόν καί τά ὑφιστάμενα προνόμια, τά ὁποῖα εἶχον παραχωρηθῆ διά τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Κερκύρας (1914) εἰς τούς Ἑλληνας τῆς Β. Ἠπείρου. Ἐκτοτε ὁ Ἑλληνισμός τῆς Β. Ἠπείρου, παρά τούς ἡρωϊκοὺς ἀγῶνας καί θυσίας του παραμένει ἔξω ἀπό τόν κορμόν τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Μετά τήν λήξιν τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου τό βορειοηπειρωτικόν ἀπησχόλησε τήν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν. Ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ τότε ἀρχηγοὶ τῶν ἑλληνικῶν πολιτικῶν κομμάτων — Πλαστήρας, Σοφούλης, Σβῶλος, Παπανδρέου, Γονατᾶς, Ζέρβας καί ἄλλοι — ἔθεσαν εἰς τήν Βουλὴν θέμα ἐνσωματώσεως τῆς Β. Ἠπείρου εἰς τήν Ἑλλάδα.

Αἱ μετά τήν ἀπελευθέρωσιν Ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις ἔθεσαν ἐνώπιον τῶν Συμμάχων τό ζήτημα τῆς Β. Ἠπείρου. Τό ζήτημα αὐτό εἶχε τεθῆ καί παλαιότερον. Ἡ ἐν Καῖρω Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δι' ὑπομνήματός της ἀπό 12-6-1942 εἶχε θέσει ἐνώπιον τῶν Συμμάχων τό ζήτημα τῆς Β. Ἠπείρου. Κατά τήν Σύνοδον τῶν Ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν τῶν 4 νικητριῶν Μ. Δυνάμεων τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, Ἠνωμένων Πολιτειῶν Ἀμερικῆς, Ἀγγλίας, Γαλλίας καί Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, ἡ ὁποία συνῆλθεν εἰς Παρισίους, ὁ Ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Μ. Βρετανίας Bevin τήν 15-5-1946, ἔθεσε τό θέμα τῶν Ἑλληνικῶν ἀξιώσεων ἐ-

πί τῆς Β. Ἡπείρου. Εἰς τὴν πρότασιν αὐτὴν ἀντέδρασεν σφοδρῶς ὁ Ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας Μολότωφ καὶ ἡ συζήτησις ἀνεβλήθη.

Τὴν 29-7-1946 ἡ Γερουσία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν Ἀμερικῆς ἐψήφισεν διὰ δευτέραν φοράν, ὅπως ἡ Β. Ἡπειρος ἀποδοθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν αἱ ἑλληνικαὶ διεκδικήσεις εἰσήχθησαν εἰς τὴν διάσκεψιν τῶν 21 Ἐθνῶν τῶν Παρισίων. Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 30-8-1946 συνεζητήθη τὸ Βορειοηπειρωτικὸν θέμα, πλὴν ὅμως λόγῳ τῆς ἀντιδράσεως καὶ πάλιν τοῦ Μολότωφ τὸ θέμα παρεπέμφθη εἰς τὸ Συμβούλιον τῶν 4 Ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου παραμένει ἐκκρεμές, ἀναμένον τὴν δικαίαν λύσιν του, ἡ ὁποία δέν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ἐνσωμάτωσιν τῆς Β. Ἡπείρου εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα.

Εἰς τὴν διάσκεψιν τῶν 4 Ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν εἰς Νέαν Ὑόρκην, συνεφωνήθη ὅτι τὸ ζήτημα τῆς Β. Ἡπείρου θά λυθῆ μετὰ τὴν ὑπογραφήν συνθήκης εἰρήνης μετὰ τῆς Αὐστρίας. Καίτοι ὑπεγράφη ἡ συνθήκη αὕτη τὴν 15-5-1955, ἐν τούτοις τὸ Βορειοηπειρωτικὸν παρέμεινε καὶ πάλιν ἐκκρεμές, διατηρουμένης τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας.

Τὸ 1960 τὸ Βορειοηπειρωτικὸν θέμα συνεζητήθη εἰς Μόσχαν μεταξύ τοῦ Σοφοκλῆ Βενιζέλου καὶ τοῦ Κρουτσώφ, ὁ ὁποῖός εὔρε νόμιμον τὸ αἶτημα τῆς Ἑλλάδος περὶ αὐτονομίας τῆς Β. Ἡπείρου, διότι εἶχε γνωρίσει ἐκ τοῦ πλησίον τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα αὐτῆς, ὅτε τὸ 1959 εἶχε ἐπισκεφθῆ τὴν Ἀλβανίαν. Ἡ συμφωνία Κρουτσώφ - Βενιζέλου ἐτορπίλισθη ἀπὸ τὸν ἡγέτην τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Ἀλβανίας Ἐνβέρ Χότζα.

4. Ἐμπόλεμος κατάστασις μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας

Αὕτη ἤρχισε τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940 καὶ ἐξηκολούθησε νά ὑφίστατο καὶ μετὰ τὴν λήξιν τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι τοῦ 1987. Τὸ 1962 ἔγινε προσπάθεια διὰ τὴν ἀποκατάστασιν διπλωματικῶν σχέσεων τῶν δύο χωρῶν, ἀνευ ὅμως ἀποτελέσματος. Τὸ 1971 ἡ Ἑλληνικὴ Στρατιωτικὴ Κυβέρνησις Γ. Παπαδοπούλου ἀποκατέστησε διπλωματικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἀλβανίας δι' ἀνταλλαγῆς Πρεσβευτῶν. Τὸ παράδειγμα τῶν στρατιωτικῶν ἠκολούθησαν καὶ αἱ μετέπειτα κοινοβουλευτικαὶ κυβερνήσεις τῆς Ἑλλάδος μέχρι τὸ 1987. Ἐὰν καὶ ἡ Ἑλλάς ἀποκατέστησε διπλωματικὰς σχέσεις μετὰ τὴν Ἀλβανίαν, ἐν τούτοις παραδόξως ἀμφοτέραι αἱ χῶραι, εὐρίσκοντο ἀκόμη εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν, διότι ἡ μὲν Ἀλβανία ἠρνεῖτο τὴν ρύθμισιν τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος, ἡ δὲ Ἑλλάς ἠρνεῖτο νά δεχθῆ τὸ ὑφιστάμενον ἑδαφικὸν καθεστῶς. Προσπάθεια ἄρσεως τοῦ ἐμπολέμου μονομερῶς ἔγινε τὸ 1980, ὅτε κατετέθη εἰς τὴν Βουλὴν σχετικὸν νομοσχέδιον διὰ τὸν ἀποχαρακτηρισμὸν τῆς

Ἄλβανίας ὡς ἐχθρικοῦ κράτους, ἀλλά τό νομοσχέδιον τοῦτο ἀπεσύρθη ὑπό τήν πίεσιν τῶν βορειοηπειρωτικῶν σωματείων. Ἡ ἐμπόλεμος κατάστασις μεταξύ Ἑλλάδος καί Ἄλβανίας ἔληξε τό 1987, ὅτε ἡ Ἑλληνική Σοσιαλιστική Κυβέρνησις τοῦ Ἀνδρέα Παπανδρέου μέ εἰσήγησιν τοῦ Ἡπειρώτου Ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν Καρόλου Παπούλια, προέβη μονομερῶς εἰς τήν ἄρσιν τοῦ ἐμπολέμου, χωρίς νά ὑπογραφῆ πρότερον συνθήκη εἰρήνης, ρυθμίζουσα τά ἐκκρεμῆ θέματα μεταξύ τῶν δύο χωρῶν καί διασφαλίζουσα τά ἀνθρώπινα καί μειονοτικά δικαιώματα τῶν Βορειοηπειρωτῶν. Ἐλπίζομεν ὅμως ὅτι ὁ πατριωτισμός τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ δέν θά ἀνεχθῆ τήν ἐγκατάλειψιν καί τόν ἀφανισμόν τῶν ἀδελφῶν μας Βορειοηπειρωτῶν, οἱ ὅποιοι ἔχυσαν τό αἷμα των ὑπέρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος καί διέθεσαν τά πλούτη των ὑπέρ τοῦ μεγαλείου καί τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ
ΙΔΡΥΣΙΣ, ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΙΣ
ΤΗΣ ΕΝ ΒΟΡΕΙΩ ΗΠΕΙΡΩ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄
Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΩΝ ΗΠΕΙΡΟΝ

1. Προχριστιανική θρησκευτική κατάσταση¹⁹

Πρό τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Βόρειον Ἡπειρον ἐλατρεύοντο εἰς αὐτὴν οἱ Θεοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, Ζεὺς, Ἀθηνᾶ, Ἀφροδίτη, Ποσειδῶν καὶ ἄλλοι, ὅπως ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν εὑρεθέντων καὶ διασωθέντων ἀγαλμάτων, ἀναγλύφων καὶ ἐπιγραφῶν. Ἐπί παραδείγματι εἰς τὸν ὄρμισκον τοῦ Αὐλῶνος εὑρέθη μικρὸν ἱερόν ἀφιερωμένον εἰς τὴν θεάν Ἀφροδίτην καὶ ἐντός τοῦ ἱεροῦ ἐπί βράχου ἀνάγλυφον σχετικόν μέ τὴν λατρείαν τῆς Ἀφροδίτης. Μεταξὺ τοῦ γαυροῦ Νιβίτσης καὶ τῆς ἱερᾶς Μονῆς Κοκαμιᾶς ἀνεκαλύφθη ἐπιγραφή ἐπὶ αὐτοφυοῦς βράχου, ἔνθα διὰ μεγάλων γραμμάτων ὑπάρχει τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ Τέρμονος. Εἰς τὸ Βουθρωτόν εὑρέθησαν ἀγαλμάτιον τῆς Ἀφροδίτης ἐξαιρετικῆς τέχνης καὶ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ· εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄνω Δεβόλη (Ἄψου) τῆς Κορυτσαῆς ἀνάγλυφον εἰκονίζον τὴν Ἄρτεμιν· εἰς τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Τεπελενίου ἐνεπίγραφος στήλη πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος. Κατὰ δέ τὰς ἀνασκαφὰς εἰς Γέρμαν, ΝΔ τῆς Σα-

19. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ.33, 36,40,41. Β. Μπαρᾶ, Τὸ Δέλβινον τῆς Β. Ἡπέιρου, ἐπιμελεῖα Λ. Βρανούση, Ἀθῆναι 1961, σ.9. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἡπέιρῳ, Ἀθῆναι 1969, σ. 18,19.

ρακινίστης, εὑρέθησαν χάλκινα νομίσματα, φέροντα ἐπὶ τῆς προσόψεως κεφαλὴν τοῦ Διός, τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τῆς Διώνης. Ἡ λατρεία τῶν ἑλληνικῶν αὐτῶν Θεῶν μαρτυροῦν ὄχι μόνον τὴν θρησκευτικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐθνικότητα τῶν Βορειοηπειρωτῶν.

Τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν τῶν Βορειοηπειρωτῶν διεδέχθη ὁ Χριστιανισμός, ὅτε βωμοὶ καὶ ναοὶ ἐκείνης τῆς περιόδου κρημνίζονται καὶ ἀντικαθίστανται μὲ τὴν θείαν ἀποκάλυψιν τοῦ Σωτῆρος, τὴν διδασκαλίαν δηλαδή τῆς ἀγάπης, τῆς ἰσότητος, τῆς ἐλευθερίας, τῆς αἰωνίου μακαριότητος, τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εἰρήνης.

2. Διάδοσις καὶ ἐπικράτησις τοῦ Χριστιανισμοῦ

Πότε καὶ ὑπὸ τίνος διεδόθη ἀκριβῶς ὁ Χριστιανισμός εἰς τὴν Βόρειον Ἠπειρον δέν εἶναι γνωστόν. Εὐσεβεῖς ἀρχαῖαι παραδόσεις, ἀμφιβόλου ὅμως κύρους, ἀναφέρουν ὅτι ὁ Ἀκύλας, ἓνας ἀπὸ τοὺς 70 Ἀποστόλους, πολλοὺς τῶν Ἠπειρωτῶν, Ἀκαρνάνων καὶ Λευκαδίων προσηλύτισε καὶ ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐγκατέστησε πρῶτον Ἐπίσκοπον Δυρραχίου τὸν Καίσαρα²⁰.

Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ αὐταὶ παραδόσεις προέρχονται ἴσως ἀπὸ τὴν προσπάθειαν τῶν μεταγενεστέρων νὰ συνδέσουν τὴν ἱστορίαν τῶν πόλεων τῶν πρὸς τὰ ὀνόματα μεγάλων ἀποστόλων ἢ μαθητῶν αὐτῶν.

Ἀπὸ χωρία τοῦ βιβλίου τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων συμπεραίνομεν ὅτι ὁ Χριστιανισμός διεδόθη πιθανῶς εἰς τὴν Βόρειον Ἠπειρον ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν τὸν Α΄ μ.Χ. αἰῶνα ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἢ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὡς τοῦτο παραδέχονται ὁ Π. Ἀραβαντινός καὶ ὁ Μητροπολίτης Ἀνθίμος Ἀλεξούδης²¹. Εἰδικώτερον ἀπὸ τὰ χωρία τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων μανθάνομεν ὅτι: 1) ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐλθὼν εἰς Μακεδονίαν μετὰ τοῦ Σίλα ἐπεσκέφθη τὰς Μακεδονικὰς πόλεις Νεάπολιν, Φιλίππους, Ἀμφίπολιν, Θεσσαλονίκην καὶ Βέρροιν²², 2) ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος ἀπὸ τὴν Ἀσίαν ἀπέστειλεν εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἀχαΐαν τὸν Τιμόθεον καὶ τὸν Ἐρασμὸν²³ καὶ 3) ἐπανελθὼν ὁ Παῦλος εἰς τὴν Μακεδονίαν περιώδευσε αὐτήν, ἔχων ὡς συνοδοὺς τὸν Σωσίπατρον, τὸν Ἀρίσταρχον, τὸν Σεκοῦνδον, τὸν Γάϊον, τὸν Τιμόθεον, τὸν Τυχικόν καὶ τὸν Τρόφιμον²⁴.

20. Ἀθηναγόρου, Μητρ. Παραμυθίας, «Ἠπειρος», Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1930, σ.3.

21. Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία περὶ τῆς Ἠπέιρου, Ἀθῆναι 1856, σ.12. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Σύντομος περιγραφή τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βελεγράδων, Κέρκυρα 1869, σ. 106 κ.έ.

22. Πραξ. ΙΣΤ, σ.12 καὶ 12, 1-2, 10-19.

23. Αὐτόθι, ΙΘ, 21, 22.

24. Αὐτόθι, Κ, 1-4.

Τὴν ἀνωτέρω ὑπόθεσιν ἐνισχύει ἐμμέσως καὶ χωρίον τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι οὗτος προήλασεν ἀπὸ «Ἱερουσαλήμ κύκλω τοῦ Ἰλλυρικοῦ»²⁵, περιλαμβάνοντος τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὴν Ἰλλυρίαν, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Νέαν καὶ Παλαιάν Ἡπειρον καὶ ὅλην τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα²⁶.

Δέν ἀποκλείεται ὁμως ὁ Χριστιανισμὸς νὰ διεδόθη εἰς τὴν Βόρειον Ἡπειρον καὶ ἀπὸ τὴν Νικόπολιν τῆς Ἡπείρου, διότι ἀπὸ τό χωρίον τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «ὅταν πέμψω πρὸς σε Ἀρτεμᾶν ἢ Τυχικόν σπούδασον ἐλθεῖν πρὸς με εἰς Νικόπολιν, ἐκεῖ γάρ κέκρικα παραχειμάσαι²⁷», δυνάμεθα μετὰ μεγίστης πιθανότητος νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔπесαν εἰς τὴν Νικόπολιν τῆς Ἡπείρου ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἀποστόλου Παύλου τό 62/3 μ.Χ. καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὰ ὑψηλά δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλην τὴν ἄλλην Ἡπειρον²⁸.

Δέν φαίνεται δέ ἡ ὑπό τοῦ Ἀποστόλου Παύλου μνημονευομένη Νικόπολις νὰ εἶναι ἄλλη τις ἀπὸ τὰς τόσας ὁμωνύμους πόλεις, ὡς λ.χ. ἡ τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας, τῆς Κιλικίας, τῆς Βιθυνίας, τοῦ Πόντου καὶ τῆς Αἰγύπτου ἢ οἵανδήποτε ἄλλη²⁹, ἀλλ' εἶναι ἡ Νικόπολις τῆς Ἡπείρου, διότι ὁ Παῦλος κατὰ τὴν τετάρτην ἀποστολικὴν του πορείαν, τὴν ὁποίαν πολλοὶ ἐπιστήμονες παραδέχονται, πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἔμελλε νὰ ταξιδεύσῃ καὶ ἡ Νικόπολις εὐρίσκετο εἰς τὴν ὁδὸν ἢ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τὴν Ρώμην³⁰. Πρὸς τούτοις εἶναι δύσκολον νὰ πιστεύσῃ τις, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὁ ὁποῖος ἵδρυσε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐκλέγων ὡς κέντρα τῶν ἐνεργειῶν του πολυάνθρωπους καὶ φημισμένας πόλεις, δέν ἐπεσκέφθη τὴν Νικόπολιν τῆς Ἡπείρου, πόλιν μεγάλην τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ ἐμπορικωτάτην, ἔνθα διέμενον πρὸς ἐμπορίαν πολλοὶ Ἰουδαῖοι³¹, πρὸς τοὺς ὁποίους τό πρῶτον ὁ θεῖος Παῦλος κατὰ τό «εἰωθός»³² θά ἐκήρυξε τὸν Χριστόν, τὴν ἰσότητα, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην. Τὴν μετάβασιν τοῦ Παύλου εἰς τὴν Νικόπολιν παρεδέχθησαν πολλοί, μεταξύ τῶν ὁποίων ὁ Th.Zahn καὶ ὁ Ἀθηνῶν Μελετίος³³.

25. Ρωμ., 16,19.

26. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 68.

27. Τιτ., Γ, 12.

28. Α. Φιλιππίδου, Ἡ πρὸς Τιμόθεον κ.λπ., σ. 23 ὑπ. 29. Α. Πρόκου, Δύο Νικοπόλεις, Ἀθῆναι 1962, σ. 30.

29. Ν. Δαμαλᾶ, Ἑρμηνεῖα εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, τ. 1, Ἀθῆναι 1876, σ. 450.

30. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1948, σ. 25.

31. Ἰωσήπου, Ἰουδαϊκὴ Ἀρχαιολογία, XVI, 5, 32, 2.

32. Πραξ., ΙΖ, 2.

33. Th. Zahn, Einleitung das neue Testament, Leipzig 1897, τ. Α, σ. 25. Μελετίου, Γεωγραφία παλαιά καὶ νέα, ἔκδ. Γαζῆ, 1887, σ. 279.

Ὡς πρὸς τὰς δυσχερείας, τὰς ὁποίας συνήντησεν ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος εἰς τὴν Βόρειον Ἠπειρον, δέν ἔχομεν ἀκριβεῖς πληροφορίας, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἔχομεν Ἐπισκοπὰς εἰς αὐτὴν πρὸ τοῦ 5ου αἰῶνος συμπεραίνομεν ὅτι ἡ νέα θρησκεία διεδόθη εὐρέως καὶ ταχέως εἰς τὴν Βόρειον Ἠπειρον καὶ ὅτι αὐτὴ ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ τετάρτου αἰῶνος θά ἀπετέλει τὴν θρησκείαν τῆς πλειοψηφίας τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς ταύτης. Τοῦτο δέ προκύπτει καὶ ἀπὸ τούς ἀρκετοὺς μάρτυρας, τούς ὁποίους προσέφερον ἡ Β. Ἠπειρος κατὰ τούς πρώτους διωγμούς τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τό Ρωμαϊκόν κράτος, ὅπως τόν Ἄστιον ἢ Ἀστεῖον, μαρτυρήσαντα τό 98 μ.Χ., τὴν Εὐανθίαν μετὰ τοῦ υἱοῦ της Ἐλευθερίου Ἐπισκόπου Αὐλῶνος, μαρτυρήσαντας τό 120, τόν μάρτυρα Δάνακτα, μαρτυρήσαντα τόν τρίτον αἰῶνα καὶ τούς μάρτυρας Θερίνον καὶ Δονᾶτον, μαρτυρήσαντας εἰς Βουθρωτόν κατὰ τόν ἐπί Δεκίου διωγμόν (250)³⁴.

Πλὴν τούτων ἀσφαλεῖς ἱστορικαὶ ἐνδείξεις περὶ τῆς ταχείας ἐξάπλωσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Βόρειον Ἠπειρον εἶναι καὶ τὰ δεδομένα τῶν ἀνασκαφῶν, διότι ἔχομεν παλαιοχριστιανικὰς βασιλικὰς ἀπὸ τόν 5ον καὶ 6ον αἰῶνα, ὅπως οἱ ναοὶ τῶν Ἁγίων Σαράντα, τοῦ Ἄνω Λαμπόβου, τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου τῆς Πολύτσιανης, τοῦ Ζερβατίου, τοῦ Βραχογορατζῆ, τοῦ Βουθρωτοῦ καὶ ἄλλοι³⁵.

Ἐκτός τῶν μνημονευθέντων τούτων ἔργων, μικροτέρας σημασίας ναοὶ θά ὑπῆρχαν εἰς τὴν Β. Ἠπειρον ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου αἰῶνος, ὅτε συνετελέσθη ἡ πλήρης ἐπικράτησις τοῦ Χριστιανισμοῦ, προσέτι δέ καὶ συγκεντρώσεις Χριστιανῶν θά ἐγίνοντο εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας, ἴσως ἐν κρυπτῶ, κατὰ τούς πρώτους αἰῶνας, ἰδιαίτερα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν μεγάλων διωγμῶν, καὶ ναοὶ ἔθνηκοί θά μετεβλήθησαν εἰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας, ὅπως ἐγένετο καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος.

3. Αἱ πρῶται Χριστιανικαὶ κοινότητες

Πότε ἀκριβῶς ἐνεφανίσθησαν αἱ πρῶται Χριστιανικαὶ κοινότητες εἰς τὴν Βόρειον Ἠπειρον δέν εἶναι ἱστορικῶς γνωστόν. Πάντως ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου αἰῶνος τό ἐπισκοπικόν σύστημα διοικήσεως τῆς Ἠπείρου φαίνεται ὅτι ἦτο ἀνεπτυγμένον, διότι ἔλαβον μέρος καὶ Ἐπίσκοποι τῆς Ἠπείρου εἰς τὴν πρώτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (325 μ.Χ.), ὡς τοῦτο ὑπαινίσσεται, ὁ ἱστορικὸς Εὐσέβιος εἰς τόν βίον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου: «Τῶν γ' οὖν Ἐκκλησιῶν ἀπασῶν, αἱ τὴν Εὐρώπην ἄπασαν, Λιβύην τε καὶ Ἀσίαν ἐπλήρουν, ὁμοῦ συνῆκτο τῶν τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν τὰ ἀκρο-

34. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 20.

35. Αὐτόθι, σ. 20, 105 κ.έ.

θίνια... ἀλλά καί Θράκες καί Μακεδόνες, Ἀχαιοί τε καί Ἡπειρῶται...»³⁶.

Αἱ πρῶται ἱστορικῶς μεμαρτυρημέναι χριστιανικαί κοινότητες εἰς τήν Β. Ἡπειρον κατά τούς πρώτους Χριστιανικούς χρόνους ἦσαν αἱ Ἐπισκοπαί Ἀγχιασμοῦ, Ἀδριανουπόλεως, Φοινίκης καί Βουθρωτοῦ, τάς ὁποίας δυνάμεθα νά παρακολουθήσωμεν ἀπό τό πρῶτον ἡμισυ τοῦ 5ου μ.Χ. αἰῶνος, ὅτε οἱ Ἐπίσκοποι αὐτῆς λαμβάνουν μέρος εἰς τάς τοπικάς καί οἰκουμενικάς Συνόδους. Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς τήν 4ην οἰκουμενικήν σύνοδον (431) παρέστησαν ὁ Ἀδριανουπόλεως Εὐτύχιος, ὁ Ἀγχιασμοῦ Κλαύδιος καί ὁ Φοινίκης Περιγρῖνος³⁷.

Αἱ Ἐπισκοπαί τῆς Παλαιᾶς Ἡπείρου, Εὐροίας, Ἀγχιασμοῦ, Φοινίκης, Φωτικῆς, Ἀδριανουπόλεως, Δωδώνης, Βουθρωτοῦ καί Κερκύρας ὑπήγοντο ἐκκλησιαστικῶς μέχρι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς τήν Μητρόπολιν Κορίνθου, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἕνα ἀπό τά πρῶτα εἰς τήν Ἑλλάδα κέντρα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀπό δέ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς τήν Μητρόπολιν Νικοπόλεως μέ ἀνώτερον ἀρχηγόν τόν βικάριον (= τοποτηρητὴν τῆς ἀποστολικῆς ἑδρας Ρώμης) Ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης καί ὑπό τήν ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν τοῦ Πάπα Ρώμης³⁸. Τό καθεστῶς αὐτό παρέμεινε μέχρι τό 732/3, ὅτε ἀπό τόν Λέοντα Γ' τόν Ἰσαυρον αἱ ἐκκλησῖαι τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ ἀπεσπάσθησαν τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ρώμης καί ὑπήχθησαν εἰς τό Πατριαρχεῖον τῆς Κων/λεως³⁹.

Αἱ Ἐπισκοπαί Ἀγχιασμοῦ, Ἀδριανουπόλεως, Φοινίκης καί Βουθρωτοῦ μετὰ τήν καταστροφὴν τῶν ὁμωνύμων πόλεων τῶν ἐδρῶν αὐτῶν ἢ ἐξέλιπον ἢ συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν γειτνιαζουσῶν Ἐπισκοπῶν. Μετὰ ταῦτα ἀναφαίνονται εἰς τόν ἐκκλησιαστικόν ὀρίζοντα τῆς Β. Ἡπείρου αἱ Ἐπισκοπαί καί Μητροπόλεις Δρυϊνουπόλεως, Χειμάρρας, Κορυτσαῖς, Βελεγράδων καί Ἀργυροκάστρου.

36. Εὐσεβίου, Εἰς τόν βίον Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως, Κεφ. Γ, 7, 10. **Migne P.G.** τ. 20, κεφ. 6, σ. 1051.

37. **I. Mansi**, *Collectio Consiliorum*, Paris et Leipzig 1901, II, σ. 137-138, 139, 140, VI, 844.

38. Γερ. Κονιδάρη, Αἱ Μητροπόλεις καί αἱ Ἀρχιεπισκοπαί τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Ἀθῆναι 1934, σ. 64. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1920, σ.5.

39. Αὐτόθι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β ΕΠΙΣΚΟΠΑΙ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ

Α. ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

1. Ἐπισκοπή Ἀγχιασμοῦ

α. ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ

Ἡ πόλις Ἀγχιασμός ἢ Ὀγχησμός ἔκειτο εἰς τήν ἀρχαίαν Χαονίαν, πλησίον τοῦ λιμένος τῶν Ἀγίων Σαράντα. Ἦκμασε κατά τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ὅπως μαρτυροῦν τὰ πλησίον τοῦ λιμένος τῶν Ἀγίων Σαράντα σωζόμενα ἐρείπια, καί κατά τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας, ἐφ' ὅσον ἐτιμήθη δι' ἐπισκοπικοῦ θρόνου⁴⁰. Εἰς τόν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους ἀναφέρεται ὡς μία ἀπό τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τήν ἐπαρχίαν τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου⁴¹. Κατεστράφη τό 552 κατά τήν ἐπιδρομήν τῶν Γότθων τοῦ Τωτίλα⁴².

Πότε ἡ πόλις Ἀγχιασμός ἐτιμήθη δι' ἐπισκοπικῆς ἕδρας δέν γνωρίζομεν, εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι τό ἔτος 451 λαμβάνει μέρος ὁ Ἐπίσκοπος αὐτῆς Κλαύδιος εἰς τήν 4ην ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικήν Σύνοδον (451)⁴³. Εἰς τό Τακτικόν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1555 Α Παρισινοῦ κώδικος, ἔκδ. Γερ. Κονιδάρη, ἦτο τρίτη ἀπό τὰς 6 Ἐπισκοπᾶς τῆς Μητροπόλεως Νικοπόλεως⁴⁴.

Μετά τήν καταστροφήν τῆς πόλεως ἀπό τοὺς Γότθους πιστεύεται ὅτι ἡ Ἐπισκοπή Ἀγχιασμοῦ ἢ ἐξέλιπεν ἢ μετέφερεν τήν ἕδραν της εἰς Χειμάρραν, τῆς ὁποῖας ὁ τίτλος ἐπεκράτησε βραδύτερον⁴⁵.

β. ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ

Γνώστοί ἐπίσκοποι τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀγχιασμοῦ εἶναι οἱ⁴⁶: **Κλαύδιος ἢ Κλαδαῖος**, ὑπογράψας ἐπιστολήν Συνόδου τῆς Π. Ἠπείρου πρὸς τόν Ἐπίσκοπον Ρώμης Λέοντα (440 - 461) καί λαβών μέρος εἰς τήν 4ην Οἰκουμενικήν Σύνοδον (451) καί **Χριστόδωρος ἢ Χριστοφόρος**, ὑπογράψας

40. «Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια», 9-10 (1913-1914), σ. 284. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ.5.

41. Ἱεροκλέους Συνέκδημος, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 652, 3, σ.14.

42. Β. Μπαρᾶ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 50.

43. «Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια», 12, 343.

44. Γερ. Κονιδάρη, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 98.

45. Β. Ζώτου - Μολοσσοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 77, Ἐφημ. «Νεολόγος» Κων/λεως, τῆς 20-4-1892.

46. Lequin, Π, σ. 137-138. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 5.

ἐπιστολήν Συνόδου τῆς Π. Ἡπείρου πρὸς τὸν Πάπαν Ὀρμίσδαν (514 - 523).

2. Ἐπισκοπή Φοινίκης

α. ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ

Ἡ Φοινίκη ὑπῆρξεν ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν Χαονίαν, ΒΑ τῶν Ἀγίων Σαράντα, καὶ πολιτικὸν κέντρον (πρωτεύουσα) τῆς Ἡπειρωτικῆς Συνομοσπονδίας μετὰ τὸ ὄνομα «Τὸ Κοινὸν τῶν Ἡπειρωτῶν τῶν περὶ τὴν Φοινίκην» (232 π.Χ. - 167 π.Χ.)⁴⁷. Ἐρείπια αὐτῆς καὶ νομίσματα τῶν ἐτῶν 238 - 168 π.Χ. εὐρέθησαν πλησίον τοῦ χωρίου Φοινίκη. Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν ἱστορικὸν Πολύβιον, τὸν γεωγράφον Πτολεμαῖον, τὸν Ῥωμαῖον ἱστορικὸν Λύβιον καὶ τὸν γεωγράφον Στράβωνα. Ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοὶ μετὰ θαυμασμοῦ ὁμιλοῦν διὰ τὴν εὐημερίαν καὶ πολυκοσμίαν τῆς ἀρχαίας Φοινίκης, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ὁ λαὸς ἐδημιούργησε χαριτωμένους θρύλους.

Ἡ Φοινίκη εἰς τὸν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους ἀναφέρεται ὡς μία ἀπὸ τὰς 12 πόλεις τῆς Παλαιᾶς Ἡπείρου⁴⁸.

Ἀναφέρεται καὶ ἀπὸ τὸν ἱστορικὸν Προκόπιον τὸν 6ον αἰῶνα, παρὰ τοῦ ὁποίου μανθάνομεν ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν περιτείχισε μὲν τὴν Φωτικήν καὶ τὴν Φοινίκην — ἐπειδὴ περιεβρέχοντο ἀπὸ λιμνάζοντα ὕδατα — ἴδρυσεν ὅμως εἰς αὐτὰς ἀκροπόλεις, ὅπου θὰ ἠδύναντο νὰ καταφύγουν οἱ κάτοικοι εἰς καιρὸν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν. Τὸ χωρίον τοῦ Προκοπίου ἔχει ὡς ἐξῆς⁴⁹: «Ἀνανεώσατο δὲ Νικόπολιν τε καὶ τὴν Φοινίκην ὠνομασμένην· αἱ δύο αὐταὶ πόλιναι, ἢ τε Φωτική καὶ ἢ Φοινίκη ἐν τῷ χθαμαλῷ τῆς γῆς ἔκειντο ὕδασι περιρρεόμεναι τῆδε λιμνάζουσι· διὸ δὴ λογισάμενος Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς εἶναι ἀμήχανα ἐπὶ στερρᾶς θεμελίων συνθήκας περιβόλους αὐτοῖς ἀναστήναι, αὐτὸς μὲν ἐπὶ σχήματος τοῦ αὐτοῦ εἶασα, φρούρια δὲ αὐτῶν ἀγχοτάτω, ἐν τε ἀνάντι καὶ ἰσχυρῶς ὀρθίῳ ἐδείματο».

Τὸν χριστιανισμὸν ἐδέχθη ἡ Φοινίκη πιθανῶς τὸν πρῶτον αἰῶνα, ἀλλ' ἔδρα Ἐπισκόπου ἐγίνε κατά τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος, ὅτε μαρτυρεῖται συμμετοχὴ τῶν Ἐπισκόπων αὐτῆς εἰς Τοπικὰς καὶ Οἰκουμενικὰς Συνόδους⁵⁰.

Ἡ Ἐπισκοπή Φοινίκης, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ὁμωνύμου πόλε-

47. Φ. Οἰκονόμου, «Ἡ Θεσπρωτία», Ἀθῆναι 1979, σ. 33-34. Ν. Ὑφαντῆ, Ἀρχαιολογικοὶ Χῶροι καὶ θρύλοι τῆς Β. Ἡπείρου, Ἐφημ. «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον», τῆς 8-2-1989.

48. Ἱεροκλέους Συνέκδημος, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 62, 2, σ. 14.

49. Προκοπίου, Περί κτισμάτων, τ. 3, βιβλ. 4, Βόννη 1838, σ. 268-269.

50. «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια», 12, 343.

ως από τούς Γότθους (552), ἢ ἐξέλιπεν ἢ μετέφερε τήν ἔδραν τῆς κατ' ἀρχάς μὲν, προσωρινῶς, εἰς τήν ἱεράν Μονήν Μεσοποτάμου, ἔπειτα δέ, ὀριστικῶς, εἰς Δέλβινον⁵¹. Ὁ ἐπισκοπικός ναός τῆς Φοινίκης, κατὰ τόν Ν. Μυστακίδην, ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς⁵².

β. ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ

Γνωστοί Ἐπίσκοποι τῆς Φοινίκης ἀναφέρονται οἱ⁵³:

1. **Περεγρίνος**, ἀντιπροσωπεύσας τήν Ἡπειρον εἰς τήν 4ην Οἰκουμένην Σύνοδον (451).

2. **Βαλεριανός**, ὑπογράψας ἐπιστολήν Συνόδου τῆς Παλαιᾶς Ἡπείρου πρὸς τόν Ἐπίσκοπον Ρώμης Λέοντα.

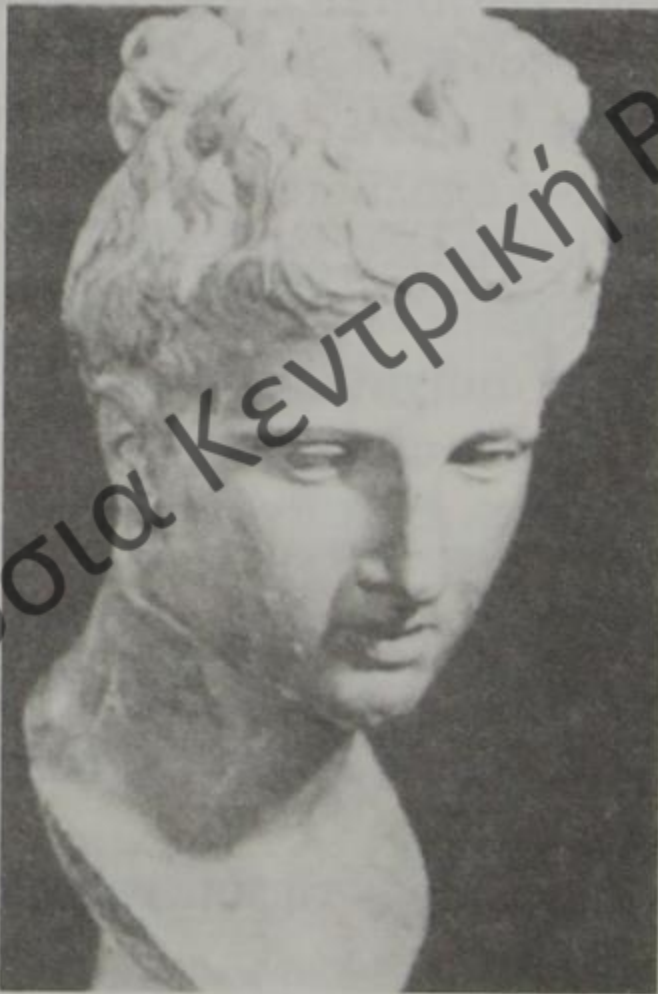
3. **Φίλιππος**, ὑπογράψας τό 516 ἐπιστολήν Συνόδου τῆς Ἡπείρου πρὸς τόν Πάπαν Ὁρμίσδαν. Καί,

4., **Εὐστάθιος**, ἀναφερόμενος τό 682.

3. Ἐπισκοπή Βουθρωτοῦ

α. ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ

Ἡ ἀρχαία πόλις Βουθρωτόν ἢ Βουθρωτός ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἐν Χαονία Κεστρίνης, ἔναντι ἀκριβῶς τῆς βορειοανατολικῆς παραλίας τῆς Κερκύ-

Κεφαλή Ἀπόλλωνος,
Βουθρωτόν,
4ος π.Χ. αἰών.

Κεφαλή Ἀρτέμιδος,
Ἀπολλωνία,
3ος π.Χ. αἰών.

51. Ἐφημ. «Φωνή τῆς Ἡπείρου», ἀριθμ. φύλλου 429 - 430, τοῦ 1901.

52. Αὐτόθι.

53. Lequin, II, 139, 140. «Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια», 12, 343.

ρας. Κατά τόν γεωγράφον Στράβωνα εὑρίσκετο «ἐπί στόματι τοῦ πηλώδους καλουμένου λιμένος ἐν τόπῳ χερρονησίζοντι»⁵⁴. Τό ὄνομα τῆς πόλεως ἐτυμολογεῖται ἀπό τό βουῖς καί θρώσκω ἤ θόρνυμι, ἔνεκα πιθανῶς τῶν εἰς αὐτήν πλουσίων βουκολίων. Εἰς τόν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους ἀναφέρεται ὡς μία ἀπό τὰς 12 πόλεις τῆς ἐπαρχίας τῆς Παλαιᾶς Ἡπείρου⁵⁵.

Κατά τήν διαδρομήν τῶν αἰώνων τό Βουθρωτόν ὑπέστη πολλάς καταστροφάς καί ἐρημώσεις. Τό 1153 ἀναφέρεται ἀπό τόν Ἄραβα γεωγράφον Edrisse ὡς πολυάνθρωπος καί ἐμπορική πόλις. Ἀπό τὰς γενομένας ἀνασκαφάς τό 1925 ἀπό τήν ἰταλικήν ἀρχαιολογικήν ἀποστολήν ὑπό τοῦ Ugolini, ἦλθον εἰς φῶς εἰς Βουθρωτόν σπουδαιότατα λείψανα προϊστορικῶν ἐλληνικῶν, ρωμαϊκῶν καί βυζαντινῶν χρόνων⁵⁶. Εἰς τήν βυζαντινήν περίοδον ἀνήκει καί ἀνακαλυφθέν μέγα βαπτιστήριον τοῦ 5ου μ.Χ. αἰῶνος, τοῦ ὁποίου ὁ θόλος στηρίζεται ἐπί 16 ἀπό γρανίτην κίονας καί τό δάπεδον εἶναι ἐστρωμένον μέ μωσαϊκά ἄριστα διατηρούμενα⁵⁷.

Τό Βουθρωτόν ὡς ἔδρα Ἐπισκόπου μνημονεύεται τό πρῶτον τό 458 καί ἔπειτα πάλιν τό 516⁵⁸.

Ἀρχαῖος ναός εἰς Βουθρωτόν, μετατραπείς τόν 5ον αἰῶνα εἰς Χριστιανικόν βαπτιστήριον.

54. Στράβ. VII, 324.

55. Ἱεροκλέους Συνέκδημος, ἐνθ. ἀνωτ., 652, 4, σ.14.

56. «Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια», 7, 605.

57. Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς, Ἀθῆναι 1929, σ. 166.

58. Cams Series episcop. Ratsbonnae 1873, σ. 430. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἡπείρου, Ἀθῆναι 1982, σ. 32.

Εἰς τό ὑπ' ἀριθμ. 1555 Α Τακτικόν τοῦ Παρισικοῦ κώδικος, ἔκδ. Κονιδάρη, ἡ Ἐπισκοπή Βουθρωτοῦ ἦτο ἡ πέμπτη ἀπό τάς ἕξ Ἐπισκοπὰς τῆς Μητροπόλεως Νικοπόλεως⁵⁹. Κατά τόν 15ον αἰῶνα, ἐρημωθείσης τελείως τῆς πόλεως Βουθρωτοῦ λόγω νοσηρότητος τῆς περιοχῆς, ἡ ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς Βουθρωτοῦ μετεφέρθη εἰς Παραμυθίαν, τῆς ὁποίας καί ἐπεκράτησε τό ὄνομα ὡς τίτλος Ἐπισκοπῆς, πιθανῶς ἀπό τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 18ου αἰῶνος⁶⁰.

Ἡ Ἐπισκοπή Βουθρωτοῦ ὑπήγετο ἀρχικῶς εἰς τήν Μητρόπολιν Νικοπόλεως, τόν 10ον αἰῶνα εἰς τήν Μητρόπολιν Ναυπάκτου, τόν 11ον αἰῶνα εἰς τήν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀχρίδος καί ἀπό τό 1431 ἀπετέλεσε μία ἀπό τάς Ἐπισκοπὰς τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων ὑπό τόν τίτλον «Βουθρωτοῦ καί Γλυκέως»⁶¹.

β. ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ

Γνωστοί Ἐπίσκοποι Βουθρωτοῦ εἶναι οἱ⁶²:

1. **Στέφανος** (458), ἀναφερόμενος εἰς ἐπιστολήν τῶν Ἐπισκόπων τῆς Παλαιᾶς Ἡπείρου πρὸς τόν Ἐπίσκοπον Ρώμης Λέοντα Α΄.

2. **Εὐθύμιος** ἀναφερόμενος τό 516. Καί

3. **Ματθαῖος**, ἀναφερόμενος εἰς ἔκθεσιν Συνόδου τῆς Παλαιᾶς Ἡπείρου πρὸς τόν Πάπαν Ὁρμίσδαν τό 523.

4. Ἐπισκοπή Ἀδριανουπόλεως

α. ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ

Ἡ πόλις Ἀδριανούπολις εὐρίσκεται εἰς τήν Β. Ἡπειρον. Ἐκτίσθη κατὰ τάς ἀρχάς τοῦ δευτέρου μ.Χ. αἰῶνος ἀπό τόν Ρωμαῖον Αὐτοκράτορα Ἀδριανόν καί ὠχυρώθη τόν 6ον αἰῶνα ἀπό τόν Ἰουστινιανόν⁶³.

Εἰς τὰ μεσαιωνικά κείμενα ἀναφέρεται Δρυϊνούπολις καί Δρυνούπολις⁶⁴.

Εἰς τόν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους μνημονεύεται ὡς μιά ἀπό τάς 12

59. Γερ. Κονιδάρη, Αἱ Μητροπόλεις, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 98.

60. «Ἡπειρωτικά χρονικά», 12 (1937), σ. 31.

61. Αὐτόθι. Γερ. Κονιδάρη, Συμβολαί εἰς τήν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀχρίδος, Ἀθῆναι 1967, σ. 27.

62. Lequin, II, 141, 142. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 36. Ἐφημ. «Νεολόγος» Κων/λεως, τῆς 26-4-1895.

63. Τ. Γριτσοπούλου, Πωγωνιανῆς καί Κονίτισης Μητρόπολις, «Θρησκευτικὴ καί Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», 5, 226. «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια», 9, 586.

64. Ἱεροκλέους Συνέκδημος, ἔνθ. ἄνωτ., Notit. 13, 260, 8. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 47.

65. Αὐτόθι, 651, 8, σ.14.

πόλεις τῆς Παλαιᾶς Ἡπείρου⁶⁵. Κατεστράφη τό 552 ἀπό τοὺς Γότθους τοῦ Τωτίλα.

Πότε ἀκριβῶς ἡ Ἀδριανούπολις ἐτιμήθη δι' ἐπισκοπικῆς ἔδρας δέν εἶναι γνωστόν. Εἶναι ὁμως βέβαιον ὅτι τοῦτο ἔγινε πρό τοῦ 431, διότι τό ἔτος αὐτό λαμβάνει μέρος ὁ Ἐπίσκοπος αὐτῆς Εὐτύχιος εἰς τήν τρίτην ἐν Ἐφέσω (431) Οἰκουμενικήν Σύνοδον⁶⁶.

β. ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ

Γνωστοί Ἐπίσκοποι Ἀδριανουπόλεως εἶναι οἱ⁶⁷:

1. Εὐτύχιος ἢ Εὐστόχιος, λαβὼν μέρος εἰς τήν τρίτην (431) καί τετάρτην (451) Οἰκουμενικήν Σύνοδον.

2. Ὑπάτιος, ὑπογράψας ἐπιστολήν τῆς Τοπικῆς ἐν Ἡπείρῳ Συνόδου πρὸς τόν Ἐπίσκοπον Ρώμης Λέοντα Α' (440-461). Καί

3. Κωνσταντῖνος, ὑπογράψας ἀναφοράν τῆς ἐν Ἡπείρῳ Τοπικῆς Συνόδου πρὸς τόν Πάπαν Ὀρμίσδαν (514-523).

Β. ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

1. Ἐπισκοπή Ἀδριανουπόλεως, τῆς μετὰ ταῦτα Δρυϊνουπόλεως ἢ Δρυνουπόλεως

α. ΙΔΡΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ

Ἡ ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀδριανουπόλεως ἢ Δρυϊνουπόλεως, μετὰ τήν καταστροφήν τῆς ὁμωνύμου πόλεως ἀπό τοὺς Γότθους τοῦ Τωτίλα (552), μετεφέρθη εἰς τήν τετειχισμένην κωμόπολιν Ἐπισκοπῆς (558 - 1185)⁶⁸, μετὰ τήν καταστροφήν καί ταύτης ἀπό τοὺς σταυροφόρους εἰς Γαρδικιον καί τήν ἱεράν Μονήν Τσέπου ἢ Ὑψηλῆς Πέτρας (1185 - 1318)⁶⁹, ἔπειτα δέ διὰ πολιτικούς λόγους εἰς Ἀργυρόκαστρον (1318 - 1916) καί ἀπό τό 1924 μέχρι σήμερον εἰς τό Δελβινάκιον τῆς ἐλευθέρας Ἡπείρου⁷⁰.

Ἡ Ἐπισκοπή Ἀδριανουπόλεως ἢ Δρυϊνουπόλεως, ὑπήγετο κατ' ἀρχάς μὲν εἰς τήν Μητρόπολιν Νικοπόλεως μέχρι τῆς καταστροφῆς τῆς

66. I. Mansi, VI, σ. 844.

67. Αὐτόθι, VI, σ. 844, σ. 619. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 47.

68. Β. Ζώτου - Μολοσσοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 79, 205. Ἐφημ. «Φωνή τῆς Ἡπείρου», φ. 429 - 430 τοῦ 1901.

69. Π. Ἀραβαντινοῦ, Α, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 71. Λ. Βασιλειάδου, Ἡμερολόγιον «Ἡπειρωτικός Ἀστήρ», 1900, σ. 70. Β. Ζώτου Μολοσσοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 79, 205.

70. «Ἡπειρωτικά χρονικά», 12 (1937), σ. 56. Π. Ἀραβαντινοῦ, Β, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 79. Λ. Βασιλειάδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 79. Ἐφημ. «Φωνή τῆς Ἡπείρου», φ. 429-430 τοῦ 1901.

όμωνύμου πόλεως από τούς Βουλγάρους, έπειτα δέ εις τήν Μητρόπολιν Ναυπάκτου μέχρι τό 1020, ότε υπήχθη εις τήν 'Αρχιεπισκοπήν 'Αχρίδος, από δέ του 1825 μέχρι του 'Ιουλίου 1835 άπετέλεσε μία από τάς 'Επισκοπάς τής Μητροπόλεως 'Ιωαννίνων⁷¹. Αναγράφεται εις τά Τακτικά του Λέοντος του Σοφού, του Κ. Πορφυρογεννήτου και του 'Ι. Τσιμισκῆ υπό τον Μητροπολίτην Ναυπάκτου και εις τό δεύτερον Διάταγμα του Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου υπό τήν 'Αρχιεπισκοπήν 'Αχρίδος⁷².

Μέ τήν 'Επισκοπήν Δρυϊνουπόλεως ήνώθη, κατ' άρχάς προσωρινῶς (1813 - 1821), από δέ του 'Ιουλίου 1832 όριστικῶς, και ή ήνωμένη 'Επισκοπή Χειμάρρας και Δελβίνου. Τοιουτοτρόπως άπετέλεσαν πλέον και αί τρεϊς μίαν 'Επισκοπήν υπό τον τίτλον «Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου και Χειμάρρας», λαβοῦσαν τον αριθμόν 63 εις τήν σειράν των υπό τον Οικουμενικόν θρόνον Μητροπολιτών⁷³.

Ο κῶδιξ του Δελβίνου αποδίδει τήν ένωσιν, αυτήν των 'Επισκοπών εις τήν εὔνοιαν του Μητροπολίτου 'Ιωαννίνων και του 'Αλη πασᾶ προς τον 'Επίσκοπον Δρυϊνουπόλεως Γαβριήλ τον Σίφνιον⁷⁴.

Πιθανῶς όμως οφείλεται εις τον οικονομικόν μαρasmus τής περιοχῆς Χειμάρρας και Δελβίνου, λόγω τής βαθμιαίας άραιώσεως του χριστιανικού πληθυσμού από τούς άθρόους έξισλαμισμούς, οί όποιοι ειχον άρχίσει από τά μέσα του 17ου αιώνος.

Τήν οικονομικήν έξαθλίωσιν τής περιοχῆς Χειμάρρας αναφέρει σιγιλλιῶδες γράμμα του Πατριάρχου Κων/λεως Διονυσίου τό 1664, ένθα αναφέρεται: «'Η 'Επισκοπή Χειμάρρας, υποκειμένη τῷ θρόνω τής Μητροπόλεως 'Ιωαννίνων εις άτονίαν καθέστηκεν, ὥστε οὔτε τά προς ζωάρκειαν του 'Επισκόπου άπαρτίζειν⁷⁵». Τά αυτά αναφέρει και ό Πατριαρχικός Τόμος τής ένώσεως τής 'Επισκοπῆς Χειμάρρας και Δελβίνου μέ τήν 'Επισκοπήν Δρυϊνουπόλεως: «'Η 'Επισκοπή (Χειμάρρας) απομακρυσμένη έξ 'Ιωαννίνων και καθ' ύπερβολήν διεφθαρμένη... άδύνατος τοῖς ὅλοις κατέστη προς διατροφήν και περίθαλψιν ιδίου 'Αρχιερέως⁷⁶.

71. Γ. Κυπρίου, *Descriptio orbis Romani*, έκδ. Gelzer, σ. 78. Γερ. Κονιδάρη, Συμβολαί, ένθ. άνωτ., σ. 27. «'Ηπειρωτικά Χρονικά», 12 (1937), σ. 55.

72. Γ. Κονιδάρη, Συμβολαί, ένθ. άνωτ., σ. 27. «'Ηπειρωτικά Χρονικά», 12 (1937), σ. 55.

73. «'Ηπειρωτικά Χρονικά», 12 (1937), σ. 56.

74. Θ. Μπαμίχα, Κῶδιξ του ναου τής πόλεως Δελβίνου, «'Ηπειρωτικά Χρονικά», 5 (1930), σ. 69.

75. «'Ηπειρωτική 'Εστία», 3 (1954), σ. 579.

76. Γερμανού, Μητρ. Σάρδεων, 'Επισκοπικοί κατάλογοι των έν 'Ηπειρώ και 'Αλβανία έπαρχιών του Πατριαρχείου Κων/λεως, «'Ηπειρωτικά Χρονικά», 12 (1937), σ. 98.

Καί ἡ Ἐπισκοπή Δρυϊνουπόλεως, ὡς παρατηρεῖ τις εἰς διάφορα ἔγγραφα καί σιγίλλια, ὑφίστατο ἀπό τὰς ἀρχάς τοῦ 17ου αἰῶνος μέχρι τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος ὀξεῖαν οἰκονομικὴν κρίσιν, ἡ ὁποία ἠπεῖλει καί αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν της⁷⁷.

Ἐνεκα τούτου πολλοὶ Ἐπίσκοποι Δρυϊνουπόλεως, ὅπως θά ἴδωμεν κατωτέρω, παρητοῦντο, ἐπειδὴ δέν ἠδύναντο νά ἀνταποκριθοῦν εἰς τὰ δυσβάστακτα χρέη τῆς Ἐπισκοπῆς των, διὰ τὰ ὁποῖα μάλιστα μερικοὶ ἐνεχειρίαζον καί τὰ ἱερά ἀκόμη ἄμφιά των.

β. ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΔΡΥ·Ι·ΝΟΥΠΟΛΕΩΣ (Σύντομοι βιογραφικαὶ σημειώσεις)

Οἱ συνταχθέντες κατάλογοι τῶν Ἀρχιερέων τῶν ἀνελθόντων εἰς τὸν θρόνον Ἀδριανουπόλεως ἢ Δρυϊνουπόλεως, εἶναι πολὺ ἐλλιπεῖς καί πλήρεις χασμάτων καί ἀνακριβειῶν μέχρι τὸ 1753, μετὰ δέ τὸ ἔτος τοῦτο ἔχομεν ἐξηκριβωμένας πληροφορίες ἀπὸ τοὺς ἐπισκοπικοὺς κώδικας Ἀργυροκάστρου καί Δελβίνου. Ὁ κῶδιξ Ἀργυροκάστρου συνεστήθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἐπισκόπου Δρυϊνουπόλεως Δοσιθέου τὸ 1760 καί ἐδημοσιεύθη ἀπὸ τὸν Π. Πουλίτσαν εἰς τὰ Ἑπειρωτικά Χρονικά⁷⁸. Ὁ δέ κῶδιξ τοῦ ναοῦ τῆς πόλεως Δελβίνου ἤρχισε νά γραφῆται τὸ 1635, ἀντεγράφη τὸ 1832 ἀπὸ τὸν Κ. Μανάραν καί ἐδημοσιεύθη ἀπὸ τὸν Θ. Μπαμίχαν εἰς τὰ Ἑπειρωτικά Χρονικά⁷⁹.

Ἀμφότεροι οἱ ἐν λόγῳ κώδικες εἶναι πολύτιμοι ἱστορικαὶ πηγαὶ διὰ τὴν πολιτικὴν καί ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου, διότι ἀπὸ αὐτοὺς μανθάνομεν πολλὰ ἱστορικὰ γεγονότα καί πολλὰς ἐκκλησιαστικὰς εἰδήσεις. Πολλὰ κενὰ τοῦ ἐπισκοπικοῦ καταλόγου Δρυϊνουπόλεως καλύπτει ὁ ἐπισκοπικὸς κατάλογος τοῦ Ν. Μυστακίδου, ὁ εὔρεθεις τὸ 1940 ἀπὸ τὸν καθηγητὴν Ν. Βένιν καί δημοσιευθεὶς ἀπὸ τὸν ἴδιον εἰς τὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου⁸⁰. Οὗτος ὅμως λόγῳ τῶν πολλῶν ἀνακριβειῶν του, δέν ἐλήφθη ἀπὸ ἡμᾶς ὑπ' ὄψιν.

Γνωστοὶ Ἐπίσκοποι τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀδριανουπόλεως ἢ Δρυϊνουπόλεως εἶναι οἱ ἐπόμενοι:

1. Κοσμάς⁸¹. Λαβὼν μέρος εἰς τὴν 7ην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τὸ 754.
2. Μεθόδιος (1080-1099)⁸². Κατήγετο ἀπὸ τὴν Κολορτσὴν Δροπόλεως

77. Π. Πουλίτσα, Σύνοψις τοῦ κώδικος τῆς Ἐπισκοπῆς Δρυϊνουπόλεως καί Ἀργυροκάστρου, «Ἑπειρωτικά Χρονικά», 5 (1930), σ. 76.

78. 5 (1930), σ. 53-99.

79. 5 (1930), σ. 56-75.

80. 4 (1952), σ. 180.

81. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 47.

82. Χρονικὸν Δρυοπίδος, ἔκδ. Ἀ. Πετρίδου, εἰς Νεοελληνικά Ἀνάλεκτα τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός», 1 (1871), σ. 2. Ἐφημ. «Νεολόγος», Κων/λεως, τῆς 20-4-1892.

καί ἦτο ἀνὴρ σοφός, ἐπιστήμων καί μεγάλης οἰκογενείας. Ἐπιτυχῶν παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ τὴν χορήγησιν ὀκτώ χιλιάδων φλωρίων ἵδρυσε μέ αὐτὰ τὸν ναὸν τῆς Ἐπισκοπῆς του ἐπ' ὀνόματι τῶν Γενεθλίων τῆς Θεοτόκου.

3. **Μητροφάνης** (1130)⁸³. Κατήγετο ἀπὸ τὸ Δελβινάκιον τῆς Ἡπείρου.

4. **Ἀθανάσιος** (1181-1183)⁸⁴. Ὁ Ἐπίσκοπος οὗτος ἐπέτυχε παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ περικαλοῦς ναοῦ τῆς Ὑψηλῆς Πέτρας ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος παρεχώρησεν εἰς τοὺς ἐκάστοτε Ἀρχιερεῖς, οἱ ὅποιοι διέμενον εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πέτραν, τὰ χωρία «Ἐλευθεροχώρι, Κρόγκους, Πετσά, Μουζίνα, Δροβιαναί, Λεσινίτσαι, μετὰ τῶν καλυβίων αὐτῶν».

5. **Θωμᾶς**⁸⁵. Ἀναφερόμενος ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινὸν τὸ 1222 καί ἀπὸ τὸν Lequien τὸ 1229.

6. **Συμεὼν** (1510)⁸⁶. Ἀπὸ ἐπιγραφὴν ἐντὸς τοῦ ἐπισκοπικοῦ ναοῦ τοῦ χωρίου Ἐπισκοπῆς μανθάνομεν ὅτι μέ πρωτοβουλίαν καὶ ἐξόδα τοῦ Ἐπισκόπου τούτου ἐζωγραφίσθη τὸ διάστυλον τοῦ ἐν λόγῳ ναοῦ τὴν 12ην Σεπτεμβρίου 1510.

7. **Ματθαῖος**⁸⁷. Ἀναφερόμενος τὸ 1517.

8. **Συμεὼν** (1551)⁸⁸. Ἀναφερόμενος εἰς ἐπιγραφὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Πολύτσιανης.

9. **Μακάριος**⁸⁹. Ἀναφερόμενος ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινὸν τὸ 1565 καί ἀπὸ τὸν Lequien τὸ 1564.

10. **Νεκτάριος** (1581)⁹⁰. Ὁ Ἐπίσκοπος οὗτος παρητήθη οἰκειοθελῶς τῆς Ἐπισκοπῆς του ὑπὲρ τοῦ εὐνοουμένου τοῦ Ἐπισκόπου Γαβριήλ. Πρὸς τὸν προκάτοχόν του Νεκτάριον ὁ Γαβριήλ παρεχώρησεν, κατ' ἀξίωσιν τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β', πρὸς ζωάρκειαν αὐτοῦ, τὰ χωρία Πολύτσιανη, Σιναπουλκία, Σαρακινίστα, Δελβινάκι καὶ Σταυροκιάδι. Ἡ παραχώρησις τῶν ἐν λόγῳ χωρίων εἰς τὸν Νεκτάριον διήρκησε μέχρι τὸ 1604, ὅποτε προσηρτήθησαν πάλιν εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν.

83. Λ. Βασιλειάδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 132. Μ. Οἰκονομίδου, Ἡπειρωτικὸν Λεύκωμα, 1911, σ. 33 κ.έ.

84. Χρονικὸν Δρυοπίδος, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 2. Ἐφημ. «Νεολόγος» Κων/λεως, τῆς 20-4-1892.

85. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 47. Lequien, II, 142.

86. Π. Πουλίτσα, Ἐπιγραφαὶ καὶ ἐνθυμήσεις εἰς τὴν Β. Ἡπειρον, «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας, Βυζαντ. Σπουδῶν», 5 (1928) σ. 54.

87. Αὐτόθι.

88. «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 5 (1928), σ. 65.

89. Lequien, II, 142. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 47.

90. Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη, Βενετία 1872, σ. 550, 552. «Ἡπειρωτικὴ Ἔστιά», 2 (1953), σ. 462. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 56.

11. **Γαβριήλ**⁹¹. Ἀναφερόμενος ἀχρονολόγητος. Ὑποπεσών εἰς βαρέα καὶ ἀσυμβίβαστα πρὸς τὸ ἐπισκοπικόν του ἀξίωμα παραπτώματα καθρέθη ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Ἱερεμίαν Β΄ (1572-1584).

12. **Ἰάκωβος**⁹². Ἀναφερόμενος ἀχρονολόγητος. Ἐχειροτονήθη ἐπὶ τῆς δευτέρας Πατριαρχείας τοῦ Ἱερεμίου Β΄ (1580-1584).

13. **Νεόφυτος** (1595-1610)⁹³. Ἡ ἀρχιερατεία του ὑπῆρξε θυελλώδης. Πολλάκις ἐταλαιπωρήθη μέ συκοφαντικὰς καταγγελίας τῶν ἐπαρχιωτῶν του πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον. Ὑπῆρξεν ἀδελφός τοῦ καθαιρεθέντος Ἐπισκόπου Γαβριήλ.

14. **Ματθαῖος** (1611-1614)⁹⁴. Ἦτο Ἡπειρώτης. Ἀναφέρεται ὅτι τὸ 1611 ἐπετρόπευσε τὸν ἀσθενοῦντα Μητροπολίτην Ἰωαννίνων Μανασσῆ. Ὑπῆρξεν ἓνας ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτας τῆς ἀτυχοῦς ἐπαναστάσεως τοῦ Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου, διὰ τοῦτο καὶ κατεκρίθη ἀπὸ τὸν Μάξιμον τὸν Πελοποννήσιον μέ μίαν ἐπιτιμητικὴν του ἐπιστολὴν.

Ὁ Ματθαῖος ὑπῆρξεν ἐξέχουσα ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐθνικὴ φυσιογνωμία καὶ πρόδρομος τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Γένους ἀπὸ τὴν τουρκικὴν τυραννίαν.

15. **Ματθαῖος** (1617)⁹⁵. Ἀναφέρεται εἰς ἐπιγραφὴν τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Μαρτύρων Μηνᾶ, Βίκτωρος καὶ Βικεντίου τοῦ χωρίου Γρανουσίστα.

16. **Συμεών** (1619)⁹⁶. Ὑπῆρξε πολὺ μορφωμένος καὶ διαπρεπὴς ἱεράρχης. Ἀπὸ ἐπιγραφὴν μανθάνομεν ὅτι δι' ἐξόδου του ἰδρύθη ὁ ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν Κάτω Ἐπισκοπὴν.

17. **Κάλλιστος** (1620-1636)⁹⁷. Ἀναφέρεται τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1606 ὡς πρῶην Δρυϊνουπόλεως. Παρητήθη τῆς Ἐπισκοπῆς του, διότι δέν ἠδύνατο νά ἀνταποκριθῆ εἰς τὰ δυσβάστακτα χρέη της, διὰ τὰ ὅποια εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νά ἐνεχυριάσῃ τὸ ὠμοφόριον καὶ τὸν ἀρχιερατικόν του μανδύαν. Ἐπανήλθεν εἰς τὸν ἐπισκοπικόν του θρόνον, διότι ἀναφέρεται τὰ ἔτη 1620, 1633 καὶ 1634-1636. Φαίνεται ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὴν Πετσάν, διότι ἐφήσυχάζεν ἐκεῖ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς

91. Κ. Σάθα, Βιογραφικόν σχεδιάσμα περί Ἱερεμίου Β΄, Ἀθῆναι 1870, σ. 144 κ.έ. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 56.

92. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 56.

93. Αὐτόθι. Τ. Γριτσοπούλου, Ὁ Δρυϊνουπόλεως Νεόφυτος, «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», 2 (1953), σ. 462.

94. Α. Βασιλειάδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 70. «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 5 (1928), σ. 67. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 70.

95. «Ἡπειρωτικὰ χρονικά», 7 (1958), σ. 6.

96. Α. Βασιλειάδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 70.

97. Ι. Λαμπρίδου, Περί τῶν ἐν Ἡλείρῳ Ἀγαθοεργημάτων, τ. Α., Ἀθῆναι 1880, σ. 120. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 50. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», 7 (1958), σ. 6 «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 5 (1928), σ. 76.

του. Ἐπί τῶν ἡμερῶν του ἐλειτούργησε τό πρῶτον Ἑλληνικόν σχολεῖον Ἀργυροκάστρου.

18. **Γαβριήλ** (1637-1647)⁹⁸. Ἀναφέρεται κατά τά ἔτη 1637-1639 καί τό 1643.

19. **Σεραφεῖμ** (1662)⁹⁹. Ἀναφέρεται εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Μονῆς Κάμενας.

20. **Καλλίνικος** (1667-1672)¹⁰⁰. Κατήγετο ἀπό τό χωρίον Λουψάτες τοῦ Δελβίνου. Ἐχρημάτισεν ἐπί μακρόν Μητροπολίτης Ἰωαννίνων, ἡ δέ ἀρχιερατεία του ὑπῆρξε τρικυμιώδης. Ἀπό τά περισωθέντα ἔγγραφα του φαίνεται ὅτι ἦτο ἱεράρχης δραστήριος καί ἄξιος λόγου. Τό 1666, καταγγελλθεὶς ἐκ δευτέρου εἰς τά Πατριαρχεῖα «διά παρανομίας, ἀδικίας καί ἐπιβουλὰς παντοειδεῖς», καθηρέθη, λόγω ὅμως τῶν ὑπέρ τῆς ὀρθοδοξίας ἀγώνων του δέν μετέπεσεν εἰς τὴν τάξιν τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ διωρίσθη τό 1667 Πρόεδρος τῆς χηρευσάσης Ἐπισκοπῆς Δρυϊνουπόλεως, τὴν ὁποίαν διηύθυνεν εὐδοκίμως μέχρι τό 1672. Ἀπέθανε καί ἐτάφη εἰς τό Ἀργυρόκαστρον τὴν 14ην Μαΐου 1678.

21. **Σοφιανός** (1672-1770)¹⁰¹. Δέν ἀναφέρεται οὗτος εἰς τοὺς παλαιούς συνταχθέντας ἐπισκοπικούς καταλόγους. Περί τῆς καταγωγῆς, τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν ἐπισκοπικόν θρόνον καί τῆς παραιτήσεώς του οὐδέν γνωρίζομεν. Εἶναι γνωστόν ὅτι ἵδρυσε τό 1672 σχολὴν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Πολύτσιανης. Συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν ἀναχαίτησιν τοῦ ἐξισλαμισμοῦ τῆς ἐπαρχίας του. Εἰργάσθη κατ' ἀρχὰς παρασκευαστικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ὅταν δέ οἱ ἀρνησίθρησκοι ἐγένοντο ἐπικινδύνως ἀπειλητικοί, ἐγκατέλειψε τὴν Ἐπισκοπὴν του καί κατέφυγεν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Πολύτσιανης, ὅπως, κατὰ τὸν γεωγράφον A. Philippson, «διδάξη τοὺς περιοίκους καί ἐνισχύσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἐνκαρτέρησιν καί τὴν ἀποτροπὴν τοῦ κινδύνου τῆς ἐξωμοσίας». Ὁ δέ Σπ. Ἀραβαντινός ἐξαίρων τὴν ἐν γένει δράσιν τοῦ Σοφιανοῦ γράφει: «Ὁ σεβάσμιος οὗτος ἀνὴρ τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναχαίτησιν τοῦ Χειμάρρου τῆς ἐξωμοσίας τοῦ ἀπειλοῦντος νὰ καταλάβῃ ὀλόκληρον τὴν Ἡπειρον». Ὁ λαὸς τὸν ἀνεκήρυξεν Ἅγιον καί ἡ μνήμη του ἐορτάζεται τὴν 26ην Νοεμβρίου. Ἀπέθανε καί ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Πολύτσιανης, ἐνθα φυλάσσονται τὰ ἱερά λείψανά του εἰς ἀργυρᾶν λειψανοθήκην, κατασκευασθεῖσαν ἀπὸ τὸν ἡγούμενον τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἱερομόναχον Χρῦσανθον ἀπὸ τὴν Σάμον.

Ὁ Ἐπίσκοπος Σοφιανός ὑπῆρξε πράγματι μεγάλη ἐθνικὴ φυσιογνω-

98. «Ἡπειρωτικά Χρονικά», 5 (1930), σ. 93.

99. «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 5 (1930), σ. 91.

100. «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια», 3 (1955), σ. 447, 576, 698.

101. A. Philippson, Thesalien und Epirus..., Berlin 1897, σ. 213. Σπ. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ, Ἀθῆναι 1895, σ. 29, σημ. 1. Β. Μπαρᾶ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 41, 132. «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια», ἔτος 1967, τεύχ. 177-178, σ. 3, σημ. 2.

μία καί πρόδρομος τοῦ 1821, διότι εἰς κρισίμους διά τό Ἕθνος στιγμάς ὕψωσε μέγαν ἀναχαιτιστικόν φραγμόν εἰς τήν βάρβαρον καί ἀλλόθρησκον ἐπιβουλήν πρός ἐξισλάμισιν τῆς περιοχῆς του.

22. **Ραφαήλ** (1720)¹⁰². Κατήγετο ἀπό τήν Βίτσαν Ζαγορίου. Ἀναφέρεται τό 1720 καί τό 1723. Ἀφιέρωσεν εἰς τήν Μονήν τοῦ προφήτου Ἡλίου τῆς πατρίδος του τήν σωζομένην χεῖρα τοῦ Ἁγίου Σώζοντος καί ἀγρόν τινα, λεγόμενον τοῦ «Ἐπισκόπου». Ἀπέθανε καί ἐτάφη εἰς τήν ἐν λόγῳ Μονήν.

23. **Στέφανος** (1729)¹⁰³. Ἀναφέρεται τό ἔτος 1729, ὅτε μετέβη ὡς Πατριαρχικός Ἐξάρχος εἰς Ἰωάννινα, διά νά λύσῃ τήν διαφοράν μεταξύ τοῦ Μητροπολίτου Ἱεροθέου καί τῶν προυχόντων τῶν Ἰωαννίνων.

24. **Νικόδημος** (1732)¹⁰⁴. Ἀναφέρεται ὡς διάδοχος τοῦ Στεφάνου.

25. **Μανουήλ** (1750)¹⁰⁵. Τόν Ἐπίσκοπον τοῦτον ἐσφαλμένως ὁ Π. Ἀραβαντινός τοποθετεῖ τό 1758, ὡς προκάτοχον τοῦ Δοσιθέου, διότι εἶναι ἐπισήμως μεμαρτυρημένον ὅτι ὁ Δοσίθεος διεδέχθη τόν Μητροφάνην (1753-1760) καί κατά συνέπειαν ὁ Μανουήλ διετέλεσεν Ἐπίσκοπος πρό τοῦ 1753.

26. **Μητροφάνης** (1753-1760)¹⁰⁶. Ἐπί τῶν ἡμερῶν του ἀνηγέρθη εἰς τό Ἀργυρόκαστρον μεγαλοπρεπές σχολικόν κτίριον. Εἶχε μεγάλην μόρφωσιν καί ἐτιτλοφορεῖτο «μουσικολογιώτατος», διότι ἦτο ἄριστος μουσικός καί πιθανῶς εἶχε συγγράψῃ καί μουσικά βιβλία. Παρητήθη τό 1760.

27. **Δοσίθεος** (1760-1790)¹⁰⁷. Κατήγετο ἀπό τό Μέτσοβον. Ὑπηρέτησε τό πρῶτον ὡς ἀρχιδιάκονος τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων καί τό 1759 ὡς Ἐπίτροπος τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας Μετσόβου. Τό 1760 ἔγινεν Ἐπίσκοπος Δρυϊνουπόλεως καί Ἀργυροκάστρου. Ἀνέπτυξεν ἀξιόλογον θρησκευτικὴν καί κοινωνικὴν δράσιν, διότι ἀνεκαίνισε τό ἐπισκοπικόν μέγαρον τῆς Ἐπισκοπῆς του, ἵδρυσε 70 ἐκκλησίας, ἐκτός ἐκείνων, αἵτινες ἀνιστορήθησαν καί ἐξωραϊσθησαν, ὠργάνωσε τήν τελείως ἐξηρθρωμένην Ἐπισκοπήν του καί συνέταξε τόν ἐπισκοπικόν κώδικα Ἀργυροκάστρου, ὅστις ἀποτελεῖ σημαντικόν ἱστορικόν μνημεῖον διά τήν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου. Ἐπί 40 ἔτη ἐποίμανε θεα-

102. «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία», 1 (1952), σ. 652. Ἰ. Νικολαΐδου, Ἱστορικὴ μονογραφία περί τῆς ἐν Ἠπείρῳ χώρας Βεζήτσης (Βίτσης), σ. 68.

103. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 226. «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», 3 (1928), σ. 37, 5 (1930), σ. 94 καί 12 (1937), σ. 56.

104. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 56.

105. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 47, «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», 5 (1930), σ. 79. «Ἐπετηρίς Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου», Δ, σ. 180.

106. «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», 5 (1930), σ. 89. «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία», 7 (1958), σ. 7.

107. Π. Πουλίτσα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 67, 69. Π. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ λογίων τῆς τουρκοκρατίας, ἐπιμελεία Κ. Δημαρᾶ, Ἰωάννινα 1960, σ. 55. «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», 5 (1930), σ. 79. «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία», 1 (1952), σ. 563. Πανελλήνιον Λεύκωμα Ἐθνικῆς Ἐκατονταετηρίδος, τ.ε., σ. 54.

ρέστως τήν ἐπαρχίαν του. Χαρακτηρίζεται «ὡς ἀνὴρ τίμιος, θεοσεβὴς καὶ εὐλαβὴς, νουνεχὴς τε καὶ πρᾶος». Τοσοῦτον δὲ ἐνάρετος καὶ ἀγαθὸς ὑπῆρξεν, ὥστε ἐφείλκυσε, κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινόν, καὶ τήν ἀγάπην ὄλων σχεδὸν τῶν Ὀθωμανῶν τοῦ Ἀργυροκάστρου, τῶν θηριοδεστέρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Χριστιανομάχων. Ἀπέθανε τὸ 1810.

28. **Γαβριήλ ὁ Σίφνιος** (1799-1813-1821-1827)¹⁰⁸. Κατήγετο ἀπὸ τὴν νῆσον Σίφνον τῶν Κυκλάδων. Διεδέχθη τὸν **Δοσίθεον** καὶ ἀναφέρεται τὸ πρῶτον τὸ 1799. Ὡς εὐνοούμενος τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων **Ἱεροθέου** καὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐπέτυχεν τὴν ἔνωσιν τῆς Ἐπισκοπῆς του μετὰ τῆς φυτοζωούσης τότε Ἐπισκοπῆς Χειμάρρας καὶ Δελβίνου. Εἰς τὸν ἐπισκοπικόν κώδικα τοῦ Δελβίνου χαρακτηρίζεται «ἄνθρωπος μὲ πολλὴν μικρὰν παιδείαν, ὀξύς τὸ λέγειν, ράθυμος, πολύφαγος, ὀργίλος καὶ ἐραστής τοῦ οἴνου καὶ πολυέξοδος». Τελευταίως ὁ Γαβριήλ ἔπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ ἀπεμακρύνθη τῆς Ἐπισκοπικῆς τοῦ ἔδρας ὡς ὑποπτος. Τὴν 23ην Μαΐου 1820 παρευρέθη κατόπι προσκλήσεως τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ εἰς Διβάνιον (συμβούλιον) εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπου ὁ Ἀλῆς ἐξεφράσθη κολακευτικῶς περὶ αὐτοῦ. Ἀπέθανε πιθανῶς εἰς τὸ Ἀργυρόκαστρον τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1827.

γ. ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΣΥΝΗΝΩΜΕΝΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΔΡΥΪ·Ι·ΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΔΕΛΒΙΝΟΥ ΚΑΙ ΧΕΙΜΑΡΡΑΣ

1. **Γαβριήλ ὁ Σίφνιος**, περὶ τοῦ ὁποίου ἔγινε λόγος ἀνωτέρω.
2. **Ἰωακείμ ὁ Χῖος** (1832-1835)¹⁰⁹. Ἐγεννήθη εἰς Καλιμασσᾶ τῆς Χίου. Κατὰ κόσμον ἐλέγετο Ἰωάννης Κοκκώδης. Ὑπηρέτησε κατ' ἀρχάς ὡς πτωχὸς ἱεροδιάκονος εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἰωαννίνων. Συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του πλησίον τῶν ἐπιφανῶν διδασκάλων τοῦ Γένους Ἀ. Ψαλίδα καὶ Γ. Αἰσώπου ἢ Κρανᾶ ἀπὸ τὸ Γραμμένον τῆς Ἠπείρου. Τὸ 1828 ἔγινεν Ἐπίσκοπος Δρυϊνουπόλεως, τὸ 1835 Μητροπολίτης Ἰωαννίνων, τὸ 1845 Μητροπολίτης Κυζίκου καὶ κατὰ τὰ ἔτη 1860-1863 καὶ 1873-1878 Πυττιάρχης Κων/λεως. Ὡς Ἐπίσκοπος Δρυϊνουπόλεως ἐνδιεφέρθη διὰ τὰς σχολεῖα τῆς Ἐπισκοπῆς του. Ὅτε ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις εὐνοϊκὰς διὰ τοὺς ραγιαδες Χριστιανούς, ἀλλὰ δυσμενεῖς διὰ τοὺς φεουδάρχας Τούρκους, ὁ Ἰωακείμ ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως. Βραδύτερον ἦλθεν εἰς

108. **L. Rouqueville**, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. 2, Ἀθῆναι 1890, σ. 21. **Θ. Μπαμίχα**, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 55. «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 5 (1928), σ. 88. «Ἠπειρωτικὴ Ἔστια», 7 (1959), σ. 6.

109. **Ἰ. Ἀναστασίου**, Ἀνέκδοτον Πατριαρχικόν σιγίλλιον πρὸς τὴν Μητρόπολιν Ἰωαννίνων, «Ἠπειρωτικὴ Ἔστια», 1 (1952), σ. 774. Πανελλήνιον Λεύκωμα Ἐθνικῆς Ἐκατονταετηρίδος 1821-1930, τ.ε., σ. 54. Ἐφημ. «Ἠπειρωτικὸν Μέλλον» Ἀθηνῶν, ἀριθ. φυλλ. 80, 82, 83 τοῦ 1940. **Ἰ. Λαμπρίδου**, ἐνθ. ἄνωτ., τευχ. Ζ, Πωγωνιακά, σ. 77. **Θ. Μπαμίχα**, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 68. Ἐφημ. «Κραυγὴ» Ἰωαννίνων, τῆς 23-9-1940.

ἔνοπλον δρᾶσιν ἐναντίον τῶν Τοπαρχῶν καί τῶν Λιάπηδων, οἱ ὅποιοι κατεπίεζον τοὺς Χριστιανούς. Μέ τήν προστασίαν του ἐσπούδασεν ὁ Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως **Βασίλειος Παπαχρήστου**. Ὁ κῶδιξ τοῦ Δελβίνου ἐκφράζεται δυσμενῶς περί τούτου καί μάλιστα ὅτι ἦτο «μέγας φίλος τοῦ χρυσοῦ»¹¹⁰. Ἐν τούτοις ὁ Ἰωακείμ ὑπῆρξε διαπρεπῆς ἱεράρχης μέ πλουσίαν θρησκευτικὴν καί ἐθνικὴν δρᾶσιν.

2. Ἐπισκοπὴ Χειμάρρας

α. ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ

Ἡ Χειμάρρα, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὰ κείμενα Χιμάρα καί Χιμαίρα, εἶναι περιοχὴ τῆς Βορείου Ἡπείρου, ἐκτεινομένη μεταξύ τοῦ Ἄργυροκάστρου καί τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς. Ἡ ὁμώνυμος κωμόπολις εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας πόλεως Χιμαίρα, τῆς ὁποίας σώζονται τὰ ἐρείπια¹¹¹. Τὰ χωρία τῆς ἐδοκίμασαν πολλάς καταστροφάς, λεηλασίας, ἐμπρησμούς καί πολλάς βαρβαρότητας ἀπὸ τοὺς Τούρκους καί τοὺς Τουρκαλβανούς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ¹¹². Τό 1775 ἐπεσκέφθη τήν θρυλικὴν Χειμάρραν ὁ ἐθναπόστολος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, μέ τὰς ἐνεργείας τοῦ ὁποίου ἰδρύθησαν σχολεῖα εἰς τὰ χωρία Λυκούρσι, Ἅγιος Βασίλειος, Λούκοβο, Βοῦνο, Πικέρνι καί εἰς τὴν κωμόπολιν Χειμάρρα¹¹³.

Πότε ἀκριβῶς συνεστήθη ἡ Ἐπισκοπὴ Χειμάρρας δέν γνωρίζομεν. Ὁ Μητροπολίτης Παραμυθίας **Ἀθηναγόρας** ἀναφέρει ὅτι ἡ Ἐπισκοπὴ Χειμάρρας ἰδρύθη μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Νικοπόλεως ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους τό 929¹¹⁴. Οἱ δέ Π. Ἀραβαντινός καί Ν. Μυστακίδης πιστεύουν ὅτι ἡ Ἐπισκοπὴ Χειμάρρας ἀποτελεῖ συνέχειαν τῶν Ἐπισκοπῶν Ἀγχιασμοῦ καί Φοινίκης μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ὁμωνύμων πόλεων αὐτῶν¹¹⁵. Πάντως ἡ Ἐπισκοπὴ Χειμάρρας φαίνεται ὅτι ἰδρύθη μετὰ τῶν ἐτῶν 971 καί 976, διότι εἰς τὰ Τακτικά τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (1901-906), τοῦ Κ. Πορφυρογεννήτου (940) καί τοῦ Ἰ. Τσιμισκῆ (971) δέν ἀναγράφεται αὐτή, ἀλλ' ἀναφέρεται τό πρῶτον ὁ «Χιμάρας» εἰς τό δεύ-

110. Κατά τόν Δ. Σαλαμάγκα (Περίπατοι στά Γιάννενα, Ἐφημ. «Κραυγὴ» Ἰωαννίνων, τῆς 23-9-1940) ὁ Ἰωακείμ ἀποθανὼν κατέλιπε περιουσίαν 16 χιλιάδων ὀθωμανικῶν λιρῶν.

111. «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια, 24, 543.

112. Α. Σπύρου (Βουნიώτη), Ἡ Χειμάρρα, Ἀθῆναι 1966, σ. 42, κ.έ.

113. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 103. Ἐφημ. «Ἀνατολικὸς Ἀστήρ», τῆς 15-3-1872 καί 12-6-1874.

114. «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια», 12, 342, κ.έ.

115. Ἐφημ. «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου», τῆς 11-5-1901. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ.177.

τερον Τακτικόν τοῦ Ἰ. Τσιμισκῆ (972-976) ὑπό τόν Μητροπολίτην Ναυπάκτου Αἰτωλίας¹¹⁶.

Τόν 11ον αἰῶνα ἡ Ἐπισκοπή Χειμάρρας ὑπήγετο εἰς τήν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀχρίδος, ἀπό δέ τοῦ 1285 εἰς τήν Μητρόπολιν Ἰωαννίνων¹¹⁷.

Τόν 14ον αἰῶνα ἡ Ἐπισκοπή Χειμάρρας, ἐνωθεῖσα μετὰ τῆς Ἐπισκοπῆς Κοζύλης, κειμένης εἰς τήν περιφέρειαν Νικοπόλεως, ὑπήγετο εἰς τήν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν μέχρι τό 1363, ὅτε ἐπί Πατριάρχου Καλλίστου (1350-1363) ὑπήχθη εἰς τό Πατριαρχεῖον Κων/λεως¹¹⁸.

Τό 1431 ἠνώθη ἐκκλησιαστικῶς μετὰ τῆς Ἐπισκοπῆς Χειμάρρας καί ἡ ἐπαρχία Δελβίνου καί τοιουτοτρόπως ἀπετελέσθη ἡ Ἐπισκοπή «Χειμάρρας καί Δελβίνου»¹¹⁹. Ἡ Ἐπισκοπή αὐτή ἀκολουθῶς ἠνώθη προσωρινῶς ἀπό τό 1813-1821 μετὰ τῆς γειτνιαζούσης Ἐπισκοπῆς Δρυϊνουπόλεως καί τοιουτοτρόπως αἱ τρεῖς Ἐπισκοπαί ἀπετέλεσαν μίαν Ἐπισκοπὴν ὑπό τόν τίτλον «Δρυϊνουπόλεως Χειμάρρας καί Δελβίνου»¹²⁰.

Μετά τόν θάνατον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐπισυμβάντα τό 1822, ἡ ἠνωμένη Ἐπισκοπή Δελβίνου καί Χειμάρρας ἀνέκτησε τήν ἀνεξαρτησίαν της, ἀποτελέσασα ἰδίαν Ἐπισκοπὴν ὡς καί πρότερον μέχρι τό 1832, ὅποτε ἐκ νέου ἠνώθη ὀριστικῶς μετὰ τῆς Ἐπισκοπῆς Δρυϊνουπόλεως¹²¹.

Ἐπί Ἐπισκόπου Ἰωαννικίου (1781-1791) ἡ ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς Χειμάρρας μετεφέρθη εἰς τό Δελβίνον, διότι τοῦτο ἦτο κεντρικώτερον καί ἔδρα τοῦ πασᾶ τοῦ Δελβίνου¹²².

β. ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΧΕΙΜΑΡΡΑΣ

1. Μανασσῆς (1270)¹²³.

2. Φρά Νικόλαος (1363)¹²⁴. Ὁ Ἐπίσκοπος οὗτος ἀναφέρεται ὅτι τό 1363, ὑπό τήν ιδιότητά του ὡς Ἐπισκόπου Κοζύλης καί Χειμάρρας, ἐπέτυχε τήν ἀπόσπασιν τῆς Ἐπισκοπῆς του ἀπό τό Βατικανόν καί τήν ὑπαγωγήν αὐτῆς εἰς τό Πατριαρχεῖον Κων/λεως.

116. Ἱεροκλέους Συνέκδημος, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 121, 3, 529. Γερ. Κονιδάρη, Συμβολαί, ἐνθ. ἄνωτ., σ.27.

117. Ἰ. Λαμπρίδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 58. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», 32 (1912), σ. 273. Γερ. Κονιδάρη, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 60.

118. Miclosich - Muller, Acta et Diplomata, τ. Α, σ. 171. «Ἡπειρωτικά Χρονικά», 3 (1928), σ. 48. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 97. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ ἐν Νικοπόλει καί Πρεβέζῃ Ἐκκλησία, Ἀθῆναι 1973, σ. 26.

119. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 97. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 177.

120. Αὐτόθι.

121. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 47.

122. Θ. Μπαμίχα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 60.

123. Ἐφημ. «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου», τῆς 11-5-1901.

124. Miclosich - Muller, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 17. «Ἡπειρωτικά Χρονικά», 3 (1928), σ. 68. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 26.

γ. ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΧΕΙΜΑΡΡΑΣ ΚΑΙ ΔΕΛΒΙΝΟΥ

1. **Σωφρόνιος** (1500)¹²⁵.
2. **Σωφρόνιος** (1540)¹²⁶. Ἰωαννίτης. Ὁ Ἀραβαντινός κατατάσσει τοῦτον μεταξύ τῶν σπουδαίων λογίων τῆς ἐποχῆς του. Ἀπό ἐνθυμήσεις βιβλίου μανθάνομεν, ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος Χειμάρρας **Σωφρόνιος** ἦτο τρόφιμος καί μοναχός τῆς Σχολῆς Στρατηγουπούλου Ἰωαννίνων, ἔνθα καί ἀπέθανε τό 1554, ταφείς εἰς τόν Νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας τῆς Μονῆς Ἁγίου Νικολάου τοῦ Ντίλιου ἤ Στρατηγοπούλου τῆς νήσου Ἰωαννίνων.
3. **Ἀνώνυμος** (1616)¹²⁷. Ἀναφέρεται ὅτι τήν 25ην Ἰουνίου 1616 ἐζήτησε ἀπό τὰς Βενετικάς ἀρχάς νά τύχη ἀσύλου εἰς περίπτωσιν διωγμοῦ του ἐκ μέρους τῶν Τούρκων.
4. **Σεραφεῖμ** (1635)¹²⁸. Ἀναφερόμενος πρῶτος εἰς τόν κώδικα τοῦ Δελβίνου.
5. **Ματθαῖος** (1637)¹²⁹. Ἀναφερόμενος ὅτι ἀπό πρώην Χειμάρρας προήχθη εἰς τήν Μητρόπολιν Συνάδων τήν 11ην Σεπτεμβρίου 1637.
6. **Νικηφόρος** (1650)¹³⁰.
7. **Σεραφεῖμ** (1622-1674)¹³¹. Ἀναφέρεται ὅτι ὑπέγραψε τήν 16ην Ἰουνίου 1662 ἀφοριστικόν γράμμα τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων **Καλλινίκου** κατά τοῦ Μητροπολίτου Δυρραχίου **Συμεὼν Λάσκαρη** καί γενικῶς κατά τῆς προπαγάνδας τῶν Παπιστῶν, διευθυνομένης ὑπό τοῦ Ἀχριδῶν Ἀθανασίου.
8. **Ζαχαρίας** (1670-1682)¹³². Ἦτο κατά τόν κώδικα τοῦ Δελβίνου ἀνὴρ ἐνάρετος, ἐλεήμων καί ἀκάματος κήρυξ τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐπειδή ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἐγένοντο ἀθρόοι ἐξισλαμισμοί εἰς τήν ἐπαρχίαν του ἀπέθανεν ἀπό τήν λύπην του φυματικός τό 1682 εἰς τήν Χειμάρραν, ἔνθα καί ἐτάφη εἰς τόν ναόν τῶν Ἁγίων Μαρτύρων.
9. **Μανασσῆς** (1682-1695)¹³³. Ἀπό τήν Ζίτσαν. Πρώην Πρωτοσύγκελλος τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων. Ὑπῆρξε «ποιμήν ἄριστος καί φίλος τῆς παιδείας». Συνέστησε μετὰ πολλῶν κόπων καί φροντίδων σχολεῖα εἰς ὅλα τὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας του. Ἀπέθανεν εἰς Χειμάρραν καί ἐτάφη εἰς τόν ναόν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

125. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 100. «Ἡπειρωτικά Χρονικά», 4 (1929), σ. 4, 6. Ἐφημ. «Νεολόγος» Κων/λεως τῆς 11-3-1892.

126. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Ἰωαννίνοις, Ἀθῆναι 1966, σ. 79.

127. «Ἡπειρωτικά Χρονικά», 13 (1938), σ. 89.

128. Θ. Μπαμίχα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 59.

129. Αὐτόθι. «Ἡπειρωτικά Χρονικά», 12 (1937), σ. 100. Κώδ. Α. 319.

130. «Ἡπειρωτικά Χρονικά», 5 (1930), σ. 94.

131. «Ἡπειρωτική Ἔστια», 3 (1954), σ. 585. «Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 5 (1928), σ. 59.

132. Θ. Μπαμίχα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 59. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 100.

133. Αὐτόθι.

10. **Ζαχαρίας** (1695-1698)¹³⁴. Κατήγετο από την Ἀχρίδα. Ἦτο γλυκὺς τοὺς τρόπους καὶ προσιτὸς εἰς ὄλους. Ἀπέθανεν εἰς τὴν Ἀχρίδα, ὅπου μετέβη πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν συγγενῶν του καὶ χάριν ἀναψυχῆς.

11. **Καλλίνικος** (1698)¹³⁵. Ἀναγράφεται εἰς ἐνθύμησιν ὅτι «ἐκοιμήθη ὁ ποτέ Χειμάρρας καὶ Δελβίνου Καλλίνικος τῇ 17ῃ Ἀπριλίου 1698».

12. **Στέφανος** (1700)¹³⁶.

13. **Ἰωαννίκιος** (1700)¹³⁷. Ἰωαννίτης. Ἀναφέρεται ὅτι τὴν 1ην Δεκεμβρίου 1700 παρευρέθη εἰς συνεδρίασιν τοῦ Ἀδελφάτου τῆς «Παναγίας τῶν Ξένων», εἰς τὴν Κέρκυραν, διὰ τὴν ἐκλογήν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου.

14. **Γρηγόριος** (1730)¹³⁸. Σμυρναῖος. Ὑπηρέτησεν ὡς ἀρχιδιάκονος τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων. Ἦτο ἠθικὸς καὶ δίκαιος. Κατέβαλε μεγάλας προσπάθειας διὰ τὴν ἐξάλειψιν τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς ἐπαρχίας του, ἀλλ' ἀποτυχῶν τοῦ σκοποῦ του παραιτήθη ἔμπλεος πικρίας. Εἰς τὸν κώδικα τοῦ Δελβίνου ὀνομάζεται Γεννάδιος, ἀπὸ λάθος προφανῶς κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν, διότι ἀπὸ σὴν κλιωδὲς γράμμα τοῦ Πατριάρχου Παϊσίου, ἐκδοθέν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1730, πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος οὗτος ἐλέγετο Γρηγόριος.

15. **Νικηφόρος** (1738)¹³⁹. Ἰωαννίτης. Ἀναφέρεται ὅτι παρητήθη λόγῳ γήρατος ὡς «πρῶην Χειμάρρας» τὴν 28ην Ἰανουαρίου 1738.

16. **Παρθένιος** (1738)¹⁴⁰. Ἰωαννίτης. Ἀναφέρεται ὅτι διεδέχθη τὴν 28ην Ἰουνίου 1738 τὸν συγγενὴ του Νικηφόρον, παραιτηθέντα λόγῳ γήρατος. Ὁ Π. Ἀραβαντινὸς κατατάσσει αὐτὸν μεταξύ τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς του.

17. **Παρθένιος** (1760)¹⁴¹. Ἀναφέρεται εἰς τὸν κώδικα Δρυϊνουπόλεως καὶ Ἀργυροκάστρου καὶ εἰς τὸ πρακτικόν τῆς χειροτονίας τοῦ Ἐπισκόπου Δρυϊνουπόλεως Δοσιθέου, τὸ ὁποῖον συνετάχθη τὴν 21ην Μαΐου 1760.

18. **Ἀνατόλιος** (1780)¹⁴².

19. **Βενεδικτος** (1781)¹⁴³.

20. **Ἰωαννίκιος** (1782-1791)¹⁴⁴. Ὁ Μητροπολίτης οὗτος ἀνέπτυξεν ἀξιό-

134. Αὐτόθι.

135. «Νέος Ἑλληνομνημῶν», 7 (1910), σ. 204.

136. Ἐφημ. «Νεολόγος», Κων/λεως, τῆς 11-3-1892.

137. Σπ. Στούπη, Οἱ «Ξένοι» ἐν Κερκύρα, ἐκδ. 2, Κέρκυρα 1959, σ. 137.

138. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 100. «Ἡπειρωτικά Χρονικά», 5 (1930), σ. 94. Κώδιξ Κριτ. Α, 154.

139. Π. Ἀραβαντινοῦ, Βιογραφικὴ Συλλογὴ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 168.

140. Αὐτόθι.

141. Π. Πουλίτσα, Σύναξις, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 67. «Ἡπειρωτικά Χρονικά», 5 (1930), σ. 78.

142. Ἐφημ. «Νεολόγος», Κων/λεως, τῆς 11-9-1892.

143. Αὐτόθι.

144. Θ. Μπαμίχα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 60. Β. Μπαρᾶ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 105.

λογον θρησκευτικήν, κοινωνικήν καί ἔθνικήν δράσιν κατά τήν θυελλώδη ποιμαντορίαν του. Ἰδρυσε νέον ἐπισκοπικόν μέγαρον. Ἐμερίμνησε διά τήν μετάδοσιν τοῦ θείου κηρύγματος. Ἰδρυσε μεγαλοπρεπές διδακτήριον καί κατέβαλε τόν μισθόν τοῦ διδασκάλου ἀπό τά κληροδοτήματα τοῦ Σπ. Στράτη ἀπό τό Δέλβινον. Τό 1775 ἐπεσκέφθη τήν ἐπαρχίαν του ὁ Ἅγιος Κοσμάς, τόν ὁποῖον συνώδευσε κατά τήν περιοδείαν του. Παραιτηθεῖς οἰκειοθελῶς ἀνεχώρησεν εἰς Κέρκυραν.

21. **Παρθένιος Ἀραποπούλας** (1795)¹⁴⁵. Κατήγετο ἀπό τήν Πάργαν. Ἦτο κατά τόν κώδικα τοῦ Δελβίνου ἄνθρωπος μέ ὀλίγην παιδείαν, ἀλλά δραστήριος, σοβαρός καί ἐραστής τῆς δικαιοσύνης. Ἐλθών εἰς τήν ἐπαρχίαν του καί εὐρών τούς πολίτας διηρημένους συνεφιλίωσεν αὐτούς. Προέβη ἔπειτα εἰς τήν προέκτασιν τοῦ ναοῦ τῆς Μουρτίλας διά συνδρομῶν καί τῆς ἐργασίας τῶν Χριστιανῶν, ἀλλ' ὅτε ἡ οἰκοδομή εὐρίσκετο εἰς τήν στέγην κατεδαφίσθη ὁ ναός ἀπό τούς Τούρκους. Ὁ δραστήριος οὗτος ἱεράρχης ἀποπεράτωσεν τοῦτον, ἀφοῦ ἐπέτυχε φερμάνιον εἰδικόν παρά τοῦ Σουλτάνου Σελήμ Γ'. Ἐκήρυττε συχνά τόν θεῖον λόγον καί ἵδρυσε σχολεῖα εἰς πολλά χωρία τῆς ἐπαρχίας του. Χολωθεῖς διότι ὁ Μητροπολίτης Ἰωαννίνων ἐχορήγησεν εἰς πολίτην τῆς παροικίας του ἄδειαν γάμου, τήν ὁποίαν ὁ ἴδιος εἶχεν ἀρνηθῆ, ἐγκατέλειπε τήν θέσιν του καί μετέβη εἰς Ἐπτάνησον. Τό 1779 συνώδευσε τόν Μητροπολίτην Ἰωαννίνων Ἱερόθεον εἰς Κέρκυραν, ὅπου μετέβη νά χειροτονήσῃ τήν 9ην Σεπτεμβρίου 1800 τόν πρῶτον Μητροπολίτην τῆς πόλεως ταύτης.

22. **Ἀνατόλιος** (1804)¹⁴⁶ ἀπό τήν Ἄρταν. Πρῶην ἡγούμενος τοῦ ναοῦ τῆς Παρηγοριτίσσης Ἄρτης. Ἦτο ὑπέργηρος, ἐνάρετος καί ἀφελής. Κατέβαλε προσπαθείας περισυλλογῆς τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Σπ. Στράτη καί διώρισε δάσκαλον τοῦ σχολείου τοῦ Δελβίνου τόν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντα ἱερομόναχον Θεοδόσιον Κοτσῆν. Παρητήθη ὑπέρ τοῦ διακόνου του Ἀμβροσίου μέ τήν συμφωνίαν νά διαιτᾶται εἰς τήν Ἐπισκοπήν μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὁ Ἀμβρόσιος μετά τήν ἀνάληψιν τῶν καθηκόντων του ἠθέτησε τήν συμφωνίαν καί ἐξεδίωξε τόν Ἀνατόλιον, ὁ ὁποῖος τό 1812 κατέφυγεν εἰς Κέρκυραν, ὅπου ἀγνοεῖται ἡ περαιτέρω διαβίωσις αὐτοῦ.

23. **Ἀμβρόσιος** (1812-1813)¹⁴⁷. Ἀγνώστου καταγωγῆς. Ἀναφέρεται ὡς ἱεράρχης ἀνάξιος λόγου, πανοῦργος καί δόλιος. Ἀναφέρεται ἐπίσης τήν 13ην Ἀπριλίου 1813 ὡς Ἐπίσκοπος Παραμυθίας.

Οἱ Ἐπίσκοποι Χειμάρρας καί Δελβίνου, κατά τόν κώδικα τοῦ Δελβίνου, ἐχειροτονοῦντο καί διωρίζοντο ἀπό τόν Μητροπολίτην Ἰωαννί-

145. Θ. Μπαμίχα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 62. «Ἠπειρωτική Ἔστια», 3(1954), σ. 356.

146. Αὐτόθι, σ.64. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἀνωτ., σ.100.

147. Αὐτόθι. Φ. Οἰκονόμου Ἡ Ἐκκλησία ἐν Θεσπρωτία, Ἀθῆναι 1962, σ.47. Ἐφημ. «Νεολόγος», Κων/λεως τῆς 26-4-1895.

νων, προσέτι δέ ἐλάμβανον κατά τό πρῶτον ἔτος τῆς χειροτονίας των ἀπό τούς χριστιανούς τῆς περιφερείας των, μή ἐξαιρουμένων καί τῶν κληρικῶν, τό «φιλότιμον», ἤτοι ὑποχρεωτικήν εἰσφοράν διά τά ἔξοδα τῆς χειροτονίας των¹⁴⁸.

**δ. ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΣΥΝΗΝΩΜΕΝΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ
ΔΡΥ·Ι·ΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, ΧΕΙΜΑΡΡΑΣ ΚΑΙ ΔΕΛΒΙΝΟΥ**

1. **Γαβριήλ Σίφνιος** (1821-1827), περί τοῦ ὁποίου ἔγινε λόγος ἀνωτέρω.

ε. ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΧΕΙΜΑΡΡΑΣ ΚΑΙ ΔΕΛΒΙΝΟΥ

1. **Νικηφόρος** (1822)¹⁴⁹.

2. **Παρθένιος Κονοφάος** (1824)¹⁵⁰ ἀπό τήν Κέρκυραν. Ἦτο ἱεράρχης λόγιος. Ἐγραψε πολλάς λεπτομερείας διά τήν δρᾶσιν τοῦ Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ. Ἀπέθανεν εἰς τήν Κέρκυραν πρό τοῦ 1827 καί ἐτάφη εἰς τήν Παναγίαν τῶν Ξένων.

3. **Παῖσιος** (1827)¹⁵¹ ἀπό τό Ἀργυρόκαστρον. Ἡ ἀρχιερατεία του ὑπῆρξε περιπετειώδης. Κατά τόν κώδικα τοῦ Δελβίνου εἶχε καλήν παιδείαν, ἀλλ' ἦτο ἀμελέστατος εἰς τά καθήκοντά του. Ἀδυνατῶν νά καταβάλλῃ τό ὑπέρογκον χρέος τῆς Ἐπισκοπῆς του καί φοβηθεῖς τούς μπέηδες ἐγκατέλειψε τήν ἐπαρχίαν του καί κατέφυγε τό 1827 εἰς Χειμάρραν καί ἐκεῖθεν εἰς τό νεοσύστατον βασίλειον τῆς Ἑλλάδος. Ἀρχάς τοῦ 1831 ἐπέστρεψεν εἰς Ἰωάννινα, διά γὰ ἐκλιπαρήσῃ τόν προϊστάμενον του Μητροπολίτην Ἰωαννίνων Ἰωακείμ, ὅπως ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτόν νά ἐπανέλθῃ εἰς τήν ἔδραν του, ἀλλ' ἀντί τῆς ἐπιστροφῆς ἐξωρίσθη εἰς Μετέωρα, ὡς αὐθαιρέτως ἐγκαταλείψας τό ποιμνίον του. Ἐκήρυττε συχνά τόν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἵδρυσε σχολεῖα εἰς τήν ἐπαρχίαν του καί ἀνήγειρε τόν ἐπισκοπικόν ναόν πρός τιμήν τῶν Ἀγίων Πάντων. Ἀπέθανεν εἰς τά Μετέωρα τό 1862.

Ὁ Παῖσιος εἶναι ὁ τελευταῖος Ἐπίσκοπος Χειμάρρας καί Δελβίνου. Μετά τόν Παῖσιον, ἡ Συνηνωμένη Ἐπισκοπή Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καί Χειμάρρας προήχθη εἰς Μητρόπολιν τό 1835 μέ τήν αὐτήν ἐπωνυμίαν, ὅποτε ἡ Ἐπισκοπή Χειμάρρας καί Δελβίνου ἀπώλεσεν ἔκτοτε τήν αὐτοτέλειαν καί ἐκυβερνᾶτο ἀπό Ἀρχιερατικούς Ἐπιτρόπους, οἱ ὅποιοι ἐπεῖχον θέσιν Ἐπισκόπου καί ἔφερον τόν τίτλον τοῦ Οἰκονόμου, σπανίως δέ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου.

148. Θ. Μπαμίχα, ἔνθ. ἀνωτ., σ.139.

149. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 178. Ἐφημ. «Νεολόγος» Κων/λεως, τῆς 11-3-1892.

150. Σπ. Παπαγεωργίου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κερκύρας, Κέρκυρα 1920, σ. 134. Β. Μπαρᾶ, ἔνθ. ἀνωτ., σ.109.

151. Β. Μπαρᾶ, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 109. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 51.

στ. ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΙ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΔΕΛΒΙΝΟΥ¹⁵²

1. **Θεοδόσιος Κωτσῆς** (1813-1821) ἀπό τό Δέλβινον. Ἐχειροτονήθη ἀπό τόν Ἐπίσκοπον **Γαβριήλ** Πρωτοσύγκελλος καί ἔπειτα ἀπό τόν ἴδιον διωρίσθη Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος.
2. **Οἰκονόμος Παπᾶ Δημήτριος** (1828-1832) ἀπό τήν Γότισταν Ἰωαννίνων. Συγκαταλέγεται ἀπό τόν Π. Ἀραβαντινόν μεταξύ τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς του. Ὑπηρέτησεν ὡς ἐφημέριος καί ὑποδιευθυντής τῆς σχολῆς Γκιούμα εἰς τά Ἰωάννινα, τῆς ὁποίας ἦτο τρόφιμος. Τό 1816 ἀντικατέστησεν εἰς τό Ἑλληνομουσεῖον τοῦ Λιβόρνου τόν ἱερομόναχον Γρηγόριον Παλιουρίτην.
3. **Γρηγόριος** (1832) ἀπό τά Ἰωάννινα. Εὐλαβῆς καί ἐνθουσιώδης κληρικός. Ὑπηρέτησε Πρωτοσύγκελλος τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων. Εἰς αὐτόν ὀφείλεται ἡ διάσωσις τοῦ κώδικος τοῦ Δελβίνου.
4. **Οἰκονόμος Παπᾶ Δημήτριος** (1835-1836) ἀπό τό Βελιάχοβον.
5. **Πρωτοπαπᾶς Ἀναστάσιος** (1836) ἀπό τήν Δούβιανην.
6. **Καλλίνικος** (1849). Ὑπηρέτησεν ἀρχιδιάκονος τοῦ Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καί Χειμάρρας Παντελεήμονος. Ὑποπεσών εἰς παραπτώματα ἀσυμβίβαστα μέ τό ἀξίωμα τοῦ κληρικοῦ ἐπαύθη.
7. Ἀρχιμανδρίτης **Ἀγαθάγγελος**, ἡγούμενος τῆς Μονῆς Κάμενας.
8. **Οἰκονόμος Παπᾶ Χαράλαμπος** (1853) ἀπό τό χωρίον Χλωμός.
9. **Ἀγαθάγγελος** διά δευτέραν φοράν (1854-1871). Ἦτο εὐνοοούμενος τοῦ Μητροπολίτου Παντελεήμονος καί συμπαθέστατος εἰς τούς συμπατριώτας του. Εἰς συνεργασίαν μέ τούς ἐμπόρους καί βιοτέχνας κατήρτησε κατάλογον τῶν Δεσποτικῶν καί Θεομητορικῶν ἐορτῶν, κατά τάς ὁποίας θά ἐλειτουργοῦν τά καταστήματα καί γενικῶς ἡ ἀγορά. Ἡ ἐφαρμογή τοῦ καταλόγου τούτου ἐτηρήθη μετά θρησκευτικῆς εὐλαβείας μέχρι τό 1918.
10. **Φιλῆμων Κίτσος** (1866-1878) ἀπό τόν Ἅγιον Ἀνδρέαν. Εἶχε κλίσιν ἀπό μικράν ἡλικίαν πρὸς τά θεῖα καί τόν μοναχικόν βίον καί διεκρίθη ὡς μοναχός. Εἶχεν ἀρκετήν μόρφωσιν διά τήν ἐποχήν του καί ἦτο πολύ εὐφυής. Τό 1859 ἐχειροτονήθη ἡγούμενος τῆς Μονῆς Δρυϊάνου, λαβών τό μοναχικόν ὄνομα Φιλῆμων, ἐνῶ τό κοσμικόν του ἦτο Φώτιος. Τό 1860 ἐγένεν Ἀρχιμανδρίτης. Διά τά σπάνια διοικητικά του προσόντα διωρίσθη ἀπό τόν Μητροπολίτην του Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος Δελβίνου καί ἡγούμενος τῆς Μονῆς Θεολόγου (1866-1890), τῆς ὁποίας ἐκαλλώπισε τόν ναόν καί ὠκοδόμησε τό κτίριον τῆς σχολῆς. Ὑπῆρξε πολιτικός ἡγέτης τῆς ἀτυχοῦς ἐπαναστάσεως τοῦ Λυκουρσίου καί ἐμπνευστής καί ἡγέτης σοβαροῦ ἀγροτικοῦ κινήματος, τό ὁποῖον ἐξέσπασε

152. Β. Μπαρᾶ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 113. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 51-53.

τό 1862. Ἀπέθανε τήν 1ην Μαρτίου 1890 ὡς ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ἱ. Θεολόγου.

11. **Δημήτριος Οἰκονόμου ἢ Παπαδόπουλος.** Ἐγεννήθη τό 1865 εἰς τό χωρίον Λόγγος τῆς Ἐνω Δροπόλεως. Εἶχεν ἀρκετά προσόντα. Ἀπέθανε τό 1951.

12. **Οἰκονόμος Παπᾶ Στέφανος Βενακίδης (1899-1911).** Ἐγεννήθη εἰς τό χωρίον Σελιό τῆς Ἐνω Δροπόλεως Ἀργυροκάστρου. Εἶχεν ἀδαμάντινον χαρακτῆρα. Ὑπηρέτησεν ἐπί τουρκοκρατίας ὡς δάσκαλος εἰς διάφορα σχολεῖα τῶν ἐπαρχιῶν Δροπόλεως, Πωγωνίου καί Δελβίνου. Διετέλεσεν Ἀρχιδιάκονος τῆς Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως Δελβίνου καί Χειμάρρας, Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος Δελβίνου καί μετὰ τό 1911 Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος εἰς πολλάς ἑλληνικάς παροικίας τῆς Αἰγύπτου. Ἀπέθανε τήν 11ην Ἀπριλίου 1935, καταλιπὼν ἀγαθὴν μνήμην.

13. **Παπᾶ Νικόλαος (1911)** ἀπό τό Καραχάτζιον. Ἀντάξιος διάδοχος τοῦ προκατόχου του. Ἦλθε πολλάκις εἰς προστριβὰς πρὸς τὰς ἀλβανικάς ἀρχάς χάριν τῶν ἐθνικῶν καί θρησκευτικῶν ἰδεῶδων. Μὴ ἀναγνωρίσας τό πραξικόπημα τῆς ἀνακηρύξεως τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας εἰς Αὐτοκέφαλον ὑπέστη πολλοὺς διωγμοὺς καί φυλακίσεις καί τελικῶς ἀντικατεστάθη.

3. Ἐπισκοπὴ Κορυτσᾶς

α. ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ

Ἡ Κορυτσά ἢ Κοριτσά εἶναι πόλις τῆς Β. Ἠπείρου, εὐρισκομένη ΝΑ τοῦ ὁμωνύμου λεκανοπεδίου. Ἦτο πνευματικὸν κέντρον μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Μοσχόπολεως (1769). Κατὰ τινὰ σημείωσιν ἀναγεγραμμένην εἰς σωζόμενον ἀρχαῖον κώδικα τῆς Μητροπόλεως Κορυτσᾶς, συνταχθέντα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μητροπολίτου Κορυτσᾶς **Παρθενίου** (1670-1676) καί περιέχοντα πρακτικά τινὰ ἢ συμβόλαια, ἡ πόλις Κορυτσά ἐκτίσθη τό 1490 ἐπὶ Σουλτάνου Βαγιαζήτ καί πιθανώτατα ἐπὶ ὑπαρχούσης ἐκεῖ μικρᾶς καί ἀσήμου μεσαιωνικῆς κώμης, ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο «Ἐπισκοπὴ», ἰδρυθεῖσα τὸν 11ον αἰῶνα¹⁵³.

Ἄγνωστος εἶναι καί ὁ χρόνος τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐπισκοπῆς Κορυτσᾶς. Κατὰ τὴν πρό τοῦ 11ου αἰῶνος περίοδον μέχρι τό 1030 ἡ περιφέρεια Κορυτσᾶς ὑπήγετο εἰς τὴν Μητρόπολιν Καστοριάς, ὅπως συνάγεται ἀπὸ χρυσόβουλον τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἀπὸ δέ τό 1030 μέχρι τό 1490

153. Δ. Γεωργακά, Τό τοπωνύμιον Κορυτσά, «Ἠπειρωτικά Χρονικά», 12 (1937), σ. 180. «Πανδώρα», 19 (1869), σ. 252.

εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Κολώνης καὶ Δεβόλης, πού προῆλθεν ἀπὸ τὴν διαίρεσιν τῆς Ἐπισκοπῆς Καστοριάς¹⁵⁴.

Ἡ Ἐπισκοπὴ Κορυτσαῖς μέχρι τὸ 1670, ὅτε προήχθη εἰς Μητρόπολιν, ὑπήγετο ὑπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀχρίδος καὶ ἐκυβερνᾶτο προεδρικῶς παρὰ τούτου.

β. ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ

Γνωστοὶ ἐπίσκοποι Κορυτσαῖς ἦσαν οἱ ἐπόμενοι:

1. **Νίμφων** (1390)¹⁵⁵. Γνωστός ἀπὸ ἐπιγραφὴν τοῦ ναοῦ τῆς Μπόριας.
2. **Γαβριήλ** (1572-1580)¹⁵⁶.
3. **Ζωσιμᾶς** (1600). Ἐνῶ ἦτο Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος διηύθυνε προεδρικῶς καὶ τὴν Μητρόπολιν Κορυτσαῖς.
4. **Νεόφυτος** (1624)¹⁵⁷. Εἶναι γνωστός ἀπὸ ἓνα ταξίδι εἰς τὴν Ρωσίαν τὸ 1628. Ἔχει ὑπογράψει τὸ 1624 ἐπιστολὴν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου **Πορφυρίου** πρὸς τὸν Πάπαν Οὐρβανόν Η' (1623-1644).
5. **Μητροφάνης** (1634)¹⁵⁸.
6. **Παρθένιος** (1670-1676)¹⁵⁹. Ἀπὸ τὴν Κορυτσάν. Διηύθυνεν ὡς Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος καὶ τὴν Ἐπισκοπὴν Κορυτσαῖς προεδρικῶς.
7. **Μακάριος** (1691-1693)¹⁶⁰.
8. **Ἀθανάσιος** (1694-1696)¹⁶¹.
9. **Δανιήλ** (1696-1709)¹⁶². Πρώην Δυρραχίου.
10. **Ἰωάσαφ** (1709-1719) καὶ προεδρικῶς (1719-1745)¹⁶³. Διαπρεπῆς καὶ ἐπιφανὴς ἱεράρχης. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Μοσχόπολιν τὸ 1660. Ἦτο ἀνὴρ φιλόμουσος, μεγαλοπρεπῆς, πολυπραγμων καὶ ὀξυδερκῆς. Τὸ 1706 ἐξελέγη Ἐπίσκοπος Πρεσπῶν καὶ τὴν 4ην Ἰουνίου 1709 ἐφηφίσθη Μητροπολίτης Κορυτσαῖς. Τὴν 4ην Φεβρουαρίου 1719 ἐξελέγη Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶν, διατηρῶν προεδρικῶς καὶ τὴν ἐπαρχίαν Κορυτσαῖς ἀπὸ

154. Γ. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων, τ.ε., Ἀθῆναι 1895, σ. 495. Χ. Πατρινέλη, Κορυτσαῖς Μητρόπολις, «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», 7, 872. Γερ. Κονιδάρη, Συμβολαί, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 72.

155. Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, τ. 12, σ. 185. Krumbacher, Byz. Zeit., Lipzig 1908, σ. 129-130.

156. Κ. Σκενδέρη, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 59.

157. Ἐchos d' orient, 85 (1936), σ. 310.

158. Κ. Σκενδέρη, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 59.

159. Ἐchos d' orient, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 320. Ἡ. Δασσαρήτου, Περί Κορυτσαῖς, «Δελτίον Ἱστορικῆς, Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας», 5 (1928), σ. 158.

160. Κ. Σκενδέρη, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 54.

161. Αὐτόθι.

162. Ἰωακείμ Μαρτιανοῦ, Μητρ. Ξάνθης, Συμβολαί εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μοσχοπόλεως, Ἀθῆναι 1939, σ. 63.

163. Αὐτόθι. Ἡ. Δασσαρήτου, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 158. Κ. Σκενδέρη, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 59.

τό 1719 μέχρι τό 1745. Κατά τό διάστημα τῆς μακρᾶς ποιμαντορίας του μερίμνη αὐτοῦ ἐτελέσθησαν πλεῖστα ἔργα. Προνοία αὐτοῦ ἀνελάμβανον αἱ συντεχνίαι τῆς Μοσχοπόλεως καί ἔστελον εἰς τό ἐξωτερικόν πολλούς νέους, οἱ ὅποιοι ἐσπούδαζον φιλολογίαν, θεολογίαν, ἰατρικήν καί οἱ ὅποιοι ἐπιστρέφοντες ἔδρων εὐεργετικῶς ὑπέρ τοῦ τόπου των. Μέ πρωτοβουλίαν καί συνδρομήν του ἐκτίσθη τό μεγαλοπρεπές καλλιμάρμαρον διδακτήριον τῆς Νέας Ἀκαδημίας Μοσχοπόλεως. Ἀφιέρωσεν εἰς τήν Μεγάλην Ἐκκλησίαν Ἀχριδῶν βαρύτιμον ἀργυρόχρυσον μίτραν, ἐγκαλλωπισμένην μέ πολυτίμους ἀδάμαντας καί ἄλλους πολυτίμους λίθους. Ἡ μίτρα αὐτή κατεσκευάσθη εἰς τήν Βιέννην ἀπό πολυταλάντους συμπολίτας του. Εἶχε ἀδελφόν κληρικόν, ὀνομαζόμενον Γεώργιον, φέροντα τό ὄφφικιον τοῦ Οἰκονόμου καί τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ἐπιτρόπου. Ὁ Ἰωάσαφ ἀπέθανε τήν 22αν Ὀκτωβρίου 1745 καί ἐτάφη εἰς τήν Ἀχρίδα.

11. **Γεράσιμος**¹⁶⁴. Ἀναφερόμενος τήν 21ην Μαΐου 1740 ὡς Κορυτσᾶς, ἀλλά πρόκειται περί βοηθοῦ Ἐπισκόπου τοῦ Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ.

12. **Γρηγόριος**¹⁶⁵. Ἀναφερόμενος τήν 21ην Μαΐου 1740 ὡς Κορυτσᾶς, ἀλλά πρόκειται καί τούτου περί βοηθοῦ Ἐπισκόπου τοῦ Ἰωάσαφ.

13. **Νικηφόρος** (1746-1752)¹⁶⁶.

14. **Μακάριος** (1752-1756)¹⁶⁷.

15. **Δανιήλ** (1759-1763)¹⁶⁸.

16. **Διονύσιος**¹⁶⁹. Τό 1752 ἔγινεν Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος καί τό 1765 Ἐπίσκοπος Κορυτσᾶς. Καθηρέθη διά πολλάς παραβάσεις του.

4. Ἐπισκοπή Βελεγράδων ἢ Βερατίου

α. ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ

Τό Βεράτιον ἢ Βεράτι ἢ Μπεράτι εἶναι πόλις τῆς Β. Ἠπείρου παρά τόν Ἄψον ποταμόν. Ἡ πόλις ἐκαλεῖτο ἀπό τούς Τούρκους Ἀρναούτ - Μπελιγκραντί, ἤτοι Βελιγράδιον τῆς Ἀλβανίας ἢ ἀπλῶς Μπελγράτ καί κατά συγκοπήν Μπεράτ¹⁷⁰. Ἐκκλησιαστικῶς καλεῖται Βελέγραδα καί ἀποτελεῖ τήν ἔδραν τῆς Ἐπισκοπῆς Βελεγράδων. Ἡ ὀνομασία Βελέγραδα ἀπαντᾶται ἤδη ἀπό τάς ἀρχάς τοῦ 14ου αἰῶνος καί προῆλθε, κατά

164. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 73.

165. Αὐτόθι.

166. Gelzer *Der Patr. Von Achrida*, Leipzig 1902, σ. 106, 144.

167. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 73.

168. Ἡ. Δασσαρήτου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 158. Κ. Σκενδέρη ἐνθ. ἀνωτ., σ. 59.

169. *Échos d' orient*, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 310. Ἰωακείμ Μητρ. Ξάνθης, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 29.

170. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Μητρ. Ἀμασείας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 27. «Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια», 7, 61. Π. Νικολοπούλου, Βεράτιον, «Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια» 8, 810-811.

τόν Ἄνθιμον Ἀλεξούδη, ἀπό τὰς Σερβοβουλγαρικές λέξεις βιέλο καί Γράδ ἢ γρόδ (λευκή πόλις, ὠραία πόλις), ἐκ τούτου δέ ἴσως μερικοί τῶν Μητροπολιτῶν ὑπέγραφον Βελαγράδων, Βελλαγράδων, Βελογράδων καί Βελεγράδων πρὸς διαστολήν αὐτῶν ἀπό τούς Μητροπολίτας Βελιγράδων ἢ Βελιγραδίου τῆς Σερβίας¹⁷¹.

Κατά τὴν ἱστορικήν παράδοσιν ἡ πόλις ἰδρύθη ἀπὸ τὴν Πουλχερίαν, ἀδελφὴν τοῦ Αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Β΄ (408-450). Διὰ τοῦτο καί ἡ κατὰ τούς πρώτους βυζαντινούς χρόνους ἀναφερομένη Πουλχεριούπολις ταυτίζεται πρὸς τὸ σημερινόν Βεράτιον¹⁷².

Τῆς πόλεως ἐδέσποζε φρούριον, περιβαλλόμενον ἀπὸ ἰσχυρόν τεῖχος, εἰς τὸ ἐξωτερικόν τοῦ ὁποίου εὐρίσκοντο ἡ Μητρόπολις καί 20 μεγάλοι καί μικροί ναοί¹⁷³.

Τὸ Βελεγράδιον ἢ Μπεράτιον περιῆλθεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως τὸ 1440 ἐπὶ Μουράτ Β΄ καί παρέμεινεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρκων μέχρι τέλους τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, ὅποτε περιελήφθη (1913) ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ νεοϊδρυθέντος τότε Ἀλβανικοῦ κράτους, παρά τὰς ἀντιδράσεις καί διαμαρτυρίας τῶν τότε 18184 Ἑλλήνων κατοίκων τῶν περιοχῶν Μπερατίου καί Αὐλῶνος¹⁷⁴.

Τὸ 1777 ἐπεσκέφθη τὴν πόλιν Βερατίου καί ἐκήρυξεν ἐκεῖ ὁ ἔθναπόστολος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός¹⁷⁵.

Τὸ Βεράτιον ἀπετέλεσεν ἔδραν τῆς Ἐπισκοπῆς Βελεγράδων, συγκροτηθείσης ἐκ τῶν πάλαι ποτέ διαλαμψασῶν Ἐπισκοπῶν:

1) **Πουλχεριούπολεως**, ἀναφερομένης εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ 14ῃ ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Δυρραχίου καί 12ῃ εἰς τὸ δεύτερον Διάταγμα τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου (1020) ὑπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀχρίδος¹⁷⁶.

2) **Σπαθίας καί Μουζακίας**, ἡ ὁποία ἀπετελέσθη ἀπὸ τὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Σπαθίας καί Μουζακίας. Τὴν ὑπαρξιν αὐτῆς μαρτυρεῖ χειρόγραφον τῆς Μητροπόλεως Βελεγράδων καί ἡ φήμη τοῦ Μητροπολίτου φημιζομένου «Βελεγράδων, Κανίνης καί Σπαθίας»¹⁷⁷.

3) **Γραδιτζίου**, ἀναφερομένη 15ῃ τῶν Ἐπισκοπῶν τῆς Μητροπόλεως Δυρραχίου εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ¹⁷⁸.

171. Αὐτόθι.

172. Αὐτόθι. Ἱεροκλέους Συνέκδημος, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 51, 3, σ. 14.

173. «Νέον Ἑλληνικόν Λεξικόν», 4, 381.

174. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 13. Κ. Σκενδέρη, «Βορειοηπειρωτικός Ἀγών», 1914, σ. 211.

175. Ν. Νικολοπούλου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 810.

176. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Μητρ., ἐνθ. ἄνωτ., σ. 2, 26.

177. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 160. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Μητρ. ἐνθ. ἄνωτ., σ. 28.

178. Γ. Ράλλη καί Μ. Ποτλῆ, Ε, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 484.

4) Ἀπολλωνίας. Ἡ Ἀπολλωνία εἶναι πόλις τῆς Νέας Ἡπείρου δεξιὰ τοῦ Ἀώου, τῆς ὁποίας τά ἐρείπια γέμουν ἀρχαίων ἐλληνικῶν, κυρίως κερκυραϊκῶν ὡς καί ρωμαϊκῶν νομισμάτων. Ἐπίσκοποι τῆς Ἀπολλωνίας ὑπογράφουν εἰς τά πρακτικά τῆς τρίτης καί τετάρτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὅπως ὁ «Ἀπολλωνίας Φῆλιξ» καί ὁ «Εὐσέβιος Ἀπολλωνίας»¹⁷⁹.

5) Αὐλῶνος ἢ Αὐλωνίας. Ὁ Αὐλῶν εἶναι πόλις παράλιος τῆς Νέας Ἡπείρου. Εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὁ Αὐλωνίας ἀναφέρεται 10ος ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Δυρραχίου. Ὁ δὲ Δοσίθεος, Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, θέτει τὸν Ἐπίσκοπον Αὐλῶνος 5ον εἰς τὴν τάξιν ὑπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀχρίδος κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα¹⁸⁰. Καί,

6) Κανίνης ἢ Γλαβινίτζης, ἀναφερομένης εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καί μνημονευομένης εἰς τὸ πρῶτον Διάταγμα τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου. Ἡ πόλις Κανίνη ἦτο πλησίον τοῦ Αὐλῶνος¹⁸¹.

Αἱ ἀνωτέρω Ἐπισκοπαί, ἀφοῦ ἐξέλιπον αἱ πόλεις τῶν ἐδρῶν αὐτῶν καί ἠλαττώθησαν οἱ χριστιανοὶ τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν, συνεπεία διαφόρων πολιτικῶν μεταβολῶν καί ἱστορικῶν περιπετειῶν, ἠνώθησαν μετὰ τῆς Ἐπισκοπῆς Πουλχεριουπόλεως, προαχθείσης βραδύτερον εἰς Μητρόπολιν ὑπὸ τὸν τίτλον «Βελεγράδων, Κανίνης καί Σπαθίας»¹⁸². Ἡ ὀνομασία Βελεγράδων ἀντὶ Πουλχεριουπόλεως ἀνεφάνη μετὰ τὸ ἔτος 976 καί πρό τοῦ ἔτους 1020¹⁸³.

β. ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ

Δέν γνωρίζομεν ὅλους τοὺς Ἐπισκόπους τῆς Ἐπισκοπῆς Βελεγράδων. Ὁ Ἄνθιμος Ἀλεξούδης ἀναφέρει ἀχρονολογήτους τοὺς ἐξῆς 9 Ἐπισκόπους: **Φιλάρστον, Σεραφεῖμ, Δανιήλ, Ματθαῖον, Μελέτιον, Νεκτάριον, Λεόντιον, Ἰγνάτιον καί Εὐθύμιον**¹⁸⁴.

10. **Νεκτάριος**¹⁸⁵. Ἀναφερόμενος τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1668.

11. **Παρθένιος**¹⁸⁶. Ἀναφερόμενος τὴν 1ην Ἀπριλίου 1683.

12. **Ἰγνάτιος**¹⁸⁷. Ἀναφερόμενος τὴν 8ην Αὐγούστου 1685, τὴν δὲ 13ην Αὐγούστου 1693 προήχθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος.

179. Πρακτικά Ἱερῶν Συνόδων, τ.Α, σ. 468 καί Β, σ. 106 καί 137.

180. Ἱεροκλέους Συνέκδημος, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 124. Δοσιθέου, Περί τῶν Ἱεροσολύμων Πατριαρχευσάντων, βιβ. 5, κεφ. 20, παρ. 1, σ. 508.

181. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 48.

182. Αὐτόθι.

183. Γ. Κονιδάρη, Συμβολαί, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 16.

184. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 120.

185. Gelzer, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 31, 118, 140. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 16.

186. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 160.

187. Αὐτόθι. Κ. Δελικάνη, τ.Γ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 791-794, 798, 856.

13. **Νεκτάριος**¹⁸⁸. Ἀναφερόμενος τόν Αὐγουστον τοῦ 1699.
14. **Διονύσιος**¹⁸⁹. Ἀναφερόμενος τό 1710. Κατήγετο ἀπό τό χωρίον Πεντροτῆ τοῦ θέματος Βερατίου.
15. **Θεοδόσιος**¹⁹⁰. Φαίνεται ὑπογεγραμμένος ἀπό τό 1715 μέχρι τό 1716.
16. **Νικηφόρος**¹⁹¹. Φέρεται ὑπογεγραμμένος ἀπό τήν 5ην Ἰουλίου 1718 μέχρι τήν 31ην Ἰανουαρίου 1725.
17. **Κοσμᾶς**¹⁹². Ἀναφερόμενος τήν 2αν Νοεμβρίου 1727, τήν 4ην Μαΐου 1733 καί τήν 16ην Φεβρουάριον 1734.
18. **Μεθόδιος**. Ἀπό τό χωρίον Μπουμπουλιμάνι τῆς Μεγάλης Μουζακιᾶς¹⁹³. Φέρεται ὑπογεγραμμένος ἀπό τήν 20ην Μαΐου 1736 καί ἐφεξῆς μέχρι τό 1751, ὅτε ἀπέθανε.
19. **Ἰωάσαφ**¹⁹⁴. Ἀναφερόμενος ἀπό τόν Ἀπρίλιον τοῦ 1752 μέχρι τό 1759.
20. **Ἰωάσαφ**¹⁹⁵. Ἐκλεγείς τό πρῶτον τόν Ἰούνιον τοῦ 1759.
21. **Εὐθύμιος** (1761-1763)¹⁹⁶.
22. **Παρθένιος** (1763-1765)¹⁹⁷.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ

1. Μητρόπολις Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καί Χειμάρρας

α. ΙΔΡΥΣΙΣ ΑΥΤΗΣ

Τό 1835 ἡ συνηνωμένη Ἐπισκοπή Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καί Χειμάρρας προήχθη εἰς Μητρόπολιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ὑπό τόν τί-

188. Αὐτόθι.

189. Αὐτόθι. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Μητρ., ἐνθ. ἄνωτ., σ. 120.

190. Αὐτόθι.

191. Αὐτόθι. Κ. Δελικάνη, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 848, 851, 855, 863.

192. Αὐτόθι, σ. 864, 865, 873.

193. Αὐτόθι. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Μητρ., ἐνθ. ἄνωτ., σ. 120.

194. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 16.

195. Αὐτόθι. Κῶδιξ Π. Ἀρχ. Δ, 235.

196. Αὐτόθι. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 120.

197. Αὐτόθι.

τλον «Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καί Χειμάρρας»¹⁹⁸. Ἡ Μητρόπολις αὐτή ἔλαβε τόν ἀριθμόν 64 εἰς τό Πατριαρχικόν συνταγμάτιον, τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου φημιζομένου «ὑπερτίμου καί ἐξάρχου πάσης Χαονίας»¹⁹⁹.

Μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἡπείρου ἀπό τόν τουρκικόν ζυγόν (1912) ἡ ἐκκλησιαστική ζωή τῆς ἐπαρχίας Δρυϊνουπόλεως ἦτο ὁμαλή, διαταράχθη δέ μετά τήν ἀνακήρυξιν τῆς Ἀλβανίας (1913) ἀπό τάς Μ. Δυνάμεις εἰς αὐτόνομον κράτος, εἰς τό ὁποῖον προσηρτήθη ὀλόκληρος ἡ Βόρειος Ἡπειρός²⁰⁰. Τό 1916, ἡ Ἰταλία καταλαβοῦσα τόν Νομόν Ἀργυροκάστρου καί τμήματα τῶν ἐπαρχιῶν Βελλᾶς καί Κονίτισης, ἀπέπεμψε βιαίως τόν κανονικόν Ἐπίσκοπον Δρυϊνουπόλεως καί Ἀργυροκάστρου **Βασίλειον**, ὁ ὁποῖος ἐγκατεστάθη προσωρινῶς εἰς Δελβενάκιον τῆς ἐλευθέρας Ἡπείρου μέ ἀποτέλεσμα νά εἰσαχθῆ ἡ ἰταλική καί ἀλβανική γλῶσσα εἰς τά σχολεῖα τῆς ἐπαρχίας Δρυϊνουπόλεως καί Ἀργυροκάστρου καί ἡ ἀλβανική εἰς τήν Ἐκκλησίαν καί νά καταληστευθοῦν αἱ πλουσιώτεροι Μοναί τῆς ἐλληνικῆς ταύτης ἐπαρχίας²⁰¹.

Μετά τήν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Βασιλείου ἡ Μητρόπολις Δρυϊνουπόλεως διηυθύνετο ἀπό τόν ἐξ Ἐλβασανίου ἀρχιερατικόν ἐπίτροπον τῆς Μητροπόλεως Οἰκονόμον Ἀθανάσιον, τόν μετεπειτα ἀντικανονικῶς ἐκλεγέντα (1929) Ἐπίσκοπον Ἀργυροκάστρου²⁰².

Μέ τόν Βασίλειον τερματίζεται ἡ ἱστορία τῆς Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως. Ἐκτοτε ἀκολουθεῖ νέα σελίς, μέ τό αὐτό μέν ὄνομα ἀλλά μέ κέντρον τό Δελβινάκιον τῆς ἐλευθέρας Ἡπείρου.

Τόν Νοέμβριον τοῦ 1924 τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον διά λόγους ἐκκλησιαστικούς καί ἄλλους ἵδρυσε τήν νέαν Μητρόπολιν Δρυϊνουπόλεως εἰς τήν ἐλευθέραν Ἡπειρον, περιλαμβάνουσαν τήν ὑποδιοίκησιν Πωγωνίου μέ ἔδραν τό Δελβινάκιον²⁰³. Ἡ Μητρόπολις αὐτή ἔφερε τόν τίτλον «Δρυϊνουπόλεως καί Πωγωνιανῆς», τοῦ οἰκείου Ἀρχιερέως αὐτῆς φημιζομένου «ὑπερτίμου καί ἐξάρχου πάσης Βορείου Ἡπείρου»²⁰⁴.

β. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΑΙ

1. **Παῖσιος ὁ Βυζάντιος** (Ἰουλ. 1835 - Νοέμβριος 1835)²⁰⁵. Ἐχειροτο-

198. Θ. Μπαμίχα, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 69.

199. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 56.

200. Παντελεήμονος, Ἐπισκ. Ἀργυροκάστρου, Μετά τό 1914, «Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια», 3, στ. 71.

201. Φ. Οἰκονόμου, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 32.

202. Αὐτόθι.

203. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 56.

204. Αὐτόθι.

205. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 47. Κῶδιξ Π. Ἀρχ. ΙΔ, 523. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 57. Θ. Μπαμίχα, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 69. Θ. Φιλιππαίου, Ἐπισκοπαί καί Ἐπίσκοποι 1893-1960 Ἐκκλησίας Κων/λεως, «Θεολογία», 13 (1960), σ. 539.

νήθη Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως τόν Ἰούλιον τοῦ 1835 εἰς τόν Πατριαρχικόν ναόν τοῦ Φαναρίου καί ἀπέθανεν εἰς τὰ Ἰωάννινα, πιθανῶς ἀπό συγκοπὴν καρδίας, τὴν 16ην Σεπτεμβρίου 1835, προτοῦ ἀκόμη ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν ἔδραν του.

2. **Νεόφυτος Κεκέζης** (1835-1841)²⁰⁶. Κατήγετο ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρον. Ἐξελέγη Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως τόν Νοέμβριον τοῦ 1835 καί ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Ἀργυρόκαστρον τὸ Μέγα Σάββατον τοῦ 1836. Ἡ πρώτη του πράξις ἦτο νὰ ἐπαναλειτουργήσουν τὰ σχολεῖα τοῦ Ἀργυροκάστρου καί τοῦ Δελβίνου, ἐν συνεχείᾳ δέ προέβη εἰς ἀγαθοεργὰ καί κοινωφελῆ ἔργα. Ὑπῆρξεν ἐνθουσιώδης καί φιλοπρόοδος Μητροπολίτης. Τὸ 1841 ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν Μητρόπολιν, διότι δέν ὑπέκυψεν εἰς τοὺς ἰδιοτελεῖς σκοποὺς τῶν προυχόντων τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἀναφέρων χαρακτηριστικῶς περὶ αὐτῶν εἰς εἰρηνικόν ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος ἔγραψεν εἰς τὸ παράθυρον τῆς Μητροπόλεως κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του: «Ἀργυροκαστρον γῆ ἄνυδρος καί ξηρὰ καί χαλκεῖον πάσης κακίας καί μηχανορραφίας». Βραδύτερον ἔγινε Μητροπολίτης Κορυτσᾶς (1845). Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἀνεκαινίσθη τὸ μητροπολιτικὸν μέγαρον καί μέ τὴν ἀξίωσίν του ἀνηγέρθη μεγαλοπρεπὲς διδακτήριον εἰς τὴν Κορυτσάν. Προσέτι διὰ τῶν αἱματηρῶν οἰκονομιῶν του ἐπροίκισε τὰ σχολεῖα τοῦ Ἀργυροκάστρου διὰ τοῦ σημαντικοῦ διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ποσοῦ τῶν 15 χιλιάδων γροσίων. Ἀπέθανεν εἰς τὴν Κορυτσάν τὸ 1874.

3. **Νικόδημος Ἀκρης** (1841-1845)²⁰⁷. Πρώην Τυρουλλῶης. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Κριθίαν τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου. Ἀκολουθῶν καί αὐτός τὰ ἴχνη τοῦ προκατόχου τοῦ Νεοφύτου ἐσυνέχισε τὸ ἐκπαιδευτικὸν του πρόγραμμα μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου. Ὁ κῶδιξ τοῦ Δελβίνου ἐκφράζεται ἐπαινετῶς περὶ τούτου. Μὴ δυναθεῖς νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς οἰκονομικὰς ὑποχρεώσεις πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον ἐκηρύχθη ἔκπτωτος καί ἐξωρίσθη εἰς Ἄγιον Ὄρος, ἔνθα φαίνεται ὅτι καί ἀπέθανε.

4. **Παντελεήμων** (1848-1867), πρώην Κλαυδιουπόλεως²⁰⁸. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Κριθίαν τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου. Ἐνθουσιώδης τύπος καί ὀρμητικὸς ἐπαναστάτης συμμετέσχε σκανδαλωδῶς εἰς μυστικὰς ἐπαναστατικὰς ὀργανώσεις. Ἐξ αἰτίας τοῦ ἐξέσπασεν ἡ ἐγκυμονοῦσα τότε ἐπανάστασις τοῦ 1854, ἡ ὁποία ὡς ἄκαιρος ἀπέτυχε. Κατηγορηθεῖς καί καταγγεληθεῖς ἀπὸ τὸν Μουφτὴν Ἀργυροκάστρου ὡς ὑποθάλπων ληστὰς

206. «Ἀνατολικὸς Ἀστήρ» Κων/λεως, τῆς 18-8-1867. Κῶδιξ Πατρ. ΚΒ, σ. 30. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», 5 (1930), σ. 71. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 47. Θ. Μπαμίχα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 69. Θ. Φιλίππαιου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 539.

207. Κῶδιξ Πατρ. ΚΒ, σ. 30. Θ. Μπαμίχα ἐνθ. ἄνωτ., σ. 69. Β. Μπαρᾶ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 139. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», 5 (1930), σ. 71.

208. Π. Κουγέα, Περιγραφή τοπογραφικῆ, σ. 269. Ἐφημ. «Ἀνατολικὸς Ἀστήρ» Κων/λεως, τῆς 2-8-1867. Θ. Μπαμίχα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 70.

ἠθώθη τό 1858 παρά τοῦ Πατριαρχείου. Βραδύτερον ἦλθεν εἰς προστριβάς καί ἔριδας μέ τήν Δημογεροντίαν τοῦ Ἀργυροκάστρου διά πολλά ὑπ' αὐτοῦ πραχθέντα σφάλματα, ἦτοι: «παρανομίας διαφόρους, ἱεροσυλίας τρομεράς, ἀρπαγᾶς καί ἀδικίας πλείστας ὄσας, βιαιοπραγίας...»²⁰⁹. Μεταμεληθεῖς διά τὰ ἀμαρτήματά του ἀπεφάσισε νά μονάσῃ εἰς Ἅγιον Ὄρος, ἀλλ' ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, πρὸς τόν ὁποῖον ἐξέθεσε τὰ γεγονότα λεπτομερῶς, ἀπέστειλεν αὐτόν μέ συνοδείαν κληρικῶν εἰς τό Πατριαρχεῖον Κων/λεως, ὅπου καί ἐτέθη ὑπό ἐκκλησιαστικὴν ἐπιτήρησιν. Τήν 16ην Δεκεμβρίου 1867 ἠθώθη ἀπό τήν Ἱερὰν Σύνοδον τοῦ Πατριαρχείου «κατά τό πνευματικόν μέρος». Ὁ κῶδιξ τοῦ Δελβίνου ὁμιλεῖ ἐπαινετῶς περί τούτου, ὅτι ἦτο «πεπαιδευμένος εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, μέγας ἐραστής τῆς τεταγμένης ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας, φιλόμουσος καί φίλος τῶν φώτων». Διῆλθε τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς του εἰς τό Ἅγιον Ὄρος, ὅπου καί ἀπέθανε.

5. **Ματθαῖος Πετρίδης** (1867-1876)²¹⁰. Διαπρεπῆς ἱεράρχης ἐκ Βρυούλων Σμύρνης. Ἐξελέγη Μητροπολίτης τήν 15ην Σεπτεμβρίου 1867 καί τήν 17ην τοῦ ἰδίου μηνός ἐχειροτονήθη. Ὁ κῶδιξ τοῦ Δελβίνου ἀναφέρει διά τόν Ματθαῖον ὅτι ἦτο ἄνθρωπος λογικός, ρέκτης, φιλόμουσος καί μεγαλεπήβολος. Ἐπί τῶν ἡμερῶν του ἰδρύθησαν τό πρῶτον Παρθεναγωγεῖον Ἀργυροκάστρου καί τό Παρθεναγωγεῖον Πολύτσιανης καί ἐπερατώθη ὁ νῦν ναός τοῦ Δελβίνου, τόν ὁποῖον τό 1795 εἶχον κατεδαφίσει οἱ μπέηδες. Ὁργάνωσε τὰ σχολεῖα τῆς ἐπαρχίας του εἰς βαθμόν ἐπίζηλον. Ἐδίδε 10 λίρας τό ἔτος ἐξ ἰδίων πρὸς συντήρησιν κοινοτικοῦ ἱατροῦ. Ὑπῆρξεν ἱεράρχης ἀκαμάτος καί ἀεικίνητος, δίδων πάνποτε τό παρόν, ὅπου τὰ ὑψηλά καθήκοντα ἐκάλουν αὐτόν. Μετετέθη εἰς τήν Μητρόπολιν Πελαγονείας καί ἔπειτα εἰς τήν Μητρόπολιν Ἀδριανουπόλεως Θράκης.

6. Ἅνθιμος Γκετζής (1876-1880)²¹¹, πρῶην Δεβρῶν. Κατήγετο ἀπό τό Βεράτιον. Ἐπί τῶν ἡμερῶν του ἐξέσπασεν ἡ ἄτυχος ἐπανάστασις τοῦ Λυκουρροῦ (1878), ἡ ὁποία ἐπεσώρευσεν εἰς τούς χριστιανούς πολλάς συμφοράς. Ὁ Ἅνθιμος κατά τήν ἐπανάστασιν εὐρέθη πλησίον τοῦ χειμαζομένου ποιμνίου του. Κατώρθωσε νά παύσῃ τήν περαιτέρω αἱματοχυσίαν, τὰς βιαιοπραγίας καί λεηλασίας καί ἐβοήθησε νά ἐξέλθῃ ὁ τόπος ἀπό τήν σκληρὰν ἐκείνην περιπέτειαν μέ ὅσον τό δυνατόν ὀλιγωτέρας θυσίας, διά γενικῆς πρὸς ὅλους τούς ἐπαναστάτας ἀμνηστίας. Βραδύτερον ἦλθεν ἀντιμέτωπος πρὸς τόν πανίσχυρον Ἀλβανικόν Σύν-

209. Ἐφημ. «Ἀνατολικός Ἀστήρ», τῆς 24-12-1862.

210. Αὐτόθι, τῆς 16-9-1867. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., Γ. 57. Θ. Μπαμίχα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 72.

211. Ἐφημ. «Ἀνατολικός Ἀστήρ», Κων/λεως, τῆς 9-11-1879. Θ. Μπαχίμα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 74. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 57. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», 24 (1904), σ. 467.

δεσμον, ὁ ὁποῖος ἤθελε νά εἰσαγάγῃ τήν διδασκαλίαν τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης εἰς τὰ ἑλληνικά σχολεῖα. Ὑπέστη ἀρκετάς ταλαιπωρίας ἀπό τήν περιπέτειαν αὐτήν.

7. **Κλήμης** (1880-1888)²¹², πρῶην Σταγῶν. Κατήγετο ἀπό τό Ἐλβασάν. Ὑπῆρξε λόγιος ἱεράρχης. Ἐγραψε περισπουδάστους ἐκκλησιαστικούς λόγους, τούς ὁποίους βραδύτερον διεσκεύασε καί ἐδημοσίευσε ὁ Δρυϊνουπόλεως Βασίλειος Παπαχρήστου. Ἐλθὼν εἰς ρῆξιν μετὰ τῶν προυχόντων τῆς ἐπαρχίας του μετετέθη διά τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν εἰς τήν Μητρόπολιν Γρεβενῶν.

8. **Κοσμᾶς Εὐμορφόπουλος** (1888-1892) ἐκ Μαδύτου²¹³. Ἐγινε ἀπό Μ. Πρωτοσύγκελλος Μητροπολίτης εἰς ἡλικίαν 28 ἐτῶν. Ὑπῆρξεν ἱεράρχης πείσμων, αὐταρχικός καί διοικητικῶς ἀνεπαρκής ὡς πρός τήν ἐκτέλεσιν τῶν ποιμαντικῶν του καθηκόντων. Ἐξ αἰτίας του ἔκλεισαν τὰ Ζωγράφεια Διδασκαλεῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὁ πνευματικός φάρος ὅλης τῆς Ἠπείρου. Ἦλθε πολλάκις ἀδικαιολογήτως εἰς προστριβᾶς δι' ἀσημάντους αἰτίας πρός τὰς τουρκικάς ἀρχάς. Κατήργησεν ἀπό πείσμα τήν Δημογεροντίαν τῆς ἐπαρχίας του. Διά τὰς πράξεις του ταύτας ὑπέστη πολλούς διωγμούς καί πολλές ταπεινώσεις. Οἱ ἀντίπαλοι του ἐπέτυχον τήν μετάθεσίν του εἰς τήν Μητρόπολιν Βερροίας, ἐκεῖθεν δέ μετετέθη εἰς τήν Μητρόπολιν Νικοπόλεως καί Πρεβέζης, ὅπου καί ἀπέθανε τήν 14ην Σεπτεμβρίου 1901.

9. **Κωνσταντῖνος** (1892-1894)²¹⁴, πρῶην Σερβίων καί Κοζάνης. Ἦτο ἱεράρχης πεπαιδευμένος, σώφρων καί ἐνάρετος. Κατώρθωσε νά καθησυχάσῃ τὰ πνεύματα καί νά ἐπαναφέρῃ εἰς τήν ἐπαρχίαν του τάξιν καί ὁμόνοιαν. Ἐπανῆλθεν ὡς Μητροπολίτης εἰς τήν πατρίδα του Κοζάνην, ὅπου καί ἀπέθανε.

10. **Γρηγόριος** (1894-1899)²¹⁵, πρῶην Σερβίων καί Κοζάνης. Τό κοσμικόν του ὄνομα ἦτο Ἰωάννης Προδρόμου. Κατήγετο ἀπό τό Πλωμάριον τῆς Μυτιλήνης. Ἐγεννήθη τό 1841. Ἐσπούδασεν εἰς τήν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης. Διετέλεσεν ἱεροκήρυξ καί ἀρχιδιάκονος τοῦ Μητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως. Ὑπηρέτησεν ἐπὶ ὀκταετίαν ὡς διδάσκαλος καί ἱεροδιάκονος εἰς τό Γαλάτσιον τῆς Ρουμανίας. Ἐχρημάτισε Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος, Ρόδου καί κατ' Ἰούλιον τοῦ 1894 ἔγινε Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως. Ἦτο ἀμίμητος ἐκκλησιαστικός ρήτωρ. Κατά

212. Θ. Μπαμίχα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 74. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 57.

213. Αὐτόθι, Ἐφημ. «Ἀγών» Ἀθηνῶν τῆς 20-9-1901. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Μητρ. Ἀμασειᾶς, Χρονολογικοὶ κατάλογοι τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων κατ' ἐπαρχίας Δρυϊνουπόλεως καί Δελβίνου καί ὑπέρτιμος, «Νεολόγος» Κων/λεως, τῆς 11-3-1892.

214. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 58. Κῶδιξ ΞΖ. 436.

215. Γάγαρη, Εἰκονογραφημένον Ἠπειρωτικόν Ἡμερολόγιον «Δωδώνη», 2 (1899), σ. 39. Θ. Μπαμίχα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 74. «Ἠπειρωτικά Χρονικά», 12 (1937), σ. 58.

Μάϊον τοῦ 1899 δι' ἀσήμαντον ἀφορμὴν ἐπαύθη καὶ ἐστάλη βιαίως εἰς ἔξορίαν.

11. **Λουκᾶς Τρικώλης ἢ Πετρίδης** (1899-1909)²¹⁶, πρῶην Αἴνου. Κατήγετο ἐκ Μαδύτου τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. ἄνθρωπος φιλήσυχος, περιορίσας τὴν δρᾶσιν του εἰς τὰ καθαρῶς ὑπηρεσιακά του καθήκοντα. Τό πρῶτον ἐξελέγη τό 1886 Μητροπολίτης Σερρῶν καὶ ἔφερε τόν τίτλον «ὑπέρτιμος». Ἐπί τῆς ἐποχῆς του ὑπέφερον πολλά οἱ Χριστιανοί τῆς ἐπαρχίας του ἐκ μέρους τῶν Μουσουλμάνων Ἀλβανῶν.

12. **Βασίλειος Παπαχρήστου ἢ Χρηστίδης**²¹⁷. Ἐγεννήθη εἰς Ἄνω Λάμποβον τό 1858. Ὑἱός ἱερέως εἴλκε τὴν καταγωγὴν ἀπό ὀνομαστούς ἀγωνιστάς κατά τῶν Τούρκων. Ἐμαθήτευσεν εἰς τὴν Κων/λιν καὶ ἀπεφοίτησε τό 1882 τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, ἀνακηρυχθεὶς ὑπ' αὐτῆς «διδάκτωρ». Ἦτο προστατευόμενος τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ Β'. Ἐχρημάτισε καθηγητὴς εἰς τὰ Ζωγράφεια Διδασκαλεῖα Κεστορατίου τῆς Β. Ἡπείρου, προσέτι δέ καθηγητὴς καὶ ἱεροκήρυξ εἰς τό Ἀργυρόκαστρον, Σέρρας, Ἀδριανούπολιν Θράκης καὶ Κων/λιν. Διηκόνησε τὴν Ἐκκλησίαν ὡς τιτουλάριος Ἐπίσκοπος Δαφνουσίας (1892), ὡς Μητροπολίτης Λιτίστης (1894), ὡς Τοποτηρητὴς τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου (1895-1896) καὶ ὡς Μητροπολίτης Παραμυθίας (1897-1900), Βελεγράδων (1900-1909), Δρυϊνουπόλεως (1909-1916) καὶ Δρυϊνουπόλεως καὶ Πωγωνιανῆς (1924-1936). Τολμηρὸς καὶ ἐνθουσιώδης ἔλαβε μέρος εἰς τόν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τῶν Βορειοηπειρωτῶν καὶ πολλάκις συνειργάσθη μετ' ἐκπροσώπους τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν τύχην τῆς Β. Ἡπείρου. Διατέλεσεν Ὑπουργός τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἀυτονόμου Βορείου Ἡπείρου. Συνέγραψε πολλά ἠρωελεγεῖα, ἐναίσιμον διατριβὴν καὶ ἐδημοσίευσε διασκευασμένους τοὺς ἐκκλησιαστικούς λόγους τοῦ Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως καὶ μετέπειτα Γρεβενῶν **Κλήμεντος**. Τὴν 29ην Σεπτεμβρίου 1916 ἀπελάθη ἀπὸ τὰς ἰταλικὰς ἀρχὰς μετ' συνοδείαν Ἰταλῶν καραμπινιέρων ὡς ἐπικίνδυνος διὰ τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν καὶ ἐγκατεστάθη προσωρινῶς εἰς τό Δελβινάκιον τῆς ἐλευθέρας Ἡπείρου. Ὑπῆρξεν ἱεράρχης λόγιος, ἀγαθός, ἠθικός, μειλίχιος, φιάνθρωπος καὶ προσιτός εἰς ὅλους. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τό 1936 καὶ ἐτάφη εἰς τό Δελβινάκιον.

216. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 58. Κῶδιξ λΙΑ 198. Θ. Μπαμίχα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 74. Φιλίππαίου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 539.

217. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ ἐν Ἡπείρῳ Ἐκκλησία Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης, Ἀθήναι 1971, σ. 41. Ἀπ. Γλαβίνα, ὁ Δρυϊνουπόλεως Βασίλειος καὶ οἱ δραστηριότητές του γιὰ τό ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα τῆς Ἀλβανίας, Ἰωάννινα 1982, σ. 85 κ.έ. Δ. Παναγιωτίδου, Ὁ Μητροπολίτης Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν Βασίλειος. Περιοδ. «Δωδώνη», Γ. Γάγαρη, 2 (1899), σ. 142.

2. Μητρόπολις Κορυτσᾶς

α. ΙΔΡΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ

Τό 1670, κατά τόν κώδικα τῆς Μητροπόλεως Κορυτσᾶς, ὁ ἐκ τῆς Κορυτσᾶς καταγόμενος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶν Παρθένιος, ἀνύψωσεν τήν Ἐπισκοπήν Κορυτσᾶς εἰς Μητρόπολιν²¹⁸. Εἰς τήν δικαιοδοσίαν τῆς νέας Μητροπόλεως ὑπήχθη ἡ Ἐπισκοπή Δεβόλης καί Κολωνίας, ὀνομασθεῖσα «Κορυτσᾶς καί Σελασφόρου»²¹⁹. Ἡ Μητρόπολις αὕτη ἀπό τῆς ἀναδείξεως μέχρι καί τοῦ 1767 φαίνεται πολλάκις ἔχουσα ἴδιον αὐτῆς Μητροπολίτην, ἐνίοτε δέ κατεχομένη καί διοικουμένη προεδρικῶς ἀπό τόν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀχρίδος²²⁰.

Μετά τήν διάλυσιν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος (1767), πού ἔγινεν ἐπί Μητροπολίτου Κορυτσᾶς **Γενναδίου** (1766-1779), ἡ Μητρόπολις Κορυτσᾶς προσηρτήθη εἰς τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον ὑπό τόν τίτλον «Κορυτσᾶς καί Σελασφόρου», καταλαβοῦσα τόν 75ον βαθμόν τῶν ὑπό τόν Οἰκουμενικόν θρόνον Μητροπολιτῶν²²¹. Ὁ διαδεχθεῖς τόν Γενναδίον Μητροπολίτης **Ἰωακείμ** (1779-1790), λόγω παρακμῆς τῆς πόλεως Σελασφόρου, καθιέρωσε τόν τίτλον «Κορυτσᾶς καί Μοσχοπόλεως», καθ' ὅσον ἡ Μοσχόπολις, κτισθεῖσα τό 1338, εἶχεν ἤδη καταστή περί τά μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος λίαν ἐπίσημος ἀνθηρά πόλις, ὀφείλουσα τήν ἀνθησιν αὐτῆς εἰς τήν γενναιοδωρίαν τῶν ἀποδημούντων τέκνων της²²². Ὁ τίτλος «Κορυτσᾶς καί Μοσχοπόλεως» διατηρήθη μέχρι τοῦ Μητροπολίτου Κορυτσᾶς **Ἰωάσαφ** τοῦ ἐκ Μοσχοπόλεως (1798-1816), ἀπό δέ τοῦ 1816 μέχρι τοῦ 1828 καθιερώθη αὐθαιρέτως ἀπό τόν Μητροπολίτην **Μελέτιον** (1816-1827) ὁ τίτλος «Κορυτσᾶς Σελασφόρου καί Μοσχοπόλεως»²²³.

Ἀπό τοῦ Μαρτίου 1828 μέχρι τοῦ Μαΐου 1834 ἠνώθη μέ τήν Μητρόπολιν Κορυτσᾶς ἡ Ἀρχιεπισκοπή Πωγωνιανῆς μέ δευτέραν ἔδραν τήν Μονήν Μολυβδοσκεπάστου, ἡ δέ ἔνωσις αὕτη ἔγινεν ἐπί Μητροπολίτου Κορυτσᾶς **Βησσαρίωνος**, προσαγορευθέντος «Κορυτσᾶς καί Πωγωνιανῆς»²²⁴. Πατριαρχικόν σιγίλλιον ἀποδίδει τήν ἔνωσιν ταύτην εἰς τήν οἰ-

218. «Ἡπειρωτικά Χρονικά», 12 (1937), σ. 72. «Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια», 17, 400.

219. **Γ. Ράλλη καί Μ. Ποτλή**, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 495. «Νέον Ἑλληνικόν Λεξικόν», 11, 249. «Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια», 17, 400.

220. **Ἡ. Δασσαρήτου**, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 152.

221. Αὐτόθι. «Πανδώρα», 19 (1969), σ. 252. «Νέον Ἑλληνικόν Λεξικόν», 11, 249.

222. **Γ. Κωστακά καί Δανιήλ** ἱερομονάχου, Γεωγραφία νεωτεριστική, Βιέννη, 1791, τ. Α, σ. 263 κ.έ.

223. **Ἡ. Δασσαρήτου**, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 153. «Νέον Ἑλληνικόν Λεξικόν», 11, 249.

224. Βλ. Τόμον ἑνωτικόν τῆς Μητροπόλεως Πωγωνιανῆς μετά τῆς Μητροπόλεως Κορυτσᾶς εἰς Π. Ἀρχ. ΙΔ. 140.

κονομικήν ἀδυναμίαν ἐκάστης τῶν ἐπαρχιῶν τούτων νά διατηρήσῃ ἴδιον Ἐπίσκοπον: «καί ἡ μὲν Κορυτσά καί πρότερον ἐν μετρία πως καταστάσει τυγχάνουσα, ὅσον ἀποζεῖν τόν οἰκεῖον αὐτῆς ἀρχιερέα ἐπί τό χειρὸν ἤδη ἐξετράπη..., ἡ δέ τῆς Πωγωνιανῆς Ἀρχιεπισκοπή ἔκπαλαι ἀδύνατος διετέλει καί πάντῃ ἀνίκανος πρὸς τὴν ἀναγκαιοτάτην κυβέρνησιν τοῦ κυριάρχου αὐτῆς»²²⁵.

Τό 1835 μέ συνοδικήν ἀπόφασιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁ ἐκ Βερροίας **Κύριλλος** ἐτιτλοφορεῖτο «Κορυτσᾶς καί Πρεμετῆς», ἀλλά τό 1885 προσετέθη καί πάλιν αὐτοβούλως ἀπό τόν Μητροπολίτην **Φιλόθεον** ὁ τίτλος «Κορυτσᾶς Πρεμετῆς καί Μοσχοπόλεως»²²⁶. Κατά τό 1875 ἐπί τοῦ Μητροπολίτου **Δωροθέου** προσετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Κορυτσᾶς καί Πρεμετῆς ἡ τιμητικὴ φήμη τοῦ «ὑπερτίμου καί ἐξάρχου Ἐνω Μακεδονίας», ἡ ὁποία διετηρήθη μέχρι τό 1916²²⁷. Κατά τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1902 ἡ Μητρόπολις Κορυτσᾶς κατέλαβε τόν 34ον βαθμόν εἰς τὴν σειράν τῶν Μητροπολιτῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰς τό Συνταγμάτιον αὐτοῦ²²⁸.

Ἡ ζωὴ τῆς Μητροπόλεως Κορυτσᾶς διετεράχθη μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Ἀλβανίας εἰς ἀνεξάρτητον κράτος (1913). Τό 1916, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κορυτσᾶς ἀπό τοὺς Γάλλους, ὁ τότε Μητροπολίτης Κορυτσᾶς **Γερμανός** ἠναγκάσθη νά ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐπαρχίαν του καί νά μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μέ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Γερμανοῦ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν του, ἤρχισε πλέον συστηματικὰ ὁ ἀγὼν τῶν Ἀλβανιστῶν διὰ τόν ἐξαλβανισμόν τῆς Ἐκκλησίας καί τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης εἰς τὰ σχολεῖα καί τοὺς ναοὺς. Ἡ Κορυτσά γίνεται πλέον κέντρον τῶν ἐκκλησιαστικῶν καί ἐκπαιδευτικῶν δραστηριοτήτων τῶν Ἀλβανιστῶν μέ παράλληλον διωγμόν τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν. Ἐνώπιον αὐτῆς τῆς καταστάσεως τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον τό 1919 διώρισεν Ἐξάρχον Κορυτσᾶς τόν Ἰωακείμ Στρομπῆν, ἀλλ' ἀνακληθέντος τοῦ διορισμοῦ τούτου, ἀπεστάλη εἰς Κορυτσάν ὡς ἔξαρχος ὁ Μητροπολίτης Δυρραχίου **Ἰάκωβος**, διὰ τῆς παρουσίας τοῦ ὁποίου ἐνισχύθησαν μὲν ἠθικῶς οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοί, ἀνησύχησαν δέ ἐκδήλως οἱ Ἀλβανισταί, οἱ ὁποῖοι τό 1921 ἐπέτυχον τὴν ἀπομάκρυνσίν του, διότι εἰς τό πρόσωπόν του διέβλεπον τόν ἀλύγιστον ὑπέρμαχον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί τόν ἀκάματον

225. «Ἡπειρωτικά Χρονικά», 12, (1937), σ. 84.

226. Ἡ. Δασσαρήτου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 154. «Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», 17, 400.

227. Αὐτόθι.

228. Γ. Ράλλη καί Μ. Ποτλῆ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 520. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 41. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 72.

ὑπερασπιστὴν τῶν ἐλληνικῶν δικαίων εἰς τὴν Βόρειον Ἠπειρον²²⁹.

β. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΑΙ

1. **Γεννάδιος** (1766-1779)²³⁰.

2. **Ἰωακείμ** (1779-1790)²³¹, πρῶην μοναχός.

3. **Κωνσταντῖνος** (1790-1798)²³².

4. **Ἰωάσαφ** (1798-1816)²³³. Μοσχοπολίτης καὶ πρῶην Χαριουπόλεως.

5. **Μελέτιος** (1816-1827)²³⁴, πρῶην Κλαυδιουπόλεως. Μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Βοδενῶν.

6. **Βησσαρίων** (1827-1835)²³⁵, μετατεθείς τό 1835 εἰς τὴν Μητρόπολιν Προικονήσου καί τό 1841 εἰς τὴν Μητρόπολιν Διδυμοτείχου.

7. **Κύριλλος** (1835-1841)²³⁶ ἀπό τὴν Βέρροϊαν τῆς Μακεδονίας. Μεταβάς εἰς τὴν Κων/λιν εἰσήχθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πατριαρχείου, ὑπηρετῶν ὡς ἀρχιδιάκονος. Τό 1835 προήχθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Κορυτσᾶς. Τό 1895 μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Γάνου καί Χώρας. Ἀπέθανε τό 1847.

8. **Νεόφυτος Κεκέζης** (1845-1874)²³⁷, πρῶην Ἀδριανουπόλεως ἢ Δρυϊνουπόλεως. Περί τοῦ Μητροπολίτου τούτου ἔγινε λόγος ἀνωτέρω εἰς τοὺς Μητροπολίτας Δρυϊνουπόλεως.

9. **Δωρόθεος Εὐελπίδης** (1874-1875)²³⁸. Ἡ μεγάλη Ἐκκλησία σφόδρα τιμῶσα αὐτόν τοῦ ἀπένειμεν τὴν τιμητικὴν φήμην «ὑπερτίμου καί ἐξάρχου Ἠνω Μακεδονίας», πού διατηρήθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Κορυτσᾶς μέχρι τό 1916. Κατά κακὴν μοῖραν ὁ Μητροπολίτης οὗτος τὴν 8ην Μαΐου 1875 ἐπνίγη παρασυρθεὶς ἀπὸ τὰ ὕδατα τοῦ αἰφνιδίως πλημμυρήσαντος ποταμοῦ Ἀώου.

10. **Δωρόθεος Χρηστίδης**²³⁹, μετατεθείς εἰς τὴν Μητρόπολιν Γάνου καί Χώρας.

229. **Απ. Γλαβίνα**, Ἔγγραφα περὶ τῆς πραξικοπηματικῆς συγκροτήσεως τῆς Συνόδου, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 34. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Μητροπολίτης Δυρραχίου Ἰάκωβος καὶ οἱ δραστηριότητές του γιὰ τό ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα τῆς Ἀλβανίας, Ἰωάννινα 1986, σ. 57.

230. Κῶδιξ Π. Ἀρχ. ΣΤ. 132. **Κ. Δελικάνη**, Πατριαρχικά ἔγγραφα, τ. Γ, 892.

231. Αὐτόθι.

232. **Γερμανοῦ**, Μητρ. Σάρδεων, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 73. Κῶδιξ Ζ 261.

233. Κῶδιξ Θ. 129.

234. Αὐτόθι, σ. 363.

235. Ἐπετηρίς Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός» 10 (1914), σ. 35. Κῶδιξ 10, 128.

236. **Κ. Σκενδέρη**, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 59. Ἡ. Δασσαρίτου, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 158. Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», 15, 436.

237. **Δ. Εὐαγγελίδου**, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 116. **Γερμανοῦ**, Μητρ. Σάρδεων, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 73.

238. Αὐτόθι.

239. Αὐτόθι.

11. **Φιλόθεος Κωνσταντινίδης** (1885-1893)²⁴⁰, πρώην Ξάνθης. Μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Διδυμοτείχου.

12. **Γρηγόριος** (ἀπὸ 1.6.1893 - 15.6.1893)²⁴¹, πρώην Ρόδου. Ἐπαύθη.

13. **Ἄνθιμος Τσάτσος** (1893-1894)²⁴². Εὐκλεῆς ἱεράρχης, κοσμήσας καὶ τὸν περίβλεπτον πατριαρχικὸν θρόνον Κων/λεως (1895-1897). Κατήγετο ἀπὸ τὴν Πλησιβίτσαν Θεσπρωτίας. Ἐσπούδασεν εἰς Ἰωάννινα καὶ εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν Χάλκης. Ὑπηρέτησεν ὡς καθηγητὴς καὶ ἱεροκήρυξ εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἐποίμανε θεαρέστως τὰς Μητροπόλεις Παραμυθίας (1865-1877), Αἴνου (1887-1888), Κορυτσαῶς (1893-1894) καὶ Λέρου καὶ Καλύμνου (1894). Ἐξέδωκε τὸ 1835 εἰς Ἀθήνας μικρὸν τι ἀπολογητικὸν βιβλίον κατὰ τοῦ Γάλλου ὀρθολογιστοῦ Renan καὶ τὸν «Ὁδηγὸν Εὐσεβείας» εἰς δύο τόμους, περιέχοντα συλλογὴν ἐποικοδομητικῶν λόγων. Διεκρίνετο διὰ τὴν βαθυτάτην θεολογικὴν μόρφωσιν, ἐπιστημονικὴν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὴν κατάρτησιν καὶ τὴν ἐκπλήσσουσαν ρητορικὴν δεινότητα. Ἀπέθανεν ἐν Σισλῇ τὴν 5ην Δεκεμβρίου 1913.

14. **Χρῦσανθος** (1894-1895)²⁴³, πρώην Λέρου καὶ Καλύμνου. Παρητήθη.

15. **Γερβάσιος Ὁρολογᾶς** (1895-1902)²⁴⁴. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀργυρούπολιν τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας τοῦ Πόντου. Ἐχημάτισε τὸ πρῶτον (1893) Πρωτοσύγκελλος τοῦ Οἴκουμενικοῦ Θρόνου. Τὸ 1895 ἐχειροτονήθη Μητροπολίτης Κορυτσαῶς καὶ Πρεμετῆς. Τὸ 1900 ἐξελέγη διὰ δύο ἔτη Συνοδικός. Τὸ 1902 μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἰωαννίνων, ὅπου ἔπαιξε σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ τοῦς Τούρκους (1913). Ἐβοήθησε πολὺ τὸν Βορειοηπειρωτικὸν ἔνοπλον ἀγῶνα (1914) καὶ κατεπολέμησε τὰς ξένας προπαγάνδας, ἰδιαίτερα δὲ τοῦς ρουμανίζοντας πράκτορας, οἱ ὅποιοι εἶχον τυφλά καὶ δραστήρια ὄργανά των τὸν Μητροπολίτην Δυρραχίου **Βησσαρίωνα** καὶ τὸν ἱερέα καὶ ἐφημέριον Μοσχοπόλεως Μαργαρίτην Παπᾶν Κοσμᾶν ἀπὸ τὴν Γραμπόβαν τῆς ἐπαρχίας Βελεγράδων. Ἀπέθανε τὴν 1ην Ἰουνίου 1916 εἰς τὴν Μονὴν Δουρούτη τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου εἶχεν ἀποσυρθῆ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς του ἀπὸ ἀνίατον ἀσθένειαν.

16. **Φώτιος Καλπίδης** (1902-1906)²⁴⁵. Κατήγετο ἀπὸ τὸ Τσαγκράκ τῆς

240. Αὐτόθι. Ἡ. Δασσαρίτου, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 158.

241. Αὐτόθι.

242. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Θεσπρωτία, Ἀθῆναι 1964, σ. 49, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

243. Κῶδιξ ΞΖ. 472.

244. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Ἰωαννίνοις, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 49. Π. Τζόβα, Γερβάσιος Ὁρολογᾶς, Μητροπολίτης Κορυτσαῶς, Ἰωάννινα 1980, σ. 10, 13, 36 κ.έ.

245. Κῶδιξ Α 93. Ἰωακείμ Μητρ. Ξάνθης, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 118. Κ. Σκενδέρη, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 60. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», 26 (1906), σ. 463. Κ. Βοβολίνη, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 205. «Νέον Ἑλληνικὸν Λεξικόν», 18, 971 καὶ 11, 249. «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια», 24, 340 καὶ 14, 938. Ν. Βλάχου. Τὸ μακεδονικὸν ὡς φάσις τοῦ ἀνα-

*Ο Μητροπολίτης Κορυτσαῖς Γερβάσιος. Συμπαραστάτης
τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος (1914).*

Κερασούντος τοῦ Πόντου. Ἐγεννήθη τό 1862. Ἐσπούδασεν εἰς τήν Θεολογικήν Σχολήν Χάλκης, ἀπό τήν ὁποίαν ἀπεφοίτησε τό 1889 μέ τόν βαθμόν «ἄριστα» ὡς «διδάκτωρ τῆς Θεολογίας». Ἦτο λεπτός τούς τρόπους, εὐγενής τήν καρδίαν καί αὐστηρός εἰς τό καθῆκον. Τό 1890 ἐχειροτονήθη ἱεροδιάκονος. Διετέλεσεν ἱεροκήρυξ καί διευθυντής τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου Κερασούντος. Ἀκολούθως ὑπηρέτησεν ὡς ὑπογραμμα-

τολικοῦ ζητήματος (1878-1908), Ἀθῆναι 1935, σ. 87 κ.έ.

Ὁ ἔθνομάρτυς Μητροπολίτης
Κορυτσᾶς, Φώτιος.

τεύς (1893) καί ἀρχιεραμματεύς (1897) τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Πατριαρχείου. Τό 1897 ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος καί ἀρχιμανδρίτης. Τό 1898 διορίζεται μέλος καί ταμίας τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Πατριαρχείου «Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια». Τήν 16ην Μαΐου 1902 ἐξελέγη Μητροπολίτης Κορυτσᾶς καί Πρεμετῆς καί τήν 19ην Μαΐου ἐχειροτονήθη Μητροπολίτης. Ἀνέλαβε τήν διαποίμανσιν τῆς ἐπαρχίας του εἰς ἐποχὴν ὅπου ὁ Μακεδονικός Ἀγών εὐρίσκετο εἰς κρίσιμον σημεῖον, οἱ ξένες προπαγάνδες (Αὐστριακή, ἰταλική, ρουμανική, ἀλβανική καί βουλγαρική) ὠργιάζον καί αἱ συμμορίαὶ διέτρεχον ἐπικινδύνως τήν ὑπαιθρον. Ὁ Φώτιος ἠγωνίσθη μέ ὅλες του τίς δυνάμεις ἐναντίον ὄλων τῶν προπαγανδῶν. Τό 1906 ἐδολοφονήθη ἀγρίως εἰς ἐνέδραν ἀπό ρουμανοβλαχικήν συμμορίαν ἔξω ἀπό τό χωρίον Μπραβίτσα. Ἡ κηδεῖα του ἐτελέσθη τήν 13-9-1906 ἐν μέσῳ γενικοῦ πένθους. Ὁ θάνατός του συνεκλόνησε τό Πανελλήνιον.

17. Γερβάσιος Σαρασσίτης²⁴⁶ (1906-1910). Πόντιος καί πρῶην Ροδοπό-

246. Κ. Σκενδέρη, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 60.

λεως. Μετετέθη εις τήν Μητρόπολιν Ἀγκύρας καί ἔπειτα εις τήν Μητρόπολιν Ἀλεξανδρουπόλεως.

18. **Δημήτριος Γεωργιάδης** (1910)²⁴⁷. Ἀρχιμανδρίτης καί καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης (1890-1914). Ἐξελέγη τό 1910 Μητροπολίτης Κορυτσᾶς, ἀλλά δέν ἀπεδέχθη τήν προσγενομένην εις αὐτόν τιμήν. Ἀπέθανε τό 1944 εις Βιέννην, ἔνθα ὑπηρέτει ὡς ἱερεὺς εις τόν ναόν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

19. **Γερμανός Ἀναστασιάδης** (1910-1916)²⁴⁸. Ἐγεννήθη τό 1870 εις Ἅγιον Γεώργιον τῆς ἐπαρχίας Δέρκων. Ἐσπούδασεν εις τήν Θεολογικὴν Σχολὴν Χάλκης. Ἐχρημάτισεν ἀρχιδιάκονος τοῦ Μητροπολίτου Κορυτσᾶς (1894), Πρωτοσύγκελλος τῆς Μητροπόλεως Χαλκηδόνος (1897), βοηθός Ἐπίσκοπος Χαλκηδόνος ὑπὸ τόν τίτλον Λεύκης (1900), Μητροπολίτης Στρωμνίτισης (1908) καί Μητροπολίτης Κορυτσᾶς (1910-1916). Μετά τήν κατάληψιν τῆς Κορυτσᾶς ἀπό τοὺς Γάλλους (1916), ἠναγκάσθη νά μεταβῆ εις Ἀθήνας, ὅπου παρέμεινε μέχρι τό 1921. Παραίτηθεὶς διηύθυνεν ὡς Τοποτηρητῆς προσωρινῶς τήν ἐπαρχίαν Σισανίου καί Σιατίστης. Εἰργάσθη ἀόκνως καί ἔθνικῶς εις τὰς περιφερείας τὰς ὁποίας ἐποίμανε. Διετέλεσε καί Ὑπουργός τῆς Ἀυτονόμου Βορειοηπειρωτικῆς Κυβερνήσεως (1914).

20. **Ἰωακείμ Στρουμπῆς** (1919)²⁴⁹, πρῶην Ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου. Τό 1919 διωρίσθη ἀπό τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον Ἐξάρχος Κορυτσᾶς, ἀλλ' ἀνακληθέντος τοῦ διορισμοῦ του μετετέθη εις τήν Μητρόπολιν Καρδαμύλων, τήν δέ θέσιν του εις Κορυτσᾶν κατέλαβεν ὁ κατωτέρω Μητροπολίτης Δυρραχίου Ἰάκωβος.

21. **Ἰάκωβος Γκιγκίλας** (1919-1921)²⁵⁰. Ἐγεννήθη τό 1878 εις τὰ Μοσχονήσια. Τό 1904 ἔλαβε τό πτυχίον τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης. Τό 1908 ἔγινε πρεσβύτερος καί τό αὐτό ἔτος ἐξελέγη Ἐπίσκοπος Χριστουπόλεως, ὡς βοηθός Ἐπίσκοπος τοῦ Μητροπολίτου Σμύρνης Βασιλείου. Τό 1911 ἔγινε Μητροπολίτης Δυρραχίου. Τό 1917 ἀπεμακρύνθη ἀπό τό Δυρράχιον ἀπό τοὺς Αὐστριακοὺς, διότι τόν ἐθεώρουν φίλον τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου καί τῆς Ἀντάντ. Τό 1919 ἀπεστάλη ἀπό τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον εις Κορυτσᾶν ὡς ἔξάρχος. Κατά τό διάστημα τῆς παραμονῆς του εις Κορυτσᾶν (1919-1921) εἰργάσθη λίαν ἐπιτυ-

247. Αὐτόθι. «Θρησκευτικὴ καί Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», 4, 428.

248. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ, ἔνθ. ἄνωτ., ὅπου καί ἡ βιβλιογραφία.

249. Αὐτόθι. Ἀπ. Γλαβίνα, Ὁ Μητροπολίτης Δυρραχίου Ἰάκωβος, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 56.

250. Ἀπ. Γλαβίνα, Ὁ Μητροπολίτης Δυρραχίου Ἰάκωβος ἔνθ. ἄνωτ., σ. 54 κ.έ. Ἰ. Στρατηγάκη, Ὁ Μητροπολίτης Μυτιλήνης Ἰάκωβος ὁ ἀπὸ Δυρραχίου, Ἀθῆναι 1956. Ἀθ. Τσερνόγλου, Ἰάκωβος. Ὁ Νικολάου Μητροπολίτης Μυτιλήνης (1925-1968), «Θρησκευτικὴ καί Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», 6 (1965), στ. 647-648. Περιοδ. «Ἐκκλησία», 35 (1968), σ. 149.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Ὁ Μητροπολίτης Δυρραχίου καὶ Ἐξάρχος Κορυτσᾶς Ἰάκωβος.

χῶς διὰ τὴν ἐπίλυσιν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων. Τὴν 8ην Νοεμβρίου 1921 οἱ Ἀλβανισταὶ κληρικοὶ ἐπέτυχον τὴν ἀπομάκρυνσίν του, διότι εἰργάζετο ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν ἑλληνικῶν διεκδικήσεων εἰς τὴν Β. Ἑπείρον. Μετὰ τὴν ἀπέλασίν του μετέβη διαδοχικῶς εἰς Κέρκυραν, Ἀθήνας, Σμύρνην, Κων/λιν καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1921 ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Σμύρνην. Τὴν 20ην Ἰανουαρίου 1925 ἔγινε Μητροπολίτης Μυτιλήνης, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος τὴν 25ην Μαρτίου 1958. Ὑπῆρξε ἱεράρχης εὐφυῆς, φιλότιμος, ἐργατικός, δραστήριος, φιλομαθῆς καὶ εὐγενικός.

3. Μητρόπολις Βελεγράδων

α. ΙΔΡΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ

Πότε ἡ Ἐπισκοπή Βελεγράδων προήχθη εἰς Μητρόπολιν δέν εἶναι γνωστόν· πιθανῶς προήχθη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἐπισκόπου Βελεγράδων **Ἰωάσαφ** (1763-1765). Ὁ Μητροπολίτης Βελεγράδων, κατὰ τόν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων **Δοσίθεον**, φέρεται δεύτερος εἰς τὴν τάξιν τῶν Μητροπολιτῶν τῶν ὑποκειμένων εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀχρίδος²⁵¹. Μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος (1767) μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Βελεγράδων **Ἰωάσαφ Β'** (1885), ὁ Βελεγράδων κατεῖχε τόν 78ον βαθμόν εἰς τὴν τάξιν τῶν Μητροπολιτῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου²⁵². Τό 1835 ἐπὶ Μητροπολίτου **Ἀνθίμου Ἀλεξούδη** ἀπενεμήθη ἀπό τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν εἰς τόν Μητροπολίτην Βελεγράδων ὁ τίτλος τῆς ὑπερτιμίας καί ἐξαρχίας πάσης Ἀλβανίας, φημιζομένου τοῦ Μητροπολίτου ἐφ' ἑξῆς «Βελεγράδων, Κανίνης καί Σπαθίας ὑπέρτιμος καί ἐξαρχος πάσης Ἀλβανίας»²⁵³. Ἐπὶ Πατριάρχου **Ἰωακείμ** τοῦ ἀπό Κυζίκου ἡ Μητρόπολις Βελεγράδων προήχθη εἰς τόν 60ον βαθμόν καί βραδύτερον εἰς τόν 55ον τοῦ καταλόγου τῶν τάξεων τῶν Μητροπολιτῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου²⁵⁴.

β. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΑΙ

1. **Ἰωάσαφ Β'** (1765-1767)²⁵⁵. Τό πρῶτον ὑπηρέτησεν ὡς Ἐπίσκοπος Βελεγράδων (1752-1759).
2. **Ἰωαννίκιος** (1767-1769)²⁵⁶.
3. **Γεράσιμος** (1769-1772)²⁵⁷.
4. **Ἰωάσαφ** (1772-1800)²⁵⁸, καθαιρεθεῖς.
5. **Μελέτιος Β'** (1801-1802)²⁵⁹. Φέρεται ἀχρονολόγητος ὅτι ὑπηρέτησε τό πρῶτον ὡς Ἐπίσκοπος Βελεγράδων.
6. **Ἰωάσαφ Β'** (1802-1855)²⁶⁰.
7. **Ἀνθίμος Ἀλεξούδης** (1855-1887)²⁶¹. Λόγιος ἱεράρχης καί ἐνεργη-

251. Δοσιθέου, Πατρ., ἐνθ. ἄνωτ., σ. 508.

252. Γ. Ράλλη καί Μ. Ποτλῆ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 521.

253. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 139.

254. Πρακτικά τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦ 1862, μηνός Ἰανουαρίου.

255. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων ἐνθ. ἄνωτ., σ. 120. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 120.

256. Αὐτόθι.

257. Αὐτόθι.

258. Αὐτόθι.

259. Κῶδιξ Θ. 165. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 121.

260. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 121.

261. Κ. Δυοβουνιώτου, Ἀλεξούδης Ἀνθιμος, «Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια», 3, 718. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 16.

τικώτατος. Ἐγεννήθη εἰς Μάδυτον τό 1824. Τήν 22αν Φεβρουαρίου 1855 ἐχειροτονήθη Μητροπολίτης Βελεγράδων, τά ὅποια ἐποίμανε μέχρι τό 1887, ὅποτε μετετέθη εἰς τήν Μητρόπολιν Ἀμασειας, τήν ὁποίαν διώκησε μέχρι τό 1908. Διετέλεσε πολλάκις Συνοδικός καί εἰργάσθη εἰς τήν Κων/λιν μετά ζήλου ὡς Πρόεδρος τῆς Ἐφορείας τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς. Κατεγίνετο εἰς ἱστορικάς μελέτας καί ἰδιαίτερα εἰς τήν συγγραφὴν ἐπισκοπικῶν καταλόγων ἀπό τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν του. Ἐξέδωκε ἀρκετά ἔργα. Ἀπέθανε καί ἐτάφη εἰς τό νεκροταφεῖον τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τῆς Κων/λεως.

8. **Δωρόθεος** (1887-1900)²⁶².

9. **Βασίλειος Παπαχρήστου** (1900-1909). Περί τοῦ Μητροπολίτου τούτου ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω.

10. **Καλλίνικος** (1909-1911)²⁶³, μετατεθείς εἰς τήν Μητρόπολιν Βερροίας.

11. **Ἰωακείμ Μαρτίτσης ἢ Μαρτιανός** (1911-1924)²⁶⁴.

Ἐγεννήθη τό 1875 εἰς τήν Μοσχόπολιν, ἀκρόπολιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τήν Β. Ἡπειρον. Ἐφοίτησεν εἰς τήν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν καί ἔπειτα εἰς τήν Θεολογικὴν Σχολήν Χάλκης, ἀπό τήν ὁποίαν ἀπεφοίτησεν τό 1898. Ἐπί πενταετίαν εἰργάσθη ὡς καθηγητής εἰς Γυμνάσιον καί εἰς τό Κεντρικόν Ζαππειον Παρθεναγωγεῖον τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐνῶ συγχρόνως ἦτο καί τακτικός ἱεροκήρυξ εἰς τόν Μητροπολιτικόν Ναόν καί εἰς τοὺς ἄλλους ναοὺς τῆς πόλεως αὐτῆς. Τό 1903 ἐχειροτονήθη διάκονος. Τόν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐκλήθη νά ἀναλάβῃ τήν διεύθυνσιν τῆς Ροδοκανακείου Ἱερατικῆς Σχολῆς εἰς τήν Καισάρειαν, ἀλλὰ λόγω ἀσθενείας του δέν ἠδυνήθη νά μεταβῇ εἰς Καισάρειαν καί ὡς ἐκ τούτου ἀνεκλήθη ὁ διορισμός του. Ἐπί τι διάστημα εἰργάσθη ὡς καθηγητής εἰς τό Γυμνάσιον τῶν Σερρῶν καί ὡς ἱεροκήρυξ εἰς τήν ἰδίαν πόλιν. Τό 1905 διωρίσθη καθηγητής εἰς τήν Ἐμπορικὴν Σχολήν τῆς Χάλκης καί εἰς τό Ζωγράφειον Γυμνάσιον τῆς Κων/λεως, ὅπου παρέμεινε μέχρι τό 1911. Εἰς τό ἴδιον χρονικόν διάστημα ὑπηρετήσεν ὡς ἱερατικός προϊστάμενος εἰς ναόν τῆς Κων/λεως καί ὡς μέλος τοῦ Πνευματικοῦ Δικαστηρίου τῶν Πατριαρχείων. Τό 1911 ἐξελέγη Μητροπολίτης Βελεγράδων. Ἡ ἀρχιερατεία του εἰς τήν Μητρόπολιν Βελεγράδων συνέπεσε μέ τήν ἀνακήρυξιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἀλβανίας (1912), τῆς Αὐτονομίας τῆς Β. Ἡπέιρου (1914) καί τῆς εἰσβολῆς ἰταλικῶν καί γαλλικῶν στρατευμάτων εἰς τήν Β. Ἡπειρον. Εἰς τήν δί-

262. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Μητρ. Ἀμασειας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 121. «Ἡπειρωτικά Χρονικά», 12 (1937), σ. 16.

263. Αὐτόθι.

264. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἰωακείμ Μαρτίτσης ἢ Μαρτιανός, Ἀνάτυπον, Ἰωάννινα 1981. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἡπέιρῳ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 67. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Θεσπρωτία, Ἀθῆναι 1964, σ. 61.

Ὁ λόγιος Μητροπολίτης Βελεγράδων Ἰωακείμ Μαρτιανός.

νην αὐτὴν τῶν γεγονότων ὁ Ἰωακείμ ἐδοκιμάσθη σκληρά. Τὴν 15ην Μαΐου 1916 ἐξωρίσθη εἰς Κέρκυραν ἀπὸ τὰς ἀλβανικὰς ἀρχὰς μέχρι τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1919. Τὸ 1920 μετέβη εἰς Κέρκυραν δι' οἰκογενειακοὺς λόγους, ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν θέσιν του μετέβη εἰς τὴν Κων/λιν, ὅπου διετέλεσε μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ μέλος ἐπιτροπῆς ἀπὸ Ἀρχιερεῖς, οἱ ὅποιοι θὰ ἐμελέ-

των τήν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας. Τό 1924, ἐκδιωχθεῖς ἀπό τούς Τούρκους, κατέφυγεν εἰς τήν Ἑλλάδα, ὅπου ἐξελέγη Μητροπολίτης Παραμυθίας. Τό 1925, μετετέθη εἰς τήν Μητρόπολιν Νέας Πελαγονείας (1925-1935), μετά εἰς τήν Μητρόπολιν Ξάνθης (1935-1942), ἀκολούθως εἰς τήν Μητρόπολιν Πολυανῆς καί Κιλκισίου (1942-1945) καί τέλος, διά δευτέραν φοράν εἰς τήν Μητρόπολιν Ξάνθης (1945-1953). Ἀπέθανε τό 1953. Ὑπῆρξεν ἱεράρχης λόγιος, φιλόμουσος καί ἐργατικός. Δεῖγμα τῆς φιλοπονίας του εἶναι αἱ τέσσαρες ἐπιστημονικά μελέται του — ἀπό τάς ὁποίας δύο εἶναι ἀνέκδοτοι — αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν σπουδαίαν συμβολήν εἰς τήν ἱστορίαν τῆς Β. Ἠπείρου.

Αἱ Ἐπισκοπαί καί Μητροπόλεις τῆς Β. Ἠπείρου ἦσαν ἰσχυρά στηρίγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ καί Ἑλληνισμοῦ εἰς τήν ἀκραιάν αὐτήν γωνίαν τῆς ΒΔ Ἑλλάδος, ἰδία κατά τούς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Εἰς τάς ἐκκλησιαστικάς περιφέρειας Δρυϊνουπόλεως, Κορυτσᾶς καί Βελεγράδων κατά τά ἔτη 1912 καί 1913 ὁ ἀριθμός τῶν Ναῶν, τῶν Μονῶν, τῶν σχολείων καί τοῦ πληθυσμοῦ ἔχει ὡς κάτωθι:

Οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανικοὶ Ναοὶ ἀνήρχοντο εἰς 527 μέ ἀντίστοιχον περίπου ἀριθμόν ἱερέων. Κατά περιοχάς ἦσαν: Ἀργυροκάστρου 94, Χειμάρρας 20, Δελβίνου 73, Λεσκοβικίου 15, Γεπελενίου 18, Πρεμετῆς 36, Πωγωνίου Ἀργυροκάστρου 9, Κολωνίας 23, Κορυτσᾶς 78, καί Αὐλῶνος καί Βερατίου 151²⁶⁵. Αἱ Μοναί ἦσαν 55 κατά μαρτυρίαν καταλόγου τοῦ τότε Ἑλληνικοῦ προξενεῖου Ἀργυροκάστρου, συνταχθέντος τό 1911 καί δημοσιευθέντος ἀπὸ τόν Σπυρομήλιον²⁶⁶. Λειτουργοῦντα σχολεῖα τό 1913 ἦσαν 360 μέ 22595 μαθητάς²⁶⁷. Τέλος ὁ πληθυσμός ἀνήρχετο εἰς 200.000 κατοίκους, ἀπό τούς ὁποίους 120.000 ἦσαν Ἕλληνες καί οἱ 80.000 Τούρκοι καί Ἀλβανοί. Εἰς τόν ἀριθμόν τῶν πρώτων δέν περιλαμβάνονται καί πλεῖστοι ὅσοι Βορειοηπειρῶται εἶχον μεταναστεύσει εἰς τό ἐξωτερικόν²⁶⁸.

265. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 13, 105. Κ. Βοβολίνη, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 215.

266. «Νέος Κουβαράς», 3 (1965-1966), σ. 246-258.

267. Γ. Παπαδοπούλου, Ἡ ἐθνική ἑλληνική μειονότης εἰς τήν Ἀλβανίαν καί τό σχολικόν αὐτῆς ζήτημα, Ἰωάννινα 1981, σ. 11-12. Ἀπ. Παπαθεοδώρου, Ἡ παιδεία εἰς τήν Β. Ἠπειρον, Ἀνάτυπον, Ἀθήναι 1988, σ. 356.

268. Ἀπ. Γλαβίνα, Σελίδες ἀπό τό Ἀρχεῖον τοῦ Ἀργυροκάστρου Παντελεήμονος, Ἰωάννινα 1983, σ. 72.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄ ΤΟ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΝ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΝ ΑΛΒΑΝΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Εἰς τό Αὐτοκέφαλον τῆς Ὁρθοδόξου ἐν Ἀλβανία Ἐκκλησίας περιλαμβάνονται καί αἱ Μητροπόλεις τῆς Β. Ἡπείρου Δρυϊνουπόλεως, Κορυτσᾶς καί Βελεγράδων, ὑποβιβασθεῖσαι εἰς Ἐπισκοπᾶς.

1. Πραξικοπηματική ἀνακήρυξις αὐτοῦ

Μετά τήν ἀνακήρυξιν τῆς Ἀλβανίας εἰς ἀνεξάρτητον κράτος (1912) ἐγεννήθη ἡ ἰδέα τοῦ ἐξαλβανισμοῦ τῆς ἐν Ἀλβανία Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί τῆς ἀποσπάσεώς της ἀπό τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον. Ἡ ἰδέα αὐτή μετά φανατισμοῦ ἐκαλλιεργήθη ἀπό τόν εἰς τήν Βοστώνην τῆς Ἀμερικῆς Παναλβανικόν Σύνδεσμον «Vatra» (Ἑστία)²⁶⁹. Εἰς τόν ἀγῶνα αὐτόν τῶν Ἀλβανιστῶν ὤθησιν ἔδωσαν αἱ κατά τόν Α΄ Παγκόσμιον πόλεμον καί μετ' αὐτόν πολιτικά καί ἐδαφικά ἀνακατατάξεις εἰς τόν χῶρον τῆς Βαλκανικῆς καί ἡ ἀνώμαλος ἐκκλησιαστική κατάστασις εἰς τᾶς Μητροπόλεις Δυρραχίου, Κορυτσᾶς, Βελεγράδων καί Δρυϊνουπόλεως²⁷⁰.

Ἀρχηγοί τῆς κινήσεως αὐτῆς ὑπῆρξαν τρεῖς κληρικοί, οἱ ὅποιοι ἦλθον τό 1920 εἰς τήν Ἀλβανίαν, ὁ Φάν Νόλι, ὁ Ἰατ Βασίλειος Μάρκου καί ὁ Εὐάγγελος (Ἀγαθάγγελος) Τσάμτσις²⁷¹. Οὗτοι μέ κέντρον τήν Κορυτσάν εἰργάσθησαν μέ πολλόν ζήλον καί φανατισμόν νά ἐξαλβανίσουν τήν ἐκκλησίαν καί τήν παιδείαν. Μεταξύ τούτων κορυφαῖος τῆς κινήσεως τοῦ ἐξαλβανισμοῦ ὑπῆρξεν ὁ Φάν Νόλι, ὁ ὅποιος προσέφερε σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς τήν πραγματοποίησιν τῶν ὀραμάτων τῶν Ἀλβανιστῶν.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας ἐδικαιοῦτο ἀσφαλῶς νά καταστή αὐτοκέφαλος καί ἡ μετάφρασις εἰς τήν ἀλβανικήν γλῶσσαν τῶν ἱερῶν κειμένων ἐπεβάλλετο· τό αὐτό ἄλλωστε συνέβη καί εἰς ἄλλα ὀρθόδοξα κράτη. Ἐπρεπε ὁμως αἱ μεταβολαί αὐταί νά γίνουν κανονικῶς καί ὄχι μέ βίαια μέσα, τά ὅποια ἐστρέφοντο κατά τοῦ Πατριαρχείου καί τῶν Ἑλλήνων εἰς τήν Ἀλβανίαν. Οἱ Ἀλβανισταί καί ἡ Ἀλβανική Κυβέρνησις ἐπεδίωκον τήν ἀνεξαρτοποίησιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας

269. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἡπείρῳ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 71.

270. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἐπίσημα ἔγγραφα, περί τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἐν Ἀλβανία Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀνάτυπον, «Ἐκκλησία καί Θεολογία» I (1980), σ. 330.

271. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 18.

τῆς Ἀλβανίας ἀπό τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, πιστεύοντες ὅτι οὕτω θά ἐμειώνετο εἰς τό ἐλάχιστον ἢ θά ἐξεμηδενίζετο τελείως ἡ ἑλληνική ἐπίδρασις εἰς τά πράγματα ἑνός ἀνεξαρτήτου Ἀλβανικοῦ Κράτους²⁷². Τό 1921 ὁ Φάν Νόλι, ὑποκινούμενος ἀπό τήν Ἀλβανικήν Κυβέρνησιν καί ὑποστηριζόμενος ἀπό τούς Ἀλβανιστάς καί κυρίως ἀπό τάς εἰς τήν Ἀμερικὴν ἁλβανικάς ὀργανώσεις, ἐπεδόθη μέ ζῆλον εἰς τόν ἐξαλβανισμόν τῆς ἐν Ἀλβανία Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καί τήν ὑποταγήν αὐτῆς εἰς τόν Οὐνιτισμόν καί δι' αὐτοῦ εἰς τήν Παπικήν Ἐκκλησίαν²⁷³.

Προικισμένος ὁ Φάν Νόλι μέ σπάνια πνευματικά προσόντα καί τέλειος γνώστης τῆς ἁλβανικῆς γλώσσης, προέβη εἰς τήν μετάφρασιν ἀπό τήν ἑλληνικήν εἰς τήν ἁλβανικήν πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργικῶν βιβλίων μέ σκοπόν νά ἐξοστρακίσῃ τήν ἑλληνικήν γλῶσσαν ὄχι μόνον ἀπό τά σχολεῖα ἀλλά καί ἀπό τήν Ἐκκλησίαν²⁷⁴.

Τήν 10ην Σεπτεμβρίου 1922, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Φάν Νόλι, συνηλθεν εἰς Βεράτιον Κληρικολαϊκόν Συνέδριον τῶν Ὀρθοδόξων τῆς Ἀλβανίας, ἀποτελούμενον ἀπό 33 ἀντιπροσώπους, λαϊκοῦς καί ἱερεῖς κατωτάτης μορφώσεως, ἐν ἀγνοία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχεῖου, εἰς τήν πνευματικήν καί κανονικήν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ὑπήγοντο αἱ τέσσαρες ὀρθόδοξοι ἐπαρχίαι τῆς Ἀλβανία, Δυρραχίου, Κορυτσᾶς, Βελεγράδων καί Δρυϊνουπόλεως²⁷⁵. Πρόεδρος τοῦ Κληρικολαϊκοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερατίου ἦτο ὁ οἰκονόμος Ἰωσήφ Παπαπετρου, ἀρχιερατικός ἐπίτροπος τῆς Μητροπόλεως Κορυτσᾶς²⁷⁶.

Τό Συνέδριον τοῦτο ἀνεκήρυξε πραξικοπηματικῶς τήν Ἀλβανικήν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν Ἀυτοκέφαλον, ἐλλείψει δέ Ἐπισκόπων πρὸς συγκρότησιν Συνόδου διώρισεν Ἀνώτατον Ἐκκλησιαστικόν Συμβούλιον μέ ἐπικεφαλῆς τόν Βασίλειον Μάρκου, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔγγαμος κληρικός, ἀμόρφωτος, ἀλλά πονηρός καί ἐνεργητικός, χρηματίσας δέ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἱερεὺς ἁλβανικῆς τινος κοινότητος τῆς Ἀμερικῆς ἀπέκτησε

272. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξη Ἀυτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 7.

273. Β. Ἰωαννίδου, Ἡ ἀγωνία τῆς Β. Ἡπείρου, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 54. Χρ. Παπασταύρου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 17.

274. Αὐτόθι. Χρ. Μικέλη, Σύντομος ἀνασκόπησις. Ἡ Ἐκκλησία εἰς τήν Β. Ἡπειρον, Νέα Ὑόρκη, 1974, ἄνευ σελίδων.

275. Παντελεήμονος, Ἐπισκ. Ἀργυροκάστρου, Μετά τό 1914, ἐνθ. ἄνωτ., στ. 71. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἐγγραφα περὶ τῆς πραξικοπηματικῆς συγκροτήσεως Συνόδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 5.

276. Εὐγ. Κωσταρίδου, Ἡ Ἀυτοκέφαλος Ἀλβανική Ἐκκλησία, «Χριστιανικόν Ἡμερολόγιον», 6 (1930), σ. 55. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξη Ἀυτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 16. Τοῦ αὐτοῦ, Ἰωακείμ Μαρτίτσης ἢ Μαρτιανός, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 71, σημ. 26.

277. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Β. Ἡπείρῳ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 72.

προοδευτικές ιδέας²⁷⁷. Επίσης τό Συνέδριον, ἐπροχώρησε εἰς τήν σύνταξιν προσωρινοῦ Καταστατικοῦ ἀπό 14 ἄρθρα καί ὤρισε τήν Κορυτσάν ὡς ἔδραν τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου²⁷⁸. Τό Συμβούλιον τοῦτο διώκησε τήν Ἀλβανικήν Ἐκκλησίαν μέχρι τήν 18ην Φεβρουαρίου 1929, ὅτε συνεκροτήθη πραξικοπηματικῶς ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας.

Τάς ἐνεργείας τοῦ Συμβουλίου δέν ἀνεγνώρισεν ἡ πλειοψηφία τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν τῆς Ἀλβανίας. Διά τοῦτο ἡ Ἀλβανική Κυβέρνησις ἤναγκάσθη νά λάβῃ αὐστηρά μέτρα κατά τῶν κληρικῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀποφασισμένοι νά διατηρήσουν τήν κανονικήν τάξιν, ὅπως συνέβη λ.χ. μέ τόν Οἰκονόμον Παπᾶ Ἀθανάσιον Γεωργιάδην, γενικόν ἀρχιερατικόν ἐπίτροπον τῆς Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως, ὁ ὅποιος ἐφυλακίσθη μέ τήν κατηγορίαν τῆς ἐσχάτης προδοσίας, διότι δέν ἐδέχθη νά ἀποκηρύξῃ τόν προϊστάμενόν του Μητροπολίτην Βασίλειον καί τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, δέν ἐτέλεσε δοξολογίαν διά τήν ἀνακήρυξιν καί δέν ἐμνημόνευσε τό Αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας²⁷⁹.

Τήν 31ην Ὀκτωβρίου 1922 τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον ἀπεφάσισε νά ἀποστείλῃ εἰς Ἀλβανίαν τόν ἀπό τήν περιφέρειαν Πρεμετῆς καταγόμενον Ἐπίσκοπον Μιλητουπόλεως Ἱερόθεον, διὰ νά μελετήσῃ ἐπί τόπου τήν ἐκεῖ ἐκκλησιαστικήν κατάστασιν καί τας δραστηριότητας τοῦ Φάν Νόλι. Οὗτος ἦλθεν εἰς τήν Ἀλβανίαν τήν 27ην Νοεμβρίου 1922 καί ἐγκατεστάθη εἰς τήν Κορυτσάν. Δυστυχῶς ὁ Ἱερόθεος ἔγινεν ὄργανον τῶν Ἀλβανιστῶν καί ἐτάχθη ἐμμέσως ὑπέρ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Κληρικολαϊκοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερατίου²⁸⁰.

Τήν 11ην Φεβρουαρίου 1923 ἡ Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου ἀπεφάσισε νά παραχωρήσῃ τό «αὐτοδιοίκητον» εἰς τήν Ἀλβανικήν Ἐκκλησίαν. Τόν Ἀπρίλιον τοῦ ἰδίου ἔτους ἔφθασεν εἰς τήν Κων/λιν ἐπιτροπή Ἀλβανῶν διά νά συζητήσῃ μέ τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον τήν διευθέτησιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος. Πρόθεσις τοῦ Πατριαρχείου ἦτο νά παραχωρήσῃ τό «αὐτοδιοίκητον» εἰς τούς Ὁρθοδόξους τῆς Ἀλβανίας, ὅπως ἐγίνε καί μέ τάς ἐκκλησίας τῆς Κρήτης, τῆς Ἀμερικῆς καί τῆς Τσεχοσλοβακίας, ἀλλ' ἡ ἐπιτροπή αὐτή δέν ἐδέχθη τούς ὄρους τοῦ «αὐτοδιοικήτου», διότι ὑπέμενεν εἰς τήν ἀναγνώρισιν τοῦ Αὐτοκεφάλου²⁸¹.

278. Αὐτόθι. Ἀπ. Γλαβίνα, "Ἐγγραφα περί τῆς πραξικοπηματικῆς συγκροτήσεως τῆς Συνόδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 5.

279. «Ἡπειρωτικόν Ἡμερολόγιον», 4 (1982), σ. 85 κ. ἑ.

280. Ἀπ. Γλαβίνα, "Ὁ Μιλητουπόλεως Ἱερόθεος καί οἱ δραστηριότητές του γιά τό ἐκκλησιαστικό ζήτημα τῆς Ἀλβανίας, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 17.

281. Εὐλογίου Κουρίλα Λαυριώτου, Ἀλβανική Ἐκκλησία «Θρησκευτική καί Χριστιανική Ἐγκυκλοπαίδεια», τ. Α, σ. 739. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφα-

Τόν Μάϊον τοῦ 1923 ἡ ἄλβανική ἐπιτροπή ἀπεχώρησεν ἀπό τήν Κων/λιν, ἀφοῦ προηγουμένως ἔπεισε μέ σεβαστά χρηματικά ποσά τόν Ἄλβανόν Ἐπίσκοπον Συνάδων Χριστοφόρον Κίσσην, νά μεταβῆ εἰς τήν Ἄλβανίαν καί ἐκεῖ μέ τόν Ἐπίσκοπον Μιλητουπόλεως Ἱερόθεον Γιαχόπουλον νά ὀργανώσουν τήν Αὐτοκέφαλον Ἄλβανικήν Ἐκκλησίαν²⁸². Οἱ Ἐπίσκοποι οὗτοι ἦσαν οἱ μόνοι, οἱ ὁποῖοι ἀνεγνώρισαν σιωπηρῶς τό Αὐτοκέφαλον τῆς ἐν Ἄλβανία Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τό ὁποῖον ἐκήρυξεν ὁ Φάν Νόλι, ἐδέχθησαν νά προσφέρουν τάς ὑπηρεσίας των καί ἀνεγνώρισαν ὅλας τάς ἀποφάσεις τοῦ Κληρικολαϊκοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερατίου²⁸³.

Περί τά μέσα Ὀκτωβρίου 1923 συνήλθεν εἰς Βεράτιον τό Ἄνωτατον Ἐκκλησιαστικόν Συμβούλιον, τό ὁποῖον ἀπεφάσισε νά τοποθετήσῃ τοὺς Ἐπισκόπους Μιλητουπόλεως Ἱερόθεον καί Συνάδων Χριστοφόρον εἰς τάς Μητροπόλεις Κορυτσᾶς καί Βελεγράδων, νά χειροτονήσῃ εἰς Ἐπίσκοπον τόν Φάν Νόλι καί νά τόν τοποθετήσῃ εἰς τήν Μητρόπολιν Δυρραχίου²⁸⁴. Κατόπιν τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς, τήν 4ην Νοεμβρίου 1923 οἱ δύο Ἐπίσκοποι Μιλητουπόλεως Ἱερόθεος καί Συνάδων Χριστοφόρος, ἐτοποθέτησαν ἑαυτούς πραξικοπηματικῶς εἰς τάς Μητροπολιτικάς ἔδρας Κορυτσᾶς καί Βελεγράδων ἀντίστοιχα καί τήν ἐπομένην ἡμέραν συνήλθον ὡς Μητροπολίται εἰς τήν Μητρόπολιν Κορυτσᾶς καί συνεκρότησαν αὐτοί οἱ δύο Σύνοδον τῆς Αὐτοκέφαλου Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἄλβανίας. Ἀκολουθῶς τήν 17ην Νοεμβρίου ἐξέλεξαν τόν Ἀρχιμανδρίτην Φάν Νόλι ὡς Μητροπολίτην Δυρραχίου, τόν ὁποῖον ἐχειροτόνησαν εἰς τόν Μητροπολιτικόν ναόν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Κορυτσᾶς²⁸⁵.

Ἀπό τό 1924 τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον διαρρηξάν πάντα δεσμόν μετά τῆς ἐν Ἄλβανία Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἔπαυσε νά ἀποστέλλῃ ἱεράρχας εἰς αὐτήν²⁸⁶.

Ὁ Φάν Νόλι, μή δυνηθεὶς νά συγκροτήσῃ Σύνοδον, ἠναγκάσθη νά ζητήσῃ με ἀντιπροσωπείαν ὑπὸ τόν Βασίλειον Μάρκου, ἀπό τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, ὅπως ἐκδώσῃ Τόμον ἀναγνωρίζοντα τήν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἄλβανικῆς Ἐκκλησίας²⁸⁷.

λη Ἐκκλησία τῆς Ἄλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 17 κ.έ.

282. Αὐτόθι. Ἀπ. Γλαβίνα, Ὁ Μητροπολίτης Δυρραχίου Ἰάκωβος, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 69. Εὐγ. Κωσταρίδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 55.

283. Παντελεήμονος, Μητρ. Ἐπισκ. Ἀργυροκάστρου, Μετά τό 1914, ἐνθ. ἄνωτ., στ. 71. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 72.

284. Αὐτόθι.

285. Αὐτόθι. Ἀπ. Γλαβίνα, Ὁ Συνάδων Χριστοφόρος καί οἱ δραστηριότητες γιά τό ἐκκλησιαστικό ζήτημα τῆς Ἄλβανίας, Ἰωάννινα 1984, σ. 86.

286. Παντελεήμονος, Ἐπισκ. Ἀργυροκάστρου, Μετά τό 1914, ἐνθ. ἄνωτ., στ. 71. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 72.

287. Αὐτόθι.

Κατά τὰ ἔτη 1926 καί 1927 ἦλθεν εἰς τήν Ἀλβανίαν ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς ἑναρξιν διαπραγματεύσεων μετὰ τῆς Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως σχετικῶς μέ τούς ὅρους μέ τούς ὁποίους θά ἐξεδίκετο ὁ Πατριαρχικός Τόμος ὁ ἐν Ἀθήναις Πατριαρχικός Ἀποκρισιάριος Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος **Χρῦσανθος**, ὁ μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν²⁸⁸. Αἱ διαπραγματεύσεις αὐταί κατέληξαν εἰς συμφωνίαν, τήν ὁποίαν ὁμως ἠθέτησαν οἱ Ἀλβανοί.

Ἀρχάς τοῦ 1929 ἡ Ἀλβανική Κυβέρνησις ἐπεστράτευσε τόν Ἀλβανόν Ἐπίσκοπον Βησσαρίωνα Τζοβάννην, ὄργανον τῆς ἐν Ἀλβανία σερβικῆς προπαγάνδας, χειροτονηθέντα τό 1925 Ἐπίσκοπος εἰς τήν Σερβίαν, καθὼς ἐπίσης καί τόν Σέρβον Ἐπίσκοπον Βίκτωρα Μιχαήλοβιτς, διαμένοντα εἰς Σκόδραν, μέ σκοπόν τήν ὀργάνωσιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας, τήν διευθέτησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκκρεμότητος καί τήν συγκρότησιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου²⁸⁹. Ἀπό τούς δύο αὐτούς Ἐπισκόπους τήν 11ην, 12ην καί 17ην Φεβρουαρίου ἐχειροτονήθησαν τρεῖς Ἀλβανοί Ἀρχιερεῖς, ἦτοι ὁ ἐκ Κορυτσᾶς καταγόμενος Ἀρχιμανδρίτης Ἀγαθάγγελος Τσάμτσης, ὡς Μητροπολίτης Βελεγράδων, ὁ ἀπό τό Ἐλβασάν ἱερεὺς Ἀθανάσιος, ὁ μετονομασθεὶς Ἀμβρόσιος, ὡς Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως καί ὁ ἐν χηρεία διατελὼν ἱερεὺς Εὐθύμιος Κουστέας ἀπό τήν Χοστέβαν Ἀργυροκάστρου, ὡς βοηθός Ἐπίσκοπος τοῦ Βησσαρίωνος Τζοβάννη, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας καί Τοποτηρητής τῆς Μητροπόλεως Κορυτσᾶς²⁹⁰.

Τήν 18ην Φεβρουαρίου, ἡ ἀνωτέρω συγκροτηθεῖσα Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας συνεδρίασε καί ἀπένειμε εἰς τόν ἱερέα Βασίλειον Μάρκου τόν τίτλον τοῦ Μεγάλου Οἰκονόμου μιτροφόρου μέ τό δικαίωμα νά παρίσταται εἰς τήν Σύνοδον ὡς ἰσοψήφιον μέλος²⁹¹.

Ὁ Ἐπίσκοπος Μιλητουπόλεως Ἱερόθεος, εὕρισκόμενος εἰς Κορυτσάν, εὐθύς μετὰ τὰς ἐκνόμους ταύτας δραστηριότητας τῶν Ἀλβανῶν πραξικοπηματιῶν κληρικῶν, ἀπέστειλε τό ἐξῆς τηλεγράφημα πρὸς τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον²⁹²:

288. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 20. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 72. Εὐγ. Κωσταρίδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 55. Παντ. Ρόκκου, Ἡ ἐν Ἀλβανία Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, «Γρηγόριος Παλαμᾶς», 13 (1929), σ. 102.

289. Αὐτόθι. Ἀνωνύμου, Τό ἐν Ἀλβανία Ἐκκλησιαστικόν Πραξικόπημα, «Πάνταϊνος», 21 (1929), σ. 181.

290. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 21. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐγγραφα περί τῆς πραξικοπηματικῆς συγκροτήσεως τῆς Συνόδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 73. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 73. Παντ. Ρόκκου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 103.

291. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἐγγραφα περί τῆς πραξικοπηματικῆς συγκροτήσεως τῆς Συνόδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 13-14. Παντ. Ρόκκου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 103.

292. Αὐτόθι. Κῶδιξ Πατριαρχικοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ 1004, σ. 77.

«Αὐτοῦ θειοτάτην Παναγιότητα Οἰκουμενικόν Πατριάρχην

Φανάριον

Ἡ ἐν Τυράννοις παρασυναγωγή ὑπό τήν προεδρίαν τοῦ Σέρβου Ἐπισκόπου Σκόδρας Βίκτωρος καί τοῦ γνωστοῦ Βησσαρίωνος Τζοβάννη, τῇ διαταγῇ τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας καί τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἐν Τυράννοις Πρεσβευτοῦ τῆς Σερβίας, προέβη εἰς χειροτονίαν τριῶν Ἐπισκόπων ἀστοιχειώτων καί γνωστῶν τοῖς πᾶσι ἐπί ποταπῶ χαρακτῆρι. Χειροτονηθέντες εἶναι ὁ Ἀρχιμανδρίτης Τσάμτσης καί δύο ἱερεῖς ἐν χηρείᾳ, ὁ ἐκ Χοστέβης Ἀργυροκάστρου Εὐθύμιος καί ὁ ἐξ Ἐλβασάν Ἀθανάσιος. Συμπληρωθεισῶν τοιοῦτοτρόπως τῶν τεσσάρων Μητροπολιτικῶν ἐδρῶν συνεκροτήθη Σύνοδος τῇ προσλήψει ὡς ἐπιτίμου Συνοδικοῦ μέλους τοῦ ὑπ' αὐτῶν χειροτονηθέντος Μεγάλου Οἰκονόμου ἱερέως Βασίλη μετά δικαιώματος φέρη μίτραν. Πάντες ὀρθόδοξοι διατελοῦσιν ἐν ἀπογνώσει ἀναμένοντες τήν διά τοιούτων προσώπων διευκόλυνσιν τῆς διεισδύσεως τῆς Οὐνίας συμφώνως πρός πολλάκις ἐκδηλωθείσας διαθέσεις βασιλέως καί τυφλῶν αὐτοῦ ὀργάνων, δραστῶν ὅλης αὐτῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀναρχίας πρός ἐξόντωσιν Ὀρθοδοξίας, ἀδυνατοῦσιν ὁμως ὑψώσωσι φωνήν διαμαρτυρίας. Κατά χειροτονίας ἐμνημονεύθη Πατριάρχης Σερβίας καί ἐξεφωνήθησαν λόγοι ἐναντίον Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί ὑπέρ Ἐκκλησίας Σερβίας. Χριστοφόρος εὐρίσκεται ὑπό περιορισμόν ἐν τῇ παρά τό Βεράτιον Μονῇ τῆς Ἀρδαβούσης. Οὐδεμίαν ἔχω μέχρι τοῦδε ἄμεσον ἢ ἔμμεσον διαταγὴν περί ἀπομακρύνσεως ἢ διαμονῆς μου παρά Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως ἢ ἄλλης τινος ἀρχῆς. Παρακαλῶ διατάξτε τίνα ὁδόν νά ἀκολουθήσω ἐν τῇ ἐκρυθμοτάτῃ ταύτῃ κατάστασει».

Τήν 21ην Φεβρουαρίου ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βασίλειος ἐγνώρισεν εἰς ὅλας τὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας τὰς ἀνωτέρω τολμηθείσας ἀυθαιρεσίας μέ τό ἐξῆς τηλεγράφημα²⁹³:

«Φανάριον - Κων/λις, 21 Φεβρουαρίου 1929.

Πάσαις ταῖς Ὀρθοδόξους Αὐτοκεφάλαις Ἐκκλησίαις
Ἐνῶ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἐφρόντιζε περί διευθετήσεως πραγμάτων Ἐκκλησίας Ἀλβανίας διά κανονικῆς ἀνακηρύξεως αὐτοκεφάλου αὐτῆς, στασιασταί κληρικοί, συμπράττοντος ἀτυχῶς καί ξένου ἀρχιερέως, προέβησαν εἰς ἀνιέρους ἀντικανονικάς χειροτονίας ἀρχιερέων καί ἀνακήρυξιν ἀυθαιρέτου αὐτοκεφάλου. Ὑποβαλόντες τολμήσαντες ἀνίερρον πρᾶξιν ἐνδεικνυμέναις ὑπό κανόνων ποιναις, φέρομεν συμβάντα εἰς

293. Ἄπ. Γλαβίνα, Ἐγγραφα περί τῆς πραξικοπηματικῆς συγκροτήσεως τῆς Συνόδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 15. Ἀνωύμου, Τό ἐν Ἀλβανία ἐκκλησιαστικόν πραξικόπημα. Ἐπίσημα ἔγγραφα, «Ὀρθοδοξία», 4 (1929), σ. 219. Π. Ρόκκου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 104. Ἀνωύμου, Ἡ ἐν Ἀλβανία Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, «Ὀρθοδοξία», 4 (1929), σ. 129.

γνώσιν καί ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς τὴν προσήκουσαν πρὸς ταῦτα
στάσιν καί ἐκ μέρους αὐτῶν.

Πατριάρχης Βασίλειος»

Ἔσαύτως ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βασίλειος ἀπέστειλε τηλεγρά-
φημα διαμαρτυρίας καί πρὸς τὴν Ἀλβανικὴν Κυβέρνησιν καί τό Πα-
τριαρχεῖον Μόσχας²⁹⁴.

Τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον καθήρεσεν ὅλους τοὺς ἀνωτέρω κλη-
ρικούς, οἱ ὅποιοι ἔλαβον μέρος μέ οἷονδήποτε τρόπον εἰς τὰς πραξικο-
πηματικάς ἐνεργείας διὰ τόν σχηματισμόν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ὀρ-
θοδόξου ἐν Ἀλβανία Ἐκκλησίας, καθὼς καί τόν ἱερέα Ἄτ Βασίλειον
Μάρκου²⁹⁵.

Τόν Ἰούνιον τοῦ 1929 συνεκλήθη εἰς Κορυτσάν τό δεύτερον Κληρικο-
λαϊκόν Συνέδριον, τό ὅποιον κατήρτισε καί ἐψήφισε τὴν 29ην Ἰουνίου
τόν ἀπό 64 ἄρθρα Καταστατικόν Χάρτην τῆς Ὀρθοδόξου ἐν Ἀλβανία
Ἐκκλησίας, ἐπικυρωθέντα ὡς νόμον τοῦ Κράτους ἀπό τὴν Ἀλβανικὴν
Κυβέρνησιν²⁹⁶.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα 6 ἔτη (1930-1936) δέν ἐσημειώθη ἀξιόλογος πρόο-
δος διὰ τὴν λύσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος τῆς Ἐκκλησίας τῆς
Ἀλβανίας.

Τέλη τοῦ 1933, ὁ ὑπὸ περιορισμόν εὐρισκόμενος εἰς τὴν Μονὴν Ἀρ-
δαβούσης Χριστοφόρος Κίσσης διωρίσθη ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς Μητρο-
πολίτης Κορυτσᾶς, χωρὶς τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον νά λάβη μέ-
τρα τινα ἐναντίον του²⁹⁷.

Ἡ καταρτισθεῖσα Ἱερά Σύνοδος τῆς ἐν Ἀλβανία Ὀρθοδόξου Ἐκκλη-
σίας, ἡ ὁποία διώκησεν τὴν ἐν Ἀλβανία Ἐκκλησίαν μέχρι τό 1936, ἐ-
προκάλεσεν ἔντονον καί ἐπιμονον τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Ὀρθοδόξου ἐν
Ἀλβανία στοιχείου. Ὁ Ἑλληνισμός τῆς Β. Ἠπείρου, πρωτοστατούν-
των τῶν Κορυτσαίων, ἠξίωσεν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τόν Βησσαρίωνα Τζο-
βάννην παραίτησιν ὡς ἀντικανονικοῦ καί ἀνεπιθυμήτου, τὴν ὁποίαν καί
ἐπέτυχεν τὴν 25ην Μαΐου τοῦ 1936²⁹⁸.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1936, ἔπειτα ἀπὸ πολυετεῖς διαπραγματεύσεις με-
ταδύ τῶν Ἀλβανῶν, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί τῆς Ἑλληνι-
κῆς Κυβερνήσεως καί κατόπιν ὑποβολῆς αἰτήσεως ἐκ μέρους τῶν πο-
λιτικῶν καί κοινοτικῶν παραγόντων τῆς Ἀλβανίας πρὸς κανονικὴν λύ-

294. Αὐτόθι.

295. Αὐτόθι. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας,
ἐνθ. ἄνωτ., σ. 22. Ἐφημ. «Πελασγός», Κορυτσᾶς, τῆς 13-3-1929.

296. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ.,
σ. 22.

297. Αὐτόθι, σ. 23.

298. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 73. Β. Ἰωαννίδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 55.

σιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος τῆς Ὁρθοδόξου Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας ἐπετεύχθη ἡ ἀνασύνδεσις τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου²⁹⁹.

2. Ἀναγνώρισις Αὐτοκεφάλου ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου

Τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον ἔχον ἀφ' ἐνός μὲν ἐπίγνωσιν τῶν θρησκευτικῶν καί ἐκκλησιαστικῶν ἀναγκῶν τῆς Ὁρθοδόξου ἐν Ἀλβανία Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑτέρου δέ διαβλέπον μέ ἀνησυχίαν, λόγω τῆς διαρκοῦς ἀναταραχῆς αὐτῆς καί κίνδυνον διεισδύσεως ἐν Ἀλβανία τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καί ἐπεμβάσεως τῆς Σερβικῆς, ἡ ὁποία καί ἴδιον Ἐπίσκοπον ἀνεκήρυξεν εἰς Σκόδραν, ἀπεφάσισε νά ἀναγνωρίσῃ τὴν Ὁρθόδοξον ἐν Ἀλβανία Ἐκκλησίαν ἀνεξάρτητον καί αὐτοκέφαλον³⁰⁰.

Τὴν 20ην Φεβρουαρίου 1937 ἡ Ἀλβανικὴ Κυβέρνησις ἐξουσιοδότησε τὸν Ἐπίσκοπον Συνάδων Χριστοφόρον Κίσσην καί τὸν λαϊκὸν Ἰωσήφ Κέδην, ὅπως μεταβοῦν εἰς Ἀθήνας διὰ νά διαπραγματευθοῦν τὴν ὀριστικὴν λύσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος μέ τὸν Ἀποκρισιάριον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Μητροπολίτην Τραπεζοῦντος **Χρῦσανθον**³⁰¹. Καρπὸς τῶν διαπραγματεύσεων αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ ὑπογραφή προκαταρκτικῶν συμφωνίας τῆς 18-3-1937, τῆς ὁποίας τό κείμενον ἔχει οὕτω³⁰²:

«α. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, μέλος οὖσα τῆς Ἁγίας Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, συνίσταται ἐκ πάντων τῶν ἐντός τῶν ὁρίων τοῦ Ἀλβανικοῦ Κράτους διαβιούντων Χριστιανῶν, πρεσβευόντων πανθ' ὅσα πρεσβεύει ἡ Ἁγία Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία καί περιλαμβάνει τέσσαρας ἐκκλησιαστικὰς περιφερείας, ἧτοι 1) Τιράνων, Δυρραχίου καί Ἐλβασάν, 2) Κορυτσᾶς, 3) Ἀργυροκάστρου, 4) Βερατίου, Αὐλῶνος καί Κανίνης.

β. Ὁ ἐν Τιράνοις ἐδρεύων ἀρχιερεὺς φέρει τὸν τίτλον Μητροπολίτης Τιράνων, Δυρραχίου καί Ἐλβασάν καί Ἀρχιεπίσκοπος πάσης Ἀλβανίας, οἱ δέ λοιποὶ τρεῖς ἀρχιερεῖς φέρουσι τὸν τίτλον ἐπισκόπου μετὰ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ἐν ἣ ἡ ἔδρα αὐτῶν.

299. Αὐτόθι. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 24.

300. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 79. Β. Ἰωαννίδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 55. Χρ. Παπασταύρου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 77.

301. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 25.

302. Αὐτόθι, σ. 28. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἐπίσημα ἔγγραφα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 391. Τοῦ ἰδίου, Τό Αὐτοκέφαλον τῆς ἐν Ἀλβανία Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότων ἐγγράφων (Ἐταιρεία Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν - Ἰδρυμα Μελετῶν Ἰονίου καί Ἀδριατικοῦ χώρου, 2) Ἰωάννινα 1978, σ. 376 - 377. Γ. Τασούδη, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρῦσανθος ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντος, Ἀθῆναι 1972, σ. 63-64.

γ. Εἰς τὰς ὡς ἄνω ἐκκλησιαστικὰς ἔδρας, μετὰ τὰς κανονικὰς δια-
τυπώσεις θὰ κατασταθῶσιν ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας δι' ἰδιαιτέρας
Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς Πράξεως οἱ ἀρμοδίως ὀρισθέντες, ἤτοι εἰς
μὲν τὴν Μητρόπολιν Τιράνων, Δυρραχίου καὶ Ἐλβασάν ὁ θεοφιλέστα-
τος Ἐπίσκοπος Χριστοφόρος Κίσσης, εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Κορυτσᾶς ὁ
ὀσιώτατος μοναχὸς Εὐλόγιος Κουρίλας, εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Ἀργυρο-
κάστρου ὁ ἱερολογιώτατος Παντελῆς Κοτόκος καὶ εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν
Βερατίου, Αὐλῶνος καὶ Κανίνης, ὁ Ἀγαθάγγελος Τσάμτσης, ἀφοῦ προη-
γουμένως δι' αἰτήσεως συγγνώμης ἄρη ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλη-
σία τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτῷ καθαίρεισιν.

δ. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας θὰ διοικεῖται συμφώνως πρὸς τοὺς
θεῖους καὶ ἱερούς κανόνας τῆς Ἀγίας Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλη-
σίας.

ε. Εἰς τὴν οὕτω συγκροτουμένην Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἢ Πολιτεία
θὰ ἐπιτρέψη πλήρη αὐτοτέλειαν καὶ ἐλευθερίαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς
θρησκευτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς αὐτῆς ζωῆς, ἧς ἔν στοιχεῖον εἶναι καὶ
ἴδρυσις μορφωτικῶν θρησκευτικῶν ἰδρυμάτων καὶ ἱερατικῶν σχολῶν.

στ. Ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία παραιτεῖται πάσης διὰ τὰς ἐν
Ἀλβανία ἰ. Σταυροπηγιακὰς μονὰς ἀποζημιώσεως, ὑπὸ τὸν ὄρον ἵνα αἱ
Σταυροπηγιακαὶ αὐταὶ μοναὶ διατηρηθῶσιν ἄθικτοι, αἱ δὲ περιουσίαι αὐ-
τῶν καὶ τὰ ἐκ τούτων εἰσοδήματα διατίθενται ὑπὲρ τῆς ἐν Ἀλβανία Ὁρ-
θοδόξου Ἐκκλησίας.

ζ. Ὑπὸ τὰς ἐγγυήσεις ταύτας τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον θὰ χει-
ραφετήσῃ τὴν Ὁρθόδοξον Ἀλβανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ θὰ εὐλογήσῃ τὸ
αὐτοκέφαλον αὐτῆς ὑπὸ τοὺς εἰς τοὺς Τόμους τῆς χειραφετήσεως συ-
νήθεις ὄρους.

Ἐφ' ᾧ συνετάχθη τὸ παρὸν προκαταρκτικὸν σύμφωνον, ᾧ θὰ ἀκο-
λουθήσῃ ἡ ὀριστικὴ μετὰ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῶν
μνημονευθέντων ἀντιπροσώπων τῆς Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ
ὀρθοδόξου πληρώματος συμφωνία».

Τὴν 28ην Μαρτίου 1937 τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον συνέστησεν
ἐπιτροπὴν, ἀποτελουμένην ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τοὺς Συνοδικούς Μητρο-
πολίτας Δέρκων Ἰωακείμ καὶ Ἡλιουπόλεως Γεννάδιον, ὡς ἐκπροσώ-
πους τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τοῦ Ἐπι-
σκόπου Συνάδων Χριστοφόρου καὶ τοῦ πρώην Ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης
τῆς Ἀλβανίας Ἰωσήφ Κέδη, ὡς πληρεξουσίων τοῦ βασιλέως τῆς Ἀλ-
βανίας Ζώγου καὶ τῆς κυβερνήσεώς του³⁰³. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ κατέλη-

303. Βλ. Παντελεήμονος, Ἐπισκ. Ἀργυροκάστρου, Μετὰ τὸ 1914, ἐνθ. ἄνωτ., στ.
72. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ.,
σ. 29. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπίσημα ἔγγραφα, ἐνθ. ἄνωτ., σ.333. Μεθοδίου Φούγια, Ἀρχιμ.,
Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τοῦ αὐτοκεφάλου ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀλβανίας,

ξεν εἰς συμφωνίαν μέ βάσιν τήν ἀνωτέρω προκαταρκτικὴν συμφωνίαν τῶν Ἀθηνῶν τῆς 20ης Φεβρουαρίου 1937.

Μετά τήν ὑπογραφήν τῆς ἀνωτέρω συμφωνίας τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον προέβη τήν 30ην Μαρτίου 1937 εἰς τήν μετονομασίαν τῆς Μητροπόλεως Δυρραχίου εἰς Μητρόπολιν Τιράνων, Δυρραχίου καί Ἐλβασανίου, τῆς Μητροπόλεως Κορυτσᾶς εἰς ὁμώνυμον Ἐπισκοπὴν καί τῆς Μητροπόλεως Βελεγράδων εἰς Ἐπισκοπὴν Βερατίου, Αὐλῶνος καί Κανίνης.

Αἱ πράξεις μετονομασίας Μητροπόλεων Δυρραχίου, Κορυτσᾶς καί Βελεγράδων, ἔχουν ἐν συντομίᾳ ὡς ἑξῆς:

1. Πρᾶξις μετονομασίας τῆς Μητροπόλεως Δυρραχίου εἰς Μητρόπολιν Τιράνων, Δυρραχίου καί Ἐλβασανίου³⁰⁴.

«Βενιαμίν ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κων/λεως, Νέας Ρώμης, καί Οἰκουμενικός Πατριάρχης.

Τῇ τοῦ χρόνου φορᾶ καί ταῖς καιρικαῖς περιστάσεσιν ἀύξηθείσης... ἔδοξε τῇ μετριότητι ἡμῶν καί τῇ περί ἡμᾶς Ἁγίᾳ καί Ἱερᾷ Συνόδῳ καί ὠρίσθη ἐξ ἀποφάσεως ὅπως ἡ τέως ὑπό τό ὄνομα Δυρραχίου ἐν τῷ Συνταγματικῷ σημειουμένη Ἐπαρχία αὕτη τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἀγιωτάτου Ἀποστολικοῦ τε καί Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἀπό τῆς πόλεως ταύτης τῶν Τιράνων φέρη τοῦντιθεν τόν τίτλον αὐτῆς «Ἱερά Μητρόπολις Τιράνων Δυρραχίου καί Ἐλβασανίου» ἐφ' ἑξῆς ὀνομαζόμενη, ὁ δέ αὐτῇ ἀποκατεστημένος Ἀρχιερεὺς τιτλοφορεῖται «Ἱερώτατος Μητροπολίτης Τιράνων, Δυρραχίου καί Ἐλβασανίου»...

Ἐν ἔτει α' λλζ' κατὰ μῆνα Μάρτιον (λ) ἐπινεμήσεως Ε»

2. Πρᾶξις μετονομασίας τῆς Μητροπόλεως Κορυτσᾶς εἰς Ἐπισκοπὴν Κορυτσᾶς³⁰⁵.

«Βενιαμίν ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κων/λεως, Νέας Ρώμης καί Οἰκουμενικός Πατριάρχης.

Σκέψεως γενομένης ὑπό τῆς Ἐκκλησίας... ὠρίσαμεν ἵνα ἡ τέως Μη-

«Πάνταινος», 48 (1956) σ. 105. Μεθοδίου, Ἀρχιεπ. Θυατείρων καί Μ. Βρεττανίας, Θεολογικαί καί ἱστορικαί Μελέται, τ. 2, Ἀθῆναι 1983, σ. 58. Ἀνωνύμου, Ἡ ἐν Ἀλβανία Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, «Ὁρθοδοξία», 12 (1937), σ. 108.

304. Κῶδιξ Πατριαρχικοῦ Ἀρχιεποφυλακίου 979, σ. 126. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἐπίσημα ἔγγραφα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 333. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας ἐνθ. ἀνωτ., σ. 30.

305. Κῶδιξ Πατριαρχικοῦ Ἀρχιεποφυλακίου 979, σ. 127. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἐπίσημα ἔγγραφα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 337. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 30-31.

τρόπολις Κορυτσαῖς ὑπάρχη ἀπό τοῦ νῦν καί εἰς τό ἐξῆς καί λέγεται «Ἱερά Ἐπισκοπή Κορυτσαῖς», ὁ δέ ἐν αὐτῇ ἀποκαθιστάμενος Ἀρχιερεὺς ἢ καί ὀνομάζεται «Ἱερώτατος Ἐπίσκοπος Κορυτσαῖς», κεκτημένος πάντα τὰ τοῖς Ἐπαρχίας διοικοῦσιν Ἀρχιερεῦσι προσδιάζοντα δικαιώματα»...

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ α' λζ', κατὰ Μάρτιον (λ). Ἐπινεμήσεως Ε».

3. Πράξις μετονομασίας τῆς Μητροπόλεως Βελεγράδων εἰς Ἐπισκοπὴν Βερατίου, Αὐλῶνος καί Κανίνης³⁰⁶.

«Βενιαμίν ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κων/λεως, Νέας Ρώμης καί Οἰκουμενικός Πατριάρχης.

Σκέψεως γενομένης ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας..., ὠρίσαμεν ἵνα ἡ τέως Μητρόπολις Βελεγράδων ὑπάρχη ἀπό τοῦ νῦν καί εἰς τό ἐξῆς καί λέγεται «Ἱερά Ἐπισκοπή Βερατίου, Αὐλῶνος καί Κανίνης», ὁ δέ ἐν αὐτῇ ἀποκαθιστάμενος Ἀρχιερεὺς, ἢ καί ὀνομάζεται «Ἱερώτατος Ἐπίσκοπος Βερατίου, Αὐλῶνος καί Κανίνης, κεκτημένος πάντα τὰ τοῖς Ἐπαρχίας διοικοῦσιν Ἀρχιερεῦσι προσδιάζοντα δικαιώματα...»

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ α' λζ', κατὰ μῆνα Μάρτιον (λ). Ἐπινεμήσεως Ε».

Διὰ τὰς ἀνωτέρω θέσεις ἐξελέγησαν ὁ Ἐπίσκοπος Συνάδων Χριστόφορος Κίσσης διὰ τὴν Μητρόπολιν Τιράνων, Δυρραχίου καί Ἐλβασανίου, ὁ Λαυριώτης μοναχὸς Εὐλόγιος Κουρίλας διὰ τὴν Ἐπισκοπὴν Κορυτσαῖς³⁰⁷. Ἀκολουθῶς ἡ Ἱερά Σύνοδος μελετήσασα αἴτησιν τοῦ ὑπὸ καθαίρεσιν χειροτονηθέντος Ἐπισκόπου Βελεγράδων Ἀγαθαγγέλου Τσάμτση, ἐξαιτουμένου τὴν συγγνώμην τῆς Ἐκκλησίας καί τὴν ἄρσιν τῆς κατ' αὐτοῦ ἐπιβληθείσης ποινῆς τῆς καθαιρέσεως, καί ἐκτιμῶσα τὰ ἐκδηλούμενα εἰς αὐτὴν αἰσθήματα λύπης καί μετανοίας, παρέσχεν εἰς αὐτόν τὴν συγγνώμην τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς ἄρσεως τῆς καθαιρέσεως, ἀνεγνώρισεν δέ συγχρόνως καί τὴν εἰς Ἐπίσκοπον χειροτονίαν αὐτοῦ, ὅχι ὁμῶς καί τὴν τοποθέτησίν του εἰς τὴν Μητρόπολιν Βελεγράδων, ἢ ὅποια εἶχε γίνει πραξικοπηματικῶς τό 1929³⁰⁸. Πρὸς τούτοις διὰ πράξεώς της ἀπένειμεν εἰς αὐτόν τόν ψιλῶνυμον τίτλον «Αὐλωνείας», Ἐπισκοπῆς διαλαμψάσης ποτέ εἰς τὴν Μητρόπολιν Δυρραχίου, καί ὡς τοιοῦτον τόν ἐξέλεξεν Ἐπίσκοπον Βερατίου Αὐλῶνος καί Κανίνης³⁰⁹.

306. Κῶδιξ Πατριαρχικοῦ Ἀρχαιοφυλακίου 979, σ. 123. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἐπίσημα ἔγγραφα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 335. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 31.

307. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 74.

308. Αὐτόθι. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 25-26.

309. Αὐτόθι.

Δι' ἑτέρας Συνοδικῆς Ἀποφάσεως ἀνεδείχθη εἰς ἰδιαιτέραν Ἐπισκοπὴν τὸ τμῆμα Ἀργυροκάστρου, μετὰ τὴν ἀπόσπασίν του ἀπὸ τὴν Μητρόπολιν Δρυϊνουπόλεως, ὀνομασθεῖσαν «Ἱερά Ἐπισκοπὴ Ἀργυροκάστρου», Ἐπίσκοπος δὲ αὐτῆς ἐξελέγη ὁ καθηγητὴς Παντελεήμων Κοτόκος³¹⁰.

Ὁ Πατριαρχικὸς καὶ Συνοδικὸς Τόμος ἰδρύσεως τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀργυροκάστρου ἔχει ἐν συντομίᾳ οὕτω³¹¹:

«Βενιαμὶν ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κων/λεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ἀξιοχρέως περὶ πάντων ἐν τῇ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διακυβερνήσει..., ἀπεφασίσαμεν καὶ ὠρίσαμεν συνοδικῶς ὅπως τὸ ἐν τῶν θεοφρουρήτῳ Βασιλείῳ τῆς Ἀλβανίας εὐρεθέν τμῆμα τῆς ἀξιωτάτης Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως, Ἀργυροκάστρου, ὑπάρχη ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς αὐτοτελῆς περιφέρειᾳ ὑπὸ τὴν τιμὴν καὶ ἀξίαν Ἐπισκοπῆς καὶ τὴν ὀνομασίαν «Ἱερά Ἐπισκοπὴ Ἀργυροκάστρου» ὁ δὲ ἐν αὐτῇ διὰ κανονικῶν ψήφων ἀποκαθιστάμενος ἀρχιερεὺς, ἢ καὶ λέγεται «Ἱερώτατος Ἐπίσκοπος Ἀργυροκάστρου» κεκτημένος πάντα τὰ τοῖς ἐπαρχίας διοικοῦσιν ἀρχιερεῦσι προσδιάζοντα δικημῶματα...»

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ α' λζ', κατὰ μῆνα Μάρτιον (λ). Ἐπινεμήσεως Ε».

Τὴν 12ην Ἀπριλίου 1937 τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον παρεχώρησε μακροθύμως μὲ Πατριαρχικὸν καὶ Συνοδικὸν Τόμον τὸ Αὐτοκέφαλον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας³¹².

3. Ὑπογραφή καὶ παραδόσεις τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου

Τὴν 12ην Ἀπριλίου 1937 ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βενιαμὶν εἰς πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐκήρυξε καὶ ἠὺλόγησε, συνεπευλογοῦσας καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τὸ Αὐτοκέφαλον τῆς ἐν Ἀλβανία Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀνεξάρτητον ὀργάνωσιν αὐτῆς ἀπὸ Ἱερᾶς Συνόδου, ἔχουσιν Πρόεδρον τὸν κατὰ καιροῦς Σεβασμιώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Τιράνων καὶ πάσης Ἀλβανίας³¹³.

Ὁ Πατριαρχικὸς καὶ Συνοδικὸς Τόμος περὶ εὐλογίας τοῦ Αὐτοκέφαλου τῆς ἐν Ἀλβανία Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν συντομίᾳ ἔχει οὕτω³¹⁴:

310. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 74. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 101.

311. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 102-103. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 68-70. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἐπίσημα ἔγγραφα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 336-337. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 32.

312. Γερμανοῦ Μητρ. Σάρδεων, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 101. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 74.

313. Αὐτόθι.

314. Κῶδιξ Πατριαρχικοῦ Ἀρχειοφυλακίου 979, σ. 130-132. Ἀνωσύμου, Ἡ ἐν Ἀλβανία Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, «Ὁρθοδοξία», 4 (1929), σ. 111-113. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἐ-

«Ἀριθμ. Πρωτ. 609.

Βενιαμίν ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κων/λεως, Νέας Ρώμης καί Οἰκουμενικός Πατριάρχης.

Τὴν ἐνυπάρχουσαν πρόνοιαν καί περιποίησιν ἡ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, οἷα φιλόστοργος Μητήρ, ἀδιαλείπτως πρὸς τὸ τῶν εὐσεβῶν ἄθροισμα ἐνδεικνυμένη,ὀρίζομεν καί ἀνακηρύττομεν, ἐν ὧραις αἰσῖαις, ὅπως αἱ ἐν τῶν θεοσώστῳ Ἀλβανικῷ Κράτει περιλαμβανόμεναι ὀρθόδοξοι ἐπαρχῖαι τε καί κοινότητες πᾶσαι ὑπάρχουσιν ἐφεξῆς, συνηνωμέναι καί συγκεκροτημέναι εἰς μίαν αὐτοτελῆ καί αὐτοκέφαλον ἐκκλησιαστικὴν ὀργάνωσιν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ὁρθόδοξος Αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία Ἀλβανίας», ἡ Ἐκκλησία δέ αὐτή, πνευματικῇ ἡμῶν ἀδελφῇ ὑπάρχουσα διέπη καί διοικῆ ἐφεξῆς τὰ ἑαυτῆς ἀνεξαρτήτως καί αὐτοκεφάλως κατὰ τὴν τάξιν καί τὰ κυριαρχικά δικαιώματα καί τῶν λοιπῶν Ἀγίων Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ὡς ὑπερτάτην ἑαυτῆς διοικητικὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν ἔχουσα καί ἀναγνωρίζουσα τὴν ἐκ τῶν κανονικῶν ἐν Ἀλβανίᾳ ὀρθοδόξων Ἀρχιερέων ἀπαρτιζομένην Ἱερὰν Σύνοδον, Πρόεδρον ἔχουσα τὸν κατὰ καιρὸν Σεβασμιώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Τιράνων καί πάσης Ἀλβανίας. Πρὸς τήρησιν δέ καί εἰς ἐνδειξιν καί οὕτω τῆς ἱερᾶς κανονικῆς ἐνότητος μετὰ τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἀγιωτάτου Ἀποστολικοῦ καί Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καί πασῶν τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν ἔχει καθῆκον, ὁ ἐκάστοτε Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων καί πάσης Ἀλβανίας ὅπως ἀναγγέλλῃ κατὰ τὴν τάξιν τῆς Ἁγίας Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τὴν ἐκλογὴν καί ἀνάρρησιν αὐτοῦ δι' ἐνθρονιστηρίων Γραμμάτων τῇ καθ' ἡμᾶς τε Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ καί πᾶσαις ταῖς ἀδελφαῖς Ὁρθοδόξοις Αὐτοκέφαλοις Ἐκκλησίαις καί τὴν νενομισμένην παρέχῃ ἐπὶ τούτων ὁμολογίαν καί διαβεβαίωσιν περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ τε καί τῆς πεπιστευμένης αὐτῶν Ἁγίας Ἐκκλησίας ἀπαρασφαλοῦς τηρήσεως τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καί εὐσεβείας καί πάντων ὅσα οἱ θεῖοι καί οἱ ἱεροὶ κανόνες καί ἡ τάξις τῆς Ἁγίας Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας διακελέσονται, καί ὅπως μνημονεύῃ, κατὰ τὴν τάξιν, ἐν τοῖς διπτύχοις τοῦ ὀνόματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καί τῶν λοιπῶν Ἀγιωτάτων Πατριαρχῶν καί Σεβασμιωτάτων Προέδρων τῶν Ἀγίων Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν. Ὀρίζομεν ἅμα ὅπως καί ἡ ἐν Ἀλβανίᾳ ἀδελφῇ Ἁγία Αὐτοκέφαλος Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία λαμβάνῃ τὸ Ἅγιον Μύρον παρά τῆς καθ' ἡμᾶς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ὡσαύτως συνίσταμεν ὅπως προκειμένου περὶ ζητημάτων ἢ ἀποριῶν γενικωτέρας ἐκκλησιαστικῆς φύσεως, ἐξερχομένων τῶν ὀρίων τῆς δικαιοδοσίας τῶν

πίσημα ἔγγραφα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 337-340. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 34-36. Βαρνάβα, Μητρ. Κίτρους, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 35-38.

ἐπιμέρους Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ὁ σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων καὶ πάσης Ἀλβανίας ἀπευθύνεται πρὸς τὸν καθ' ἡμᾶς Ἀγιώτατον Πατριαρχικόν Οἰκουμενικόν θρόνον, δι' οὗ ἡ κοινωνία μετὰ πάσης Ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων τῶν ὀρθοτομούντων τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ζητῆ οὕτω τὴν ἐγκυρον τῶν ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν γνώμην καὶ ἀντίληψιν...»

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ α' λζ', κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον (ΙΒ) Ἐπινεμήσεως Ε»
Ὁ Πατριάρχης Κων/λεως Βενιαμίν ἀποφαίνεται

+ ὁ Χαλκηδόνης Μάξιμος
+ ὁ Προύσης Πολύκαρπος
+ ὁ Σάρδεων καὶ Πισιδίας Γερμανός
+ ὁ Θεοδορουπόλεως Λεόντιος
+ ὁ Χριστουπόλεως Μελέτιος
+ ὁ Αἴνου Γερμανός

+ ὁ Δέρκων Ἰωακείμ
+ ὁ Πριγκηπονήσιον Θωμᾶς
+ ὁ Ἡλιουπόλεως Γεννάδιος
+ ὁ Εἰρηνουπόλεως Κων/νος
+ ὁ Λαοδικείας Δωρόθεος

Μετὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου ὁ Πατριάρχης Βενιαμίν εἰς πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐπέδωκεν αὐτῶν εἰς τὸν Μητροπολίτην Τιράνων, Δυρραχίου καὶ Ἐλβασανίου Χριστοφόρον καὶ εἰς τοὺς δύο ἐν Κων/πόλει χειροτονηθέντας Ἐπισκόπους, τὸν Ἀργυροκάστρου Παντελεήμονα καὶ τὸν Κορυτσᾶς Εὐλόγιον³¹⁵. Οὗτοι μέ συγκίνησιν πολλὴν διετράνωσαν πρὸς τὸν Πατριάρχην καὶ τὴν Σύνοδον τὰ εὐγνώμονα αἰσθήματα αὐτῶν καὶ ὅλου τοῦ ὀρθοδόξου ἀλβανικοῦ πληρώματος.

Ἐπὶ τῇ εὐλογίᾳ τοῦ Αὐτοκεφάλου τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ Ἐκκλησίας ὁ Πατριάρχης ἀπηύθυνε Γράμμα εἰδίσεως πρὸς τὸν ὀρθόδοξον λαόν τῆς Ἀλβανίας καὶ πρὸς τὸν Ὑπουργόν τῆς Δικαιοσύνης καὶ Θρησκευμάτων Θωμᾶν Ὡρολογᾶν, καθὼς καὶ τηλεγράφημα πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀλβανίας Ἀχμέτ Ζώγου καὶ τὸν Πρόεδρον τῆς Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως Κωτσο Κόττα³¹⁶. Ἀκολουθῶς ὁ Πατριάρχης ἀπέστειλε εὐφρόσυνα Γράμματα πρὸς τὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, Ἀθηνῶν, Πολωνίας, Κύπρου, Ἰβηρίας, Βελιγραδίου καὶ Βουκουρεστίου³¹⁷.

Τὸ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ἀλβανῶν τηλεγράφημα τοῦ Πατριάρχου εἶχε ὡς ἑξῆς³¹⁸:

«Αὐτοῦ Μεγαλειότητα Βασιλέα τῶν Ἀλβανῶν Ζώγου Α'»

Τίρανα

Ἐπὶ τῇ εὐφροσύνῳ ἱστορικῶ γεγονότι ἀνακηρύξεως καὶ εὐλογίας Αὐ-

315. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 75. «Ὀρθοδοξία», 19 (1937), σ. 111.

316. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἐπίσημα ἔγγραφα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 342 κ.έ.

317. Αὐτόθι, σ. 345. Μεθοδίου Φούγια, Ἱστορικὴ ἐξέλιξις, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 343-344.

318. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 75. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἐπίσημα ἔγγραφα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 343-344.

τοκεφάλου Ὁρθοδόξου ἐν Ἀλβανία Ἐκκλησίας συγχαίρομεν ἐγκαρδίως Ὑμετέρῳ Μεγαλειότητι ἐκφράζοντες ἅμα Αὐτῇ ἐνθέρμους εὐχαριστίας Μεγάλης Ἐκκλησίας καί ἡμῶν ἐφ' αἷς Αὕτη ἐπεδείξατο εὐμενέσι διαθέσεσι πρὸς αἰσίαν λύσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος. Κύριος κρατῦνοι Ὑμετέραν Μεγαλειότητα πρὸς δόξαν εὐγενοῦς Ἀλβανικοῦ Ἔθνους καί ἐπ' ἀγαθῷ Ὁρθοδόξου αὐτόθι Ἐκκλησίας.

12 - 4 - 1937 Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βενιαμίν»

Ἡ ἀπάντησις τοῦ βασιλέως Ζώγου πρὸς τὸν Πατριάρχην ἔχει οὕτω³¹⁹:

«Αὐτοῦ Παναγιότητα Οἰκουμενικόν Πατριάρχην, κύριον Βενιαμίν
Τίρανα 14 - 4 - 1937

Ἰσταμπούλ

Λίαν συγκεκινημένος ἐκ τῶν στοργικῶν αἰσθημάτων, τὰ ὅποια ἡ Ὑμετέρα Παναγιότης εὐηρεστήθη νά ἐκφράσῃ πρὸς ἐμέ καί πρὸς τὸ Ἀλβανικόν Ἔθνος καί τὴν Αὐτοκέφαλον Ὁρθόδοξον Ἀλβανικὴν Ἐκκλησίαν, σπεύδω νά διαβιβάσω πρὸς τὴν Ὑμετέραν Παναγιότητα μετὰ τῶν θερμοτέρων εὐχαριστιῶν μου τὰς εὐχὰς τὰς ὁποίας ποιοῦμαι διὰ τὴν προσωπικὴν Αὐτῆς εὐτυχίαν καί τὴν εὐημερίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου

Ζώγου»

Τὴν 25ην Ἀπριλίου 1937 ὁ Μητροπολίτης Τιράνων, Δυρραχίου καί Ἐλβασανίου Χριστοφόρος, ὁ Ἀργυροκάστρου Παντελεήμων καί ὁ Κορυτσᾶς Εὐλόγιος ἐπέστρεψαν εἰς τὰς ἐπαρχίας των, γενόμενοι δεκτοὶ μετὰ τῶν θερμοτάτων ἐκδηλώσεων ἀπὸ τοῦ ποιμνίου των³²⁰.

Σύμφωνα μὲ τὸν Συνοδικόν Τόμον ἀνωτάτη διοικητικὴ ἀρχὴ τῆς Ὁρθοδόξου Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας, ἦτο ἡ Ἱερά Σύνοδος, ἡ ὁποία ἀπηρτίζετο ἀπὸ τούσ κανονικοὺς ὀρθοδόξους Ἀρχιερεῖς τῆς Ἀλβανίας. Πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου θά ἦτο ὁ ἐκάστοτε Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων καί πάσης Ἀλβανίας, ὁ ὁποῖος εἶχε καθῆκον νά ἀναγγέλλῃ τὴν ἐκλογὴν καί ἀνάρρησίν του εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικόν θρόνον μὲ ἐνθρονιστήρια Γράμματα πρὸς τὸν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην καί τούσ ἄλλους Πατριάρχας καί Προέδρους τῶν Αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί νά μνημονεύῃ τὰ ὀνόματά των εἰς τὰ δίπτυχα³²¹. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Σύνοδος αὐτὴ δέν συνεκροτήθη, αὐτοανεκηρύχθη ὡς Ἀρχιεπί-

319. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 76. Ἀπ. Γλαβίνα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 345. Ἀνωνύμου, Ἡ ἐν Ἀλβανία Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 114-115.

320. Παντελεήμονος, Ἐπισκ. Ἀργυροκάστρου, Μετὰ τὸ 1914, ἐνθ. ἀνωτ., στ. 72. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας κατὰ τὰ ἔτη 1937-1967, Ἰωάννινα 1980, σελ. 134.

321. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 76. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 36.

σκοπος Τιράνων καί πάσης Ἀλβανίας ὁ Μητροπολίτης Τιράνων, Δυρραχίου καί Ἐλβασανίου **Χριστοφόρος** Κίσσης, ὁ ὁποῖος ἀπό τῆς ἀνακηρύξεως εἰς Αὐτοκέφαλον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας ἐτιτλοφορεῖτο «Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων καί πάσης Ἀλβανίας»³²². Οὕτω τήν νέαν Ἱεραρχίαν τῆς Ὁρθοδόξου Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας ἀπετέλεσαν οἱ ἑξῆς Ἀρχιερεῖς:

1) Μητροπολίτης Τιράνων, Δυρραχίου καί Ἐλβασανίου καί Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων καί πάσης Ἀλβανίας ὁ Ἐπίσκοπος Συνάδων **Χριστοφόρος** Κίσσης,

Κανονική Ἱεραρχία τῆς Ὁρθοδόξου Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας. Ἀπό ἀριστερά πρὸς τὰ δεξιά: Ἐπίσκοπος Κορυτσᾶς Εὐλόγιος, Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων καί πάσης Ἀλβανίας Χριστόφορος, Ἐπίσκοπος Ἀργυροκάστρου Παντελεήμων, Ἐπίσκοπος Βερατίου, Αὐλῶνος καί Κανίνης Ἀγαθάγγελος. Ὁπισθεν τοῦ Ἐπισκόπου Κορυτσᾶς διακρίνεται ὁ μητροφόρος οἰκονόμος Ἄτ Βασίλειος Μάρκου.

2) Ἐπίσκοπος Κορυτσᾶς ὁ Εὐλόγιος **Κουρίλας**,

3) Ἐπίσκοπος Βερατίου, Αὐλῶνος καί Κανίνης ὁ Ἀγαθάγγελος **Τσάμτσης** καί

322. Ἄπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 134, 135, 138.

4) Ἐπίσκοπος Ἀργυροκάστρου ὁ **Παντελεήμων Κοτόκος**³²³.

Τόν Μάρτιον τοῦ 1939 συνήλθεν ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας μέ σκοπόν τήν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Ἐπισκόπου Εὐλογίου ἀπό τήν Ἐπισκοπήν Κορυτσᾶς, κατόπιν ὑποβληθείσης ἐναντίον του ἀναφορᾶς ἀπό 200 Κορυτσαίους³²⁴. Ὑποκινητῆς τῶν κατὰ τοῦ Εὐλογίου κατηγοριῶν ἦτο ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χριστοφόρος Κίσσης, ἔμμεσα δέ καί ὁ Ἐπίσκοπος Βερατίου, Αὐλῶνος καί Κανίνης Ἀγαθάγγελος Τσάμτσης, ὁ ὁποῖος ἐφιλοδόξει νά καταλάβῃ, μετά τήν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Εὐλογίου, τήν πλουσίαν Ἐπισκοπήν Κορυτσᾶς, χωρίς ὅμως τελικά νά τό ἐπιτύχῃ³²⁵.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας ἀπό τῆς ἀνακηρύξεώς της εἰς Αὐτοκέφαλον διετήρησε μετά κόπου τήν αὐτοτέλειαν καί τήν ἀνεξαρτησίαν της μέχρι τό 1939, λόγω τῶν ἐπεμβάσεων ἐσωτερικῶν καί ἐξωτερικῶν (ἰταλικῶν) πολιτικῶν ἀρχῶν³²⁶.

4. Πραξικοπηματῖαι κληρικοί καί κανονικοί ἱεράρχαι τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας

α. ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑΤΙΑΙ ΚΛΗΡΙΚΟΙ

Εἶναι οὗτοι οἱ ἐπόμενοι:

1. Ὁ Μιλητουπόλεως Ἱερόθεος Γιαχόπουλος, (1922-1929)³²⁷. Κατήγετο ἀπό τό Τσαρίτσοβον τῆς περιφέρειας Πρεμετῆς. Ἀπεφοίτησεν ἀπό τήν Θεολογικήν Σχολήν Χάλκης τό 1907. ἦτο μετρία εὐφυΐας, διεκρίνετο ὅμως διά τόν ζῆλον του καί τήν ἀφοσίωσιν εἰς τό καθῆκον καί τήν Ἐκκλησίαν. Ἐχρημάτισεν ἀρχιερατικός ἐπίτροπος Γευγελῆς, ἱεροκήρυξ καί δάσκαλος εἰς τάς ἐπαρχίας Γευγελῆς καί Κορυτσᾶς, ἱερατικός προϊστάμενος εἰς τήν Χαλκηδόνα καί ἀρχιερατικός ἐπίτροπος Βάλιας τῆς Μητροπόλεως Κυζίκου. Τό 1913 ἐξελέγη Ἐπίσκοπος Μιλητουπόλεως, ὡς βοηθός Ἐπίσκοπος τοῦ Μητροπολίτου Κυζίκου Κωνσταντίνου. Τήν 31ην Ὀκτωβρίου 1922 ἀπεστάλη ἀπό τό Πατριαρχεῖον εἰς τήν Ἀλ-

323. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας κατὰ τά ἔτη 1937-1967, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 134.

324. Εὐλογίου Κουρίλα, Ἐπισκ. Κορυτσᾶς, Δεκεμβριανή τραγωδία τῶν ὁμήρων... Ἀθήναι 1953, σ. 246-247.

325. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, κατὰ τά ἔτη 1937-1938, σ. 136.

326. Ἀργυροκάστρου Παντελεήμονος, Ἀλβανία, Χριστιανισμός, Ἐκκλησία (Σύγχρονος κατάστασις), «Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια», 2 (1963), στ. 37.

327. Ἀπ. Γλαβίνα, Ὁ Μιλητουπόλεως Ἱερόθεος, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 15 κ.έ. Τοῦ ἰδίου, Ἰωακείμ Μαρτίτσης ἢ Μαρτιανός, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 66, σημ. 11. Τοῦ ἰδίου, Σελίδες ἀπό τό Ἀρχεῖον τοῦ Ἀργυροκάστρου Παντελεήμονος, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 96, 97. Φ. Οἰκονόμου, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 60.

*Ὁ Μητροπολίτης καὶ Ἐπίσκοπος Κορυτσᾶς
Ἱερόθεος Γιοκόπουλος.*

βανίαν ὡς Πατριαρχικός Ἐπίσκοπος. Τὴν 27ην Νοεμβρίου 1922 ἦλθεν εἰς τὴν Κορυτσάν, ὅπου συνειργάσθη ἄρμονικά μέ τούς Ἀλβανιστάς, φιλοδοξῶν νά γίνῃ Μητροπολίτης Κορυτσᾶς καί νά διευθύνῃ τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλβανίας. Τὴν 4ην Μαρτίου 1923 ἐτοποθετήθη πραξικοπηματικῶς Μητροπολίτης Κορυτσᾶς. Τὴν 3ην Μαρτίου 1929 ἀπηλάθη ἀπό τὴν Ἀλβανικὴν Κυβέρνησιν καί κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τό 1931 ἐγκατεστάθη εἰς τό Ἅγιον Ὄρος, ὅπου παρέμεινε 25 ἔτη. Ἀπό τό Ἅγιον Ὄρος παρηκολούθει τὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς

Ἀλβανίας μέ τήν ἐλπίδα ὅτι ὁποιαδήποτε ἐξέλιξις αὐτῆς θά ἦτο πρός ὄφελός του. Ἀπέθανεν τό 1966 εἰς τήν Θεσσαλονίκην, ὅπου καί ἐτάφη.

2. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος πάσης Ἀλβανίας καί Τοποτηρητής τῆς Μητροπόλεως Κορυτσᾶς **Βησσαρίων Τζοβάννης** (Πέτρος Ἰωαννίδης)³²⁸. Ἐγεννήθη τό 1887 εἰς τό Ἐλβασάν. Ἐσπούδασεν εἰς τήν Ριζάρειον Ἐκκλησιαστικήν Σχολήν (1906-1911) καί τήν Θεολογικήν Σχολήν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τό 1918 ἀνεκηρύχθη διδάκτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί τό ἴδιον ἔτος ἐχειροτονήθη ἱερεὺς ἀπό τόν Μητροπολίτην Δυρραχίου Ἰάκωβον. Τό 1919 ἐτοποθετήθη ἐφημέριος εἰς τό παρεκκλήσιον τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας τῆς Σόφιας καί διευθυντής τοῦ ἐκεῖ ἑλληνικοῦ σχολείου. Εἰς τήν Βουλγαρίαν πρῶτον καί κατόπιν εἰς τήν Ρουμανίαν ἐπεχείρησε νά συγκροτήσῃ ἀλ-

Ὁ Βησσαρίων Τζοβάννης (3) μέ
Ἀρχιερεῖς Σέρβον (1), Ρουμάνον (2)
καί Βούλγαρον (4).

βανικήν παρασυναγωγήν, ἀφ' ἑνός διά νά ἐπιτύχῃ τήν χειροτονίαν του εἰς Ἐπίσκοπον καί ἀφ' ἑτέρου νά ὀργανώσῃ τήν Ἀλβανικήν Ἐκκλησίαν, χωρίς ὅμως ἐπιτυχίαν εἰς τάς ἐπιδιώξεις του. Τό 1922 ἔλαβε μέ-

328. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 21. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἰωακείμ Μαρτίτσης ἢ Μαρτιανός, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 77, σημ. 35. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 66 κ.έ. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐγγραφα περί τῆς πραξικοπηματικῆς συγκροτήσεως τῆς Συνόδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 5.

ρος εἰς τό Κληροκολαϊκόν Συνέδριον τοῦ Βερατίου ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν ἀπόψεων τῆς Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως καί τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας. Ἦσχολήθη μέ τήν πολιτικήν καί ἐξελέγη Βουλευτής Δυρραχίου μέ τό κόμμα τοῦ Ἀχμέτ Ζώγου, ἀλλ' ὁ ἀντίπαλός του πολιτικός - κληρικός Φάν Νόλι, γενόμενος τό 1924 Πρωθυπουργός τῆς Ἀλβανίας, τόν ἔθεσεν εἰς περιορισμόν εἰς Μονήν, ἀπό τήν ὁποίαν ἠλευθερώθη μετά τήν ἐπιστροφήν εἰς τήν ἐξουσίαν τοῦ Ἀχμέτ Ζώγου. Τό 1925 ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος εἰς τήν Σερβίαν. Τό 1929 ἐτοποθετήθη πραξικοπηματικά Μητροπολίτης Δυρραχίου καί Ἀρχιεπίσκοπος πάσης Ἀλβανίας, δι' ὃ καί καθηρέθη ἀπό τό Πατριαρχεῖον. Τήν 27ην Μαΐου 1936 ἠναγκάσθη ἀποτοῦς Κορυτσαίους νά ὑποβάλη τήν παραίτησίν του καί νά δηλώσῃ ὅτι δέν θά ἀνελάμβανεν εἰς τό μέλλον καμίαν ἐκκλησιαστικήν ὑπηρεσίαν. Τήν 17ην Ἀπριλίου 1937 τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, κατόπιν αἰτήσεώς του, ἤρε τήν ποινήν τῆς καθαιρέσεώς του καί ἀνεγνώρισε καί οἰκονομίαν καί συγκατάβασιν τήν εἰς ἀρχιερέα ἀντικανονικήν γενομένην χειροτονίαν του, ἀπέκλειεν ὁμως ἀναντιρρήτως τήν περὶ τὴν νά φέρῃ τόν τίτλον τοῦ πρώην Ἀρχιεπισκόπου. Τό 1943 ἐτοποθετήθη εἰς τήν Ἐπισκοπὴν Βερατίου, Αὐλῶνος καί Κανίνης, ἀπό τήν ὁποίαν ἐξεδιώχθη μετά τήν ἐπικράτησιν τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστώτος τῆς Ἀλβανίας. Χαρακτηρίζεται τυχοδιώκτης, ἀλλοπρόσαλλος, φιλήδονος, εὐτελής, ἐστερημένος πάσης ἠθικῆς ὑπεστάσεως καί ὄργανον τῆς ἐν Ἀλβανία σερβικῆς προπαγάνδας. Σωληφθεὶς ἀπό τὰς Ἀλβανικὰς ἀρχὰς ὡς ἀντιδραστικός καί ἐγκλεισθεὶς εἰς τὰς φυλακάς ἀπέθανε μετ' ὀλίγον, πιθανῶς τό 1959.

3. Ὁ Ἐπίσκοπος Συνάδων Χριστοφόρος Κίσσης³²⁹. Ἐγεννήθη εἰς Βερατίον τό 1882. Ἀπεφοίτησεν ἀπό τήν Σχολὴν Χάλκης τό 1906 μέ τόν βαθμόν «ἀριστῶν». Τήν 20ην καί 21ην Αὐγούστου 1910 ἐχειροτονήθη διάκονος καί πρεσβύτερος ἀντιστοιχῶς. Δι' ἓνα διάστημα εἰργάσθη ὡς καθηγητής, ἐφημέριος καί ὡς ἀρχιερατικός προϊστάμενος. Τήν 2αν Νοεμβρίου 1917 ἐξελέγη Ἐπίσκοπος Συνάδων, ὡς βοηθός Ἐπίσκοπος τῆς Μητροπόλεως Δέρκων. Τήν 11ην Αὐγούστου 1923 ἀνεχώρησεν ἀπό τήν Κων/λιν διὰ τήν Ἀλβανίαν παρά τήν ἀπαγόρευσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Τόν Ὀκτώβριον τοῦ 1923 τό Ἀνώτατον Ἐκκλησιαστικόν Συμβούλιον τοῦ Βερατίου τόν ἐτοποθέτησεν εἰς τήν Μητρόπολιν Βελεγράδων. Τήν 4/17 Νοεμβρίου 1923 αὐτοανεκηρύχθη Μητροπολίτης Βε-

329. Ἀπ. Γλαβίνα, Ὁ Συνάδων Χριστοφόρος, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 469 κ.έ. Τοῦ ἰδίου, Ἐγγραφα περί τῆς πραξικοπηματικῆς συγκροτήσεως τῆς Συνόδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 21, 22. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ὀρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 79. Τοῦ ἰδίου, Ἰωακείμ Μαρτίσης ἢ Μαρτιανός, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 67, ὑποσ. 14. Ἰ. Κατῆ, Πρεσβ., Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων Χριστοφόρος (Κίσσης) «Ὀρθόδοξος Τύπος» τῆς 13-2-1981.

λεγράδων. Τόν Ὀκτώβριον τοῦ 1933 οἱ Ἀλβανοὶ τοῦ ἀνέθεσαν τήν διοίκησιν τῆς Μητροπόλεως Κορυτσᾶς. Τήν 3ην Ἀπριλίου 1937 τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον τόν ἐξέλεξε Μητροπολίτην Τιράνων, Δυρραχίου καί Ἐλβασανίου καί ἀπό τήν 12ην Ἀπριλίου τοῦ ἰδίου ἔτους αὐτονομάσθη Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων καί πάσης Ἀλβανίας. Εἰς τήν θέσιν αὐτήν παρέμεινε μέχρι τό 1949, ὅταν ἐπαύθη ἀπό τήν θέσιν του καί περιορίσθη εἰς τήν Μοήν Ἀρδενίτσης, ὅπου καί ἀπέθανε τό 1958. Χαρακτηρίζεται ἀρχομανής, φιλοχρήματος, ψοφοδεής καί ἀχαλίνωτος, ὡς ἐστερημένος ὅποιασδήποτε ἠθικῆς ἀρχῆς. Ἐδειξε μεγάλην συμπάραστασιν εἰς ἐπιφανεῖς Ἀλβανιστάς, ὅπως εἰς τόν Ἐπίσκοπον Βερατίου Ἀγαθάγγελον Τσάμτσην καί εἰς τόν Ἐπίσκοπον Φάν Νόλι, εἰς τόν ὁποῖον, ὅτε διέμενε μονίμως εἰς Ἀμερικὴν, τοῦ ἔστειλε πιστοποιητικόν μέ τό ὁποῖον ἀνεγνώριζεν ὡς κανονικήν τήν ἐκλογήν του εἰς Ἀρχιερέα καί τήν τοποθέτησίν του εἰς τήν Μητρόπολιν Δυρραχίου. Μέ τό πιστοποιητικόν αὐτό ὁ Θεοφάνης ἐπέτυχε τήν ὀργάνωσιν τῶν Ἀλβανοφώνων τῆς Ἀμερικῆς εἰς ἰδίαν ὀρθόδοξον Ἀρχιεπισκοπήν, ἀνεξάρτητον ἀπό τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον Κων/λεως, καί ἡ ὁποία ὑφίσταται μέχρι σήμερον. Ἐπί τῶν ἡμερῶν του ἐδραστηριοποιήθη ἡ Οὐνία εἰς τήν περιφέρειάν του.

4. Ὁ Μητροπολίτης Δυρραχίου **Φάν Νόλι (Θεοφάνης Στυλιανοῦ Μαυρομάτης)**³³⁰. Τό ἐπίθετον Νόλι εἶναι ἀρχαιότερον οἰκογενειακόν του ὄνομα. Ἐγεννήθη τό 1882 εἰς Ἰμπρίκ Τεπέ τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἀπεφοίτησε τό 1901 ἀπό τό Γυμνάσιον τῆς Ἀδριανουπόλεως. Μέ πολλάς στερήσεις παρηκολούθησε φιλοσοφίαν εἰς τό Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καί φιλολογίαν εἰς τό Πανεπιστήμιον Harvard τῆς Ἀμερικῆς. Ἀπό τό 1903 μέχρι τό 1906 ἐξήσκει τό ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου καί τοῦ ψάλτου εἰς τάς ἑλληνικάς παροικίας τῆς Αἰγύπτου. Τό 1906 μετέβη εἰς τήν Ἀμερικὴν, ὅπου εἰργάσθη εἰς διάφορα ἐργοστάσια ὡς ἐργάτης. Τό 1908 ἐχειροτονήθη ἱερεὺς ἀπὸ τόν Ρῶσον Ἐπίσκοπον τῆς Ἀλάσκας Πλάτωνα. Τό 1912 μετὰ φανατικῶν Ἀλβανιστῶν ἵδρυσε εἰς Βοστώνην τόν ἀλβανικόν ἐθνικιστικόν σύνδεσμον «Vatra» (Ἑστία). Τό 1917 ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος ἀπὸ τόν Ρῶσον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀλέξανδρον, ὅπως ὁ ἴδιος ἰσχυρίσθη, ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος μέ ἀναφοράν του πρὸς τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον ἐδήλωνε ὅτι οὐδέποτε ἐχειροτόνησεν αὐτόν. Τό 1920 κατέπλευσεν ἀπὸ τήν Ἀμερικὴν εἰς Κορυτσάν καί ἤρχισε νά ἐργάζεται ὑπὲρ τῆς ἀλβανικῆς ἀνεξαρτησίας καί τήν εἰσαγωγήν τῆς ἀλβανικῆς

330. Χρ. Σούλη, Φάν Νόλι, «Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», 23, 818. Χρ. Μικέλη, ἐνθ. ἄνωτ., ἄνευ σελίδων. Ἀωνύμου, Ἀλβανία, Τίρανα 1984, σ. 287. Ἀωνύμου, Ὁ Ψευδεπίσκοπος Φάν Νόλι, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», 42 (1922), σ. 410. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξη Ἀυτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 18-19. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 139. Παν. Ρόκκου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 108. Ἀωνύμου, Τό ἐν Ἀλβανία ἐκκλησιαστικόν πραξικόπημα «Πάνταινος», 21 (1929), σ. 181. S. Pollo - A. Puto, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 290.

*Εἰς τό κέντρον ὁ Μιλητουπόλεως
Ἱερόθεος, ἀριστερά του ὁ
Χριστόφορος Κίσσης καί δεξιά του ὁ
Μητροπολίτης Δυρραχίου Φάν Νόλι.*

γλώσσης εἰς τήν Ἐκκλησίαν. Τό 1922 ἐπί Πρωθυπουργίας Ἀχμέτ Ζώγου ἔγινε Ὑπουργός Ἐξωτερικῶν, ἐλθὼν ὁμως εἰς διάστασιν μέ τόν Ζώγου, παρητήθη καί ἵδρυσε τό Λαϊκόν Κόμμα, τό ὁποῖον περιέλαβε ὅλα τά φιλελεύθερα καί ἐπαναστατικά στοιχεῖα. Τό 1923 ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος ἀπό τόν Μιλητουπόλεως Ἱερόθεον καί τῶν Συνάδων Χριστόφορον Κίσσην καί ἐτοποθετήθη εἰς τήν Μητρόπολιν Δυρραχίου. Τήν 4ην Ἰουνίου 1924 ἔγινε Πρωθυπουργός τῆς Ἀλβανίας μέχρι τήν 24ην Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τό 1930 ἐπανῆλθεν εἰς Βοστώνην τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου ἐγκατεστάθη ὡς Ἀρχηγός τῆς Ὀρθοδόξου Ἀλβανικῆς Ἐπισκοπῆς τῆς Ἀμερικῆς. Θεωρεῖται μία ἀπό τάς ἰσχυροτέρας πολιτικάς φυσιογνωμίας τῆς Ἀλβανίας. Ἦτο πανέξυπνος, πανοῦργος καί μισέλλην καί εἰς τάς ἰδικάς του μηχανορραφίας ἀποδίδεται ἡ ἀποτυχία τῆς ἑλληνικῆς ὑποθέσεως, σχετικῶς μέ τήν Βόρειον Ἠπειρον. Διεκρίθη ὡς ἱστορικός, λογοτέχνης, ποιητής, δημοσιογράφος, αἰσθητικός, μεταφραστής καί μουσικοκριτικός. Ἐγνώριζε, ἐκτός ἀπό τήν ἑλληνικήν καί τήν ἄλβανικήν γλῶσσαν, τήν λατινικήν, ἀγγλικήν, γαλλικήν, ἰταλικήν, γερ-

μανικήν, τουρκικήν, βουλγαρικήν, νορβηγικήν καί περσικήν. Ἀπέθανε τό 1965.

5. Ὁ Μητροπολίτης Βελεγράδων Ἀγαθάγγελος Τσάμτσης. Περί τοῦ Ἐπισκόπου τούτου γίνεται λόγος κατωτέρω.

6. Ὁ Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως Ἀμβρόσιος³³¹. Τό κοσμικόν του ὄνομα ἦτο Ἀθανάσιος. Κατήγετο ἀπό τό Ἐλβασάν. Ὑπηρέτησεν ὡς ἀρχιερατικός ἐπίτροπος τῆς Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως. Τήν 11ην Φεβρουαρίου 1949, ἐν χηρεία διατελῶν ἱερεύς, ἐχειροτονήθη Ἀρχιερεύς καί ἐτοποθετήθη εἰς τήν Μητρόπολιν Δρυϊνουπόλεως.

7. Ὁ βοηθός Ἐπίσκοπος Εὐθύμιος. Κατήγετο ἀπό τήν Χοστέβαν Ἀργυροκάστρου. Τήν 11ην Φεβρουαρίου 1929, ἐν χηρεία διατελῶν ἱερεύς, ἐχειροτονήθη Ἀρχιερεύς εἰς τόν ὀρθόδοξον ναόν τῶν Τιράνων, ὡς βοηθός Ἐπίσκοπος τοῦ Βησσαρίωνος Τζοβάννη.

8. Ὁ Οἰκονόμος μιτροφόρος Ἄτ Βασίλειος Μάρκου³³². Κατήγετο ἀπό τήν Μπορόβα τῆς Κολωνίας. Εἶχε στοιχειώδη μόρφωσιν, ἐλαστικήν θρησκευτικήν καί ἠθικήν συνείδησιν, διεκρίνετο ὁμως διά τήν εὐφράδειαν καί ὀξύνοϊαν καί ἦτο ἄνθρωπος παμπόνηρος καί καιροσκόπος. Ἐπαιξε πρωταγωνιστικόν ρόλον εἰς τήν κίνησιν διά τήν δημιουργίαν ἀνεξαρτήτου ἀπό τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας. Τό 1913 ἐχειροτονήθη εἰς τήν Ἀμερικὴν ἀπό τοὺς Ρώσους ἱερεύς. Τό 1920 ἦλθεν εἰς τήν Ἀλβανίαν, ὅπου συνειργάσθη με τόν Φάν Νόλι. Τόν Σεπτέμβριον τοῦ 1922 διωρίσθη Πρόεδρος τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου τοῦ Βερατίου. Τόν Φεβρουάριον τοῦ 1929 ἔλαβεν ἀπό τήν πραξικοπηματικήν Σύνοδον τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας τό ὀφφίκιον τοῦ Μεγάλου Οἰκονόμου μιτροφόρου, μέ δικαίωμα νά εἶναι ἰσοψήφιον μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Τόν ἴδιον μῆνα καθηρέθη ἀπό τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, κατόπιν ὁμως ὑποβολῆς αἰτήσεως συγγνώμης ἐγένεν ἄρσις τῆς ποινῆς τῆς καθαιρέσεώς του. Ἀπέθανε τό 1949.

9. Ὁ Οἰκονόμος Ἰωσήφ Παπαπέτρου (1922)³³³. Ἦτο ἀρχιερατικός ἐπίτροπος τῆς Μητροπόλεως Κορυτσᾶς. Διετέλεσε πρόεδρος τοῦ Κληρικοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερατίου, τό ὅποιον τήν 10ην Σεπτεμβρίου 1922 ἀνεκήρυξε πραξικοπηματικά τήν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλβανίας Ἀυτοκέφαλον. Ὑπῆρξε ἓνα ἀπό τά ὀκτώ μέλη τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀλβανίας, δι' ὃ καί καθηρέθη ἀπό τό Οἰκουμε-

331. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἐγγραφα περί τῆς πραξικοπηματικῆς, ἐνθ. ἄνωτ. 13-14.

332. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἰωκείμ Μαρτίτσης, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 68 ὑποσημ. 16. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ὀρθόδοξη Ἀυτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 27 κ. ἔ. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 72.

333. Εὐαγ. Κωσταρίδου, Ἡ Ἀυτοκέφαλος Ἀλβανική Ἐκκλησία, «Χριστιανικόν Ἡμερολόγιον», 6 (1930), σ. 55. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξη Ἀυτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 16. Τοῦ αὐτοῦ, Ἰωακείμ Μαρτίτσης ἢ Μαρτιανός, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 71. σημ.26.

νικόν Πατριαρχεῖον. Τήν 30ην Σεπτεμβρίου 1922 ἔστειλεν ὡς Πρόεδρος τοῦ Συνεδρίου ἀπό τήν Αὐλώνα τηλεγράφημα πρὸς τόν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην, μέ τό ὁποῖον ἔκαμε γνωστήν τήν ἀπόφασιν τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Αὐτοκεφάλου τῆς ἐν Ἀλβανία Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

β. ΚΑΝΟΝΙΚΟΙ ΙΕΡΑΡΧΑΙ

Εἶναι δέ οὗτοι οἱ ἑξῆς:

1. Ὁ Τιράνων Δυρραχίου καί Ἐλβασανίου **Χριστοφόρος Κίσσης**. Περί τούτου ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω.

2. Ὁ Ἐπίσκοπος Κορυτσᾶς **Εὐλόγιος** (1937-1939)³³⁴. Ἐγεννήθη εἰς Ζητίσταν Κορυτσᾶς τό 1880. Ἀπεφοίτησε τῆς Ἀθωνιάδος καί τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Πατριαρχικῆς Σχολῆς, καθὼς καί τῆς Θεολογικῆς καί Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐμόνασεν εἰς τήν Μονήν Φιλοθέου τοῦ Ἁγίου Ὀρους καί ἔπειτα εἰς τήν Μονήν Λαύρας, ὀνομασθεῖς διά τοῦτο Λαυριώτης. Τό 1908 μετέβη εἰς Μακεδονίαν καί ἐπεξέτεινε τήν δρᾶσιν τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων καί εἰς τήν ἐπαρχίαν Κορυτσᾶς. Τό 1910 ἀπεστάλη εἰς Αἴγυπτον διά τήν συλλογήν ἐράνων. Εἰς τό Κάϊρον ἵδρυσε Ἑλληνοαλβανικόν Κομιτάτον καί ἤνωσε καί τοὺς Ἀλβανούς εἰς τόν κατά τῶν Βουλγάρων καί Τούρκων ἀγῶνα. Συμμετέσχε μυστικῶν κομιτάτων καί συλλόγων καί ἔλαβεν ἐνεργόν μέρος εἰς τήν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του. Ἀπό τό 1915 μέχρι τό 1923 ὑπηρέτησεν εἰς Ἀθήνας ὡς καθηγητής Γυμνασίου, ἀπό δέ τό 1930 μέχρι τό 1934, διετέλεσε πρωτοεπιστάτης τοῦ Ἁγίου Ὀρους, ἔνθα ἐπέτυχε τήν ἀνασύστασιν τῆς Ἀθωνιάδος Ἱερατικῆς Σχολῆς. Ἀπό τό 1935 μέχρι τό 1937 ἐδίδαξεν εἰς τό Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Τήν 2αν καί 3ην Ἀπριλίου 1937 ἐχειροτονήθη ἀντιστοίχως διάκονος καί πρεσβύτερος εἰς τήν Κων/λιν καί τήν 3ην Ἀπριλίου Ἐπίσκοπος Κορυτσᾶς, ὅπου παρέμεινε μέχρι τό 1939, ὅτε ἐξεδιώχθη ὡς ἀνεπεθύμητος καί ὡς μή κεκτημένος τήν ἀλβανικήν ὑπηκοότητα. Τό 1937 ἀντιπροσώπευσε τήν Ἀλβανικήν Ἐκκλησίαν εἰς τό Συνέδριον «Πίστις καί Τάξις», τό ὁποῖον συνήλθε εἰς Ἐδιμβούργον πρὸς προαγωγήν τῆς διεθνοῦς φιλίας τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀπό τό 1942 μέχρι τό 1949 ἐχρημάτισε Τακτικός Καθηγητής τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστορίας εἰς τό Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος συγγραφεύς, ἐκδόσας πλεῖστα σπουδαῖα συγγράματα καί μελέτας. Ἀπέθανε τήν 21ην Ἀπριλίου 1961.

3. Ὁ Ἐπίσκοπος Ἀργυροκάστρου **Παντελεήμων Κοτόκος** (1937-1941)³³⁵. Ἐγεννήθη τό 1890 εἰς τό χωρίον Ὀπαρι Κορυτσᾶς. Ἀ-

334. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 62, ὅπου καί ἡ σχετική βιβλιογραφία. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἰωακείμ Μαρτίτισης, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 72, ὑπόσημ. 27.

335. Γ. Μεταλληνοῦ, Παντελεήμων, Μητρ. Ἀργυροκάστρου, «Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία», 9, 1144-1145. Κόλλια Σήφη, Ὁ Ἀργυροκάστρου Παντελε-

πεφοίτησε τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης καί τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ὑπηρέτησεν ὡς καθηγητής καί ἱεροκήρυξ εἰς τήν Κορυτσάν, ἔνθα ἐδιώχθη ἐπανειλημμένως διά τήν θρησκευτικὴν καί ἐθνικὴν του δρᾶσιν καί διά τήν μὴ ἀναγνώρισιν τῆς πραξικοπηματικῆς καί ἀντικανονικῆς ἀνακηρύξεως τῆς Ὁρθοδόξου ἐν Ἀλβανία Ἐκκλησίας ὡς αὐτοκεφάλου. Τήν 2αν Ἀπριλίου 1937 ἐχειροτονήθη διάκονος, τήν 4ην Ἀπριλίου πρεσβύτερος καί τήν 11ην Ἀπριλίου Ἐπίσκοπος Ἀργυροκάστρου. Ἐμα τῇ ἀναλήψει τῶν ἐπισκοπικῶν του καθηκόντων προέβη εἰς τήν ἀνασυγκρότησιν τῆς ἐπαρχίας του διά τῆς διασφαλίσεως τῆς τεραστίας μοναστηριακῆς περιουσίας, διά τῆς τοποθετήσεως ἐκπαιδευτικῶν καί κληρικῶν εἰς ἐπικαίρους θέσεις τῆς ὑπαίθρου καί διά τῆς καταπολεμήσεως τῆς δραστηρίας προπαγάνδας τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν καί ἰδία τῶν Οὐνιτῶν. Ἀνεμίχθη ἐνεργῶς καί δραστηρίως κατά τά ἔτη 1922 - 1937 εἰς τήν διευθέτησιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος τῆς Ἀλβανίας. Ἀπό τό 1941 διέμενεν εἰς τήν Ἑλλάδα, ἔνθα, ὡς Πρόεδρος Ἐπιτροπῆς Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος καί πλείστων Συλλόγων ἠγωνίσθη μέ σθένος καί αὐταπάρνησιν διά τά δίκαια τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ λαοῦ. Τήν 3ην Ἀπριλίου 1946 δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τόν Πατριάρχην τῆς Ρωσίας Ἀλέξιον ποιεῖται ἔκκλησιν διά τά δίκαια τῶν Βορειοηπειρωτῶν. Ἠγήθη δύο ἐθνικῶν ἀποστολῶν εἰς Εὐρώπην καί Ἀμερικὴν πρὸς διαφώτισιν τῆς παγκοσμίου κοινῆς γνώμης ἐπὶ τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος. Τό 1961 ἀπηύθυνεν ἔγγραφον πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μέ τό ὅποῖον ἐζήτη ἀπό αὐτὴν νά χειροτονήσῃ Ἀρχιερεῖς διά νά καλυφθοῦν αἱ ἀνάγκαι τῶν ὀρθοδόξων, οἱ ὅποιοι προήρχοντο ἀπό τήν Ἀλβανίαν καί διέμενον εἰς Ἀθήνας. Ἐγραψε πτυχιακὴν διατριβήν, ἡ ὁποία ἔφερε τὸν τίτλον: «Ἰωάννου Χρυσοστόμου διδασκαλία περὶ τοῦ ποιμαντικοῦ ἀξιώματος» καί πολλά ἀξιόλογα ἄρθρα εἰς ἐφημερίδας, περιοδικὰ καί ἐγκυκλοπαιδεῖας. Ὑπῆρξεν ἕνας ἀπὸ τοὺς γενναίους ἀγωνιστὰς καί προμάχους τῆς ἐλευθερίας τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ λαοῦ. Ἀπέθανε τήν 24ην Μαΐου 1969.

4. Ὁ Ἐπίσκοπος Βερατίου, Αὐλῶνος καί Κανίνης, Ἀγαθάγγελος Τσαμίσης (1937)³³⁶. Κατήγετο ἀπὸ τήν Κορυτσάν. Τό 1929 ἐχειροτονήθη πραξικοπηματικῶς Ἀρχιερεὺς ἀπὸ τόν Βησσαρίωνα Τζοβάννην καί τόν Σέρβον Ἐπίσκοπον Σκόδρας Βίκτωρα Μιχαήλοβιτς καί ἐπλήρωσεν ἀντικανονικῶς τήν Ἐπισκοπὴν Κορυτσαῖς. Τό 1937 ἐξελέγη κανονικῶς Ἐπίσκοπος Βερατίου, Αὐλῶνος καί Κανίνης, ἀρθείσης πρότερον τῆς ποι-

ἡμων, ὁ ἀγωνιστής τῆς Β. Ἡπείρου, Ἀθῆναι 1970. Ἀπ. Γλαβίνα, Σελίδες ἀπὸ τό Ἀρχεῖον τοῦ Ἀργυροκάστρου Παντελεήμονος, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 90 κ. ἐ. Τοῦ ἰδίου, Ἰωακείμ Μαρτίσης, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 76, ὑποσ. 32. Φ. Οἰκονόμου, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 70. 336. Φ. Οἰκονόμου, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 74. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθοδόξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 135. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 74, 82, 114 κ.ἐ.

νῆς τῆς καθαιρέσεώς του. Τό 1942 ἔλαβε μέρος εἰς τήν Σύνοδον τῶν Ἑλληνορρύθμων Ἐπισκοπῶν στήν Ἰταλία εἰς τήν Grottaferrata ὡς ἀπεσταλμένος τῆς Ὁρθοδόξου Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας, προφανῶς διά νά ἐκφράσῃ τήν νομιμοφροσύνην τοῦ ἀλβανικοῦ πληθυσμοῦ στήν Ἰταλία. Τό 1945 διωρίσθη ἀπό τήν Ἀλβανικήν Κυβέρνησιν Ἐπίσκοπος Κορυτσᾶς. Ὑπῆρξεν εὐτελής, ἀγράμματος, περιορισμένης διοικητικῆς ἰκανότητος καί ὄργανον τῶν Ἀλβανιστῶν καί τῶν Μουσουλμάνων τῆς Ἀλβανίας. Ἀπέθανε τό 1946.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Βορείου Ἠπείρου μετα τήν καταλήψιν τῆς Ἀλβανίας ἀπό τοῦς Ἰταλοῦς καί μέχρι τῆς ἐγκαθίδρυσεως εἰς αὐτήν τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστώτος (1939-1944)

Τήν 7ην Ἀπριλίου 1939 ἡ Ἰταλία κατέλαβε τήν Ἀλβανίαν, κατέλυσε τήν ἀνεξαρτησίαν καί τήν μετέβαλεν εἰς ἰταλικόν προτεκτοράτον ὑπό τόν βασιλέα Βίκτωρα Ἐμμανουήλ καί ὑπό τόν ἔλεγχον τοῦ Ἀνωτάτου Φασιστικοῦ Συμβουλίου³³⁷. Ἡ Ἰταλία ἔλαβε μίαν σειράν μέτρων πολιτικοῦ, στρατιωτικοῦ, διοικητικοῦ καί οἰκονομικοῦ χαρακτῆρος, διά νά ἐπιτύχῃ τήν πλήρη φασιστικοποίησιν τῆς Ἀλβανίας καί νά θέσῃ αὐτήν ὑπό τόν ἔλεγχόν της³³⁸. Διά τοῦς ὀρθοδόξους τῆς Ἀλβανίας καί κυρίως διά τοῦς Ἑλληνας τῆς Β. Ἠπείρου ἀρχίζει καί πάλιν νέα δοκιμασία. Μετά τήν εἰσβολήν τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων ἠκολούθη ἄγριος διωγμός τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου καί εἰσβολή Οὐνιτῶν Ἀλβανῶν ἀπό τήν Νότιον Ἰταλίαν καί Σικελίαν, οἱ ὅποιοι, μέ τήν εὐλογίαν τοῦ Βατικανοῦ καί τῶν εἰς Ἀλβανίαν ἐκπροσώπων του, ἐπεδόθησαν εἰς μεγάλην προπαγάνδαν, διά νά διαβρώσουν τό ὀρθόδοξον φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καί καταστήσουν τήν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Β. Ἠπείρου καί γενικῶς τῆς Ἀλβανίας ὄργανόν των³³⁹.

337. S. Pollo - A. Puto, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 293. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 80.

338. Ἀνωνύμου, Ἀλβανία, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 52.

339. Παντελεήμονος, Ἐπισκ. Ἀργυροκάστρου, ἔνθ. ἄνωτ., στ. 72. Φιλαρέτου Βιτάλη, Ἀρχιμ., Ὁ χριστιανισμός εἰς τήν Β. Ἠπειρον, Ἀθῆναι 1974, σ. 15. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 80.

Τόν Σεπτέμβριον τοῦ 1939, ὁ Κορυτσαῖς Εὐλόγιος, εὐρισκόμενος τότε εἰς τήν Ἑλλάδα, ἐπαύθη ἀπό τήν θέσιν του ἀπό τό Ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης τῆς Ἀλβανίας μέ τό πρόσχημα μέν ὅτι δέν ἦτο Ἀλβανός ὑπήκοος, πράγματι ὅμως διά νά ἀφεθῆ ἀσύδοτος ἡ προπαγάνδα τῶν Οὐνιτῶν εἰς τήν ἐπαρχίαν του³⁴⁰. Πρό τῆς ἀπομακρύνσεώς του ἡ Ἀλβανική Κυβέρνησις καί ἡ ἐν Ἀθήναις Πρεσβεία τῆς Ἰταλίας προσεπάθησαν νά ἐξαναγκάσουν τόν Εὐλόγιον εἰς παραίτησιν, προτείνουσαι εἰς αὐτόν ἀνωτέρας θέσεις, τάς ὁποίας ἐκεῖνος ἀπεποιήθη³⁴¹. Οὕτω τόν Δεκέμβριον τοῦ 1939 δύο φορές ἐπεσκέφθησαν τόν Εὐλόγιον εἰς τήν Ἑλλάδα Δωδεκανήσιοι, μέ ἐπικεφαλῆς τόν Μητροπολίτην Λέρου καί Καρπάθου Γερμανόν, διά νά τόν πείσουν νά ὑποβάλη τήν παραίτησίν του μέ τήν προοπτικήν νά ἐκλεγῆ Ἀρχιεπίσκοπος Δωδεκανήσων, ἀλλά ὁ Εὐλόγιος ἠρνήθη νά συγκατανεύσῃ³⁴². Οἱ Ἰταλοί πάλιν, διά μέσου τῆς Πρεσβείας των εἰς τήν Ἀθήναν, τοῦ πρότεινον θρόνον Πατριάρχου τῶν Ὁρθοδόξων τῆς ἰταλικῆς ἐπικρατείας, ἀλλά καί ἡ προσπάθεια αὕτη ἀπέτυχε³⁴³.

Τήν 8ην Δεκεμβρίου τοῦ 1940 ὁ ἐλληνικός στρατός κατέλαβε τό Ἀργυροκάστρον καί ὀλίγον ἀργότερα ὁ Ἐπίσκοπος Ἀργυροκάστρου **Παντελεήμων** ἀπέστειλεν εἰς τόν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδας **Χρυσάνθον** τό ἀκόλουθο τηλεγράφημα³⁴⁴:

«Ἐπί τῇ ἀπελευθερώσει ἔδρας καί περιουσίας ἡμετέρας Ἐπαρχίας ἡ ὑπ' ἐμέ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διαμένουσα πιστή μέχρι μαρτυρίου εἰς τά θέσμια τῆς ἀκαταλύτου Ὁρθοδοξίας καί ἐξαλλος ἐνθουσιασμοῦ ἀπευθύνει δι' ἐμοῦ ἐγκάρδιον χαίρετισμόν πρὸς ὑμετέραν μακαριότητα, οὗ τό πρὸς αὐτήν ἐνδιαφέρον πλειστάκις ἐξεδηλώθη ἀδιάπτωτον πρὸς τε ποιμένα καί τούς ποιμενούμενους αὐτῆς.

+ Ὁ Ἀργυροκάστρου **Παντελεήμων**»

Καί ἡ ἀπάντησις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσάνθου ἔχει ὡς ἀκολούθως³⁴⁵:

«Βαθυτάτη συγκινήσει ἀναγνόντες ὑμέτερον τηλεγράφημα συγχαίρομεν ἐπὶ ἀπελευθερώσει ὑμῶν καί προσφιλοῦς ποιμνίου ἀπό χειρῶν δυνάστου. Ἐμμονή εὐσεβοῦς ποιμνίου εἰς ὀρθόδοξον φρόνημα μέχρι θα-

340. Εὐλόγιου **Κουρίλα**, Δεκεμβριανή τραγωδία τῶν ὁμήρων, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 236. «Νέα Ἑστία», 35-36 (1944), σ. 941 κ.έ. Ἀπ. **Γλαβίνα**, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 157.

341. Αὐτόθι.

342. Αὐτόθι.

343. Ἀπ. **Γλαβίνα**, Ἡ Ὁρθόδοξος Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 80. «Νέα Ἑστία», 35-36 (1944), σ. 941-942.

344. Αὐτόθι. «Ἐκκλησία», 18 (1940), σ. 227-228.

345. Αὐτόθι.

νάτου πληροῖ ἡμᾶς χαρᾶς καί ὑπερηφανείας. Καταφιλοῦμεν ὑμᾶς καί εὐλογοῦμεν πάντας.

+ Ὁ Ἀθηνῶν Χρῦσανθος πρόεδρος»

Τό 1941 ὁ Ἐπίσκοπος Ἀργυροκάστρου Παντελεήμων ἀπό τὰ Ἰωάννινα, ὅπου εἶχε μεταβῆ τήν 15ην Ἀπριλίου πρὸς παραλαβὴν ἱματισμοῦ, μὴ δυνηθεὶς νά ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Ἀργυρόκαστρον, τὸ ὁποῖον εἶχε ἀνακαταληφθῆ ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς, ἠναγκάσθη νά ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας, ἀπ' ὅπου ἠγωνίζετο σθεναρῶς κατὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ τῶν Οὐνιτῶν εἰς τὴν Βόρειον Ἡπειρον καί διὰ τὴν διατήρησιν ἀμειώτου τοῦ ὀρθοδόξου ἑλληνικοῦ φρονήματος τοῦ ποιμνίου του³⁴⁶. Ἐκτοτε ἡ Ἐπισκοπὴ Ἀργυροκάστρου παρέμεινεν ἐκκλησιαστικῶς ἀκέφαλος, διοικουμένη ὑπὸ τινος γηραιοῦ πρεσβυτέρου Παπαγιάννη ἀπὸ τὴν Λέκλην καί τοῦ γραμματέως αὐτῆς Ἰωάννου Ντάντου³⁴⁷.

Τό 1942 ὁ Ἀγαθάγγελος Τσάμτσης ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν ἐπισκοπικόν θρόνον Βερατίου καί εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Βερατίου, Αὐλῶνος καί Κανίνης ἐτοποθετήθη ὁ Ἐπίσκοπος Βησσαρίων Τζοβάννης, πρόεδρος τοῦ Ἀλβανικοῦ Συνδέσμου τοῦ παγκοσμίου Συμβουλίου διὰ φιλικὴν συνεργασίαν τῶν Ἐκκλησιῶν³⁴⁸. Ἐπὶ Ἐπισκόπου τούτου ἐδραστηριοποιήθη ἡ Οὐνία εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς μέ τὴν συμπαράστασιν τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων κατοχῆς³⁴⁹.

Τὴν 8ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1943 ἐγένετο ἡ κατάληψις τῆς Ἀλβανίας ἀπὸ τὰ γερμανικὰ στρατεύματα μέ ἀποτέλεσμα τὴν ἀνασύνταξιν τῶν πολιτικῶν καί στρατιωτικῶν δυνάμεων καί τὴν ἐγκατάστασιν κυβερνήσεως φιλικῶς πρὸς τὴν Γερμανίαν διακειμένης³⁵⁰. Ἡ Ἀλβανία ὅμως παρέμεινεν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν Ἀλβανῶν ἀντιστασιακῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἀντέταξον πείσμονα ἀντίστασιν κατὰ τῶν στρατευμάτων κατοχῆς³⁵¹.

Διὰ τὸν ὀρθόδοξον ἑλληνισμόν τῆς Β. Ἡπείρου ἡ κατάληψις τῆς Ἀλβανίας ἀπὸ τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα ἐσήμανε νέαν δοκιμασίαν. Ἀλβανικαὶ ληστρικαὶ ὀμάδες ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἰταλικῶν καί γερμανικῶν δυνάμεων διέπραττον τὰ στυγερώτερα ἐγκλήματα ἔναντι τοῦ ἀπροστατεύτου ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Β. Ἡπείρου καί αἱ λεηλασίαι,

346. Γ. Μεταλληνοῦ, Παντελεήμων Μητροπολίτης, ἐνθ. ἄνωτ., στ. 1144-1145. Παντελεήμονας, Ἐπισκ. Ἀργυροκάστρου, Μετά τό 1914, ἐνθ. ἄνωτ., στ. 73.

347. Αὐτόθι. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 70.

348. Βαρνάβα, Μητρ. Κίτρους, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 39. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 157. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ὁρθόδοξος Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τοῦ Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 82.

349. Παντελεήμονος, Ἐπισκ. Ἀργυροκάστρου, Μετά τό 1914, ἐνθ. ἄνωτ., στ. 73. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 82.

350. Αὐτόθι. S. Pollo - A. Puto, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 314 κ.έ.

351. Αὐτόθι.

αί δολοφονίαι, οί έμπρησμοί, αί άρπαγαί κατέστησαν πλέον καθημερινοί σύντροφοι του δυστυχούς όρθοδόξου έλληνισμού³⁵².

Υπό την ίταλικήν κατοχήν παρέμεινεν ή 'Αλβανία μέχρι τον Σεπτέμβριον του 1943, ότε μέ την κατάρρευσιν του φασιστικού καθεστώς ή 'Ιταλία έσυνθηκολόγησε³⁵³.

Τήν 22αν 'Οκτωβρίου του 1944 τό 'Αντιφασιστικόν Συμβούλιον τής 'Εθνικής 'Απελευθερώσεως τής 'Αλβανίας, τό όποϊον είχεν ίδρυθῆ τήν 26ην Μαΐου 1944, μετωνομάσθη εις Δημοκρατικήν Κυβέρνησιν τής 'Αλβανίας³⁵⁴.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ Β. ΗΠΕΙΡΟΥ, ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΡΓΗΣΕΩΣ ΑΥΤΗΣ (1944-1967)

Κατά τό χρονικόν διάστημα 1944-1967 έλαβον χώραν εις τήν Β. 'Ηπειρον τά έξῆς γεγονότα:

α. Τό 1944:

Τήν 29ην 'Οκτωβρίου, μέ την άπελευθέρωσιν τής Σκόδρας, άπηλευθερώθη όλόκληρος ή 'Αλβανία από τά γερμανικά στρατεύματα και τήν 28ην Νοεμβρίου ή Κυβέρνησις τής 'Αλβανίας έγκατεστάθη εις τά Τίρανα μέ Πρωθυπουργόν τον 'Ενβέρ Χότζα, ό όποϊος κατέστη κατ' ουσίαν κυβερνήτης τής χώρας μέχρι του θανάτου του, έπισυμβάντος τό 1985³⁵⁵. 'Εκτοτε ή 'Αλβανία διατελεί υπό κομμουνιστικόν καθεστώς έχθρικώς προς την 'Εκκλησίαν διακείμενον, ή όποία υπέστη έτι σκληρότερας δοκιμασίας.

'Από τής έγκαθιδρύσεώς του τό αντιχριστιανικόν και μισελληνικόν καθεστώς τής 'Αλβανίας, συνεχίζον την τακτικήν των προηγουμένων 'Αλβανικων Κυβερνήσεων, έπεδόθη κατ' αρχήν εις συστηματικήν προ-

352. Φ. Οικονόμου, 'Η πολυπαθής Β. 'Ηπειρος, ένθ. άνωτ., σ. 25.

353. S. Pollo - A. Puto, ένθ. άνωτ., σ. 314 κ. έ. 'Ακροκεραυνίου, ένθ. άνωτ., σ. 14.

354. 'Απ. Γλαβίνα, 'Η 'Ορθόδοξη Αύτοκέφαλη 'Εκκλησία τής 'Αλβανίας, ένθ. άνωτ., σ. 82.

355. S. Pollo - A. Puto, ένθ. άνωτ., σ. 320 κ.έ.

σπάθειαν ἀφελληνισμού τῆς Β. Ἠπειροῦ μέ ὁμαδικὰς συλλήψεις, φυλακίσεις, ἐκτοπίσεις, ξυλοδαρμούς, βασανιστήρια, στρατόπεδα ἀναγκαστικῶν ἔργων καί μετακινήσεις ἐλληνικῶν πληθυσμῶν εἰς τήν πρός βορρᾶν καθ' αὐτό Ἀλβανίαν, μέ σκοπόν τήν δημογραφικήν ἀλλοίωσιν τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου³⁵⁶. Ἀκολούθως τό κομμουνιστικόν καθεστῶς τῆς Ἀλβανίας κατήργησεν ὅλα ἀνεξαιρέτως τά προνόμια τῆς ἐλληνικῆς μειονότητος, τά ὁποῖα περιλαμβάνονται εἰς τό πρωτόκολλον τῆς Κερκύρας (1914)· δέν ἐσεβάσθη οὔτε τάς διεθνεῖς ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν (1921) καί τῆς Χάγης (1925), διά τῶν ὁποίων ἡ Ἀλβανία ὑπεχρεώθη νά ἐπιτρέψη τήν λειτουργίαν ἐλληνικῶν σχολείων εἰς τήν Β. Ἠπειρον· ἀπηγόρευσε διά νόμου τήν Ἱεροσκεΐαν· ἐκλείσειε τά ὀνομαστά σχολεῖα καί περιώρισε τήν διδασκαλίαν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τάς τέσσερας τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, ὅπου διδάσκεται ὑποτυπωδῶς παραλλήλως πρός τήν ἄλβανικήν.

β. Το 1945:

Τό καθεστῶς τῶν Τιράνων μέ βάσιν τό πρόγραμμα τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως ἐθνικοποίησεν ὅλα σχεδόν τά ἐκκλησιαστικά κτήματα. Κατά τήν ἀγροτικήν μεταρρυθμίσιν ἐφηρμόσθη δια τήν γενικήν ἀνακατανομήν τῆς γῆς ἡ ἀρχή: «ἡ γῆ ἀνήκει εἰς αὐτόν ὁ ὁποῖος τήν καλλιεργεῖ»³⁵⁷.

Ὁ Ἐπίσκοπος Βερατίου, Αὐλῶνος καί Κανίνης **Βησσαρίων Τζοβάννης** συλληφθεῖς ἀπό τοῦς κομμουνιστάς ὡς ἀντιδραστικός ἐνεκλείσθη εἰς τάς φυλακάς, ὅπου καί ἀπέθανε τό 1959³⁵⁸.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος **Χριστόφορος Κίσσης**, ὁ ὁποῖος κατά τήν διάρκειαν τοῦ πολέμου ὠμίλει ἀπό ραδιοφώνου κατά τῶν Ἑλλήνων, ἔστειλε τηλεγράφημα εἰς τοῦς συμμάχους ὑπέρ τοῦ Ἐνβέρ Χότζα³⁵⁹.

Οἱ δύο Ἐπίσκοποι, οἱ διαμένοντες εἰς τήν Ἑλλάδα, Κορυτσᾶς **Εὐλόγιος** καί Ἀργυροκάστρου **Παντελεήμων**, μή δυνάμενοι νά ἐπιστρέψουν εἰς τάς ἑδρας των, ἀπηύθυνον ἀμφότεροι κοινήν διαμαρτυρίαν πρός ὅλας τάς ξένας Ἐκκλησίας, ἔχουσα οὕτω³⁶⁰: «Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία

356. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ πολυπαθῆς Β. Ἠπειρος, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 27. Περιοδ. «Ἀστήρ», Ἰωάννινα, 6 (1989), σ. 30.

357. Εὐλογίου Κουρίλα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 237. S. Pollo - A. Puto, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 328. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 83.

358. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας κατά τά ἔτη 1937-1967, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 199.

359. Αὐτόθι. Εὐλογίου Κουρίλα, Δεκεμβριανή τραγωδία τῶν ὁμήρων, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 237.

360. Ἐφημ. «Ἠπειρωτικόν Μέλλον», τῆς 29-6-1945. Εὐλογίου Κουρίλα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 177-178. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 139. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας (1912-1988), σ. 34.

Ἰαλβανίας, ἔχουσα σύστασιν ἀπὸ ἀποστόλου Παύλου, εὐρίσκεται ἐν διωγμῶ. Οἱ Χριστιανοὶ Ἰλλυρικοῦ, διασωθέντες ἀπὸ διωγμοῦς Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων, ἀπὸ σκληρᾶς τυραννίας Τούρκων, ἐξοντώθησαν νῦν ἐν εἰκοστῷ αἰῶνι ὑπὸ Τουρκαλβανῶν. Οὗτοι ἐν συνεργασία μετὰ Γερμανοϊταλῶν κατέκαυσαν τὰ χωρία, κατέσφαξαν πλείστους Ἑλληνας Ὀρθοδόξους καὶ σχεδὸν πάντας τοὺς ἐθνικιστάς, ὅσοι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ φύγωσιν. Ἡδη ἡ ἀναρχικὴ τῶν Τυράνων Κυβέρνησις αἰχμαλωτίζει τοὺς ἐναπολειφθέντας καὶ μεταφέρει εἰς Βόρειον Ἰαλβανίαν πρὸς ἐξόντωσιν. Ἐπικαλούμεθα τὴν σύντομον καὶ σωτηριώδη ἐνέργειαν Ἰμῶν καὶ τό ἔλεος τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης κατὰ τῶν νέων διωγμῶν τοῦ χριστιανισμοῦ. Σώσατε τοὺς ὁμολογητάς τῆς πίστεως, οἵτινες ἐπὶ 500 ἔτη ἐκράτησαν τὸν σταυρὸν ἐκεῖ ὑψηλὰ εἰς διαμαρτυρίαν κατὰ ἡμισελήνου καὶ ἐλάμπρυναν ἱστορίαν Ἐκκλησίας διὰ μαρτύρων. Σώσατε τὸν ἐλληνοχριστιανικὸν πολιτισμὸν. Οἱ Ὀρθόδοξοι τῆς Ἰαλβανίας καὶ τῆς Β. Ἡπείρου, θεματοφύλακες τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, οἱ πλέον φωτισμένοι τῶν βαλκανικῶν λαῶν, θυσιάζονται διὰ ὑγιεῖς ἐκπολιτιστικὰς ἀρχάς καὶ ἐθνοσωτηρίους παραδόσεις αὐτῶν.

+ Ὁ Κορυτσαῖς **Εὐλόγιος**, + ὁ Ἀργυροκάστρου **Παυτελεῆμων**»

Τὸν Δεκέμβριον ἰδρύθη ὁ Σύνδεσμος τῶν Θεολόγων Ἱεροσπουδαστῶν τῆς Ὀρθόδοξου Ἰαλβανικῆς Ἐκκλησίας μέ σκοπὸν νὰ υπηρετήσῃ τὸν λαὸν μέ κηρύγματα, διαλέξεις, ἴδρυσιν βιβλιοθηκῶν, ἐνίσχυσιν χορωδιῶν καὶ ἄλλα παρόμοια. Σκοπὸς τοῦ Συνδέσμου ἦτο ἀκόμη ἡ αὐτοπροστασία τῶν συμφερόντων τῶν ἱερέων³⁶¹.

Τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ Ἐνβέρ Χότζα παρέδωσε τὴν Ἐπισκοπὴν Κορυτσαῖς εἰς τὸν Ἰαλβανιστὴ πρῶην Ἐπίσκοπον Βερατίου Ἀγαθάγγελον Τσάμτσην³⁶².

γ. Τό 1946:

Ἀπέθανεν ὁ Ἐπίσκοπος Κορυτσαῖς Ἀγαθάγγελος Τσάμτσης³⁶³.

Τὴν 11ην Ἰανουαρίου ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις τῆς Ἰαλβανίας καταργήσασα τὴν μοναρχίαν ἀνεκήρυξε τὴν Ἰαλβανίαν «Λαϊκὴν Δημοκρατίαν» καὶ τὴν 14ην Μαρτίου ἐνέκρινε τὸ Σύνταγμα τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη τὴν 15ην Μαρτίου³⁶⁴.

361. Internationale Kirche zeitschrift, 37 (1947), σ. 183 (Bertold spuler, Προβλ. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἰαλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 184.

362. Εὐλόγιου Κορίλα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 236. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἰαλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 140. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ὀρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἰαλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 84.

363. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἰαλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 140.

364. S. Pollo - A. Puto, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 337. Ἀκροκεραυνίου, Τὸ λυκόφως τῶν Θεῶν στὴν Ἰαλβανία, Chicago 1976, σ. 20.

Σύμφωνα με τό άρθρον 8 του δημοσιευθέντος Ἑλληνικοῦ Συντάγματος ἡ Ἐκκλησία διεχωρίσθη ἀπό τό Κράτος καί τήν Ἐκπαίδευσιν. Ἀπηγορεύθη εἰς τήν Ἐκκλησίαν ἡ χρησιμοποίησις τῆς θρησκείας διά πολιτικούς σκοπούς, καθώς καί ἡ συγκρότησις πολιτικῶν ὀργανώσεων μέ θρησκευτικήν βάσιν. Μεταξύ τῶν διατάξεων τοῦ νέου αὐτοῦ Συντάγματος εἶναι καί αἱ ἀκόλουθοι³⁶⁵: «Τό κράτος δύναται νά ἐνισχύσῃ οἰκονομικῶς τὰς θρησκευτικάς κοινότητας. Ἡ ἀσκήσις τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων καί τὰ τῆς λατρείας εἶναι ἐλεύθερα. Εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους εἶναι ἐγγυημένη ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως». Ἀκολουθῶς ἀπηλλοτριώθη τό μεγαλύτερον μέρος τῶν χωραφιῶν. Τά ἐκκλησιαστικά ἔντυπα ἀπηγορεύθησαν καί ἡ ἀνάδειξις ἐκκλησιαστικῶν στελεχῶν κατ' ἀρχήν περιορίσθη καί κατόπιν κατηργήθη. Διά τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος τοῦ 1946 ἡ ἐλευθερία τῶν ἐν Ἑλλάδι θρησκευμάτων καί τῆς λατρείας θεωρητικά μέν κατοχυρώνεται, εἰς τήν πράξιν ὅμως τό κομμουνιστικόν καθεστῶς τῶν Τυράνων διεξήγαγε ἀμείλικτον πόλεμον ἐναντίον ὅλων τῶν θρησκευμάτων καί τοῦ κλήρου.

Τήν 25ην Ἀπριλίου ὁ χῆρος ἱερεὺς (ἀρχιμανδρίτης) Παῖσιος Βονδίτσα, καταγόμενος ἀπό τήν Βονδίτσαν τῆς περιφερείας Κολωνίας, ὁ μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Τυράνων καί πάσης Ἑλλάδος, εἰς τόν πανηγυρίζοντα καθεδρικόν ναόν τῆς Ζωοδόγου Πηγῆς Κορυτσᾶς ὠμίλησεν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἠγωνίζοντο διά τήν ἀπελευθέρωσιν τῆς Β. Ἑλλάδος³⁶⁶. Κατά τόν Παῖσιον σύσσωμος ὁ ὀρθόδοξος κλήρος καί ὁ λαός τῆς περιοχῆς Κορυτσᾶς εἶναι ἀντίθετοι πρός τὰς διεκδικήσεις καί τὰς ποταπάς προκλήσεις τῶν Ἑλλήνων φασιστῶν. Τμῆμα τοῦ λόγου του ἔχει ὡς ἑξῆς³⁶⁷:

«Ἡμεῖς μέ τήν βοήθειαν τοῦ Κυρίου καί τοῦ ἐθνικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ στρατοῦ ἐσώθημεν ἀπό τοὺς ὄνυχας τῶν Ἰταλῶν καί Γερμανικῶν φασιστῶν, οἱ ὅποιοι μέ τοὺς βομβαρδισμούς ἐθανάτωσαν ἀθῶους ἀνθρώπους, ἐπυρπολοῦσαν χωρία, ἐκκλησίας, οἰκίας... Ἀλλ' ὑπάρχουν ἀκόμη ἀνθρώποι πέραν τῶν συνόρων μας, οἱ ὅποιοι δέν ἐχώρτασαν ἀκόμη ἀπὸ αἵμα. Ὁ φασισμός ἀπέθανεν εἰς τήν Ρώμην καί τό Βερολῖνον ἀλλὰ ἀνεστήθη εἰς τὰς Ἀθήνας... Οἱ Ἕλληνες φασίσται ἐπιθυμοῦν ὅπως ὑποδουλώσουν τόν γενναῖον μας λαόν κατὰ τόν ἴδιον τρόπον κατὰ τόν ὅποιον ἠθέλαν νά τοὺς ὑποδουλώσουν οἱ Ἰταλοί. Αὐτοὶ οἱ κύριοι ὑπολογίζουσι χωρὶς τόν ξενοδόχον». Τό ἴδιον πνεῦμα ἐκφράζει καί τό τηλεγράφημα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χριστοφόρου Κίσση πρὸς τόν Ἐνβέρ Χότζα, δημοσιευθέν εἰς τήν ἰδίαν ἑφημερίδα «Baschkimi» τῆς 1ης Αὐγούστου

³⁶⁵. Αὐτόθι. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, σ. 34-35.

³⁶⁶. Εὐλογίου Κουρίλα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 236. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 140.

³⁶⁷. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 85-86.

1946, μέ τό όποϊον ό Χριστοφόρος έζήτει, έν όνόματι τής Αύτοκεφάλου Έκκλησίας τής Άλβανίας, τοῦ κλήρου καί τῶν άναριθμήτων μαρτύρων, τήν συμμετοχήν τής Άλβανίας εἰς τήν Συνδιάσκεψιν τής Εἰρήνης³⁶⁸.

δ. Τό 1948:

Τόν Ίανουάριον άλβανική άντιπροσωπεία άπό όρθοδόξους μέ έπικεφαλής τόν Άρχιμανδρίτην Παῖσιον Βονδίτσαν έπεσκέφθη τήν Σοβιετικήν Ένωσιν³⁶⁹. Η άντιπροσωπεία παρέμεινε περισσότερο άπό 15 ήμέρας εἰς τήν Σοβιετικήν Ένωσιν, γενομένη δεκτή εἰς άκρόασιν άπό τόν Πατριάρχη τής Μόσχας καί πάσης Ρωσίας Άλέξιον. Ο Πατριάρχης έξεδήλωσε τήν χαράν του δεχόμενος τήν έπίσκεψιν τοῦ άλβανικοῦ κλήρου καί τοῦ άλβανικοῦ λαοῦ, ό όποῖος έπολέμησε τόσον ήρωϊκῶς. Ο Παῖσιος μετά τήν έπιστροφήν του εἰς τήν Άλβανίαν ηὔχαρίστησε τόν Πατριάρχη τής Ρωσίας Άλέξιον διά τήν φιλικήν ύποδοχήν καί τήν φιλοξενίαν³⁷⁰.

Τόν Άπρίλιον ό Ρῶσος Έπίσκοπος τοῦ Μούνκατς Νέστωρ έπεσκέφθη τήν Άλβανικήν Έκκλησίαν, προφανῶς εἰς άνταπόδοσιν τής έπισκέψεως τής άντιπροσωπείας Άλβανῶν Όρθοδόξων εἰς τήν Ρωσίαν³⁷¹. Τό αὐτό έτος ό Παῖσιος έχειροτονήθη Άρχιερεύς καί έτοποθετήθη εἰς τήν Έπισκοπήν Κορυτσαῶς³⁷².

ε. Τό 1949:

Άπό τά τέσσαρα μέλη τής πρώτης καί μοναδικῆς κανονικῆς Ίεραρχίας τής Όρθοδόξου Αύτοκεφάλου Έκκλησίας, πού συνεστήθη τό 1937, μόνον ό Χριστόφορος Κίσσης διετήρει τήν θέσιν του. Πλήν τούτου ύπῆρχαν δύο άκόμη Άρχιερεῖς, ό Κορυτσαῶς Παῖσιος καί ό Άπολλωνίας Εἰρηναῖος Μανούσης ή Μπανούσης, βοηθός Έπίσκοπος τοῦ Χριστοφόρου³⁷³. Άπό τούς τρεῖς αὐτούς μόνον ό Παῖσιος δέν έξεδιώχθη.

Τήν 25ην Αύγούστου άπεμακρύνθη ό Χριστοφόρος Κίσσης άπό τόν Άρχιεπισκοπικόν θρόνον «δι' έπικίνδυνον διά τόν λαόν καί τήν Έκκλησίαν δραστηριότητα», κατηγορηθείς διότι: 1) προετοίμασε μυστικῶς συ-

368. Άπ. Γλαβίνα, Η Όρθόδοξος Έκκλησία τής Άλβανίας, ένθ. άνωτ., σ. 140-141.

369. Βλ. Φειδᾶ, Ρωσική Έκκλησία, «Θρησκευτική καί Ηθική Έγκυκλοπαιδεία», 10, 1078. Άπ. Γλαβίνα, Η Όρθόδοξος Έκκλησία τής Άλβανίας ένθ. άνωτ. σ. 141.

370. Άπ. Γλαβίνα, Η Όρθόδοξη Αύτοκέφαλη Έκκλησία τής Άλβανίας, ένθ. άνωτ., σ. 94.

371. Αὐτόθι.

372. Αὐτόθι, Παντελεήμονος, Έπισκ. Άργυροκάστρου, Άλβανία, χριστιανισμός Έκκλησία (σύγχρονος κατάστασις), «Θρησκευτική καί Ηθική Έγκυκλοπαιδεία», 2, 27.

373. Άπ. Γλαβίνα, Η Όρθόδοξος Έκκλησία τής Άλβανίας, ένθ. άνωτ., σ. 141.

νωμοσίας μέ σκοπόν νά ἀποσπάση τήν Ἐκκλησίαν ἀπό τήν ἀνατολικήν ὀρθόδοξον πίστιν καί νά τήν θέσῃ ὑπό τήν κηδεμονίαν τοῦ Βατικανοῦ, 2) ἤρνηθη νά ἐκδηλώσῃ ποιμαντορικόν μήνυμα πρός τό ποίμνιον του, μέ τό ὅποιον θά διεκήρυττεν ὅτι ὁ κομμουνισμός συμβιβάζεται καί εὐρίσκεται εἰς πλήρη ἄρμονίαν μέ τήν θρησκείαν, μέ τήν ὁποίαν δύναται νά συνυπάρχῃ, καί 3) ἔδειχνε ἀπειθαρχία εἰς τάς ἐντολάς τῆς Κυβερνήσεως νά ἀποστείλῃ εἰς τά στρατόπεδα συγκεντρώσεως τῆς Κρούγιας, Κάμπσας, Τσέρικ καί ἄλλα ἱερεῖς διά τήν τέλεσιν ἱεροτελεστιῶν εἰς τούς πιστούς, οἱ ὅποιοι ἐκρατοῦντο εἰς τά στρατόπεδα αὐτά ἀπό τόν Μάϊο τοῦ 1945, χαρακτηρισθέντας ὡς μαύρη ἀντίδρασις³⁷⁴.

Τό αὐτό ἔτος ἀπεμακρύνθη ἀπό τήν θέσιν του καί ὁ βοηθός κανονικός Ἐπίσκοπος τοῦ Χριστοφόρου ὁ Ἀπολλωνίας Εἰρηναῖος Μανούσης.³⁷⁵ Ὁ Ἐπίσκοπος οὗτος ἐγεννήθη τό 1905 εἰς τήν Σκόδραν. Τάς γυμνασιακάς τους σπουδάς ἐπεράτωσεν εἰς τήν γενέτειράν του. Τά θεολογικά γράμματα ἔμαθεν εἰς τήν θεολογικήν Σχολήν τοῦ Βελιγραδίου. Ὑπηρέτησεν ὡς ἱεροκήρυξ εἰς τήν Μητρόπολιν Τιράνων, διακριθεῖς διά τό ἦθος, τήν μόρφωσιν καί τάς διοικητικάς του ἱκανότητας. Ἦτο φιλέλληνα καί μεγαλοπρεπῆς τήν ἐμφάνισιν. Τό 1942 ἐχειροτονήθη εἰς τήν Μονήν τοῦ ὁσίου Ναοῦμ παρά τήν Ὀχρίδα βοηθός Ἐπίσκοπος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χριστοφόρου μέ τόν τίτλον τῆς παλαι ποτέ διαλαμψάσης Ἐπισκοπῆς Ἀπολλωνίας. Ἀνέπτυξε μεγάλην θρησκευτικήν καί ἐθνικήν δρασίαν διά τῆς ὑποστηρίξεως τῆς Ὀρθοδοξίας καί τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί τῆς καταπολεμήσεως τῆς Οὐνίας. Προταθεῖς νά ἀναμιχθῇ εἰς τήν πολιτικήν καί νά τοποθετηθῇ εἰς τήν κενήν Μητρόπολιν Ἀργυροκάστρου ἀπέκρουσε τάς προτάσεις αὐτάς. Τό 1949, κατηγορηθεῖς ὡς ἀντιδραστικός, συνελήφθη καί ἐφυλακίσθη ἐπί μίαν πενταετίαν εἰς τάς φυλακάς τῶν Τιράνων, καταστάς ὁμως φυματικός, λόγω τῶν βασάνων καί τῶν κακουχιῶν, περιορίσθη εἰς τήν Μονήν Ἀρδεουόσης, ὅπου ἤυρεν οἰκτρόν θάνατον μετά τό 1958, κατ' ἄλλους δέ ἐξεπαραθυρώθη³⁷⁶.

Τήν 25ην Αὐγούστου Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας ἐτοποθετήθη αὐθαιρέτως ὁ Ἐπίσκοπος Κορυτσᾶς Παῖσιος Βονδίτσα, ἐκθρονίσας τόν κανονικόν αὐτῆς Ἀρχιεπίσκοπον Χριστοφόρον Κίσσην³⁷⁷. Ὁ νέος ἀρχηγός τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας ἔσπευσεν ἀμέσως νά ἀ-

374. Αὐτόθι, σ. 141-142. **Aristide Brunello**, *Le Chiese Orientali e L'Unione Prospetto Storico Statistico*, Massimo - Milano 1936, σ. 353. Ἀκροκεραυνίου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 26-27. **Βαρνάβα**, Μητρ. Κίτρους, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 39.

375. **Βαρνάβα**, Μητρ. Κίτρους, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 39. **Ἀπ. Γλαβίνα**, Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 141, 142, 151. Πληροφορίας περί τοῦ Ἐπισκόπου τούτου παρέσχεν εἰς ἡμᾶς ὁ Βορειοηπειρώτης δικηγόρος καί συγγραφεύς κ. **Ἀθ. Λέκκας**, ὁ ὅποιος ἦτο γνωστός τοῦ Ἐπισκόπου **Εἰρηναίου Μανούση**.

376. Αὐτόθι.

377. Ἡ Ὀρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 97.

ναγγείλη τηλεγραφικῶς τὴν ἐκλογὴν του, ὄχι εἰς τὸν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην, ὡς ἔπρεπε, ἀλλ' εἰς τὸν Πατριάρχην τῆς Μόσχας Ἀλέξιον, συμπλέων οὕτω μὲ τὴν πολιτικὴν ἡγεσίαν τῆς χώρας του³⁷⁸. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Παῖσιος εἰς τηλεγράφημά του πρὸς τὸν Πατριάρχην τῆς Μόσχας Ἀλέξιον ἔγραφε³⁷⁹:

«Πληροφωρῶ ὑμᾶς περὶ τῆς ἐκλογῆς μου ὡς ἀρχηγοῦ τῆς Ὁρθοδόξου Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας καὶ Ἀρχιεπισκόπου πάσης Ἀλβανίας, ἀποστέλλω εἰς ὑμᾶς ἐξ ὀνόματος Συνόδου καὶ ἐξ ὀνόματος μου ἀδελφικόν ἀσπασμόν καὶ σέβας βαθύ, ὑποσχόμενος καὶ διαβεβαιῶ ὑμᾶς περὶ τούτου, ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, τῇ βοήθειᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς λαϊκῆς ἐξουσίας, τῇ ἡμετέρα βουλήσει καὶ τῇ προσωπικῇ συναρωγῇ τῆς ὑμετέρας Ἀγιότητος καὶ τῆς μεγάλης Ὁρθοδόξου Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, ἧς ἐπαξίως προΐστασθε, θά ἐφαρμόζη τὰς εἰρηνικὰς ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου, ἴσταμένη εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἀκαταλύτου δημοκρατικοῦ καὶ ἀντιμοναρχικοῦ στρατοπέδου, ἀγωνιζομένη ὑπὲρ δικαίας καὶ μονίμου εἰρήνης διὰ σύμπασαν ἀνθρωπότητα. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ κατὰ τῶν μοναρχικῶν ἐναυσμάτων, τῶν παρασκευαζόντων νέαν αἱματοχυσίαν καὶ καταστροφὴν, ἴσταται ἡ ὑμετέρα ἔνδοξος πατρίς. Ὁ Πρωθιεράρχης τῆς Αὐτοκεφάλου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Ἀρχιεπίσκοπος πάσης Ἀλβανίας Παῖσιος».

Ὁ Πατριάρχης Ἀλέξιος εἰς τὴν τηλεγραφικὴν του ἀπάντησιν ἐξέφρασε τὴν χαρὰν του πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Παῖσιον διὰ τὴν ἐκλογὴν του καὶ κατέληξε: «Ἀσπάζομαι μετ' ἀγάπης τὸν πατριώτην Πρωθιεράρχην, τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος τρυφονιστήν. Εἴθε νὰ ἀκμάζη ἡ Ὁρθόδοξος Ἀλβανικὴ Ἐκκλησία ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν ὑμῶν, εἴησαν δέ ἀδιάσπαστοι οἱ συνδέοντες τὰς ἡμετέρας Ἐκκλησίας δεσμοὶ τῆς ἀγάπης»³⁸⁰.

Τὸν Νοέμβριον ἡ Ἀλβανικὴ Κυβέρνησις ὑπεχρέωσε τὰς θρησκευτικὰς κοινότητας μὲ διάταγμα νὰ δεικνύουν νομιμοφροσύνην ἔναντι τοῦ νομικοῦ ἐλέγχου, ὁ ὁποῖος ἤσκειτο ἀπὸ τοὺς ἐργάτας καὶ τοὺς ὑπαλλήλους³⁸¹.

Τὴν 20ῆν Νοεμβρίου ἡ Ἀλβανικὴ Κυβέρνησις ἐξέδωσε τὸ ὑπ' ἀριθμ. 743 διάταγμα, βάσει τοῦ ὁποῖου αἱ τέσσερες ἐν Ἀλβανίᾳ ὑπάρχουσαι κοινότητες (Μουσουλμανικὴ, Μπεκτασήδων, Ὁρθοδόξων, Καθολικῶν)

378. Αὐτόθι. «Ἐκκλησία», 29 (1952), σ. 264.

379. Μεθοδίου Φούγια, Ἀρχιμ., Τὸ Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον καὶ ἡ Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, «Πάνταϊνος», 98 (1956), σ. 24-25. Μεθοδίου (Φούγια). Ἀρχιεπ. Θυατείρων καὶ Μ. Βρεττανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 48. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 97-98.

380. «Ἐκκλησία», 27 (1950), σ. 37. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 144.

381. René Ep. L' Eglise Catholique en Albanie (1945-1975)..., 50-51 (1976), σ. 61 Ἀπ. Γλαβίνα. Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 98.

ἐκαλοῦντο νά συντάξουν καί παραδώσουν εἰς αὐτήν ἐντός τριῶν μηνῶν τὰ καταστατικά των διά τήν ὀργάνωσιν, διοίκησιν καί διαχείρισιν, ἄλλως θά ἐκηρύσσοντο παράνομοι. Μέ τά ὑπ' ἀριθμ. 1064/4-5-1950, 1065/-5-1950, 1066/4-5-1950, 1322/30-7-1955 καί 3360/10-4-1963 Διατάγματα, ἐνεκρίθησαν τὰ καταστατικά τῶν ἀνωτέρω θρησκευτικῶν κοινοτήτων³⁸².

Εἰς τό 1ον ἄρθρον τοῦ ἐγκριθέντος καταστατικοῦ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας ὀρίζεται: «Αὐτή ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστον ἀδιαίρετον τμήμα τῆς Ἁγίας Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, συγκεκροτημένη ἀπό ἅπαντας τοὺς ὀρθοδόξους, τοὺς διαβιοῦντας ἐκτός τῶν ἐδαφικῶν ὀρίων τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας, ὡς καί ἀπό τοὺς εὐρισκομένους ἐκτός τῆς Ἐπικρατείας καί ὅτι διαφυλάττει, ὅπως ἅπασαι αἱ ἄλλαι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, ἀθίκτους τὰς δογματικές ἀρχάς, τοὺς ἱερούς Ἀποστολικούς καί Συνοδικούς κανόνας καί τὰς ἱεράς παραδόσεις»³⁸³.

Ἡ ὑπό τόν Ἀρχιεπίσκοπον Παῖσιον Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας ἐπιχείρησεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τήν διακοπὴν τῶν πνευματικῶν δεσμῶν μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, μέ τήν ἀποστολήν ὑπὸ τοῦ Παῖσιου τοῦ εἰθισμένου «εἰρηνικοῦ Γράμματος» ἐπὶ τῇ ἐνθρόνισει του πρὸς τόν Πατριάρχην Μόσχας, ὅχι ὅμως —ὡς ἔπρεπε— καί πρὸς τόν Πατριάρχην Κων/λεως³⁸⁴. Τοῦτο, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐπροκάλεσεν τήν ἀντίδρασιν τοῦ Φαναρίου.

στ. Τό 1950:

Ἀκόμη περισσότερο ἐψυχράνθησαν αἱ σχέσεις τοῦ Παῖσιου μέ τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, ὅτε τοῦτο τήν 31ην Αὐγούστου 1950 ἐξέλεξεν Ἐπίσκοπον τῶν ἐξ Ἀμερικῆς ἁλβανοφώνων ὀρθοδόξων τόν ἱερομόναχον Ἀρχιμανδρίτην Μάρκον Λίππαν, τόν ὁποῖον ὑπήγαγεν εἰς τόν Ἀρχιεπίσκοπον Βορείου καί Νοτίου Ἀμερικῆς³⁸⁵. Ἡ ἐκλογή ὅμως αὐτή ἐξήγειρεν τόν Ἀλβανόν Ἐπίσκοπον Φάν Νόλι, ὁ ὁποῖος διέμενε εἰς τήν Ἀμερικὴν καί ἦτο ἡγέτης τῶν Ἀλβανῶν Ὁρθοδόξων. Ὁ Φάν Νόλι ἔσπευσεν ἀμέσως νά ἀναφέρῃ τήν ἐκλογήν αὐτήν εἰς τήν Ἱεράν Σύνοδον τῆς Ὁρθοδόξου Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας καί τόν

382. Ἐμμ. Καλύβα, Ἡ καταπάτησις τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων στή Βόρειο Ἡπειρο, Ἀθῆναι 1984, σ. 9. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 142. Βαρνάβα, Μητρ. Κίτρος, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 40.

383. Ἀκροκεραυνίου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 21. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 37.

384. Μιλήτου Αἰμιλιανοῦ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, «Ὁρθοδοξία», 34 (1959), σ. 351. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Β. Ἡπείρῳ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 76.

385. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἡπείρῳ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 76. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 98-99.

ἀρχηγόν της Ἀρχιεπίσκοπον Παῖσιον. Ἡ ἐκλογή τοῦ Μάρκου Λίππα ἐθεωρήθη ἀπό τόν Ἐπίσκοπον Φάν Νόλι καί ἀπό τόν Ἀρχιεπίσκοπον Παῖσιον ὡς ἐπέμβασις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰς τάς ἐκκλησιαστικάς ὑποθέσεις τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας³⁸⁶. Διά ταῦτα ὁ Παῖσιος διεμαρτυρήθη πρὸς ὄλους τούς Πατριάρχας καί ὅλας τάς Ὁρθόδοξους Αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας μέ πολλάς κατηγορίας, ἀπό τάς ὁποίας κυριώτεραι ἦσαν³⁸⁷: ὅτι τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον ἐπεθύμει νά διασπάσῃ τήν ἐθνικήν καί ἐκκλησιαστικήν ἐνότητα τῶν Ἀλβανῶν Ὁρθόδοξων τῆς Ἀμερικῆς, ὅτι ἦτο ἐπικεφαλῆς τῶν ἐλληνικῶν ἐπιδιώξεων εἰς βάρος τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς, ὅτι εἰς τό παρελθόν διώρισεν Ἑλληνας σωβινιστάς Ἐπισκόπους, ὅπως τόν Κορυτσᾶς **Εὐλόγιον** καί τόν Ἀργυροκάστρου **Παντελεήμονα**, καί ὅτι ἀναγνώρισε τό 1937 τήν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλβανίας Αὐτοκέφαλον.

ζ. Τό 1951:

Ἀποστολή τοῦ Πατριάρχου Μόσχας ἐπεσκέφθη τήν Ἀλβανικήν Ἐκκλησίαν εἰς ἀνταπόδοσιν τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας **Παῖσιου** τό 1950 εἰς τό Πατριαρχεῖον τῆς Μόσχας³⁸⁸. Ἡ ἰδία ἀποστολή ἐπεσκέφθη καί τόν Ἐνβέρ Χότζα, ὁ ὁποῖος ἐξέφρασε τόν θαυμασμόν του διά τήν πατριωτικήν δρᾶσιν τοῦ Πατριάρχου τῆς Μόσχας Ἀλεξίου.

Τήν 10ην Σεπτεμβρίου ὁ Πατριάρχης Μόσχας Ἀλέξιος ἔστειλεν εἰς τόν Ἀρχιεπίσκοπον Παῖσιον ἀπαντητικήν ἐπιστολήν ὅτι συμφωνεῖ μέ τάς κατά τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατηγορίας του καί ὅτι «συμμερίζεται ἐξ ὀλοκλήρου τήν δικαίαν διαμαρτυρίαν τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας»³⁸⁹.

Ἐπειδή μετά τό 1949 μόνον Ἀρχιερεῦς ἦτο ὁ Παῖσιος, κατέστη ἀναγκαία ἡ πλήρωσις τῶν κενῶν ἐπισκοπικῶν ἐδρῶν³⁹⁰. Διά τοῦτο εἰς τήν Ἐπισκοπήν Ἀργυροκάστρου, τήν ὁποία διήθουνεν ὁ ἀρχιερατικός ἐπίτροπος Παπαχρηστόλης ἀπό τήν Πολύτσιανην, ἐτοποθετήθη τό 1950 ὁ

386. Αὐτόθι. Ἀπ. **Γλαβίνα**, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 144. **Μιλήτου Αἰμιλιανού**, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 351.

387. Αὐτόθι. **Μεθοδίου Φούγια**, Τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 24-26. **Μεθοδίου**, Ἀρχιεπ. Θυατείρων καί Μεγάλης Βρεττανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 144-145. Ἀπ. **Γλαβίνα**, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 144-145. «Ἐκκλησία», 29 (1952), σ. 117.

388. **Βλ. Φειδᾶ**, Ἐπίτομος Ἐκκλησιαστική ἱστορία τῆς Ρωσίας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον, Ἀθῆναι 1967, σ. 170. «Ἐκκλησία», 29 (1952), σ. 106. Ἀπ. **Γλαβίνα**, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 145.

389. Ἀπ. **Γλαβίνα**, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 100-101. «Ἐκκλησία», 29 (1952), σ. 107.

390. **Παντελεήμονος**, Ἐπισκ. Ἀργυροκάστρου, Μετά τό 1914, ἐνθ. ἄνωτ., σ.τ. 73.

ἐκ Βογραδετσίου πρώην παρτιζάνος ἀξιωματικός τοῦ πυροβολικοῦ Δαμιανός Κοκονέσης, ὁ ὁποῖος ἤσκει παραλλήλως καί καθήκοντα τοποτηρητοῦ τῆς Ἐπισκοπῆς Κορυτσᾶς³⁹¹. Ἦκολούθησαν καί ἄλλαι τοποθετήσεις Ἐπισκόπων διά τήν πλήρωσιν τῶν κενῶν Ἐπισκοπικῶν θέσεων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας.

*Ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας μετά τό 1952:
Ἀπό ἀριστερά πρός τά δεξιὰ: Ἐπίσκοπος Βερατίου, Αὐλῶνος καί
Κονίνης Κύριλλος, Ἐπίσκοπος Ἀργυροκάστρου Δαμιανός,
Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων καί πάσης Ἀλβανίας Παῖσιος, Ἐπίσκοπος
Κορυτσᾶς Φιλόθεος, βοηθός Ἐπίσκοπος Σωφρόνιος.*

η. Τό 1952:

Ἡ Σύνοδος τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας ἀπετελέσθη ὡς κάτωθι:
1) Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων καί πάσης Ἀλβανίας ὁ Παῖσιος Βονδίτσα,
2) Ἐπίσκοπος Ἀργυροκάστρου ὁ Δαμιανός Κοκονέσης, 3) Ἐπίσκοπος
Κορυτσᾶς ὁ Ἑλληνοηπειρώτης πρεσβύτερος Φώτιος Ντούνης ἀπό
τήν Χειμάρραν, μετονομασθεῖς Φιλόθεος, 4) Ἐπίσκοπος Βερατίου, Αὐ-

391. Αὐτόθι. Βαρνάβα, Μητρ. Κίτρους, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 39. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 147. Φιλαρέτου Βιτάλη, Ἀρχιμ., Ὁ χριστιανισμός, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 15-16.

λῶνος καί Κανίνης ὁ Δανιήλ Τσούλης ἡ Νάζλαρης ἀπό τὰ Τίρανα, μετονομασθεῖς Κύριλλος, καί 5) βοηθός Ἐπίσκοπος τοῦ Παϊσίου ὁ ἐκ Χοτούστης Κορυτσᾶς Λαυριώτης Μοναχός Σωφρόνιος Μπορόβας³⁹².

Ἡ καταρτισθεῖσα Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας ἀπέφυγε νά ἀπευθύνῃ τὰ εἰθισμένα «Εἰρηνικά Γράμματα» πρὸς τὰ Ὁρθόδοξα Πατριαρχεῖα, ἐκτός πρὸς τὸν Πατριάρχην τῆς Μόσχας, τυχούσα οὕτω τῶν εὐλογιῶν του³⁹³. Ἡ Σύνοδος αὐτή, ἡ ὁποία ἀπηρτίσθη ἀπὸ πρόσωπα πιστά εἰς τὸ καθεστῶς τῆς Ἀλβανίας, ἐτέλει σαφῶς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως καί ὡς ἐκ τούτου εὐρίσκετο εἰς παντελῆ ἀδυναμίαν νά διαμαρτυρηθῇ πρὸς αὐτὴν καί ἐδέχετο ἀπαθῶς τὴν αὐξανομένην καταπίεσιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος τοῦ ποιμνίου τῆς καί τὸν περιορισμὸν τῶν δραστηριοτήτων τῆς³⁹⁴.

Τὴν τότε κατάστασιν τῆς ἐν Ἀλβανία καί Βορείῳ Ἡπείρῳ Ἐκκλησίας ὡς ἐξῆς περιγράφει τὸ 1952 τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησία», ἐπίσημον ὄργανον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος³⁹⁵.

«Αὐθεντικαὶ πληροφορίες ἐξ Ἀλβανίας ἀναφέρουν ὅτι ἡ ἐνάσκησις τῶν θρησκευτικῶν τοῦ λαοῦ καθηκόντων τύποις μόνον εἶναι ἐλευθέρα, τοῦ Κράτους λαμβάνοντος πᾶν μέτρον παρεμποδίζον τὸν λαόν νά φοιτᾷ εἰς τὰς ἐκκλησίας. Τούτου ἔνεκα ἡ ἐγκατάλειψις τῶν ναῶν ἤγαγεν αὐτούς εἰς οἰκονομικὸν ἀδιέξοδον. Πολλοὶ ναοὶ μετετράπησαν εἰς ἀποθήκας ἢ σταύλους. Τὸ μυστήριον τοῦ γάμου καταργήθη ὡς ἐπίσημος πρᾶξις, οἱ δὲ κομμουνισταὶ νυμφεύονται δι' ἀπλῆς δηλώσεως εἰς τὸ ληξιαρχεῖον τοῦ Κομιτέτι. Καταργήθησαν ἐπίσης καὶ αἱ βαπτίσεις, οἱ δὲ γονεῖς δηλοῦν ἀπλῶς τὰ τέκνα των, εἰς τὰ ὁποῖα δίδονται ρωσικὰ ὀνόματα... Οἱ ἱερεῖς ὑφίσταντο σκληρὸν ὀσπυγμὸν· μὴ συμμορφούμενοι πρὸς τὰς ὑποδείξεις τοῦ ΚΚΑ συλλαμβάνονται, φυλακίζονται, ἐξορίζονται ἢ καὶ θανατοῦνται. Ἀπὸ τίνος νέοι ἱερεῖς δεν χειροτονοῦνται».

θ. Τὸ 1954:

Ζωηρὰν ἐπίσης εἰκόνα τῆς τότε θλιβερᾶς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βορείου Ἡπείρου παρέχει καὶ ὁ Ἀργυροκάστρου Παντελεήμων, εἰς ἐκτενῆ ἐκθεσιν του τὴν ὁποίαν ἔστειλε τὴν 8ην Ἰουνίου 1954 πρὸς τὸν Πατριάρχην Κων/λεως Ἀθηναγόραν καί τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν

392. Παντελεήμονος, Ἐπισκ. Ἀργυροκάστρου, Ἀλβανία, ἐνθ. ἄνωτ. στ. 27. Ἀπ. Γλαβίνα. Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 101. Βαρνάβα, Μητρ. Κίτρους, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 39-40. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 147-148.

393. Παντελεήμονος, Ἐπισκ. Ἀργυροκάστρου, Ἀλβανία, ἐνθ. ἄνωτ. στ. 27.

394. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 148. Τοῦ ἰδίου Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 102.

395. «Ἐκκλησία», 29 (1952), σ. 263.

ὁ πανεπιστημιακὸς καθηγητὴς Ἄπ. Γλαβίνας³⁹⁶. Ταύτης παραθέτομεν μικρὰ ἀποσπάσματα:

α. «Ἀπὸ τριετίας ἢ ἐν Ἀλβανία ἐκκλησιαστικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάστασις ἔχει ἐπιδεινωθῆ. Ἡ Ὀρθόδοξος ἐν Ἀλβανία θρησκεία εὐρίσκεται ἐν προφανεῖ διωγμῶ. Ἐν καὶ κατὰ τὸ ἀλβανικὸν κομμουνιστικὸν Σύνταγμα καὶ τοὺς κειμένους νόμους, ἀναγνωρίζεται τὸ ἐλευθέρως θρησκεύειν καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως, ἐν τῇ πραγματικότητι αὐτὰ εὐρίσκονται ἐν διωγμῶ. Αἱ πολυποίκιλοι κρατικά, ἡμικρατικά καὶ λαϊκά ὀργανώσεις, κινούμενοι βάσει ἀθεϊστικῶν προγραμμάτων καὶ κατευθυνόμενοι ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, βάλλουσι ἐλευθέρως ἐναντίον πά-

Βιαίως ἀποσχηματισθεῖς Βορειοηπειρώτης ἱερεὺς, ἐνῶ συνομιλεῖ μετ' Ἑλληνα δημοσιογράφου, κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ὑπουργικοῦ κλιμακίου εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Πρόκειται γιὰ τὸν πατέρα Νικόλαον, πρῶην ἐφημέριον τοῦ χωριοῦ Λειβάδια περιοχῆς Ἀγίων Σαράντα.

σης θρησκευτικῆς ἐκδηλώσεως, τρομοκρατοῦσαι τοὺς τολμῶντας νὰ ἐμμένωσιν εἰς τὰς θρησκευτικὰς παραδόσεις πιστούς...»

β. «Ἡ νεολαία μετὰ τὰς σκοπίμους καθημερινὰς ἀπασχολήσεις της καὶ μετὰ τὴν συστηματικὴν διαφώτισιν αὐτῆς βάσει τῶν ἀθεϊστικῶν ἀρχῶν τοῦ

396. Ἄπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 149-155. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ὀρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 103-109.

κομμουνιστικού κόμματος, δέν διαθέτει τόν απαιτούμενον χρόνον δι' ἄλλας πνευματικάς ἐκδηλώσεις, πολύ δέ περισσότερον δι' ἐκδηλώσεις θρησκευτικάς. Ἐλλως τε ἡ ὅλη μόρφωσις τῆς συντελεῖται ἐπί τῆ βάσει τῶν κομμουνιστικῶν ἀρχῶν καί ἐν τοῖς σχολείοις καί ἐν ταῖς λαϊκαῖς συγκεντρώσεσιν, μέ σκοπόν τήν ἀποξένωσιν καί ἀπομάκρυνσιν αὐτῆς ἀπό τῆς οἰκογενείας καί τῆς Ἐκκλησίας...»

γ. Ἐν μέν τῇ Βορείῳ Ἀλβανίᾳ, ὅπου ἐπικρατεῖ τό καθολικόν στοιχεῖον, πολλοί καθολικοί ἱερεῖς καί μοναχοί ἔχουν ἐκτελεσθῆ ἢ εὐρίσκονται ἐγκλειστοί εἰς τάς φυλακάς καί τά στρατόπεδα συγκεντρώσεως, ἐν δέ τῇ Νοτίῳ, δηλαδή τῇ Βορείῳ Ἡπείρῳ, ἀριθμοῦνται εἰς πολλάς δεκάδες οἱ ἐκτελεσθέντες κληρικοί, ἀντικρύσαντες τό μαρτύριον ὡς ἀληθινοί μάρτυρες...»

δ. «Ἦδη ἡ Αὐτοκέφαλος Ὁρθόδοξος Ἀλβανική Ἐκκλησία μετά τό πρό τριετίας πραξικόπημά τῆς, δέν εἶναι κανονική. Οἱ διευθύνοντες αὐτήν εἶναι θρασεῖς καί ἀμόρφωτοι ἐπιβήτορες, τολμήσαντες νά ὑπαγάγῳσιν αὐτήν ὑπό τήν Ρωσικήν Ἐκκλησίαν, δεχθεῖσαν ταύτην καί ποῦ μὴ ἔχουσαν κανονικόν δικαίωμα νά ρυθμίξη τά τῆς διοικήσεως Ἐκκλησιῶν, ὑπαγομένων ἄλλοτε πνευματικῶς καί διοικητικῶς ὑπό τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον...». Παρά τούς διωγμούς αὐτούς, τούς ὁποίους ὑφίστατο τό πλήρωμα τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τήν Ἀλβανίαν, ἡ ἐπίσημος Ἀλβανική Ἐκκλησία συνεπορεύετο μέ τό καθεστῶς τοῦ Ἐνβέρ Χότζα καί ἐπεδοκίμαζε τάς διακηρύξεις του³⁹⁷.

ι Τό 1957:

Ἐπεσκέφθη τήν Ἀλβανίαν ὁ βουλευτής Ἀθηνῶν Ἡλίας Μπρεδήμας καί συνωμίλησε μέ τούς κορυφαίους ἡγέτας τῆς Ὁρθοδόξου Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας, τόν Ἀρχιεπίσκοπον Παῖσιον καί τόν Ἐπίσκοπον Ἀργυροκάστρου Δαμιανόν³⁹⁸. Ἀπό αὐτούς ἔμαθεν ὅτι αἱ προθέσεις τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Ἀλβανίας ἔναντι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι ἀγαθαί, εἰς τήν πρᾶξιν ὁμως ἀπεδείχθησαν ἐχθρिकाί, διότι δέν εἶναι δυνατόν νά συμβιβασθῆ ἡ θρησκευτική ἐλευθερία μέ τήν βάρβαρον καταπάτησιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος.

ια. Τό 1960:

Αἱ ἀντιθέσεις μεταξύ τῆς σοσιαλιστικῆς καί θρησκευτικῆς ἰδεολογίας ὠξύνθησαν. Ὁ Α' Γραμματεὺς τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος τῆς Ἑρ-

397. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 109.

398. Αὐτόθι. Τάκη Κωνσταντοπούλου, Ἡ Χριστιανική Ἐκκλησία στίς λαϊκές δημοκρατίες, Ἀθήνα 1959, σ. 23. Ἐφημ. Ἀθηνῶν, «Ἀθηναϊκή», τῆς 29-4 1-6-1957.

γασίας τῆς Ἀλβανίας Ἐνβέρ Χότζα εἰς ἐνυπόγραφον ἄρθρον του, δημοσιευθέν εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῶν Τιράνων «Zeri i Populit (φωνή τοῦ λαοῦ) μέ τόν τίτλον: «Ἡ πηγὴ τῆς προελεύσεως τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν καί πῶς πρέπει νά καταπολεμηθοῦν», ἔδωσε τό ἔναυσμα διά τόν ἀπηνῆ διωγμόν τῶν ἐν Ἀλβανία θρησκευμάτων μέ τό σύνθημα ὅτι ταῦτα εἶναι συμπίλημα μύθων καί ἀντιλαϊκῶν διδασκαλιῶν³⁹⁹.

Ὁ Πατριάρχης τῆς Ρωσίας Ἀλέξιος, ἐπισκεφθεὶς τὴν Κων/λιν, κατέβαλε μεγάλας προσπάθειας διά τὴν ἀποκατάστασιν τῶν κανονικῶν σχέσεων μεταξύ τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρα, ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὐταὶ δέν ἐκαρποφόρησαν, λόγω τῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων εἰς τὰς σχέσεις Ἀλβανίας καί Ρωσίας⁴⁰⁰.

ιβ. Τό 1961:

Τά πολιτικά πράγματα εἰς τὴν Ἀλβανίαν λαμβάνουν ἄλλην μορφήν. Τὴν ρωσικὴν ἐπίδρασιν διεδέχθη ἡ κινεζικὴ, ἔπειτα ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῆς Ἀλβανίας μετὰ τῶν Κινέζων καί τὴν διάρρηξιν τῶν δεσμῶν αὐτῆς μέ τὴν Μόσχαν. Ὁ ἀντιθρησκευτικὸς ἀγὼν, τῶρα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐρυθροφρουρῶν τῆς Κίνας διεξάγεται ἐντονώτερος. Μία ἀπὸ τὰς κατηγορίας τῆς Ἀλβανίας ἐναντίον τῆς Ρωσίας ἦτο καί ὅτι ἡ Ρωσία ἐπιτρέπει τὰς θρησκευτικὰς δραστηριότητας⁴⁰¹.

ιγ. Τό 1963:

Τόν Δεκέμβριον, ὁ ἡγέτης τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Ἀλβανίας Ἐνβέρ Χότζα εἰς τὰ «Verba» του ("Ἀπαντα) (τ.26, σ. 89-93) ἔγραφε μεταξύ ἄλλων καί τὰ ἑξῆς περί τοῦ τρόπου ἐξουδετερώσεως τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας⁴⁰²:

«Νομίζω ὅτι ὁ βασικὸς κίνδυνος, τόν ὁποῖον πρέπει νά ἀποτρέψουμε εἶναι εἰς πρώτην γραμμὴν ἡ ὑπόθεση τῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Συνεχῶς πρέπει νά κάνουμε προσπάθειες γιὰ νά τὴν ἀηδιάσουν οἱ ἄνθρωποι εἰς τρόπον ὥστε νά ἀποφεύγουν τὴν ἐκκλησία. Καθῆκον μας δηλαδή εἶναι, ὅταν σημαίνει ἡ καμπάνα τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ἄνθρωποι μέ κανένα τρόπο νά μὴν πηγαίνουν ἐκεῖ. Ὅπου ὑπάρχει δυνατότητα οἱ

399. Ἀκροκεραυνίου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 22. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 34.

400. Βαρνάβα, Μητρ. Κίτρους, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 40. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 156.

401. Ἀθηναγόρου, Μητρ. Θυατείρων καί Μ. Βρεταννίας, Ἡ ἀγωνία τῶν ἀδελφῶν. Φωναὶ ἀπὸ τοὺς χώρους τῆς σιωπῆς. Ἡ Ἀλβανία σύγχρονος θρησκευτικὴ κατακόμβη, «Πάνταϊνος» 68 (1976), σ. 113. Ἀπ. Γλαβίνα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 107.

402. Γ. Παπαδοπούλου, Ἡ Ἐθνικὴ Ἑλληνικὴ Μειονότης, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 117. Ἀπ. Γλαβίνα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 116-117. Ἐφημ. «Ἡπειρωτικόν Μέλλον», τῆς 11-5-1989.

ἐκκλησίες νά κατεδαφισθοῦν, ὄχι φυσικά, ὅπως στίς ἐκστρατεῖες, ἀλλά ἀναλόγως πρὸς τὰς ἐμφανιζόμενας περιπτώσεις. Ὅρθόν καί πρέπον εἶναι νά γίνονται συνεχῶς προσπάθειες, ὥστε ἀπό διοικητικῆς πλευρᾶς νά μὴ χορηγῆται καμιά ἀπολύτως ὑλική βοήθεια πρὸς τὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴ Ἐκκλησία γία τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἰδεολογίας της. Κατὰ διαφόρους τρόπους καί μεθόδους νά ἀπαγορευθῆ ἡ ἔκδοση θρησκευτικῶν βιβλίων, νά ἀπαγορευθῆ τό χτύπημα τῶν καμπανῶν τῶν ἐκκλησιῶν, νά μὴ γίνονται θρησκευτικά μαθήματα κ.λ.π. Οὕτω πως θά ἔλθῃ ἡ ὥρα ὅπου ἡ Ἐκκλησία θά χρεωκοπήσῃ τελείως. Πρέπει νά γνωρίζουμε ὅτι οἱ ἐκκλησιαζόμενοι ἄνθρωποι ἀποτελοῦν τὴν δύναμη τοῦ ἐχθροῦ. Οὕτω γίνεται εἰς ἡμᾶς γνωστόν πόσες εἶναι οἱ δυνάμεις, πού πρέπει νά ἀντιμετωπίσουμε».

ιδ. Τό 1965:

Τὴν ἀντικανονικὴν ἱεραρχίαν τῆς Ὁρθοδόξου Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας ἀπετέλουν οἱ: 1) **Παῖσιος Βονδίτσα**, Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων καί πάσης Ἀλβανίας, 2) **Κύριλλος Νάζλαρης**, Ἐπίσκοπος Βερατίου, 3) **Δαμιανός Κοκονέσσης**, Ἐπίσκοπος Ἀργυροκάστρου καί 4) **Σωφρόνιος Μπορόβας**, βοηθός Ἐπίσκοπος, ἐνῶ ἡ Ἐπισκοπὴ Κορυτσᾶς ἦτο κενή⁴⁰³.

ιε. Τό 1966:

Ἔχομεν δύο ἀλλαγὰς εἰς τὴν ἀνωτέρω ἱεραρχίαν: Εἰς τὴν Ἐπισκοπὴ Κορυτσᾶς Ἐπίσκοπος ἀναφέρεται ὁ **Δαμιανός Κοκονέσσης** καί βοηθός Ἐπίσκοπος δέν ἦτο πλέον ὁ **Σωφρόνιος Μπορόβας**, ἀλλ' ὁ Ἐπίσκοπος Ἀπολλωνίας **Δανιήλ**⁴⁰⁴. Τό αὐτό ἔτος ἀπέθανεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος **Παῖσιος Βονδίτσα** καί εἰς τὴν θέσιν του ἐτοποθετήθη ὁ **Δαμιανός Κοκονέσσης**, ὁ ὁποῖος προσεπάθησε νά ἐπανασυνδέσῃ τὰς σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, χωρὶς ὅμως ἀποτέλεσμα⁴⁰⁵.

403. Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1966, σ. 467. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 157.

404. Αὐτόθι.

405. Βαρνάβα, μητρ. Κίτρος, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 41.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄

ΚΑΤΑΡΓΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΒΟΡΕΙΩ ΗΠΕΙΡΩ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑ ΑΥΤΗΣ (1967)

Τό ἔτος 1967 ἀποτελεῖ ἱστορικόν σταθμόν διά τήν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Β. Ἡπείρου, διότι κατ' αὐτό τό κομμουνιστικόν καθεστῶς τῆς Ἀλβανίας μέ τό ὑπ' ἀριθμ. 4337 Διάταγμα κατήργησε παντελῶς καί ἔθεσεν ἐκτός νόμου τάς ἐν Ἀλβανία θρησκείας, τήν Ἑλληνο - Ὁρθόδοξον, τήν Καθολικήν καί τήν Μουσουλμανικήν.

Κατά τό ἔτος τοῦτο αἱ διαθέσεις καί προθέσεις τοῦ Ἐνβέρ Χότζα ἐξεδηλώθησαν πλήρως πρός τήν κατεύθυνσιν τῆς καταργήσεως ὅλων τῶν ἐν Ἀλβανία, θρησκευμάτων. Ἡ νέα αὐτή κυβερνητική θέσις ἐνισχύετο καί ἀπό τήν σχολικήν νεολαίαν, ἡ ὁποία ὑπό τήν ἐπίδρασιν τῶν ἐκ τῆς Κίνας ἐλθόντων ἐρυθροφρουρῶν ἐζήτει ἐπιμόνως τό κλείσιμον τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν τζαμιῶν καί ὅλων «τῶν ἱερῶν τόπων»⁴⁰⁶. Ὅπωςδήποτε ὁ ἀντιθρησκευτικός ἀγών εἰς τήν Ἀλβανίαν ἀνεπτύχθη ἐντός τῆς μορφωτικῆς ἐπαναστάσεως.

Συστηματικά ἡ ἀντιθρησκευτική πολιτική ἤρχισε νά ἐκδηλώνεται τόν Ὀκτώβριον τοῦ 1967, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ Ἀλβανική βουλή ἀπεφάσισε νά θεωρήσῃ τήν θρησκείαν ὡς μή ὑπάρχουσαν καί νά ἀκυρώσῃ ὅλα τά διατάγματα, τά ὁποῖα μέχρι τότε ἐρρυθμίζον τάς σχέσεις τοῦ κράτους καί τῶν θρησκευμάτων⁴⁰⁷. Μέ τόν τρόπον αὐτόν ἐξηφανίζοντο ὀριστικά καί τά ἐλάχιστα τυπικά προσχήματα, τά ὁποῖα ἐτήρει τό καθεστῶς τῶν Τιράνων περί κατοχυρώσεως δῆθεν τῆς θρησκείας, τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως καί τῆς λατρείας. Οὕτω τήν 13η Νοεμβρίου 1967 τό Προεδρεῖον τῆς Βουλῆς τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῆς Ἀλβανίας ἔθεσεν εἰς ἰσχύν τό ὑπ' ἀριθμ. 4337 Διάταγμα, διά τοῦ ὁποίου ἠτόνει ἡ ἰσχὺς προτέρων διαταγμάτων, ἀφορώντων εἰς τά ἐν Ἀλβανία θρησκευτά⁴⁰⁸. Τό διάταγμα αὐτό, τό ὁποῖον ἐδημοσιεύθη τήν 22αν Νοεμβρίου 1967 εἰς τήν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως, ἔχει ὡς ἑξῆς⁴⁰⁹:

ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Ἄρθρον 1

Τό ὑπ' ἀριθμ. 743 τῆς 26-11-1949 Διάταγμα «περί θρησκευτικῶν κοι-

406. S. Pollo - A. Puto, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 367.

407. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 157.

408. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 111.

409. Αὐτόθι, σ. 111-112. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 158. Ἀκροκεραυνίου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 24-25. Βαρνάβα Μητρ. Κίτρους, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 41. «Ἐκκλησία», 45 (1968) σ. 102. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας (1912-1988), σ. 45.

νοτήτων» ὡς ἐτροποποιήθη διά τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 3360 τῆς 10-4-1963 διατάγματος.

Τό διάταγμα ὑπ' ἀριθμ. 1064 τῆς 4-5-1960 «περί ἐγκρίσεως τοῦ καταστατικοῦ τῆς Ἀλβανικῆς Μουσουλμανικῆς θρησκευτικῆς Κοινότητος».

Τό ὑπ' ἀριθμ. 1065 τῆς 4-5-1950 Διάταγμα «περί ἐγκρίσεως τοῦ Καταστατικοῦ τῆς Αὐτοκεφάλου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας».

Τό ὑπ' ἀριθμ. 1066 τῆς 4-5-1950 Διάταγμα «περί ἐγκρίσεως τοῦ Καταστατικοῦ τῆς θρησκευτικῆς κοινότητος Ἀλβανῶν Μπεκτασήδων», καθώς καί τό ὑπ' ἀριθμ. 1322 τῆς 30-7-1950 Διάταγμα «περί ἐγκρίσεως τοῦ Καταστατικοῦ τῆς Καθολικῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας».

ΑΚΥΡΟΥΝΤΑΙ

Τό παρόν Διάταγμα τίθεται εἰς ἰσχύν αὐθωρεί.

Τίρανα τῆ 13ῃ Νοεμβρίου 1967.

Διά τό προεδρεῖον τῆς Λαϊκῆς Βουλῆς τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῆς Ἀλβανίας.

Ὁ Γραμματεὺς
Μπιλμπίλ Κλόζι

Ὁ πρόεδρος
Χατζή Λέσσι

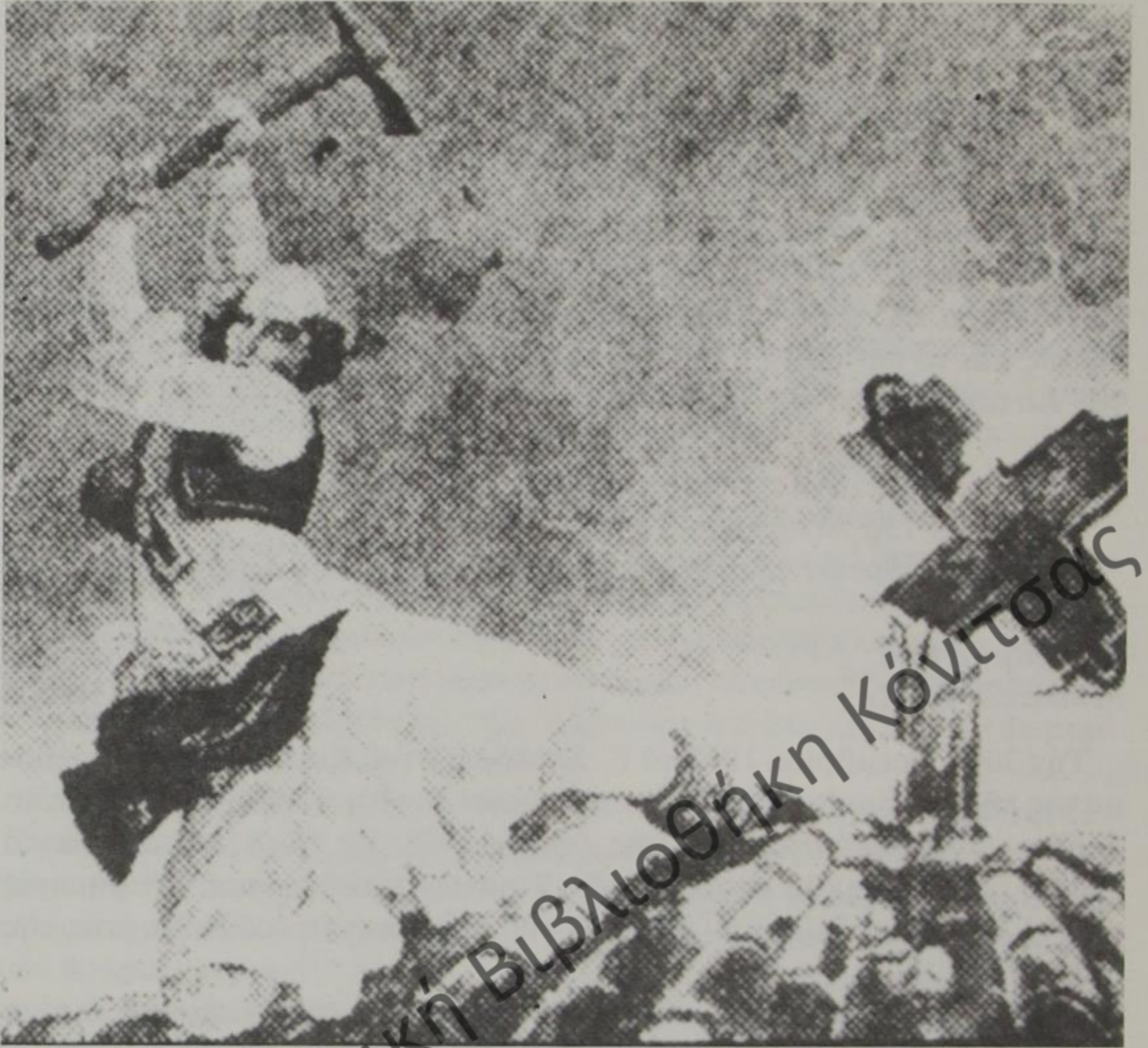
Τὴν 30ην Νοεμβρίου 1967 τό Ε΄ Συνέδριον τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος τῆς Ἀλβανίας καυχόμενον διεκήρυξεν ὅτι ἡ Ἀλβανία «ἔγινε τό πρῶτον ἀθεϊστικόν Κράτος τῆς ὑψηλίου»⁴¹⁰. Τά αὐτά ἐπανελάβε τό 1968 ὁ ραδιοφωνικός σταθμός τῶν Τιράνων καί ἔγραφεν ἡ Ἐφημερίς «Zeri I Popullit», ἐπίσημον ὄργανον τοῦ κομμουνιστικοῦ Κόμματος τῆς Ἀλβανίας⁴¹¹.

Κατόπιν τούτων τό κομμουνιστικόν καθεστῶς τῆς Ἀλβανίας διά νά ἐπιτύχη τὴν ἐξάλειψιν τῆς θρησκευτικῆς ἰδεολογίας, προέβη εἰς τὰς ἐπομένας ἐνεργείας⁴¹²: Ἐδήμειυσεν ὅλην τὴν περιουσίαν τῶν Μονῶν καί τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀνεξαρτητῶς θρησκείας καί δόγματος· κατεδάφισε καί ἐπυρπόλησε τοὺς περισσότερος ἱερούς ναοὺς καί μετέτρεψε τοὺς ὑπολοίπους εἰς θέατρα, μουσεῖα, σταύλους, ἀποθήκας, γυμναστήρια, καφενεῖα καί πολιτικά κέντρα· ἐπυρπόλησε τὰς ἱεράς εἰκόνας καί τὰ θρησκευτικὰ βιβλία· κατέστρεψε τοὺς σταυροὺς ἐπὶ τῶν νεκροταφείων· κατεδάφισε τὰ κωδωνοστάσια· ἀπηγόρευσε τὴν δημοσίαν λατρείαν καί πᾶσαν ἰδιωτικὴν καί οἰκογενειακὴν θρησκευτικὴν ἐκδήλωσιν· ἐπέβαλε τὴν σύναψιν γάμων μεταξύ ἀλλοθρήσκων καί ἀπεσχημάτισε τοὺς ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι κατὰ μέγα μέρος ἐστάλησαν νά ἐργασθοῦν. Ἡ Ἐφημερίς Zeri I Popullit ἔγραφε διά τοὺς ἱερεῖς: «Οἱ ἱερωμένοι δεν ἔχουν θέσιν εἰς τὴν

410. Βαρνάβα, Μητρ. Κίτρος, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 45. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 158.

411. Γ. Παπαδοπούλου, Ἡ ἐθνικὴ ἑλληνικὴ μειονότης, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 16-17.

412. Φιλαρέτου Βιτάλη, Ἀρχιμ. Τὰ δεινοπαθήματα τῶν χριστιανῶν εἰς τὴν Βόρειον Ἠπειρον καί τὴν Ἀλβανίαν, ἐν Ἀθήναις 1976, σ. 28. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ πολυπα-

*Τεράστιον πλακάτ εις τήν Ἀλβανίαν, τό ὁποῖον
προπαγανδίζει τούς διωγμούς ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας.*

νέαν κοινωνίαν μας. Σήμερον κύριος σκοπός μας εἶναι ἡ παραγωγή. Καί οἱ ἄνθρωποι αὐτοί δέν παράγουν»⁴¹³. Βραδύτερον προσεφέρθησαν εἰς τούς κληρικούς θέσεις καθηγητῶν καί διδασκάλων μέ τήν προϋπόθεσιν ὅτι θά ἐδίδασκον μέ βάσιν τό πνεῦμα τοῦ ἀθεϊσμοῦ⁴¹⁴. Ἡ προσφορά ὀ-

θῆς Βόρειος Ἡπειρος ἐνθ. ἄνωτ., σ. 28. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, σ. 46-47. Γ. Παπαδοπούλου, Ἡ πραγματική εἰκὼν, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 5-6. Χρ. Μιχοπούλου, Τό Α΄ Πανελλήνιον Συνέδριον, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 67-68. Ἀθ. Λέκκα, Συνοπτική Ἱστορία τῆς Βορείου Ἡπέρου, Ἀθῆναι 1987, σ. 66. Ἐμμ. Καλύβα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 110. Σεβαστιανοῦ, Μητρ. Δρυϊνουπόλεως. Ἡ Ἐσταυρωμένη Β. Ἡπειρος, Ἀθῆναι 1984, σ. 43 κ.έ. Ν. Ἀντωνοπούλου, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 726.

413. René Err., ἐνθ. ἄνωτ., σ. 67. Γ. Παπαδοπούλου, Ἡ πραγματική εἰκὼν, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 5-6. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 159.

414. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 112-113.

μως αὐτή δέν ἤρην ἀπήχησιν. Διά τοῦτο ὅλοι οἱ κληρικοί εἰργάζοντο εἰς βοηθητικάς ἐργασίας, ὅπως λ. χ. ὁ Ρωμαιοκαθολικός Ἐπίσκοπος τῆς Σκόδρας Cobi, ὁ ὁποῖος ἐθεάθη τυχαία εἰς τήν πόλιν μέ ἓνα καροτσάκι⁴¹⁵.

Ἐν τῷ Ἰαννουαρίῳ 1967 τῶν Τίρανα καί τῶν Δυρράχιον ἔγραψεν εἰς τῆς Ἐφημερίδας τοῦ Λονδίνου τὰ ἀκόλουθα διά τῆς ἐκκλησίας τῶν Τιράνων καί τοῦ Δυρραχίου: «Ἡ Ἀλβανική Κυβέρνησις κατεδάφισε ὅλας τῆς ἐκκλησίας τοῦ Δυρραχίου, εἰς δέ τὰ Τίρανα μονάχα μία ἐκκλησία παραμένει ὀρθία, ἀλλά τόν σταυρόν ἐπί τοῦ θόλου τῆς ἐκκλησίας ἀντικατέστησαν μέ τόν ἀστέρα Στάλιν, ἐντός δέ τῆς Ἐκκλησίας σήμερον ἔχουν ἐναποθηκεύσει πυρομαχικά τοῦ στρατοῦ»⁴¹⁶.

Ἐν τῶν μέσων ἐνημερώσεως, τύπος, ραδιόφωνον, βιβλία, περιοδικά, σχολεῖα, σύλλογοι ἐχρησιμοποιήθησαν ἀπό τῶν ἀθεϊστικῶν κράτος τῆς Ἀλβανίας πρός καταπολέμησιν ὅλων τῶν ἐν Ἀλβανία θρησκευμάτων⁴¹⁷. Οἱ κληρικοί ὑφίστανται διώξεις, ταπεινώσεις, βασανισμούς, ἐκτελέσεις καί ἐξορίας⁴¹⁸. Ἐκκλησιαστικοί ποιμένες ὠδηγοῦντο ἐν σιγῇ εἰς ἓναν νέον Γολγοθᾶν. Τόν δρόμον τοῦτον ἠκολούθησαν πολλοί κληρικοί, μεταξύ τῶν ὁποίων καί ὁ Δαμιανός Κοκονέσσης, Ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἐν Ἀλβανία Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος ἐκλείσθη τό 1967 εἰς φυλακάς, ὅπου καί ἀπέθανε τόν Νοέμβριον τοῦ 1973 εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν ἀπό στερήσεις, κακουχίας καί ἐξευτελισμούς⁴¹⁹.

Διαφωτιστικόν διά τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀθεϊστικῆς καί ἀντιχριστιανικῆς πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως τῶν Τιράνων εἶναι τό δημοσίευμα τῆς Ἐφημερίδος τῶν Τιράνων «Bashkimi» τῆς 2-10-1969, τό ὁποῖον μεταξύ ἄλλων ἀναφέρει⁴²⁰: «Ἡ θρησκευτική ὁμίχλη διαλύεται. Τά θρησκευτικά ἰδρύματα δέν ὑφίστανται πλέον εἰς τήν ἐπαρχίαν μας. Ἡ ἐξαφάνισις τῶν ἐστιῶν τῆς θρησκευτικῆς ἰδεολογίας ἔδωσε θετικά ἀποτελέσματα. Μαζί μέ αὐτήν ἐξεκαθαρίσθη καί τό ἐπίσημον λειτούργημα τοῦ Κληρικοῦ. Πολλαί εἰκόνες, κανδήλια, θρησκευτικά βιβλία καί ἄλλα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσαν σύμβολον τοῦ Θεοῦ εἰς τῆς οἰκίας τῶν πιστῶν ἐπί τῶν ὁποίων καθημερινῶς προσηύχοντο, ἐξηφανίσθησαν μέ συνέπειαν νά μή ὀργανῶνονται πλέον αἱ θρησκευτικά ἑορταί. Δυνάμεθα νά τονίσωμεν ὅτι τοῦτο οὐδεμίαν ἀνησυχίαν προεκάλεσε εἰς τήν νεολαίαν, ἡ ὁποία ὑπῆρξε καί εἶναι ὁ ἰσχυρός πολέμιός των».

415. Αὐτόθι Internationale Kirchtliche Zeitschrift, 59 (1969), σ. 258.

416. Ἀκροκεραυνίου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 46.

417. Βαρνάβα, Μητρ. Κίτρους, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 42.

418. Ἀκροκεραυνίου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 27.

419. Φιλαρέτου Βιτάλη, Ἀρχιμ. Τά δεινοπαθήματα, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 14-15.

420. Ἀκροκεραυνίου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 52. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 48.

Παρά τας άνωτέρω διώξεις αί επίσημοι όμολογίαι του κομμουνιστικού τύπου της Ἑλβανίας άποδεικνύουν ότι ό ένοντος αντιθρησκευτικός άγών του Ἑλβανικού Κομμουνιστικού Κόμματος δέν κατώρθωσε νά έξαλείψη τήν θρησκείαν άπό τας ψυχάς τών χριστιανών. Τοῦτο μαρτυρεῖ καί ή Ἑφημερίδα «Λαϊκόν Βήμα» Ἐργυροκάστρου τής 22-5-1975, ή όποία μεταξύ άλλων άναφέρει⁴²¹: «Οί τόποι λατρείας (έκκλησίαι, τζαμιά) καί γενικά ή ύλική βάση τής θρησκείας μπορεῖ νά έξαλείφθηκαν ή κλείσανε ύστερα άπό μιά πολύχρονη άθείστικη διαφωτιστική διαπαιδαγώγηση τών πλατειών μαζών άπό τό Κόμμα. Ὡστόσο, τά ύπολείμματα τών θρησκευτικών άντιλήψεων καί πεποιθήσεων παραμένουν στή συνείδηση τών ανθρώπων καί έκδηλώνονται μέ διάφορες μορφές».

Τήν 23ην Σεπτεμβρίου 1975 τά Ληξιαρχεία τής Ἑλβανίας, κατόπιν του ύπ' άριθμ. 5339 Διατάγματος τής Λαϊκής Δημοκρατίας τής Ἑλβανίας, έκάλεσαν όλους τούς κατοίκους τής Ἑλβανίας νά αλλάξουν ύποχρεωτικά τά όνόματα, πού ήσαν άκατάλληλα, καθώς καί τά άσχημα επίθετα⁴²². Τό Διάταγμα 5339, τό όποϊον έπεκυρώθη ως νόμος του κράτους καί έδημοσιεύθη εις την Ἑφημερίδα τής Κυβερνήσεως τήν 31-12-1975, έχει οὔτω⁴²³:

ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Περί άλλαγής τών άκαταλλήλων όνομάτων καί έπωνύμων επί σκοπῶ όπως διαφυλαχθῶσιν καί ενισχυθῶσιν αί προοδευτικά καί έκπολιτιστικά παραδόσεις καί δοθῶσιν όνόματα καί έπωνυμα μέ ύγιές πολιτικό-ίδεολογικόν καί ήθικόν περιεχόμενον.

Βάσει του άρθρου 18, παράγραφος 6 του Συντάγματος.

Προτάσεις του Ὑπουργικού Συμβουλίου

ΤΟ ΠΡΟΕΔΡΕΙΟΝ ΤΗΣ ΛΑ·Ι·ΚΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΗΣ ΛΑ·Ι·ΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ ΑΠΕΦΑΣΙΣΕΝ

ἄρθρον 1

Ὑπήκοοι έχοντες όνόματα άκατάλληλα άπό άπόψεως πολιτικῆς, ιδεολογικῆς καί ήθικῆς ως καί έπωνυμα άσχημα ύποχρεοῦνται όπως τά αλλάξωσιν.

ἄρθρον 2

Αῖτησις διά τήν άλλαγήν άκαταλλήλων όνομάτων καί άσχήμων έπωνύμων καί τήν έκλογήν του νέου όνόματος καί έπωνύμου γίνεται ύπ' αυ-

421. Αὐτόθι. σ. 64.

422. Ἐπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τής Ἑλβανίας, ένθ. άνωτ. σ. 118.

423. Αὐτόθι, σ. 118-119. Γ. Παπαδοπούλου, Ἡ πραγματική εἰκόν, ένθ. άνωτ., σ. 25. Γ. Παπαδοπούλου, Ἡ έθνική έλληνική μειονότης, ένθ. άνωτ., σ. 248-249, International, Kirchiche zeitschrift, ένθ. άνωτ. σ. 79.

του τούτου του ενδιαφερομένου και, διά τὰ ανήλικα τέκνα, υπό τῶν γονέων, κηδεμόνων, υίοθετησάντων, εἴτε υπό κρατικῶν ἰδρυμάτων ἐντός προθεσμίας καθοριζομένης υπό τοῦ Ληξιαρχείου...

Ἡ ἀλλαγὴ τῶν ἀκαταλλήλων ὀνομάτων καί τῶν ἀσχήμων ἐπωνύμων ἀποπερατωθήσεται μέχρι τῆς 31ης Δεκεμβρίου 1976.

ἄρθρον 3

Δέν ἐπιτρέπεται εἰς τόν ὑπάλληλον Ληξιαρχείου νά καταχωρήσῃ γέννησιν τέκνου δι' ὅπερ ὁ δηλῶν ζητεῖ νά δώσῃ ἐν ὄνομα ἀκατάλληλον ἀπό ἀπόψεως πολιτικῆς, ἰδεολογικῆς καί ἠθικῆς....

ἄρθρον 4

Τό παρόν Διάταγμα τίθεται ἐν ἰσχύϊ 15 ἡμέρας ἀπό τῆς δημοσιεύσεως εἰς τήν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως. Ἄριθμ. Διατάγματος 5339.

Διά τό Προεδρεῖον τῆς Λαϊκῆς Βουλῆς τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῆς Ἀλβανίας.

Ὁ Γραμματεὺς
Τέλιο Μεζίνι

Ὁ Πρόεδρος
Χατζῆ Λέσι

Μέ τήν ὑπ' ἀριθμ. 225/23-9-1975 ἀπόφασιν τοῦ Προεδρείου τῆς Λαϊκῆς Βουλῆς τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῆς Ἀλβανίας εἰς 13 χωρία τῆς ἐπαρχίας Κορυτσᾶς καί εἰς 6 χωρία τῆς Ἐπαρχίας Ἀγίων Σαράντα ἐδόθησαν καθαρά ἄλβανικά ὀνόματα⁴²⁴.

Τό 1976 ἡ Ἀλβανία συνέταξεν νέο Σύνταγμα. Μέ τό ἄρθρον 37 τοῦ νέου αὐτοῦ συντάγματος κατοχυρώνονται ἡ κατάργησις τῆς θρησκείας καί ἡ ἐπιβολή τῆς ἀθεΐας⁴²⁵.

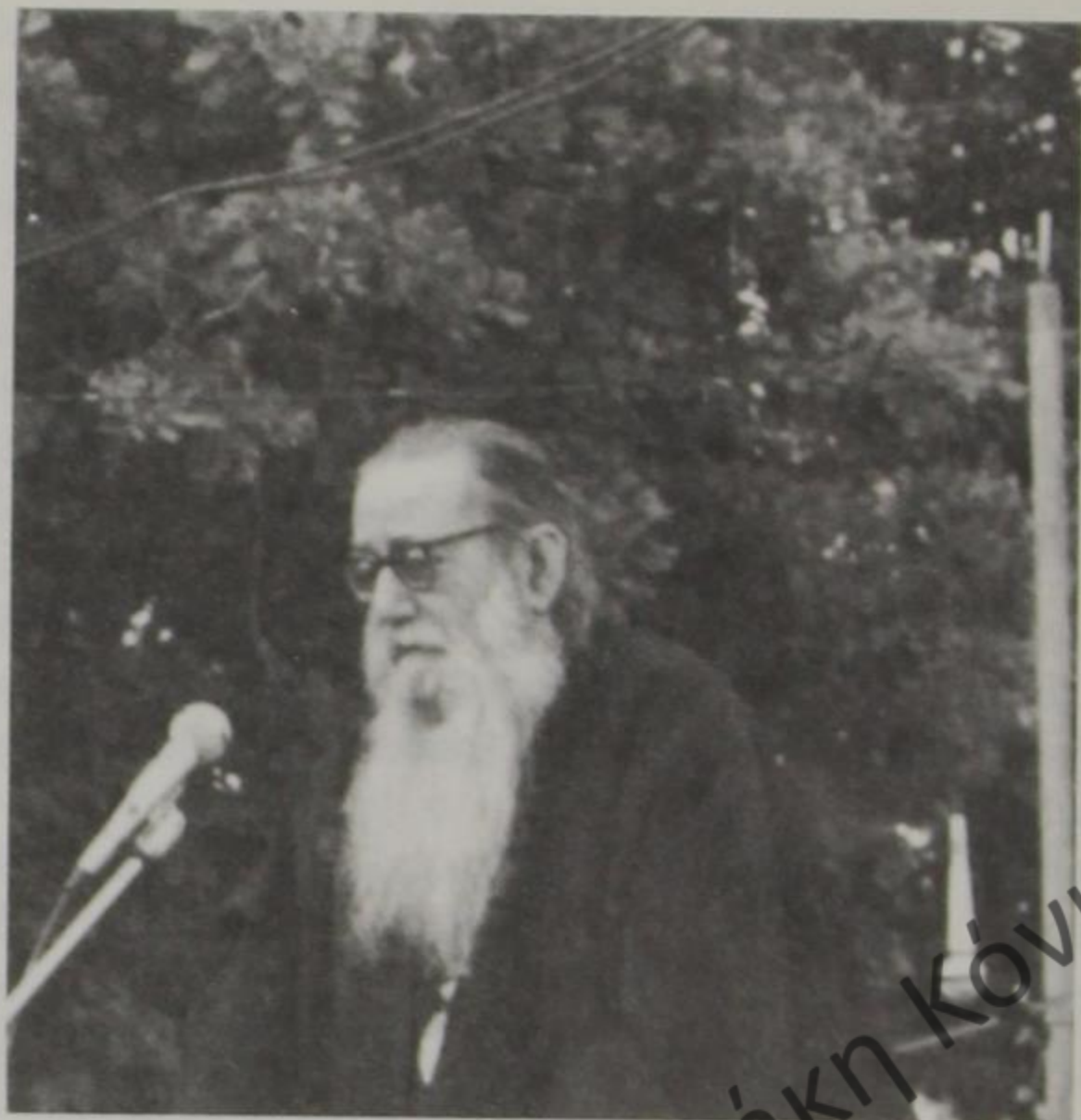
Τό 1982, ὁ ἡγέτης τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος τῆς Ἀλβανίας Ἐνβέρ Χότζα εἰς προεκλογικόν του λόγον μετά φανατισμοῦ καί ὑπερηφανείας ὑπεστήριξε τήν ἀθεΐαν λέγων: «Ὅσο γιά τή θρησκευτικὴ πίστι, δέν ὑπάρχει λόγος γὰς εἶναι τρώει τό μεράκι. Τό νά πιστεύει ἢ νά μὴν πιστεύει ὁ ἄνθρωπος αὐτό εἶναι δικαίωμα τοῦ καθενός, εἶναι ζήτημα συνειδήσεως καί ὄχι ζήτημα θεσμικό καί οὔτε ἐπιθυμία καί θέληση τῶν χοτζάδων, τῶν δεσποτάδων καί τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης. Τό κράτος μας εἶναι ἀθεϊστικό καί δέν ὑπάρχει ἠθικὴ καί ὑλικὴ δύναμη νά τοῦ ἐπιβάλουν κάτι ἄλλο»⁴²⁶.

Ἡ ἐπικρατοῦσα σήμερον κατάστασις εἰς τὴν Βόρειον Ἑπείρον εἶναι ἀφόρητος διά τόν Ὀρθόδοξον Ἑλληνισμόν, ὅπως περιγράφει ταύτην μέ τὰ μελανώτερα χρώματα ὁ Μητροπολίτης Δρυϊνουπολεως, Πωγωνιανῆς καί Κονίτσης Σεβαστιανός εἰς τό βιβλίον του «Ἡ Ἐσταυρωμένη Βόρειος Ἑπείρος» καί εἰς τὴν εἰσήγησίν του «Ἡ σημερινὴ κατάστασις

424. Ἄπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 120.

425. Ἐμμ. Καλύβα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 12.

426. Ἐνβέρ Χότζα, Λόγος μπροστά στοὺς ἐκλογεῖς, Νοέμβριος 1982, σ. 40.

*Ὁ ἐμπνευσμένος ἀγωνιστής ὑπὲρ τῶν δικαίων
τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἑλληνισμοῦ,
Μητροπολίτης Φλωρίνης Αὐγουστῖνος Καντιώτης.*

εἰς τὴν Βόρειον Ἡπειρον» λαχθεῖσαν εἰς τό ἐν Κονίτση (1987) Α΄ Πα-
νελλήνιον Ἐπιστημονικόν Συνέδριον «Βόρειος Ἡπειρος - Ἅγιος Κο-
σμάς ὁ Αἰτωλός».

Εἶναι δέ γεγονός ὅτι σήμερον εἰς τὴν Βόρειον Ἡπειρον δέν ὑπάρχει
οὐδέν ὄρατον σημεῖον θρησκευτικῆς παρουσίας καί οὔτε ἕνας ἱερωμέ-
νος καί κατὰ συνέπειαν οἱ χριστιανοί μένουν ἀναγκαστικά ἀβάπτιστοι,
ἀκοινοῦντοι, ἀλειτούργητοι, ἀστεφάνωτοι καί ἀκήδευτοι⁴²⁷. Ὁ Θεός ὁ-
μῶς γνωρίζει εἰς πόσας καρδίας κρυπτοχριστιανῶν Ὁρθοδόξων τῆς Βο-
ρειοῦ Ἡπείρου ἐξακολουθεῖ, παρά πάσαν δοκιμασίαν, νά ζῆ ὁ Χριστός
ἡ Ἐκκλησία Του καί αἱ θρησκευτικαί παραδόσεις.

427. Σεβαστιανοῦ, Μητρ. Δρυϊνουπόλεως, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 154. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ὁρ-
θόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 52.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄
ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ
ΔΙΑ ΤΑΣ ΚΑΤΑΠΙΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ
ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ

Τό κομμουνιστικόν καθεστώς τῆς Ἀλβανίας, ὡς ἀνωτέρω ἀναφέρομεν, ἔχει λάβει αὐστηρά καί καταπιεστικά μέτρα κατά πάσης θρησκείας, ἰδιαίτερα κατά τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς ἀρρήκτως συνδεομένης μετά τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Β. Ἠπείρου. Τά καταπιεστικά αὐτά μέτρα τοῦ Ἀλβανικοῦ καθεστώτος, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐπροκάλεσαν τάς ἀκολούθους ἀντιδράσεις εἰς διεθνῇ μάλιστα κλίμακα:

Ἀρχάς τοῦ 1979 ὁ Ἀρχηγός τῆς ἐν Γενεύῃ Ἐπιτροπῆς Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων τοῦ ΟΗΕ, ἐτόνισε μεταξύ ἄλλων: «Μήπως ἄραγε δέν ὑπάρχει ἄμεσος ἀνάγκη νά σώσωμεν τήν ἐν Ἀλβανία ἑλληνικήν Ἠπειρωτικήν μειονότητα, καταδιωκομένην, κυνηγημένην καί συστηματικά ἐξολοθρευμένην⁴²⁸;»

Τήν 16ην Ἰουνίου 1981 ἡ Γιουγκοσλαβική Κυβέρνησις κατηγόρησε δημοσίως τήν Ἀλβανίαν ὅτι κατακρατεῖ 20 χιλιάδες Ἑλληνας εἰς ἀπάνθρωπους φυλακάς καί τοὺς ὑποβάλλει εἰς φρικτά βασανιστήρια⁴²⁹. Ὁ ἑλληνικός λαός συγκινηθεὶς ἀπό τάς ἀλβανικάς ὁμότητας καί Γιουγκοσλαβικάς κατηγορίας, ἐξεδήλωσε τήν ἀγανάκτησίν του μέ συλλαλητήρια, δημοσιεύματα καί ψηφίσματα, πρωτοστατούντων τῶν ἐμπνευσμένων Μητροπολιτῶν Δρυϊνουπόλεως Σεβαστιανοῦ καί Φλωρίνης Αὐγουστίνου⁴³⁰.

Τόν Ὀκτώβριον τοῦ 1981 ὁ Καρδινάλιος τῆς Βοστώνης Οὐμβέρτος Μεδείρος καί ὁ εἰς Ἀμερικὴν Ἐπίσκοπος Λεύκης Μάρκος Λίππα ἀπήλυθον ἔντονον διαμαρτυρίαν πρὸς τήν πολιτικὴν ἡγεσίαν τῆς Ἀλβανίας, διά νά τερματισθοῦν εἰς αὐτήν αἱ καταδιώξεις διά ζητήματα θρησκευτικῆς πίστεως, νά κατοχυρωθοῦν τά ἀνθρώπινα δικαιώματα καί ἰδιαίτερα τό θεμελιῶδες δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καί νά ἐπιστραφοῦν ὅλοι οἱ ναοί καί τά θρησκευτικά καθιδρύματα⁴³¹.

428. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ πολυπαθὴς Β. Ἠπειρος, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 29.

429. Αὐτόθι. Τάς κατηγορίας τῆς Γιουγκοσλαβικῆς Κυβερνήσεως ἀρνεῖται ὁ ἡγέτης τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος τῆς Ἀλβανίας Ἐνβέρ Χότζα εἰς προεκλογικόν του λόγον, τόν ὁποῖον ἐξεφώνησε τήν 10ην Νοεμβρίου 1982. Παραδέχεται δέ ὅτι εἰς τάς φυλακάς τῆς Ἀλβανίας εὐρίσκονται μόνον 38 Ἑλληνες μειονοτικοί καί ἀπό αὐτοὺς 4 διά πολιτικά ζητήματα! (Ἐνβέρ Χότζα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 29).

430. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 29.

431. Internationale Kirchtiche zeitschrift, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 74-75. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ ὀρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 126.

Ὁ ἐμπνευσμένος Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καί Κονίτισης καί Πρόεδρος τοῦ Πανελληνίου Συνδέσμου Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος, Σεβαστιανός.

Τήν 7ην Νοεμβρίου 1981 ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὑπό τήν Προεδρίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος **Σεραφεῖμ**, ἐξέδωκε ψήφισμα, τό ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τήν σύγχρονον τραγωδίαν τῶν Βορειοηπειρωτῶν καί ἀπευθύνεται πρὸς τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, τάς λοιπὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας, τό Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, τόν Ὀργανισμόν Ἠνωμένων Ἐθνῶν καί τήν παγκόσμιον κοινήν γνώμην. Μέ τό ψήφισμα αὐτό ἡ Ἱεραρχία 1) κα-

*Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Σεραφεῖμ,
Πρόεδρος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος καὶ
πρῶην Ἀρχηγός τοῦ Ἀγῶνος τούτου.*

Πορεία πρὸς τὴν Ἀλβανικὴν Πρεσβείαν. Ἐἰς τὸ κέντρον ὁ Δρυϊνουπόλεως Σεβαστιανός, ἀριστερά του ὁ πρ. Ἱερισσοῦ Παῦλος καὶ δεξιὰ του ὁ Μητροπολίτης (Γ.Ο.Χ.) Πενταπόλεως Καλλιόπιος.

ταγγέλλει τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς πιέσεις τῶν Ἀλβανῶν εἰς βάρος τοῦ Ὁρθοδόξου Ἑλληνισμοῦ τῆς Βορείου Ἡπείρου, 2) ζητᾶ τὴν κατάπαυσιν τῶν διωγμῶν, τὸν σεβασμὸν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν θρησκευτικῶν ἐλευθεριῶν, 3) διαβεβαιώνει τοὺς χειμαζομένους ἀδελφούς τῆς Β. Ἡπείρου ὅτι θά συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν συμπαράστασιν της μέχρι τῆς πλήρους ἀποκαταστάσεως τῶν θρησκευτικῶν ἐλευθεριῶν καὶ 4) ὀρίζει τὴν Γ΄ Κυριακὴν τοῦ Νοεμβρίου, ὡς ἡμέραν προσευχῆς διὰ τοὺς δοκιμαζομένους βορειοηπειρώτας ἀδελφούς, τοὺς ὁποίους προτρέπει νὰ μένουν σταθεροὶ καὶ ἀκλόνητοι εἰς τὴν πίστιν⁴³².

432. Σεβαστιανοῦ, Μητρ. Δρυϊνουπόλεως, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 109. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 120-121.

Ἡ ἰδία Ἱεραρχία τήν 9ην Ὀκτωβρίου 1981 ἀπηύθυνε τήν 2292 Ἐγκύκλιον πρὸς τὸ Χριστεπώνυμον πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, διὰ τῆς ὁποίας ἐκάλει τὸν ὀρθόδοξον λαὸν νὰ ἐνθυμηθῇ τοὺς Βορειοηπειρώτας ἀδελφούς, νὰ προσευχηθῇ δι' αὐτούς, νὰ διαμαρτυρηθῇ πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν καὶ νὰ ἀξιῶσιν τὴν ἀποδέσμευσιν τῶν Βορειοηπειρωτῶν ἀπὸ τὴν ἀφόρητον καταπίεσιν⁴³³.

Τὴν 30ην Δεκεμβρίου 1981 διενεμήθη εἰς τὸ Στρασβοῦργον, εἰς ὅλους τοὺς Εὐρωβουλευτάς τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου, φάκελλος διὰ τὴν καταπάτησιν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων εἰς τὴν Β. Ἡπειρον. Κατόπιν συζητήσεως καὶ ἀνταλλαγῆς γνωμῶν μεταξύ τῶν διαφόρων ὁμάδων τῶν Εὐρωβουλευτῶν ἀπεφασίσθησαν τὰ ἑξῆς: 1) Νὰ συνταχθῇ καὶ ὑποβληθῇ εἰς τὸ Προεδρεῖον τοῦ Εὐρωκοινοβουλίου ψήφισμα, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ὑπογεγραμμένον ἀπὸ Ἑλληνας καὶ ξένους εὐρωβουλευτάς, 2) νὰ ζητηθῇ ἡ συγκρότησις ἐπιτροπῆς τοῦ Εὐρωκοινοβουλίου, ἡ ὁποία θὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἀλβανίαν διὰ νὰ ἐξακριβώσῃ τὰς συνθήκας ζωῆς τῆς ἑλληνικῆς μειονότητος καὶ 3) νὰ τροφοδοτεῖται ὁ φάκελλος τῆς Β. Ἡπείρου μέ ὅ,τι νέον στοιχεῖον προκύπτει⁴³⁴.

Ἀρχὰς τοῦ 1983 ὁ Ἄγγλος Εὐρωβουλευτὴς τοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος Ντέρεκ Ἐνράϊτ ὑπέβαλεν εἰς τὸ Εὐρωπαϊκὸν Κοινοβούλιον μίαν ἀποκαλυπτικὴν ἔκθεσιν περὶ τῆς τραγικῆς θέσεως τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀλβανίας⁴³⁵.

Τὴν 21ην Φεβρουαρίου 1983 ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος Ἀνδρέας Παπανδρέου εἰς ὁμιλίαν του εἰς Ἰωάννινα ἐπὶ τῇ ἐθνικῇ ἐπετείῳ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν, ἀνεφέρθη εἰς τὴν θλιβεράν κατάστασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς ἀλβανοκρατουμένης Β. Ἡπείρου, τονίσας τὰ ἑξῆς: «Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς σέ βάρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀλβανίας γίνονται πολλά καὶ ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει δέν ὑπάρχει ἴση μεταχείριση· ἀπαιτοῦμεν τουλάχιστον ἴση μεταχείριση μέ τοὺς ἄλλους πολίτας»⁴³⁶.

Ὁ ἴδιος ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος Ἀ. Παπανδρέου τὴν 21ην Φεβρουαρίου 1984 εἰς τὴν Λέσχην ἀξιωματικῶν τῶν Ἰωαννίνων μέ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πόλεως ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν ἐτόνισε τὰ ἑξῆς: «Βεβαίως στή Βαλκανικὴν τὰ σύνορα εἶναι δεδομένα καὶ τὸ Ἐλσίνκι τὸ ἐπιβεβαιώνει»⁴³⁷. Καὶ ἡ χώρα μας ἔχει κάθε λόγο νὰ ἐ-

433. «Ποιμὴν» Μυτιλήνης, 46 (1981), σ. 193-196. «Ἐκκλησία», 53 (1981), σ. 449-452. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 122-125.

434. Ἀπ. Γλαβίνα, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 126, «Ὀρθόδοξος Τύπος», τῆς 1-1-1982.

435. Φ. Οἰκονόμου, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 29.

436. Αὐτόθι.

437. Αἱ δηλώσεις αὐταὶ τοῦ Πρωθυπουργοῦ Ἀνδρέα Παπανδρέου, ὅτι ἡ Ἑλλάς δέν ἔχει διεκδικήσεις ἀπὸ τοὺς γείτονάς της καὶ ὅτι τὰ σύνορα εἰς τὴν Βαλκανικὴν εἶ-

πιμένει πώς σ' αὐτά τὰ πλαίσια θά πρέπει νά ἀναπτυχθεῖ μία συνεργασία ἀνάμεσα σ' ὄλους τούς λαούς τῆς Βαλκανικῆς. Εἶναι τό μακροπρόθεσμο συμφέρον ὄλων μας σ' αὐτή τήν περιοχῆ, πού χαρακτηρίστηκε στό παρελθόν ὡς πυριτιδαποθήκη τῆς Εὐρώπης. Ἀλλά ταυτόχρονα θά πρέπει νά στείλουμε ἓνα μήνυμα πρὸς τήν Κυβέρνησιν τῆς Ἀλβανίας. Ὑπάρχει ὁ ὀμφάλιος λῶρος πού στηρίζεται στό ἔθνος μεταξύ τῶν Ἑλλήνων στόν ἑλλαδικό χῶρο καί τῶν Ἑλλήνων ὅπου γῆς. Δέν πρόκειται νά ἀνεχθοῦμε παραβιάσεις ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων Ἑλλήνων στήν Ἀλβανία. Ὑπάρχουν ἱστορικά τεράστιες εὐθύνες γιά τήν σημερινή κατάσταση, ἀπώτερες. Αὐτές θά τίς καταλογίσει ἡ ἱστορία. Ἀλλά θά πρέπει νά εἶναι σαφές πρὸς ὄλες τίς κατευθύνσεις ὅτι ἡ Κυβέρνηση τῆς Ἑλλάδος ἔχει μιά ἰδιαίτερη δέσμευση καί ὑποχρέωση ἀπέναντι στόν Ἑλληνισμό εἴτε (αὐτός) βρίσκεται στήν Τουρκία εἴτε βρίσκεται στήν Ἀλβανία εἴτε βρίσκεται ὅπουδήποτε στή γῆ.

Αὐτή τήν εὐθύνη τήν ἐπωμιζόμαστε καί νομίζω ὅτι μπορούμε μέ ὑπερηφάνεια νά ποῦμε πώς εἴμαστε ἡ πρώτη Κυβέρνηση, πού ἀναλαμβάνει ὑπεύθυνα ἀνοικτά, ἐπίσημα αὐτή τήν εὐθύνη⁴³⁸.

Τόν Αὐγούστον τοῦ 1983 ὁ Ν. Σταύρου, Καθηγητῆς τῶν Διεθνῶν Σχέσεων εἰς τό Πανεπιστήμιον Χάρβαρντ τῆς Ἀμερικῆς, ἐδημοσίευσεν εἰς τούς Κυριακάτικους Τάϊμς τοῦ Λονδίνου ἓνα ὑπόμνημα, εἰς τό ὁποῖον περιγράφονται μέ ἀνατριχιαστικά λεπτομερείας αἱ ἐφιαλτικά συνθηκαί διαβιώσεως τῶν πολιτικῶν κρατουμένων εἰς τήν Ἀλβανίαν⁴³⁹.

Τό 1984 ἔλαβον χώραν αἱ ἐξῆς διαμαρτυρίαι κατά τοῦ Ἀλβανικοῦ καθεστώτος. Τόν Φεβρουάριον ἐγένετο πρό τῶν πυλῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν μεγαλειώδης συγκέντρωσις, πλέον τῶν 30 χιλιάδων ἀτόμων, οἱ ὅποιοι διεμαρτύροντο διά τήν καταπάτησιν τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων καί τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας τῶν 400 χιλιάδων Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων τῆς Β. Ἠπείρου, οἱ ὅποιοι ἐστέναζον κάτω ἀπό τό ἄθεον καθεστῶς τοῦ Ἐνβέρ Χότζα⁴⁴⁰. Μετά τās διαφόρους ὁμιλίας, ἐγένετο πορεία πρὸς τήν Ἀλβανικὴν Πρεσβείαν, ἡγουμένων τῶν Μητροπολιτῶν

να δεδομένα, ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τήν πάγια ἑλληνικὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, τήν ὁποίαν ἐπιγραμματικῶς ἐξέφρασεν ὁ πατήρ του Γεώργιος Παπανδρέου, πολιτικός μέ πηγαῖα πατριωτικά αἰσθήματα, κατά τήν συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς τῆς 12-6-1960, εἰπὼν τὰ ἐξῆς βαρυσήμαντα, μέ τὰ ὁποῖα συνετάχθη καί ἡ Ἐθνικὴ Ἀντιπροσωπεία: «Ἐκεῖνο πάντως, τό ὁποῖον ὀφείλουν αἱ Ἑλληνικαί Κυβερνήσεις νά γνωρίζουν εἶναι ὅτι τό Βορειοηπειρωτικόν θέμα ὑφίσταται. Καί ἐκεῖνο, τό ὁποῖον ἀπαγορεύεται εἰς τόν αἰῶνα εἶναι ἡ ἀπάρνησις τοῦ αἰτήματος. Ἡ διεκδίκησίς μας διά τήν Βόρειον Ἠπειρον εἶναι ἱερά καί ἀπαραράπητος». (Φ. Οἰκονόμου, Ἡ πολυπαθὴς Β. Ἠπειρος, σ. 26).

438. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἄνωτ., σ.127.

439. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 29.

440. Περιοδικόν «Φύλακες Ὀρθοδοξίας», Ἰανουάριος, Φεβρουάριος 1984, σ. 26, 27.

Δρυϊνουπόλεως Σεβαστιανού, πρώην Ἱερεσσοῦ Παύλου καί Πενταπόλεως παλαιοημερολογήτου Καλλιοπίου. Τόν ἴδιον μῆνα ἡ Σύνοδος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας Γνησίων Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν ὑπό τήν Προεδρίαν τοῦ Μητροπολίτου Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος Ἀντωνίου, ἐξέδωκεν ἐκτενές ψήφισμα συμπαραστάσεως εἰς τόν δίκαιον ἀγῶνα τῶν Βορειοηπειρωτῶν⁴⁴¹. Τόν Δεκέμβριον ἡ Διεθνῆς ἀμνηστία, ἔπειτα ἀπό ἐμπεριστατωμένην ἔρευναν τριῶν ἐτῶν, συνέταξεν ἔκθεσιν ἀναφερομένην εἰς τήν νομοθεσίαν τῆς Ἀλβανίας, ἡ ὁποία περιορίζει αὐστηρά τήν ἄσκησιν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων⁴⁴². Τέλος, τό αὐτό ἔτος τό Εὐρωπαϊκόν Κοινοβούλιον καί ἡ Ἐπιτροπή Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων τοῦ Ο.Η.Ε. κατεδίκασεν τάς παραβιάσεις τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ὑπό τῆς Ἀλβανίας εἰς βάρος τῶν Βορειοηπειρωτῶν.

Τό 1985 μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς Δικαιωμάτων τοῦ ΟΗΕ, ἀπεφάνθησαν ὁμοφώνως ὅτι εἰς τήν Ἀλβανίαν καί μάλιστα εἰς τήν Βόρειον Ἡπειρον, τά ἀναφαίρετα ἀνθρώπινα δικαιώματα καί μάλιστα τῆς θρησκείας ποδοπατοῦνται καί στραγγαλίζονται ἀσυστόλως⁴⁴³.

Ἀποψις τῆς αἰθούσης τοῦ ἀνωτέρω Συνεδρίου κατά τήν τελευταίαν εἰσήγησιν. Ἐπί τοῦ βήματος ὁ Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως Σεβαστιανός.

Τήν 23-24 Αὐγούστου 1987, πρωτοβουλία τοῦ Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως Πωγωνιανῆς καί Κονίτσης Σεβαστιανού, Προέδρου τοῦ Πανελληνίου Συνδέσμου Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος καί πνευματικοῦ ἡ-

441. Ἀπ. Γλαβίνα, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 27. Ἐφημ. «Μακεδονία», τῆς 18-12-1984.

442. Ν. Ἀντωνοπούλου, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 727.

443. Φ. Οἰκονόμου, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 29.

γέτου εἰς τήν σύγχρονον φάσιν τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἰγῶνος, συνῆλθεν εἰς Κόνιτσαν τό Α΄ Πανελλήνιον Ἐπιστημονικόν Συνέδριον ὑπό τήν ἔπωνυμίαν «Βόρειος Ἰπειρος - Ἰγ. Κοσμάς ὁ Αἰτωλός», διά τήν ἐνημέρωσιν καί διαφώτισιν τῆς ἑλληνικῆς καί διεθνοῦς γνώμης περί τῆς τραγικῆς θέσεως τοῦ Ἰλληνισμοῦ τῆς Β. Ἰπείρου. Τό Συνέδριον αὐτό, εἰς τό ὁποῖον συμμετέσχον ὑπέρ τούς 700 Συνέδρους ἀπό ὅλην τήν Ἰλλάδα καί τό ἐξωτερικόν, ἐξέδωκε ψήφισμα, τό ὁποῖον, μεταξύ ἄλλων, ὁμοφώνως ἀποφασίζει:

1. Ἐπιβεβαιώνει τήν ἑλληνικότητα τῆς Β. Ἰπείρου καί τάς καταπιέσεις τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἰλληνισμοῦ ὑπό τοῦ Ἰλβανικοῦ καθεστώτος.

2. Χαρακτηρίζει ὡς ἔγκλημα γενοκτονίας τῶν Ἰλλήνων τῆς Β. Ἰπείρου τήν ἔναντι τῶν Βορειοηπειρωτῶν στυγνήν συμπεριφοράν τῆς Ἰλβανίας.

3. Θεωρεῖ ἀπαράγραπτα τά δικαιώματα τῆς Ἰλλάδος ἐπί τῆς Β. Ἰπείρου. Καί

4. Καλεῖ τήν Κυβέρνησιν τῆς Ἰλλάδος, τά ἑλληνικά πολιτικά κόμματα, τόν Τύπον καί ὄλους τούς Ἰλληνας, ἐντός καί ἐκτός τῶν ἑλληνικῶν συνόρων, νά ἐνεργοῦν καί νά πιέζουν πρόσωπα καί Κυβερνήσεις διά τήν δικαίαν ἀντιμετώπισιν τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος⁴⁴⁴.

Ὁ Δρυϊνουπόλεως **Σεβαστιανός**, ὁ φλογερός καί ἀκούραστος αὐτός ἱεράρχης, ἐκτός ἀπό τήν σύγκλησιν τοῦ ἀνωτέρω Συνεδρίου, ἀπηύθυνε καί τάς ἐξῆς ἐντόνους τηλεγραφικάς διαμαρτυρίας⁴⁴⁵:

1. Πρός τόν ἐν Ἰλλάδι Πρεσβευτήν τῆς Ἰλβανίας, διά τάς εἰς τόν Τύπον προκλητικά καί ἀπαραδέκτους δηλώσεις τῆς Ἰλβανικῆς Κυβερνήσεως ἀναφορικῶς μέ τό Βορειοηπειρωτικόν θέμα (16-6-1981).

2. Πρός τούς πολιτικούς καί ἐκκλησιαστικούς παράγοντας τῆς Ἰλλάδος καί ὅλοκληρον τόν πολιτικόν κόσμον καί τόν τύπον, ὅπως ἀπαιτήσουν ἀπό τό Ἰλβανικόν καθεστῶς τόν σεβασμόν τῶν δεινῶς στραγγαλιζομένων δικαιωμάτων τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἰλληνισμοῦ (22-8-83) καί,

3. Πρός τούς ἐν Ἰλλάδι Πρεσβευτάς τῶν Μ. Δυνάμεων Ἰγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας καί Ἰμερικῆς. Εἰς αὐτούς ἐκφράζει τήν λύπην του διά τήν συμπεριφοράν των ἔναντι τῆς Ἰλλάδος, διετραγωδεῖ τά δεινά τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἰλληνισμοῦ καί κάμνει ἐκκλησιν εἰς αὐτούς, ὅπως παρέμβουν καί ἀπαιτήσουν ἀπό τό Ἰλβανικόν καθεστῶς νά παύσῃ τόν διωγμόν κατά τῆς θρησκείας καί νά σεβασθῇ τά διεθνῶς ἀνεγνωρισμένα δικαιώματα τοῦ Ὀρθοδόξου Ἰλληνισμοῦ τῆς Β. Ἰπείρου (24-10-1983).

444. Χρ. Μιχοπούλου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 83-85.

445. Σεβαστιανοῦ, Μητρ. Δρυϊνουπόλεως, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 153 κ.έ.

Ὁ Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως Σεβαστιανός πολλά προσέφερε καί προσφέρει διά τό Βορειοηπειρωτικόν θέμα. Οἱ πύρινοι λόγοι του, αἱ διαλέξεις ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καί τῷ ἐξωτερικῷ, τά ἄρθρα, αἱ μελέται καί τά ἀναστάσιμα μηνύματά του, ἀποτελοῦν πράγματι ἀπελευθερωτικά κηρύγματα ὑπέρ τοῦ δούλου Ἑλληνισμοῦ τῆς Β. Ἡπείρου.

Τέλος, ἀρχάς τοῦ 1989 ἀντιπροσωπεία τῆς Πανηπειρωτικῆς Ὁμοσπονδίας Ἀμερικῆς, Καναδᾶ καί Αὐστραλίας (ΠΟΑΚΑ), μεταβάσα εἰς Γενεύην, ὅπου συνεδρίαζεν ἡ ἐπιτροπή ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τοῦ ΟΗΕ, ἀπηύθυνεν ἔκκλησιν πρός αὐτήν ὑπέρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς αὐτονομίας τῆς Β. Ἡπείρου καί τῆς προστασίας ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τῆς ἐν Ἀλβανία ἐλληνικῆς μειονότητος, ἡ ὁποία καταδυναστεύεται ἀπό τό καθεστῶς τῆς Ἀλβανίας. Ἡ ἀντιπροσωπεία αὐτή ἐπέτυχε καί πάλιν τήν καταδίκην τῆς Ἀλβανίας ἀπό τήν Ἐπιτροπήν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων τοῦ ΟΗΕ⁴⁴⁶.

Προσφάτως (τέλη Δεκεμβρίου 1989) ὁ Ἕλληνας Ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀντ. Σαμαρᾶς μέ τήν εὐκαιρίαν τῶν ἑορτῶν τῶν Χριστουγέννων καί τῆς σημερινῆς διεθνοῦς συγκυρίας, καθ' ἣν κρημνίζονται τά τείχη, παραμερίζονται τά συρματοπλέγματα καί ἄνεμος ἐλευθερίας καί ἐκδημοκρατισμοῦ πνέει εἰς ὀλόκληρον τήν Ἀνατολικήν Εὐρώπην, ἐτάχθη δημοσίως, εὐθαρσῶς καί ἐλληνοπρεπῶς ὑπέρ τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων καί τῶν θρησκευτικῶν ἐλευθεριῶν τῶν διαβιούντων εἰς τήν Ἀλβανίαν ἀδελφῶν μας.

Δέν ὑπάρχει ἐπομένως οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ Χριστιανισμός καί ὁ Ἑλληνισμός εἰς τήν Βόρειον Ἡπειρον εὐρίσκονται ἐν διωγμῷ καί ὅτι εἰς τήν Βόρειον Ἡπειρον παραβιάζονται καταφόρως αἱ διεθνεῖς συνθήκαι, αἱ ὁποῖαι ἐγγυῶνται τήν ἐλευθερίαν τῆς θρησκείας καί τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Ἐπειδή ὅμως τό θρησκευτικόν συναίσθημα εἶναι βαθύτατα συνυφασμένον μέ αὐτήν ταύτην τήν ἀνθρωπίνην φύσιν καί δέν ἐπιβάλλεται οὔτε ἀποβάλλεται μέ ἀνθρωπίνους νόμους, ἐλπίζομεν ὅτι μελλοντικῶς θά ἀνατεῖλουν καλύτεραι ἡμέραι διά τήν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Βορείου Ἡπείρου καί τό ποίμνιόν της.

446. Ἐφημ. «Ἡπειρωτικόν Μέλλον» Ἀθηνῶν, τῆς 18-4-1981.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ Β. ΗΠΕΙΡΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄
ΜΟΝΑΙ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ

Αί ἱεραὶ Μοναὶ τῆς Βορείου Ἡπείρου ἦσαν πολλάι. Ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς εὗρεν εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς περιφέρειας Δρυϊνουπόλεως καὶ Χειμάρρας 42 μονάς⁴⁴⁷. Εἰς τὸν κατάλογον τοῦ τότε Ἑλληνικοῦ Προξενείου Ἀργυροκάστρου, συνταχθέντα τὸ 1913, ἀναγράφονται 55 μοναὶ εἰς τὴν εὐρεῖαν ἐκκλησιαστικὴν περιφέρειαν Δρυϊνουπόλεως⁴⁴⁸. Εἰς τὸ βιβλίον μου «Ἡ Ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἡπείρῳ (1969)» ἀναφέρονται 76 Μοναὶ εἰς τὰς περιφέρειας Δελβίνου, Ἀργυροκάστρου, Πωγωνίου, Χειμάρρας, Τεπελενίου, Κορυτσᾶς καὶ Αὐλῶνος⁴⁴⁹.

Αἱ Μοναὶ τῆς Β. Ἡπείρου διετέλουν ὑπὸ τὴν ἄμεσον τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως ἢ τῆς Ἀρχιεπισκοπικῆς Ἀχρίδος αἰγίδα καὶ ἐλέγοντο στραυροπηγικαὶ ἢ παρέμενον ὑπὸ τὴν κανονικὴν ἀπλῶς ἐπίβλεψιν τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου καὶ ἐλέγοντο ἐνοριακαί. Πολλαὶ τῶν Μονῶν εἶχον Μετόχια, ἤτοι ἐξαρτήματα, κείμενα ἐκτός τῆς περιοχῆς των, τὰ ὁποῖα διηθύνοντο ὑπὸ μοναχοῦ ἢ μοναχῶν, ἀποστελομένων ὑπὸ τῆς Μονῆς εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήγοντο.

Ἀπὸ τὰς Μονάς τῆς Β. Ἡπείρου ἄλλαι ἐξέλιπον, ἄλλαι ἔχουν ἀνοικοδομηθῆ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ αἱ περισσότεραι ἔχουν ἐρειπωθῆ καὶ μόνον εἰς τὴν μνήμην τῶν περιοίκων διατηρεῖται εἰσέτι τὸ μεγαλεῖον καὶ ὁ πλοῦτος των. Σήμερον, αἱ Μοναὶ τῆς Β. Ἡπείρου, ὅσαι

447. Β. Μπαρᾶ ἐνθ. ἄνωτ, σ. 229.

448. «Νέος Κουβαρᾶς», ἔτος Γ. 1965, Ἀθῆναι 1966, σ. 246-249.

449. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Β. Ἡπείρῳ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 77 κ.έ.

διεσώθησαν, δέν λειτουργοῦν, διότι, ἄλλαι μὲν ἔχουν κλεισθῆ, ἄλλαι δέ ἔχουν μετατραπῆ, ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον, εἰς κέντρα ψυχαγωγίας⁴⁵⁰. Γνωσταί ἀπό αὐτάς κατά περιφερείας ἦσαν⁴⁵¹:

α. Περιφέρεια Δελβίνου

1. Ἡ ἱερά Μονή τῶν Ἁγίων Σαράντα⁴⁵². Ἦ ἀγνωστον πότε ἰδρύθη καί πότε ἐξέλιπε. Λέγεται ὅτι εἶχεν ἐκτός τοῦ καθολικοῦ καί 40 παρεκκλήσια ὑπογεῖως εἰς τήν μνήμην τῶν 40 μαρτύρων. Ὁ ἀρχαῖος ἡρειπωμένος ναός

Μονή Ἁγίων Σαράντα, πυρποληθεῖσα τό 1878 ἀπό τοὺς Τούρκους καί κατεδαφισθεῖσα τό 1945 ἀπό τοὺς Ἀλβανούς κομμουνιστάς.

αὐτῆς εἶχε σχῆμα βασιλικῆς, μήκους 37, 40 μέτρων καί πλάτους 24 μέτρων. Τοῦ ναοῦ τούτου σώζονται μόνον οἱ τοῖχοι εἰς ἱκανόν ὕψος, οὐ-

450. Ἀπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 159.

451. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Β. Ἠπείρῳ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 77 κ. ἐ. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, σ. 61 κ. ἐ.

452. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 44. «Νέος Ἑλληνομνήμων», 10(1913), σ. 285. Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς, 1913, σ. 234.

δέν δέ μέρος τῆς στέγης, ἡ ὁποία κατά πᾶσαν πιθανότητα ἦτο ἀπλῆ σαγματοειδής. Εἰς τήν ἀνατολικήν πλευράν διασώζεται διάζωμα, ἐπί τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἐπιγραφή ὑπέρ τοῦ κτίσαντος τήν ἐκκλησίαν δι' ἐντετειχισμένων κεράμων. Το σχῆμα τῆς ἐκκλησίας, ἡ τοιχοδομία καί ἡ διά κεράμων ἐπιγραφή μαρτυροῦν κατά τον Δ. Εὐαγγελίδην ἰκανήν ἀρχαιότητα τοῦ ναοῦ τούτου.

2. Ἡ ἱερά Μονή Σαρωνιάς⁴⁵³. Ἐκειτο εἰς τήν ἀρχαίαν Χαονίαν, βορείως τῆς λίμνης Βουθρωτοῦ. Εἰς τήν θέσιν τῆς Μονῆς αὐτῆς λέγεται ὅτι ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Σωρεία ὅπου, κατά τήν παράδοσιν, ὁ Εὐροίας Ἅγιος Δονᾶτος ἐφόνευσε κατά θαυμαστόν τρόπον ἕνα ὑπερμεγέθη δράκοντα. Ὁ βυζαντινός ναός τῆς Μονῆς, κεκοσμημένος μετά τρούλλου καί βυζαντινῶν κομψοτεχνημάτων, ἐσώζετο μέχρι τό 1900, ὅτε ἀνεκαινίσθη ἐκ βάθρων ἀπό τόν Φιλόθεον Γεωργιάδην, ἡγούμενον τῆς Μονῆς Ἰ. Θεολόγου. Ὁ νάρθηξ τῆς Μονῆς ἀνωκοδομήθη τό 1841. Εἰς τό τέμπλον τοῦ ναοῦ ὑπῆρξαν παλαιαί καί ἀξιόλογοι εἰκόνες, ὅπως τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (1610), τοῦ Ἁγίου Δονάτου (1620), τοῦ Προδρόμου (1699) καί τῆς Θεοτόκου (1878). Εἰς τήν Μονήν Σαρωνιάς ἐλαιουργεῖ σχολή καί ὑπῆρξεν εἰς αὐτήν καί λειψανοθήκη, περιέχουσα θαυματουργά ἅγια λείψανα, τά ὁποία ἄλλοτε ἀνήκον εἰς τήν δικαιοδοσίαν τῆς Μονῆς Σέλτσου.

Ἡγούμενος τῆς Μονῆς Σαρωνιάς ἀναφέρονται ὁ Παπαχρήστος (1700) καί ὁ Παπανικόλας (1838), τοῦ ὁποίου ὁ τάφος εὑρίσκετο ἐντός τοῦ κατεδαφισθέντος ναοῦ.

3. Ἡ ἱερά Μονή Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου⁴⁵⁴

Ἡ σταυροπηγιακή αὐτή Μονή εἶναι ἄγνωστον πότε ἰδρύθη. Ὡς κτήτωρ αὐτῆς ἀναφέρεται ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος (1500 - 1538), διά τόν ὁποῖον ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας Β' εἰς σιγίλλιον ἔγραφεν ὅτι «πολλούς κόπους ἐπεδείξατο καί ἀναθήματα ἔθηκε». Κατά τόν Ν. Μυστακίδην ἡ Μονή Θεολόγου ὑφίστατο πρό τοῦ 11ου αἰῶνος καί πυρποληθεῖσα τό 1471 ἀνεκαινίσθη τό 1478, ἀνωκοδομήθη δέ ἐκ νέου τό 1846. Ὑπῆρξε πλουσία Μονή, ἔχουσα κήπους ποτιστικούς, ἐλαιῶνα ὑδρόμυλον, ἐλαιοτριβεῖον, ὑφαντουργεῖον, ὑδροτριβεῖον, ἐν ἀπολεσθέν χειρόγραφον, περιέχον πολλάς ἱστορικές πληροφορίες δι' ὀλόκληρον τήν περιοχὴν καί ἄλλα. Τό 1552 ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας Α' προσήρτησε τήν Μονήν Θεολόγου εἰς τήν Μονήν Γηρομερίου. Λίαν ἐνωρίς, ἄγνωστον ὅμως πότε ἀκριβῶς, ἐτιμήθη ὡς Πατριαρχική Ἐξαρχία, ἐξασκουσα μέ πατριαρχι-

453. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 83. «Παρνασσός», 3(1879), σ. 127, 226. «Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια», 19(1899), σ. 302. Β. Μπαρᾶ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 226.

454. «Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια» Κων/λεως, 18(1898) σ. 444, 482, 545, 22(1901), σ. 10, 36, 360, 27(1907), σ. 233. Λ. Βρανούση, Χρονικά τῆς Ἡπείρου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 173. Β. Ζώτου Μολοσσοῦ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 62. Ἰ. Λαμπρίδου, Ἀγαθοεργήματα, Α, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 57.

κήν πρᾶξιν ἐκκλησιαστικὴν ἐποπτεῖαν ἐπὶ τῶν 10 πέριξ αὐτῆς χωρίων. Τό 1700 ἡ Ἐξαρχία αὐτὴ ἀναφέρεται προσηρτημένη εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Χειμάρρας. Εἰς τὴν Μονὴν Θεολόγου ἐλειτούργει ἀπὸ τό 1876 Κεντρικὴ Σχολὴ διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν πέριξ χωρίων. Ὁ φιλόμουσος ἡγούμενος τῆς Μονῆς Φιλήμων, ὁ ὁποῖος ἐκαλλώπισε τὸν ναόν αὐτῆς, ἐχορήγει εἰς τὴν σχολὴν τὴν τροφὴν τοῦ διδασκάλου ἀπὸ τοῦ 1868. Ἡ Μονὴ Θεολόγου ὑπέστη τελείαν καταστροφὴν τό 1878 κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Λυκουρσίου.

Κατάλογον τῶν ἡγουμένων τῆς Μονῆς Θεολόγου ἔχει δημοσιεύσει ὁ Ν. Μυστακίδης εἰς τό περιοδικόν «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» Κων/λεως.

4. Ἡ Ἱερά Μονὴ Μεσοποτάμου⁴⁵⁵. Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἰδρύθη τὸν 11ον αἰῶνα ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Μονομάχον (1042 - 1054). Περιεβάλλετο ἀπὸ ἰσχυρόν τεῖχος, διὰ τὴν οἰκοδομήν

*Μονὴ Ἁγίου Νικολάου Μεσοποτάμου Δελβίνου.
13ος ἢ 14ος αἰών.*

τοῦ ὁποίου ἐχρησιμοποιήθησαν πολλοὶ λίθοι ἀρχαίων κτισμάτων τῆς ἐλληνορρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ὁ ναός τῆς Μονῆς (17,76 μέτρα x 11,18 μέτρα), ἰδρυθεὶς ἐπὶ ἀρχαίου ἱεροῦ, δέν ἀνάγεται ὑπὸ τὴν σημερινὴν μορφήν του εἰς τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, ἀλλ' εἶναι κτίσμα τοῦ 12ου ἢ

455. Β. Μπαρᾶ, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 322. Ν. Μυστακίδου, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», 18(1898), σ. 444, 482, 484. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 45. Ἀρχαιολογικόν Δελτίον 1(1915), σ. 28. Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς 1913, σ. 234. «Νέος Ἑλληνομνήμων», 10(1913), σ. 462. *Analecta Bollandiana*, 58(1940), σ. 5-27 καὶ 12 παραγ.1.

13ου αιώνας, τῆς ἐποχῆς δηλαδή τῶν Δεσποτῶν τῆς Ἡπείρου. Πέριξ τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων του εἶναι ἐντειχισμένα ἀνάγλυφα εἰκονίζοντα πτερωτούς δράκοντας, κύνας, ἀετόν καί ἄλλα ζῶα τῆς ἀποκαλύψεως. Οἱ θόλοι, οἱ τροῦλλοι, τὰ ἀετώματα καί αἱ κεραμοπλαστικά διακοσμήσεις μαρτυροῦν ὅτι ὁ ναός ὑπῆρξεν ἕνα λαμπρόν οἰκοδόμημα. Εἰς τήν δεξιάν πλευράν τοῦ ναοῦ, ἐπί ἐντετοιχισμένης λευκῆς πλακός, ὑπῆρχεν ἡ ἐπιγραφή «ΕΥΦΡΑΝΟΡΟΣ ΧΑΙΡΕ», ἡ ὁποία ἀνάγεται κατά τούς εἰδικούς μελετητάς, εἰς τόν πρῶτον ἢ δεύτερον π.χ αἶωνα καί ἀποτελεῖ πρόσθετον μαρτυρίαν ὅτι τό Βορειοηπειρωτικόν ἔδαφος εἶναι κατεσπαρμένον ἀπό ἑλληνικάς ἐπιγραφάς καί μνημεῖα. Ἡ Μονή Μεσοποτάμου διετέλεσε πολλάκις Ἐξαρχία καί ἔδρα Ἐπισκοπῆς εἰς χαλαιπούς καιρούς.

5. Ἡ Ἱερά Μονή Ἀγελάστου⁴⁵⁶. Εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τήν μνήμην τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Χριστοῦ. Ἰδρυτής τῆς Μονῆς ὑπῆρξεν ὁ ἱερομόναχος Ἀγελάστος ἀπό τό χωρίον Λουβίνα τῆς Ἄνω Δροπόλεως, ὁ ὁποῖος ἐτιμᾶτο πολύ ἀπό τούς συγχρόνους του ὡς ἅγιος, ἔνεκα τοῦ αὐστηροῦ ἀσκητικοῦ του βίου. Ὡνομάσθη δέ ἀγελάστος, διότι κατά τήν παράδοσιν οὐδέποτε ἐγέλασεν ἀπό τῆς χειροτονίας του, ἐντεῦθεν δέ φαίνεται ὅτι ἔλαβε καί τό ὄνομα ἡ Μονή. Ἰδρύθη τόν 17ον ἢ 18ον αἶωνα. Ὑπῆρξεν ἐθνικόν καί πολιτικόν κέντρον τοῦ τόπου καί εἰς αὐτήν συνεκροτοῦντο τά πανεπαρχιακά συνέδρια καί ἐκεῖ, λόγω τῆς ἐκ φύσεως ὀχυρᾶς θέσεως της, εὔρισκεν ἄσυλον καί προστασίαν ὁ πληθυσμός τῆς ἐπαρχίας Δελβίνου κατά τάς κρισίμους στιγμάς. Προσέτι εἰς τήν Μονήν αὐτήν, εὔρέθη σπουδαῖον χειρόγραφον τοῦ 1828, ἀπό τό ὁποῖον μαρθάνομεν ὅτι: 1) εἰς τά Ἀνώτερα σχολεῖα τῆς Ἡπείρου ἐδιδάσκοντο προσευχαί, στοιχεῖα γεωγραφίας, κοσμογραφίας καί ἑλληνικῆς μυθολογίας καί ἄλλαι ἐγκυκλοπαιδικαί γνώσεις καί 2) ἐκυκλοφόρουν χειρόγραφα ἐγχειρίδια μετὰ τῆς διδασκομένης ὕλης τῆς γραμματικῆς καί τῆς ἀριθμητικῆς, πού ἐλέγετο καί «σουμαριασμός». Ὁ κῶδιξ αὐτός ἐγγράφη πιθανῶς ἀπό τόν ἐκ Λεσινίτσης ἱεροδιάκονον Δανιήλ καί ἐδημοσιεύθη ἀπό τόν Β. Μπαρᾶν.

Κατάλογον τῶν ἡγουμένων τῆς Μονῆς Ἀγελάστου ἔχει δημοσιεύσει ὁ Ν. Μυστακίδης καί ὁ Β. Μπαρᾶς.

6. Ἡ Ἱερά Μονή Γερμανοῦ⁴⁵⁷. Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου. Ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς ἰδρύθη. Κατά τόν Δ. Εὐαγγελίδην ἰδρύθη τόν 17ον ἢ 18ον αἶωνα. Κτήτωρ τῆς Μονῆς ὑπῆρξεν ὁ ἱεροδιάκονος Δανιήλ, τοῦ ὁποίου ἡ προσωπογραφία ἐσώζετο εἰς τήν δυτικήν πλευράν τοῦ κυρίως ναοῦ. Κατήγετο δέ αὐτός ἀπό τήν Λεσινίτσαν καί διε-

456. Miclosich - Muller, Acta et Diplomata, T. IV, σ. VII-IX καί T. 1, σ. 1. Β. Μπαρᾶ, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 181, 189, 257. Ἐφημερίς «Πύρρος», Ἀθηνῶν, τῆς 22-8-1906.

457. Β. Μπαρᾶ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 181, 189. Ν. Νίτσου, Μονογραφία περί τῆς Ἡπείρου κώμης Τσαμαντᾶ, Ἀθῆναι 1926, σ. 59.

τέλεσε σχολάρχης εἰς σχολὴν Βουκουρεστίου, ὅπως τοῦτο εἰκάζομεν ἀπὸ κακότεχνον στιχούργημα παραπλεύρως τῆς εἰκόνοσ τοῦ. Ἀνακαινιστῆς τῆς Μονῆς ὑπῆρξεν ὁ ἱερομόναχος Γερμανός, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποῖου ἐτιτλοφορεῖτο ἡ Μονή. Ὁ ναός τῆς Μονῆς εἶναι ρυθμοῦ βασιλικῆς, μεγαλοπρεπῆς καὶ λιθόκτιστος. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Λυκουρσίου (1878) ἡ Μονὴ Γερμανοῦ ἔδωκεν ἄσυλον καὶ προστασίαν εἰς πολλοὺς καταδιωκομένους ἀντάρτας καὶ εἰς τὴν Μονὴν αὐτὴν τὸ 1912 ἔστησε τὸ ἀρχηγεῖον τοῦ ὁ ἀρχηγός τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων Ἰ. Πουτέτσης. Διέθετε ἡ Μονὴ σχολὴν καὶ βιβλιοδετεῖον.

Γνωστοὶ ἡγούμενοι τῆς Μονῆς Γερμανοῦ ἀναφέρονται ὁ **Γρηγόριος Ζιώγκας** ἀπὸ τὴν Ἄνω Λεσινίτσαν, ὁ **Βησσαρίων Καλτσούνης** ἀπὸ τὴν Δίβρην, ὁ **Παῖσιος Κόντης** ἀπὸ τὴν Κάτω Λεσινίτσαν, ὁ **Οἰκονόμος Παπαγιάννης**, ἐφημέριος καὶ ἱεροεπιστάτης τῆς Μονῆς, ὁ **Ζαχαρίας** (1901) καὶ ὁ ἱερεὺς **Γεώργιος Σιέκας**, ἐφημέριος καὶ ἱεροεπιστάτης τῆς Μονῆς ἐπὶ πολλὰ ἔτη.

Μονὴ τῆς Παναγίας Διβρουνίου.

7. Ἡ Ἱερά Μονὴ Διβρουνίου ἢ Στύλου ἢ Δίβρεως⁴⁵⁸. Ἡ μεγάλη καὶ

458. Ν. Μυστακίδου, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» Κων/λεως, 1908, σ. 107-108. Ἐφημερίς «Πύρρος» Ἀθηνῶν, τῆς 23-11-1906. «Ἐπετηρίς Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου», 4(1958), σ. 129 κ.έ. Φ. Μιχαλοπούλου, Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, Ἀθῆναι 1930, σ. 82. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», 8(1959), σ. 4 καὶ 3(1954).

παλαιά Μονή Διβρουνίου τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἦτο σταυροπηγιακή. Ἦ ἀγνωστον πότε ἰδρύθη. Λέγεται ὅτι ἐκτίσθη πρό τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/λεως ἀπό τούς Τούρκους, κατά δέ τόν Ν. Μυστακίδην περί τό 1400. Διετέλεσε Πατριαρχική Ἐξαρχία, καταργηθεῖσα τό 1664. Εἶχε χειρόγραφα, περιέχοντα ἕνα Εὐαγγέλιον τοῦ βου αἰῶνος καί λόγους τοῦ Χρυσοστόμου καί τοῦ Μ. Βασιλείου. Τα χειρόγραφα αὐτά ἤυρε καί κατέγραψε τό 1940 εἰς τήν βιβλιοθήκην τῆς Μητροπόλεως ὁ Καθηγητής Ν. Βέης. Εἶχε καί Ἀνωτέραν σχολήν, συσταθεῖσαν τό 1775 ἀπό τόν Κοσμᾶν τόν Αἰτωλόν διά τήν μόρφωσιν διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῶν σχολείων. Ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Διβρουνίου Ἰωαννίκιος συνέβαλε γενναίως (1860) εἰς τήν ἀνέγερσιν ἐκκλησίας καί σχολείου εἰς τάς κοινότητας Δίβρης, Μεσιανῆς καί Μπερούκας. Κατάλογον ἡγουμένων τῆς Μονῆς Διβρουνίου ἔχει δημοσιεύσει ὁ Ν. Μυστακίδης εἰς τό περιοδικόν «Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια».

8. Ἡ Ἱερά Μονή Κάμενας⁴⁵⁹. Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἐκτίσθη τό 1032 ἐπί τῆς βασιλείας τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Ἀργυροῦ καί ἐπί Πατριάρχου Ἀλεξίου Στουδίτου. Τό 1640 ἐτιμήθη ὡς σταυροπηγιακή. Ὁ ναός τῆς ἀνιστορήθη τό 1662, ὅπως μαρτυρεῖ ἐπιγραφή ἐπί τοῦ ὑπερθύρου τοῦ ναοῦ. Ὑπῆρξε πλουσία μονή, ἔχουσα πολλά μικρά καί μεγάλα ζῶα καί πολλά κτήματα εἰς Καμενίντζαν, Φοινίκιον, Λυκούρσιον καί ἀλλαχοῦ. Εἶχε χειρόγραφα⁴⁶⁰, τά ὁποῖα ἐδημοσίευσε ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ἀγαθάγγελος καί ἕναν ἀξιολογώτατον κώδικα, ἀρχόμενον ἀπό τοῦ 1851, τόν ὁποῖον συνέταξεν ὁ ἐν λόγῳ ἡγούμενος, ἀπό τόν ὁποῖον διδασκόμεθα πολλά ὄχι μόνον περί τῆς Μονῆς Κάμενας, ἀλλά καί περί τῶν ἄλλων Μονῶν τῆς Ἠπείρου. Περί τοῦ κώδικος τούτου ἐδημοσίευσε σχετικόν ἄρθρον εἰς τόν Νέον Ἑλληνομνήμονα ὁ Καθηγητής Σπ. Λάμπρου. Εἰς τήν Μονήν ἐσώζετο ὀρειχάλκινος σφραγίς, φέρουσα εἰς τό μέσον τήν παράστασιν τῆς Θεοτόκου καί κάτω τήν χρονολογίαν «1032». Ἡ Μονή διετῆρει καί σχολήν.

Γνωστοί ἡγούμενοι τῆς Μονῆς Κάμενας, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς ἐνθυμήσεις βιβλίων εἶναι οἱ: Ἰάσαφ (1630), Ἀθανάσιος (1710) ἀπό τήν Κέρκυραν, Σωφρόνιος (1736), Παπᾶ Πάνος (1813) ἀπό τήν Σωπικήν, Παῖσιος (1816) ἀπό τό Ἀργυρόκαστρον, Παῖσιος (1831-1851) ἀπό τά Ἰωάννινα καί Ἀγαθάγγελος (1851) ἀπό τήν Νίβανην Ζαγορίου.

9. Ἡ Ἱερά Μονή Ντρουγγάνου ἢ Δρυογονοβουνίου⁴⁶¹. Ἡ ἀρχαία Μο-

459. Π. Πουλίτσα, Ἐπιγραφαί, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 91. «Νέος Ἑλληνομνήμων», 11(1914), σ. 44. «Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια», 26(1906), σ. 68.

460. Ταῦτα ἦσαν: 1) Ἐνα ἱερόν Εὐαγγέλιον, τοῦ ὁποῖου ἐλλείπουν ἡ ἀρχή καί τό τέλος, 2) μία θεία λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου καί διάφοροι λόγοι αὐτοῦ, 3) Δύο χειρόγραφα Βαρλαάμ καί Ἰωάσαφ, τῶν ὁποίων ἐλλείπουν ἡ ἀρχή καί τό τέλος, 4) ἐν βιβλίον περί παπισμοῦ (ἐπικρίσεις αὐτοῦ), 5) ἐν βιβλίον τοῦ Πλουτάρχου περί παι-

νή Ντρουγγάνου ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἰδρυτῆς αὐτῆς ἀναφέρεται ὁ ἡγούμενος Καισάριος, ἀλλ' ὁ χρόνος τῆς ἰδρύσεως καί τῆς διαλύσεως της εἶναι ἄγνωστος. Ὑπῆρξε πλουσία Μονή. Ἠγούμενοι αὐτῆς ἀναφέρονται ὁ **Καισάριος**, κτήτωρ, ὁ **Γεράσιμος** ἀπό τὴν Δρόβιανην, ὁ **Παρθένιος** ἀπό τὰ Σουλιανά καί ὁ **Μητροφάνης** ἀπό τὴν Ἀβαρίτσαν.

10. **Ἡ Ἱερά Μονὴ Κοκαμιᾶς ἢ Κοκαμέας**⁴⁶². Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου. Ὁ μικροσκοπικός ναός αὐτῆς (6,85 x 3,75 μέτρα) εἶναι τρίκογχος καί διασχίζεται κατὰ μῆκος ὑπὸ ἐνὸς κλίτους καμαρωτοῦ. Οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ ἔφερον ἐσωτερικῶς ἀγιογραφίας ἱκανοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἀνιστορήθη ὁ ναός οὗτος τὸ 1672.

Εἰς τὴν ἱεράν Μονὴν Κοκαμιᾶς ἐφυλάσσετο παλαιότατον χειρόγραφον Εὐαγγέλιον, καλῶς ἐσταχωμένον, τὸ ὁποῖον περιεῖχε τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, κοντάκια καί συναξάρια τινά εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου. Τὸ χειρόγραφον κοσμοῦν ὀλοσέλιδες μικρογραφίαι τῶν Εὐαγγελιστῶν πρό τοῦ Εὐαγγελίου ἐκάστου, θαυμασίας τέχνης. Τὸ ὅλον εἶναι ἐσταχωμένον καλῶς διὰ ξυλίνου περιβλήματος μετ' ἀργυροῦ ἐπικαλύμματος, ἐπί τοῦ ὁποίου εἶναι ἀναγεγλυμμένα πρόσωπα Ἁγίων καί Εὐαγγελιστῶν. Ἡ στάχωσις ἐγίνετο τὸ 1562 ἀπὸ τοὺς ἀδερφοὺς Ζῶτον καί Γίνον, ὅπως μανθάνομεν ἀπὸ ἐπιγραφῆν ἐπὶ τοῦ ἐπικαλύμματος τοῦ Εὐαγγελίου.

11. **Λοιπαὶ Ἱεραὶ Μοναὶ**⁴⁶³. Ἡ Ἁγία Μοναὶ, μικροτέρας σημασίας εἰς τὴν περιφέρειαν Δελβίνου ἀναφέρονται αἱ ἑξῆς: 1) **Κρεμεσόβας**, εἰς τὸ χωρίον Πικέρνι, ἰδρυθεῖσα κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου, 2) **Ἁγίου Βασιλείου** εἰς τὸ ὁμώνυμον χωρίον, κτισθεῖσα τὸν 18ον αἰῶνα, 3) **Ἀκρορρίζης**, μετὰξὺ τῶν χωρίων Ἁγίου Βασιλείου καί Νιβίτσης πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, 4) **Βολοτέρι**, πλησίον τῆς Νιβίτσης πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἰδρυθεῖσα τὸν 18ον αἰῶνα, 5) **Δέματος**, ΝΔ τῶν Ἁγίων Σαράντα, ἰδρυθεῖσα τὸν 15ον αἰῶνα πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, 6) **Πυρρός** εἰς τὸ χωρίον Σειρικάτες, ἰδρυθεῖσα τὸν 18ον αἰῶνα πρὸς τιμὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, 7) **Γαρδικακίου**, κτισθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος πρὸς τιμὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος, 8) **Ἁγίου Νικολάου**, ΝΔ τῆς Δίβρης, 9) **Ἁγίου Ἀθανασίου** εἰς τὴν Ἄνω Λεσινίτσαν, τὸ καθολικὸν τῆς ὁποίας ἐσώζετο μέχρι τὸ 1931, ὅποτε κατεδαφισθὲν ἀνηγέρθη εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ ὁ ὑπάρχων ναός τῆς Λεσινί-

δων ἀγωγῆς, 6) λόγοι θρησκευτικοί, 7) ἐρμηνεῖα εἰς τοὺς κατὰ Ἰουλιανοῦ λόγους καί 8) ἐν περιφραστήριον καί ἐπιστολάριον (Π. Πουλίτσα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 92).

461. Ἐφημ. «Πύρρος» Ἀθηνῶν, φυλλ. 169 τοῦ 1906. «Ἡπειρος», ἔτος Γ. ἀριθμ. 97.

462. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 45. «Νέος Ἑλληνομνήμων», 10(1913), σ. 464. Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς, 1913, σ. 235. Πρακτικὰ ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, 1914, σ. 255.

463. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 106. «Νέος Κουβαρᾶς», ἐνθ. ἀνωτ., σ. 246-258.

τσης, 10) Παναγίας Λεσινίτσης καί 11) Κώσταρης παρά τό Δέλβινον πρός τιμήν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

β. Περιφέρεια Αργυροκάστρου

1. Ἡ Ἱερά Μονή Δρυϊάνου⁴⁶⁴. Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἰδρύθη, κατά τήν παράδοσιν, τόν 10ον αἰῶνα κατ' ἀρχάς μὲν ἐπί λόφου μεταξύ Βουλιαρετίου καί Ζερβατίου, ὅπου σώζονται ἐκτεταμένα ἐρείπια, ἔπειτα δέ μετά τήν καταστροφήν ἀπό τούς σταυροφόρους (1100) ἀνωκοδομήθη εἰς τήν θέσιν εἰς τήν ὁποίαν ὑπάρχει σήμερον. Εἶναι κτίσμα τοῦ 12ου αἰῶνος. Ὑπῆρξε πλουσιώτατη Μονή. Ἀβασίμως μνημονεύεται ὅτι ἀπό τό 1700 μέχρι τοῦ 1800 ἦτο σταυροπηγιακή, διότι εἰς Πατριαρχικόν γράμμα τοῦ Πατριάρχου Γαβριήλ ἀναφέρεται τό 1768 ὅτι ἦτο ἐνοριακή, ὑποκείμενη εἰς τήν Ἐπισκοπήν Δρυϊνουπόλεως. Εἰς τήν Μονήν αὐτήν ἐλειτούργει σχολή ἀπό τήν ὁποίαν ἐξῆλθον πολλοί νέοι, οἱ ὅποιοι διέπρεψαν εἰς τό ἐμπόριον καί τά γράμματα. Ἡ Μονή Δρυϊάνου ἐχορήγει ἀπό τό 1851, μέ συνοδικήν ἀπόφασιν, σεβαστά χρηματικά ποσά ἐτησίως εἰς τά σχολεῖα Ἀργυροκάστρου, Βουλιαρατίου καί Δρόβιανης. Εἰς τήν Μονήν αὐτήν ὑπῆρχε σφραγίς, φέρουσα εἰς τό μέσον τήν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου καί περίξ τό ἔτος «1687», καθώς καί ἀργυρᾶ θήκη ἁγίων λειψάνων καί Εὐαγγέλιον, ἐκδοθέν εἰς τήν Μητρόπολιν Οὐγγροβλαχίας ἐλληνοβλαχιστί τό 1693.

Ὄνόματα μοναχῶν τῆς Μονῆς Δρυϊάνου ἀναφέρονται ἐλάχιστα ἀπό τοῦ ἔτους 1702 ἀπό τόν Π. Πουλίτσαν εἰς τήν Ἐπετηρίδα τῆς Ἐταιρείας βυζαντινῶν Σπουδῶν.

2. Ἡ Ἱερά Μονή Ραβενίων⁴⁶⁵. Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἰδρύθη κατά τήν παράδοσιν ἐπί ἐλληνικοῦ βωμοῦ κατά τούς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κατά δέ τόν Δ. Εὐαγγελίδην πιθανῶς τόν 16ον αἰῶνα. Ὁ ναός τῆς Μονῆς, σταυροειδῆς μετά χορῶν (ἀγιορειτικοῦ τύπου) καί τρούλλου, ἐκτίσθη τό 1611 ἀπό τόν ἱερομόναχον Χριστόφορον, ὅπως μανθάνομεν ἀπό ἐπιγραφήν ἐντός τοῦ ναοῦ. Εἰς τήν Μονήν αὐτήν ἐφυλάσσετο μία ξυλίνη σφραγίς μέ τήν χρονολογίαν «1622», ἕνα μικρόν ξύλινον ἀναλόγιον μέ ἀναγεγραμμένα ὀνόματα προσκυνητῶν ἀπό διάφορα χωρία καί μάλιστα ἐξισλαμισμένα σήμερον. Κατεῖχεν ἡ Μονή καί τινά ἀσήμαντα διά τό ἐκκλησιαστικόν περιεχόμενον χειρόγραφα.

3. Ἡ Ἱερά Μονή Ὑψηλῆς Πέτρας ἢ Τσέπου⁴⁶⁶. Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι

464. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 107. Β. Μπαρᾶ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 217, 300. Π. Πουλίτσα, Σύνταξις τοῦ κώδικος, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 95. «Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 5(1928), σ. 59.

465. Π. Πουλίτσα, ἐνθυμήσεις, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 63. «Νέος Ἑλληνομνήμων», 10(1913), σ. 462.

466. Ν. Μυστακίδου, περί τῆς ἱεράς Μονῆς Ὑψηλῆς Πέτρας, «Ἐκκλησιαστική Ἀ-

Ἐποψὶς Ἀργυροκάστρου.

τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἀνηγέρθη, κατά τήν παράδοσιν, μέ ἔξοδα τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου (668-681), ὁ δέ ναός της, τοῦ ὁποίου ἡ στέγη ἐκαλύπτετο ὑπό μολύβδου, ἐκτίσθη ἀπό τόν βασιλέα Ἀνδρόνικον Α΄ Κομνηνόν (1183-1185) καί ἀνεκαινίσθη τό 1779. Ὑπῆρξε πλουσία Μονή, ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀδριανουπόλεως (1185-1318) καί ἀξιόλογον κέντρον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Εἶχε καί λείψανα ἁγίων ἐντός ἀργυρᾶς θήκης.

Ἡγούμενοι καί μοναχοί τῆς Μονῆς Ὑψηλῆς Πέτρας ἀναφέρονται οἱ: **Νεκτάριος**, **Ἰωάσαφ** ἱερομόναχος (1500), **Παπᾶ Στέργιος**, χειροτονηθεῖς τήν 16ην Ἰουλίου 1776, **Παπᾶ Χρῦσανθος** (1788), **Γαβριήλ** καί **Θεόφιλος** ἱερομόναχοι (1789), **Ἰερεμίας** (1809), ὁ Λυμποβίτης **Παπᾶ Ἀλέξιος** (1818), **Γρηγόριος** ἱερομόναχος (1824) καί **Νεόφυτος** 1857.

4. **Ἡ Ἱερά Μονή Πέπελης**⁴⁶⁷. Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἀπό ἐπιγραφὴν ἐντός τοῦ ναοῦ τῆς Μονῆς μανθάνομεν ὅτι ἀνηγέρθη τό 1754 ἀπό τόν ἡγούμενον Φιλόθεον, τοῦ ὁποίου σώζεται ἡ προσωπογραφία εἰς τήν Μονήν. Κατά τόν Δ. Εὐαγγελίδην ἡ Μονή Πέπελης ὑπῆρξε μία ἀπό τὰς σπουδαιότερας Μονάς τῆς Β. Ἡπείρου διὰ τήν εἰς αὐτήν γενομένην πανήγυριν. Διέθετε σχολήν, τήν ὁποίαν συνέστησεν ὁ ἡγούμενος Καισάριος καί παρεῖχε βοηθήματα εἰς τὰ σχολεῖα τῶν περιοίκων καί ἄσυλον εἰς τούς φτωχοὺς καί ἀποκλήρους.

5. **Ἡ Ἱερά Μονή Δουβιανῆς**⁴⁶⁸. Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου. Λέγεται ὅτι ἰδρύθη τό 1050 ἢ 1089, ἀλλ' ἀνωκοδομήθη τόν 17ον αἰῶνα ὑπό τοῦ ἡγουμένου Γαρδικίου. Εἶχε σχολήν ὑφαντουργικήν, ἡ ὁποία ἦτο μία ἀπό τὰς πρώτας σχολάς θηλέων τῆς Ἡπείρου.

Ἡγούμενος τῆς Μονῆς Δουβιανῆς ἀναφέρονται οἱ: **Παρθένιος** καί **Παπαποστόλης** (1640), ἱερομόναχος **Νικήτας** (1736), **Παπᾶ Ἀθανάσιος** (1748), **Παπᾶ Κυριάκος** (1792) καί **Γεράσιμος** (1857).

6. **Ἡ Ἱερά Μονή Ζωναρίων ἢ Κακιωμένου**⁴⁶⁹. Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου. Λέγεται ὅτι ἐκτίσθη τό 1566, ἀλλά ἀπό ἐπιγραφὴν μανθάνομεν ὅτι ἐκτίσθη τό 1761.

Ἡγούμενοι τῆς Μονῆς Ζωναρίων ἀναφέρονται οἱ: **Ἰγνάτιος**, **Βαρθολομαῖος** (+ 1904) ἀπό Χιονάδες Κονίτισης μετονομασθεῖς Βενιαμίν κατά τήν κουράν του εἰς μοναχόν εἰς τό "Ἁγιον" Ὄρος, **Ἰάκωβος** καί **Παπᾶ Δημήτριος**.

λήθεια», 27(1907), σ. 139. **Π. Πουλίτσα**, Ἐνθυμήσεις, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 88. «Ἡπειρωτική Ἑστία», 7(1958), σ. 6.

467. **Δ. Εὐαγγελίδου**, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 107. «Ἡπειρωτική Ἑστία», 7(1958), σ. 7. **Ἰ. Λαμπρίδου**, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 66.

468. **Π. Ἀραβαντινοῦ**, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 417. **Ἰ. Λαμπρίδου**, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 66. **Δ. Εὐαγγελίδου**, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 108. «Ἡπειρωτικός Ἀστήρ», 1904, σ. 69.

469. «Ἡπειρωτική Ἑστία», 8(1959), σ. 479. «Φωνή τῆς Ἡπείρου», τῆς 3-12-1904.

7. Ἡ Ἱερά Μονή Σπηλαίου⁴⁷⁰. Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου. Ὁ ναός της ἀνηγέρθη καί ἀνιστορήθη τό 1634, ὅπως μαρτυρεῖ ἐπιγραφή ἐπί τοῦ ὑπερθύρου τοῦ ναοῦ, κειμένου ἐντός ἀποκρήμνου σπηλαίου. Διετέλεσεν Ἐξαρχία μέχρι τό 1881.

8. Λοιπαί Μοναί⁴⁷¹. Ἡ Ἁλλαι Μοναί τῆς περιφερείας Ἀργυροκάστρου ἀναφέρονται αἱ ἐξῆς⁴⁷²: 1) Στεγαπόλεως πρὸς βορρᾶν τοῦ ὁμωνύμου χωρίου, ἰδρυθεῖσα κατὰ τὴν παράδοσιν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ πρὸς τιμὴν τοῦ προφήτου Ἡλίου, 2) Ἐριντίου, ἰδρυθεῖσα τὸν 16ον αἰῶνα πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, 3) Φραστανῆς ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου χωρίου, ἰδρυθεῖσα τὸν 16ον αἰῶνα πρὸς τιμὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, 4) Βανίτισης ὑπὲρ τὸ ὁμώνυμον χωρίον πρὸς τιμὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, 5) Δερβιτσάνης εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν Κεραυνίων, ἰδρυθεῖσα τὸν 16ον αἰῶνα πρὸς τιμὴν τῶν Ταξιαρχῶν, 6) Κοσοβίτισης ΝΑ τοῦ ὁμωνύμου χωρίου, ἰδρυθεῖσα τὸν 18ον αἰῶνα πρὸς τιμὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, 7) Γιωργουτσάτων, ἰδρυθεῖσα, κατὰ τὴν παράδοσιν, τὸν 12ον αἰῶνα καί τῆς ὁποίας ὁ ναός ἱστορήθη τό 1568, ὁ δὲ πρόναος ἀνηγέρθη τό 1617, ὅπως μαρτυρεῖ ἐπιγραφή ἄνωθεν τῆς ἐσωτερικῆς θύρας τοῦ ναοῦ, 8) Γκιατίου παρά τὸ ὁμώνυμον χωρίον πρὸς τιμὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καί 9) Νοκόβου, τῆς ὁποίας ὁ ναός ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶναι ρυθμοῦ βυζαντινοῦ μετὰ τρούλλου, ἀνηγέρθη δὲ καί ἀνιστορήθη τό 1666, ὅπως μαρτυρεῖ ἐπιγραφή ἐπί τοῦ ὑπερθύρου τοῦ ναοῦ.

γ. Περιφέρεια Πωγωνίου Ἀργυροκάστρου

1. Ἡ Ἱερά Μονή τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τῆς Πολύτσιανης⁴⁷³. Καλεῖται καί «Παναγία τοῦ Μαροδέτου». Ἐκτίσθη ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου (527-685). Ὁ ναῖσκος της εἶναι βυζαντινοῦ ρυθμοῦ.

Εἶχεν ἡ Μονή Πολύτσιανης βορείως αὐτῆς καί Μετόχιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Το Μετόχιον τοῦτο, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Μονῆς, μετεσχηματίσθη εἰς τὴν σημερινὴν ὑπάρχουσα Μονήν, ἰδρυθεῖσαν τό 1661, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ ἐπιγραφὴν εἰς μίαν τοιχογραφίαν τῆς Θε-

470. Π. Πουλίτσα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 76. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 108. Ἐφημ. «Ἀνατολικὸς Ἀστήρ», τῆς 24-3-1881 καί τῆς 17-6-1881.

471. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 106. «Νέος Κουβαρᾶς», ἐνθ. ἄνωτ., σ. 246-258. Π. Πουλίτσα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 61, 84. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», 7(1958), σ. 5.

472. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 89-90.

473. Ἀθ. Λέκκα, Ἡ Πολύτσιανη, Ἀθῆναι 1985, σ. 29. Μ. Τσελικίδου, Ἡ Μονή τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καί τὸ Μετόχιον αὐτῆς ἐν Πολυτσίανη, Ἐφημ., «Ταχυδρόμος» Κων/λεως, τῆς 8-12-1917. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Ναός τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἐν Πολυτσίανη Ἐφημ. «Ταχυδρόμος» Κων/πόλεως τῆς 13—10—1904. Δ. Ζακυθηνοῦ, Ἀνέκδοτον βυζαντινὸν κτιτορικὸν ἐν Β. Ἡπείρῳ «Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 14-15(1938), σ. 286. «Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 5(1928), σ. 65.

Μονή Ἁγίου Ἀθανασίου Πολύτσιανης.

οτόκου, ὅπου ἀναφέρεται «Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Δαμασκηνοῦ ἱερομονάχου» ἔτος «ζρθ'». Ὁ ναός τοῦ Μετοχίου εἶναι βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, ἰδρυθεὶς πρὸ τοῦ 1141. Ἡ στέγη του εἶναι τοξοειδής, ὑποστηρίζεται ἐπὶ θύλων καὶ φαίνεται ὅτι παριστᾶ ἀετόν ἀναπεπταμένον. Ὁλόκληρον τὸ ἐσωτερικόν τοῦ ναοῦ ἐκαλύπτετο μέ τοιχογραφίας. Ἐπεσκευάσθη ὁ ναός τὸ 1513.

Εἶχεν ἡ Μονή τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ σχολήν τὴν ὁποίαν ἱδρυσεν ὁ Ἐπίσκοπος Δρυϊνουπόλεως **Σοφιανός**. Ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ἄνθιμος κατεσκευάσεν ἐξ ἀργύρου κιβώτιον διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν λειψάνων τοῦ Ἁγίου Σοφιανοῦ, καθὼς καὶ μέγαν ἀργυροῦν σταυρόν.

2. Ἡ Ἱερά Μονή Βομπλοῦ⁴⁷⁴. Ἡ ἐνοριακὴ Μονή Βομπλοῦ ἐτιμᾶτο

474. «Δωδώνη», Ἡπειρωτικόν Ἡμερολόγιον Γ. Γάγαρη, ἔτος Β, 1889, σ. 82. Β. Μπαρᾶ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 233.

ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Κατά τὴν παράδοσιν ἰδρύθη τό 1280. Πέριξ τῆς Μονῆς διακρίνονται τὰ ἐρείπια ἱερῶν ναῶν, τιμωμένων ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καί τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Πρὸς τὸν ἡγούμενον τῆς Μονῆς Βομπλοῦ Κύριλλον καί τὸν βοηθόν του υἱόν Παῖσιον ὁ Ἅγιος Κοσμάς ἀπένειμεν ἔπαινον διὰ τὸ πρὸς τὴν Μονὴν ἐνδιαφέρον αὐτῶν.

Γνωστοὶ ἡγούμενοι τῆς Μονῆς Βομπλοῦ ἀναφέρονται ὁ **Εὐστράτιος**, ὁ **Χρῦσανθος** καί ὁ **Γαβριήλ** μετὰ τοῦ υἱοῦ του.

3. Λοιπαὶ Μοναί⁴⁷⁵. Ἄλλαι Μοναὶ εἰς τὴν περιφέρειαν Πωγωνίου Ἀργυροκάστρου ἀναφέρονται αἱ ἑξῆς: 1) **Τσατίστης**, κτισθεῖσα πιθανώτατα τό 1584 καί περατωθεῖσα τό 1662, ὡς μαρτυροῦν ἐπιγραφαὶ ἐπὶ λιθίνης πλακός, 2) **Δρενόβου** ἐπ' ὀνόματι τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος, ἀνεγερθεῖσα ἐκ τῶν βάθρων τό 1666, ὡς μαρτυρεῖ ἐπιγραφή ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τοῦ ναοῦ καί 3) **Κόδρας**, κειμένη ἔναντι τοῦ Τεπελενίου παρά τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Ἀώου. Ὁ ναὸς τῆς Μονῆς αὐτῆς ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἀνηγέρθη καί ἀνιστορήθη τό 1597, ὅπως μαρτυρεῖ ἐπιγραφή ἐντός τοῦ ναοῦ.

Αἱ ἀνωτέρω Μοναὶ τῆς περιφέρειας Πωγωνίου ὑπῆγοντο ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν Μητρόπολιν Δρυϊνουπόλεως.

δ. Περιφέρεια Χειμάρρας⁴⁷⁶

Εἰς τὴν περιφέρειαν Χειμάρρας ἀναφέρονται αἱ ἑξῆς Μοναὶ: 1) Ἰωάννου τοῦ **Βαπτιστοῦ** πλησίον τῆς Παλιάσας, κτισθεῖσα τὸν 16ον αἰῶνα, 2) **Σταυρίδη ΒΑ** τῶν Δρυμάδων πρὸς τιμὴν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, 3) Ἁγίων **Θεοδώρων ΝΑ** τῶν Δρυμάδων, ἰδρυθεῖσα κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, 4) Ἑπαπαντῆς **ΝΑ** τοῦ Βασιλικοῦ, 5) **Βροντῆς** μεταξύ Βούνου καί Χειμάρρας πρὸς τιμὴν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, 6) **Σκουταρᾶ ΒΔ** τοῦ Βούνου, κτισθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος πρὸς τιμὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, 7) **Θαλῆς** καί **Καστανέας ΒΑ** καί πλησίον τῆς Χειμάρρας, κτισθεῖσα τὸν 16ον αἰῶνα πρὸς τιμὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, 8) **Ταξιαρχῶν ΝΑ** καί πλησίον τῆς Χειμάρρας, κτισθεῖσα τὸν 16ον αἰῶνα καί 9) Ἁγίου **Δημητρίου** εἰς Κηπαρόν, ἰδρυθεῖσα τὸν 17ον αἰῶνα.

ε. Περιφέρεια Τεπελενίου⁴⁷⁷

Εἰς τὴν περιφέρειαν Τεπελενίου ἀναφέρονται εἰς τὰς πηγὰς αἱ ἑξῆς Μοναὶ: 1) **Χορμόβου** παρά τὸ χωρίον Χόρμοβον πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, κτισθεῖσα πιθανώτατα τὸν 15ον αἰῶνα, 2) **Κοιμήσεως τῆς Θεο-**

475. Π. Πουλίτσα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 66, 85, 86.

476. Αὐτόθι. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 105. «Νέος Κουβαρᾶς», ἐνθ. ἀνωτ., σ. 246-258.

477. Αὐτόθι. Π. Πουλίτσα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 89. Ἰ. Λαμπρίδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 66.

τόκου παρά τό χωρίον Τερπούκιον, ανακαινισθεῖσα τό 1864 ἀπό τόν Εὐάγγελον Ζάππαν, 3) Ἁγίου Ἀθανασίου εἰς τό χωρίον Ἐρίντιον, 4) Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ΒΔ τοῦ χωρίου Κόδρα, ἰδρυθεῖσα τόν 16ον αἰῶνα καί μέγਾਲως τιμωμένη καί ἀπό τούς Ὀθωμανούς, 5) Ταξιαρχῶν τῆς Νίβανης, ἰδρυθεῖσα τόν 16ον αἰῶνα. Εἶχε καί σχολήν ἀπό τήν προτελευταίαν δεκαετίαν τοῦ 18ου αἰῶνος μέχρι τοῦ 1853, 6) Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος τῆς Χοστόβας, 7) Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου παρά τήν Κόντσκαν, καί 8) Ὑπαπαντῆς καί Ζωοδόχου Πηγῆς.

στ. Περιφέρεια Κορυτσᾶς

1. Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ⁴⁷⁸.

Πρῶτος ἰδρυτής τῆς Μονῆς ὑπῆρξεν ἱερεύς τις ὀνόματι Ἰωάννης, ὁ ὅποιος ἐμόνασεν ἐντός σπηλαίου, ἐπί τοῦ ὁποίου ἰδρύθη ἀργότερον ἡ Μο-

Μονή Προδρόμου Μοσχοπόλεως.

νή. Κατά τινα κώδικα τῆς Μονῆς, ἡ Μονή Προδρόμου ἤρχισε νά ἰδρύεται τό 1630, ἤτοι 250 ἢ 300 χρόνια μετά τήν θεμελίωσιν τῆς Μοσχοπόλεως. Κτήτορες αὐτῆς ἀναφέρονται ὁ Γεώργιος Γκούντζου ἢ Μελιγγέ-

478. Ἰωακείμ Μαρτιανοῦ, Μητρ. Ξάνθης, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 17, 38-153. Κ. Σκενδέρη, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 49 κ.έ.

ρου, ὁ ὁποῖος ἀνήγειρε τό 1674 ἐκ βάρων τό ἱερόν καί τό καθολικόν τοῦ ναοῦ καί ὁ Μιχαήλ Μελιγγέρου ἢ Κασίδα, ὁ ὁποῖος ἀνήγειρε μετά τοῦ ἱερομονάχου Ἀντωνίου Σιπισχιώτου τόν νάρθηκα τοῦ καθολικοῦ καί προέβη εἰς τήν ἀγιογράφησιν τούτου. Ὁ ναός της ἦτο ρυθμοῦ καθαρῶς ἀρχαίου βυζαντινοῦ, σχήματος σταυροειδοῦς.

Ἡ Μονή τοῦ Προδρόμου ἦτο πλουσία. Εἰς αὐτήν ἐσώζετο κῶδιξ τοῦ 1779, ὁ ὁποῖος ἐδημοσιεύθη μετά πολλῶν ἱστορικῶν πληροφοριῶν καί παρατηρήσεων ἀπό τόν Μητροπολίτην Ξάνθης **Μαρτιανόν**, ἀπετέλει δέ πολύτιμον κειμήλιον διαφωτίζον πολλά σκοτεινά σημεῖα τῆς ἱστορίας τῆς Μοσχοπόλεως. Ὑπέστη ἡ Μονή πολλάς οἰκονομικάς περιπετείας, τά δέ οἰκονομικά της ἐβελτιώθησαν, ἀφ' ὅτου τήν διεύθυνσιν ἀνέλαβεν ὁ Ναούμ Βαλαούρης καί ὁ Ναούμ Στηργίας, πολλά ὑπέρ αὐτῆς πράξαντες. Ὅλοι οἱ ἡγούμενοι τῆς Μονῆς Προδρόμου ἀνεφέροντο εἰς τόν μνημονευθέντα κώδικα τόν ὁποῖον ἐδημοσίευσεν ὁ λόγιος Μητροπολίτης Ξάνθης Μαρτιανός.

2. Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΩΝ ΙΣΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΚΩΝ/ΝΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ ΤΗΣ ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ⁴⁷⁹.

Ἡ Μονή αὐτή εἶναι ἡ ἀρχαιότερα τῆς Μοσχοπόλεως, ἰδρυθεῖσα πολύ πρό τῆς τουρκικῆς κατακτῆσεως. Εἶχε καί Μετόχιον εἰς τό κέντρον τῆς πόλεως, εἰς τά κελλία τοῦ ὁποῖου ἐστεγάζετο καί ἐλειτούργει τό «Φροντιστήριον», τό ὁποῖον διεθέρμανε τήν καθόλου θρησκευτικὴν ζωὴν τῶν πέριξ χωρίων. Μετά τό 1750 ἰδρύθη πλησίον τοῦ περιβόλου τοῦ Μετοχίου καί ναός ἐπ' ὀνόματι τῶν ἰσαποστόλων Κων/νου καί Ἑλένης, ὁ ὁποῖος βραδύτερον ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ἐνοριακός ναός. Ἡ Μονή τῶν ἰσαποστόλων ἤκμαζε, ἐφ' ὅσον τά πέριξ χωρία ἦσαν χριστιανικά, ἤρχισε δέ νά παρακμάζη, ὅταν ἤρχισεν ὁ ἐξισλαμισμός τῆς περιοχῆς.

3. ΤΟ ΕΝ ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΙ ΜΕΤΟΧΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΤΑΦΟΥ⁴⁸⁰.

Εἰς τήν Μοσχόπολιν ὑπῆρχε πολύ πρό τοῦ 1660 Μετόχιον τοῦ Ἁγίου Τάφου ἀκριβῶς πρό τῆς ἐξωθύρας τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ. Εἰς τό Μετόχιον αὐτό ἔμενεν ἕνας ἀντιπρόσωπος τῶν Ἁγίων Τόπων, ὁ ὁποῖος ὑπέγραφε μέχρι τό 1798 ὡς «Πρωτοσύγκελλος τοῦ Ἁγίου Τάφου». Εἰς τό Μετόχιον ἐφυλάσσετο πολύτιμον κειμήλιον, Τίμιον Ξύλον, μέσα εἰς ἀδαμαντοποίκιλτον καί καλλιτεχνικωτάτην θήκην, ἡ ὁποία κατεσκευάσθη εἰς τήν Βιέννην μέ ἐράνους τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν. Τό Τίμιον Ξύλον ἐδωρήθη εἰς τήν πόλιν ἀπό τόν Πρωτοσύγκελλον Σωφρόνιον, ἀντιπρόσωπον τοῦ Ἁγίου Τάφου τοῦ Μετοχίου Μοσχοπόλεως.

479. Ἰωακείμ Μαρτιανοῦ, Μητρ. Ξάνθης, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 25 κ.έ.

480. Αὐτόθι, σ. 76.

4. ΛΟΙΠΑΙ ΜΟΝΑΙ⁴⁸¹.

Ἐπισημασθεῖς αἱ ἐξῆς Μοναὶ τῆς περιφερείας Κορυθαῖας ἀναφέρονται αἱ ἐξῆς: 1) Ἁγίου Νικολάου ἐν Βοβοστίτσα, ἰδρυθεῖσα τὸ 1450, 2) Παναγίας Χοτίστης, 3) Προφήτου Ἡλιοῦ Χοτίστης, κτισθεῖσα τὸ 1817, 4) Ἁγίου Νικολάου Καμενίτσης καὶ 5) ἡ περιώνυμος Μονὴ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου εἰς τὸ Βυθικούκιον.

ζ. Περιφέρεια Βερατίου καὶ Αὐλῶνος

1. Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΡΔΕΥΟΥΣΗΣ⁴⁸².

Κεῖται εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Μεγάλης Μουζακιᾶς. Ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου. Πότε ἀκριβῶς ἐκτίσθη εἶναι ἄδηλον· πιθανῶς εἶναι κτίσμα τῆς ἐποχῆς τῶν Δεσποτῶν τῆς Ἡπείρου. Ὁ ναὸς τῆς Μονῆς ἀνεκαινίσθη τὸ 1748, αἱ δὲ τέσσαρες πλευραὶ καὶ μερικά δωμάτια καὶ κελλία τῆς Μονῆς ἀνηγέρθησαν τὸ 1778. Ἐκ τῆς ἀνωθεν τῆς μεγάλης πύλης ἀναγράφεται τὸ ἔτος 1477. Ὁ κώδων τῆς Μονῆς εἶχε κεχαραγμένον ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἔτος 1708. Ἡ Μονὴ Ἀρδευούσης ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος ἀπελάμβανε τῆς φιλοτίμου συνδρομῆς Ἀδελφάτου τινός, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἰδρυθῆ εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Οὐγγαρίαν.

2. Η ΕΝ ΑΠΟΛΛΩΝΙΑ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ⁴⁸³.

Κεῖται εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Μικρᾶς Μουζακιᾶς καὶ τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἀνηγέρθη πιθανῶς ἐπὶ τῶν εἰρηπίων τοῦ εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀπολλωνίας ὑπάρχοντός ποτε ναοῦ τοῦ Ἡλίου ἢ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁ ἱερός ναὸς τῆς ἐκοσμεῖτο ἀπὸ ὀκτώ μεγαλοπρεπεῖς ἀψίδας καὶ ἐσωτερικῶς ἦτο ἀγιογραφημένος. Ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ φαίνεται ἐντετειχισμένη πλάκα ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι ἐγκεχαραγμένος ὑπερμεγέθης ἰπτάμενος ἀετός, ἔχων μίαν κεφαλὴν καὶ σημαίνων ἴσως τὸν Δία, ἐκτός ἐάν εἶναι σύμβολόν τι βυζαντινόν. Ἀπὸ ἑνὸς λίθου ἐντετειχισμένον εἰς τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ μανθάνομεν ὅτι ὁ ἡγούμενος Μελέτιος ἀπέθανε τὸ 858. Κάτωθεν τοῦ νάρθηκος κεῖται δεξαμενὴ μὲ ἐγκεχαραγμένη χρονολογίαν «30 Ἀπριλίου 1479».

3. Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΟΣΜΑ⁴⁸⁴.

Κεῖται εἰς τὸ χωρίον Κολικόνδασι τῆς περιφερείας Μικρᾶς Μουζακιᾶς, ὅπου ἐμαρτύρησε καὶ ἐτάφη ὁ ἱσαπόστολος καὶ ἔθνομάρτυς Κοσμάς ὁ

481. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 109.

482. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Μητρ. Ἀμασειᾶς, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 73.

483. Αὐτόθι, σ. 76.

484. Αὐτόθι, σ. 81.

Μονή Παναγίας Ἀπολλωνίας.

Αἰτωλός, παραμένων ἐκεῖ ὡς ἀκοίμητος φρουρός τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων τοῦ Ὁρθοδόξου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ Μονή αὐτή, ὃ ὅποια τιμᾶται καί ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἁγίων Πάντων, ἀνηγέρθη μετὰ τοῦ ναοῦ της μέ τήν φιλότιμον συνδρομήν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καί ὄλων τῶν χριστιανῶν τῶν μερῶν ἐκείνων.

4. ΛΟΙΠΑΙ ΜΟΝΑΙ⁴⁸⁵.

Ἄλλαι Μοναί τῆς περιφέρειας Βερατίου καί Αὐλῶνος ἦσαν: 1) ἡ ἐν Σβερέντζι ἱερά Μονή εἰς τήν περιφέρειαν Αὐλῶνος πρός τιμήν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, 2) ἡ ἱερά Μονή τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Τύρωνος εἰς τήν περιφέρειαν τῆς Μεγάλης Μουζακιᾶς, 3) ἡ ἱερά Μονή τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος εἰς τήν Σεκίσταν τῆς Μικρᾶς Μουζακιᾶς καί 4) ἡ ἱερά Μονή τοῦ Ἁγίου Νικολάου μεταξύ τῶν χωρίων Καμτζίστι καί Παλαικίστι.

Αἱ ἱεραὶ Μοναί τῆς Βορείου Ἠπείρου, λιταί καί ἀπέριττοι ἐξωτερικῶς,

485. Αὐτόθι, σ. 83, 87.

ἀλλά πλούσιαι εἰς ἐσωτερικόν διάκοσμον, προσέφερον πλείστας ὑπερσεσίας εἰς τήν Ἐκκλησίαν, τό Ἴθνος καί τόν Βορειοηπειρωτικόν λαόν. Αὐταί δέν ὑπῆρξαν μόνον τόποι θερμῆς λατρείας καί ἐστίαι φιλανθρωπικῆς δράσεως καί κοινωνικῆς προνοίας, ὅπου ὁ πτωχός, ὁ διαβάτης, ὁ ἀσθενής καί οἱ καταδιωκόμενοι εὕρισκον τροφήν, ὕπνον καί περίθαλψιν, ἀλλ' ἦσαν κατά τούς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας καί κέντρα ἐθνικῶν ἐξορμήσεων καί ἐθνικῶν συνεδρίων, προπύργια ἀγωνιζομένων, ταμεῖα προγονικῆς παιδείας, σχολεῖα καί κιβωτοί τῶν ἐθνικῶν κειμηλίων καί παραδόσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄ ΝΑΟΙ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ

Ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὅτε συνετελέσθη ὁ θρίαμβος τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀνηγέρθησαν εἰς τήν Βόρειον Ἰηπειρον ναοί βάσει

Ναός Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Λαμπόβου Ἀργυροκάστρου.

ἀρχιτεκτονικῶν σχεδίων, τούς ὁποίους δυνάμεθα νά παρακολουθήσωμεν ἀπό τόν ἕκτον αἰῶνα. Καί τοῦτο πολλοί ἀπό τούς πρό τοῦ αἰῶνος τούτου ἀνεγερθέντας ναούς, ἔνεκα τῆς ἐπηρείας τοῦ χρόνου καί τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἔχουν ἐρειπωθῆ, μερικοί δέ ἔχουν ἀνοικοδομηθῆ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους. Τέλος, σήμερον, ἄλλοι ναοί τῆς Βορείου Ἡπείρου ἔχουν κατεδαφισθῆ, ἄλλοι δέ ἔχουν μετατραπῆ εἰς θέατρα, μουσεῖα, σταύλους, ἀποθήκας καί κέντρα διασκεδάσεως⁴⁸⁶. Γνωστοί ἀξιόλογοι ναοί τῆς Βορείου Ἡπείρου κατά ἐκκλησιαστικάς περιφερείας ἦσαν οἱ ἐπόμενοι⁴⁸⁷:

α. Ἐκκλησιαστική περιφέρεια Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καί Χειμάρρας

Ὁ κῶδιξ τοῦ Δελβίνου ἀπαριθμεῖ 10 ἐκκλησίας εἰς τήν πόλιν τοῦ Δελβίνου, ὁ δέ Β. Ζώτου Μολοσσός ἀναβιβάζει αὐτάς εἰς 18, αἱ ὅποιαι με-

Ναός τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Δελβίνου, κατεδαφισθείς ἀπό τούς Ἀλβανούς κομμουνιστάς.

τεβλήθησαν εἰς τζαμιά ἀπό τό 1697 μέχρι τό 1713⁴⁸⁸. Ἐπί τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἐπισκόπου Δρυϊνουπόλεως Δοσιθέου (1760-1792) εἶναι ἱστορικῶς βέβαιον ὅτι ἰδρύθησαν εἰς τήν ἐπαρχίαν Δρυϊνουπόλεως καί Ἀργυροκάστρου 70 ναοί, τούς ὁποίους ὁ ἴδιος ὁ Μητροπολίτης Δοσιθεός ἀναφέρει εἰς κατάλογον, τόν ὁποῖον κατέγραψε τό 1778 καί τό 1790 εἰς τόν κώδικα τῆς Μητροπόλεως, δημοσιευθέντα εἰς τά «Ἡπειρωτικά Χρονικά»⁴⁸⁹. Εἰς τήν εὐρείαν αὐτήν ἐκκλησιαστικήν περιφέρειαν ἀναφέρον-

486. Σεβαστιανοῦ, Μητρ. Δρυϊνουπόλεως, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 44. Ἄπ. Γλαβίνα, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 148.

487. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ ἐν Βορείῳ Ἡπείρῳ Ἐκκλησία, σ. 98 κ.έ. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, σ. 56 κ.έ.

488. Β. Ζώτου - Μολοσσού, Δρομολόγιον, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 72.

489. «Ἡπειρωτικά Χρονικά», 5 (1930), σ. 84-86.

Ὁ Μητροπολιτικός ναός Ἀργυροκάστρου, ὁ ὁποῖος σήμερα λειτουργεῖ ὡς αἴθουσα κινηματογράφου.

ται οἱ ἐξῆς ἀξιόλογοι ναοί:

1. Ο ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΝΩ ΛΑΜΠΟΒΟΥ⁴⁹⁰.

Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Εἶναι ρυθμοῦ βασιλικῆς μετὰ τρούλλου καὶ ἔχει μεγάλην ἀρχιτεκτονικὴν ἀξίαν. Ἔχει μῆκος 12,35 μέτρα καὶ πλάτος 12,56 μέτρα. Ὁ τρούλλος εἶναι ὑψηλός καὶ κυκλικός. Αἱ στέγαι εἶναι σαγματοειδεῖς, καταλήγουσαι εἰς ἀετώματα μετὰ διλόβου παραθύρου. Ἡ τοιχοδομία τοῦ ναοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ λίθους καὶ κεράμους, πού σχηματίζουν ποικίλα κοσμήματα. Τά τοξοειδῆ παράθυρα, τά γεῖσα, τά ἀετώματα καὶ ὁ τρούλος εἶναι καλλιτεχνικῶς κεκοσμημένα με κεραμοπλαστικάς διακοσμήσεις. Ἰδρύθη ὁ ναός, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα Ἰουστινιανόν τό 551, ἀλλ' ὑπὸ τὴν σημερινήν του μορφήν εἶναι κτίσμα τοῦ 12ου ἢ 13ου αἰῶνος. Ἀπὸ τῆς εἰκόνας τοῦ ναοῦ ἀξία λόγου εἶναι ἡ τῆς Θεοτόκου μετενεχθεῖσα ἀπὸ τὴν Βενετίαν, καθὼς καὶ ἓνα χειρόγραφον Εὐαγγέλιον ἐπί μεμβράνης.

2. Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΥΤΣΙΑΝΗΣ⁴⁹¹

Ὁ ναῖσκος οὗτος, ὅμοιος μέ τόν τοῦ Λαμπόβου, ἀνήκει εἰς τὴν ἐκ-

490. Γ. Σωτηρίου, Χριστιανική καὶ Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία, Ἀθῆναι 1942, σ. 381. «Νέος Ἑλληνομνήμων», 10 (1913), σ. 459. Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς 1913, σ. 234. Μ. Οἰκονομίδου, Ἡπειρωτικόν Ἡμερολόγιον, 1914, σ. 169.

491. Μ. Τσιλεκίδου, Ὁ ναός τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἐνθ. ἄνωτ., τῆς 13-10-1904.

Ναός Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, Σωπικῆς Πλωδίου.

κλησιαστικὴν περιφέρειαν Δρυϊνουπόλεως. Φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευεν ὡς ἰδιωτικόν ἐντευκτήριον πλουσίας τινός γυναικός. Κρίνων τις ἀπὸ τὴν ὅλην τοῦ οἰκοδομήματος κατασκευὴν συμπεραίνει ὅτι ὁ ναός οὗτος ἰδρύθη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ εἶναι τοξοειδῆς καὶ φαίνεται ὅτι παριστᾶ ἀετὸν ἀναπεπταμένον. Εἰς τὸ ἱερόν, δεξιὰ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ὑπάρχει ἴδιον σκοτεινὸν διαμέρισμα. Τὸ δάπεδον ἐκαλύπτετο μέ πλινθίνους πλάκας. Ὀλόκληρον τὸ ἐσωτερικόν τοῦ ναοῦ ἐκαλύπτετο μέ τοιχογραφίας. Ἐπεσκευάσθη ὁ ναός τὸ 1513, ὅπως μαρτυρεῖ ἐπιγραφή κειμένη ἄνωθεν τῆς κυρίας εἰσόδου.

3. Ο ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΝΩ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ⁴⁹².

Ἐν τῷ ναῷ οὗτῳ, παρά τὰς ἐπισκευὰς τὰς ὁποίας ὑπέστη, διατηρεῖ τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ μορφήν. Ἔχει κυκλικόν τροῦλλον, ὃ ὁποῖος στηρίζεται ἐπὶ τεσσάρων στύλων. Ὀλόκληρος ἡ ἐπιφάνεια τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ ποικίλλεται ὑπὸ διαφόρων κοσμημάτων διά κεράμων. Τοῦ ναοῦ ἄξιος λόγου εἶναι ὁ σωζόμενος γλυπτός διάκοσμος. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ ναός τῆς Ἄνω Ἐπισκοπῆς ἰδρύθη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν, ἀνωκοδομήθη δέ καὶ ἱστορήθη τὸ 1906.

4. Η ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΤΟΥ ΖΕΡΒΑΤΙΟΥ⁴⁹³.

Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Εἶναι σταυροει-

492. «Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς», 1913, σ. 235. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», 7 (1958), σ. 7.

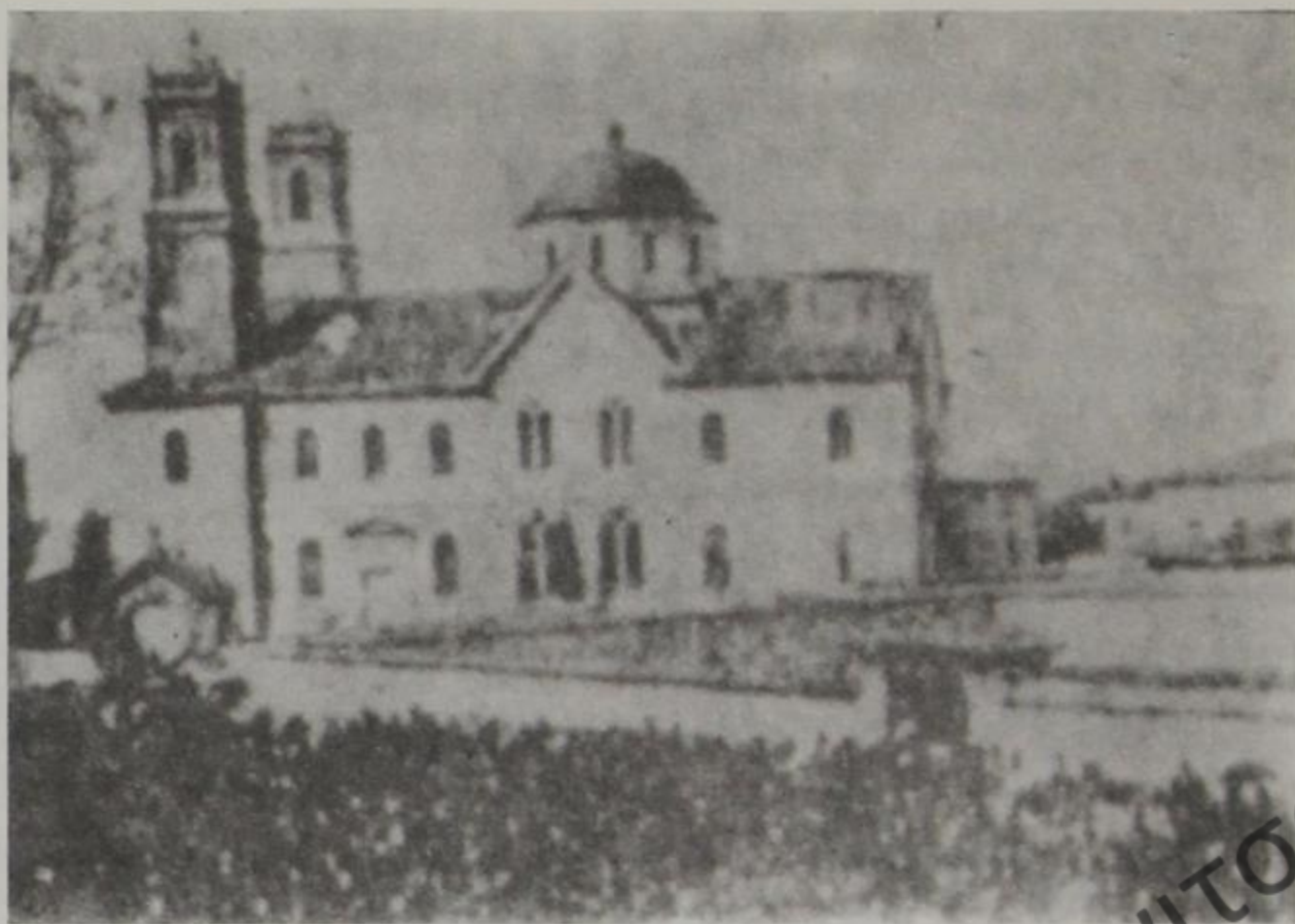
493. Αὐτόθι. «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 5 (1928), σ. 54.

δής μετά τρούλλου. Έχει σχῆμα τετραπλεύρου μέ διαστάσεις 10,90 μ. επί 7,58 μ. καί χωρίζεται μέ τοξοειδή ανοίγματα εἰς τρία καμαρωτά κλίτη. Οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ ἐσωτερικῶς καλύπτονται μέ τοιχογραφίας. Ἀπό ἐπιγραφὴν κειμένην ὑπεράνω τῆς κυρίας εἰσόδου μανθάνομεν, ὅτι ὁ ναός ἠγέρθη ἐκ βάθρων καί ἱστορήθη τό 1586, ἀλλά πρόκειται περί ἀνοικοδομήσεως ναοῦ ἀρχαιότερου. Κατά τήν παράδοσιν ἡ ἴδρυσις τοῦ ναοῦ ἀνάγεται εἰς τούς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

5. Η ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΒΡΑΧΟΓΟΡΑΤΖΗ⁴⁹⁴.

Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Έχει μήκος 8,97 μέτρα καί πλάτος 8,49 μέτρα. Στερεῖται νάρθηκος καί χωρίζεται μέ τοξοειδή ανοίγματα εἰς τρία κλίτη. Ὀλόκληρος ὁ ἐσωτερικός χώρος ἐκαλύπτετο μέ τοιχογραφίας. Ἐνεκα τῆς καταστάσεως τοῦ ναοῦ καθίσταται δύσκολος ἡ προσπάθεια χρονολογήσεως τούτου. Κατά τόν Φρ. Βερσάκη ἡ ἴδρυσις τοῦ ναοῦ ἐγινε κατά τήν δευτέραν βυζαντινὴν περίοδο πρὸς τήν τρίτην. Ἀνεκαινίσθη καί ἱστορήθη ὁ ναός τό 1622, αἱ δέ ἐργασίες του φέρουν χρονολογίαν 1612 καί 1613.

494. Βερσάκη Φ., Βυζαντινοί ναοί τῆς Ἠλείου, «Πρακτικά τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας», Ἀθήναι 1914, σ. 245, 248. Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς, 1913, σ. 235. «Ἠπειρωτικὴ Ἐστία», 7 (1958), σ. 7.

Ὁ μεγαλοπρεπής Μητροπολιτικός Ναός Ἁγίου Γεωργίου Κορυθῶς.

6. ΛΟΙΠΟΙ ΝΑΟΙ⁴⁹⁵.

Ἄλλοι γνωστοί ναοί τῆς περιφέρειας Δρυϊνουπόλεως Δελβίνου καί Χειμάρρας εἶναι οἱ ἑξῆς: 1) τῶν Ἁγίων Μαρτύρων Μηνᾶ, Βίκτωρος καί Βικεντίου, ἀνακαινισθεῖς καί ἱστορηθεῖς τό 1617, 2) τῆς Θεοτόκου Σαρακινίστης, ἰδρυθεῖς τό 1613, 3) τοῦ Ἁγίου Νικολάου Σαρακινίστης, ἰδρυθεῖς τό 1660, 4) ὁ ἐπισκοπικός ναός τοῦ Δελβίνου ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἀνακαινισθεῖς τό 1720, τό 1726 καί τό 1872. Παραπλεύρως τοῦ ναοῦ τούτου τοῦ ἐπιλεγομένου «τῆς Παναγίας τῆς Μουρτίλας», κτίται τό ἐπισκοπικόν μέγαρον, ἔργον, κατά τόν κώδικα τοῦ Δελβίνου, τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννικίου (1782-1791). Εἰς τόν αὐτόν κώδικα σημειώνονται πολλά ὀνόματα τοῦ προσωπικοῦ, τά ὅποια διηκόνουν κατά καιρούς τόν ἐπισκοπικόν ναόν τοῦ Δελβίνου, ἤτοι ἐφημέριοι, ἱεροψάλται, ἀναγνῶσται καί ἄλλοι, 5) τῆς Παναγίας τῆς Ἄνω Λεσινίτσης, ἀνακαινισθεῖς ἐκ βάθρων τό 1684, τό 1864 καί μερικῶς τό 1937. Ἀνακαινισταί τοῦ ναοῦ τούτου, ἀναφέρονται ὁ Βασίλειος Παπᾶς ἢ Καραβασίλης (1864) ἀπό τήν Κων/λιν καί ὁ Κων/νος Ζαρμπαλᾶς ἰατρός ἀπό τόν Πειραιᾶ. Ἡ ἀγιογράφησις τοῦ ναοῦ ἐγένετο ἀπό τόν ἀγιογράφον Σταῦρον Γούσην ἀπό τόν Χλωμόν Πωγωνίου (1864) καί ὑπό τοῦ ἐγγόνου τούτου Θεοδοσίου Γούση.

495. Β. Μπαρᾶ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 163, 171. Ἐφημ. «Πατρίς» Ἀθηνῶν, 25-5-1907 καί 4-6-1907.

β. Ἐκκλησιαστική περιφέρεια Κορυτσᾶς

1. Εἰς τὴν πόλιν Κορυτσᾶν⁴⁹⁶

Τὴν πόλιν Κορυτσᾶν ἐκόσμουσαν οἱ ἐξῆς ναοί: 1) τῆς **Ζωοδόχου**, ἀνεγερθεῖς τὸ 1707, ἐπιτροπευόντων Μάκου, Χατζηκώτση καὶ Σιάμου, τῶν ὁποίων αἱ εἰκόνες ἱστοροῦνται ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ ἐσωτερικὸν κοσμοῦν, ἐκτός τῶν πολυτελῶν ἀναθημάτων,

Ναὸς τῆς Θεοτόκου
Κοσίνας Κορυτσᾶς.

καὶ ἐξαιρετικῆς τέχνης ξυλογραφήματα, 2) τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, μεγαλοπρεπῆς, ἀνοικοδομηθεῖς κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπὶ ἀρχαιότερου ναοῦ, 3) τῆς **Παναγίας**, ἀνοικοδομηθεῖς ἐπὶ παλαιότερου ἀνήκοντος εἰς πυρποληθεῖσαν πολλάκις Μονὴν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἀνακαινισθεῖς τὸ 1835 καὶ 4) τὰ ἐξωκλήσια Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ προφήτου Ἡλιοῦ ἐπὶ ὁμωνύμου λόφου.

2. Εἰς τὴν Μοσχόπολιν⁴⁹⁷

Ἡ Μοσχόπολις ἀπὸ τὸ 1600-1769, ὅτε κατεστράφη ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς, ὑπῆρξε πόλις ἀνθοῦσα, ἀριθμοῦσα περί τὰς 15 χιλιάδας ἀμιγῆ χριστιανικὸν πληθυσμὸν. Εἶχε ἀνεπτυγμένον ἐμπόριον καὶ βιομηχανίαν, ἐπιφανεῖς λογίους, καλλιτεχνικὴν κίνησιν, τυπογραφεῖον, ἀξιόλογον βιβλιοθήκην, Ἀκαδημίαν, πτωχοκομεῖον, γηροκομεῖον καὶ ἄλλα εὐαγῆ ἰδρύματα. Ἦτο τὸ «ἄνθος τῶν Βαλκανίων» καὶ τὸ «μικρὸ Παρίσι τῆς Ἀνατολῆς». Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν αἱ ἀποδημίαι τῶν τέκνων τῆς εἰς Βαλαχία, Αὐστρίαν, Οὐγγαρίαν, Μολδαβίαν καὶ Τρανσυλβανίαν.

Εἰς τὴν Μοσχόπολιν, ὑπῆρχον 24 ἀξιόλογοι ναοί, οἱ ὅποιοι ἐσώζοντο μέχρι τὸ 1916, ὅτε κατεστράφησαν ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς, οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς εἶχον ρυθμὸν βασιλικῆς ἄνευ τρούλλου καὶ μετὰ περι-

496. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 97. «Νέον Ἑλληνικὸν Λεξικόν», 11, 249. Καρμίτση Γεωγραφία Κορυτσᾶς, σ. 16.

497. Στ. Γκατσοπούλου, Μοσχόπολις, Ἰωάννινα 1979, σ. 21. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 102. Φ. Μιχόπουλου, Μοσχόπολις, Αἰ Ἀθῆναι τῆς τουρκοκρατίας 1500-1769, Ἀθῆναι 1941, σ. 17.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

*Παναγία ή Ὁδηγήτρια.
Πρέσπες Κορυτσᾶς, 12ος αἰών.*

*Ὠραία Πύλη τοῦ κατεδαφισθέντος ναοῦ τῆς
Παναγίας Πρεσπῶν - Κορυτσᾶς.*

στυλίου ἔμπροσθεν ἀπό μαρμαρίνου κίονας καί διεκρίνοντο διά τήν ἐξωτερικήν των λαμπρότητα καί τόν ἐσωτερικόν πλούτον των. Ἀπό τούς ναούς τῆς Μοσχοπόλεως, διεκρίνοντο: 1) Τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ὅπου ὑπῆρχε τό ἅγιασμα καί τάφος τῆς, τόν ὅποιον ἀπέδιδον εἰς τόν ἰδρυτήν καί θεμελιωτήν τῆς Μοσχοπόλεως, 2) τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, μητροπολιτικός, ἰδρυθεῖς τό 1715, 3) Τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἀνιστορηθεῖς τό 1750, 4) τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, πλησίον τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ Ἀκαδημία καί τό τυπογραφεῖον, 5) τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, κτισθεῖς τό 1752, 6) τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἰδρυθεῖς τό 1721 καί 7) τῶν Ταξιαρχῶν, ἰδρυθεῖς τό 1724.

Οἱ ναοί τῆς Μοσχοπόλεως ἦσαν ἐσωτερικῶς ἐζωγραφισμένοι μέ ἐξαιρετικῆς τέχνης τοιχογραφίας καί ἐφωδιασμένοι μέ ἀργυρᾶ ἐπίχρυσά ἱερά σκεύη, μέ βαρυτίμους κανδήλας καί χρυσοποίκιλτα ἱερά ἄμφια, αἱ δέ ἐξυλογλυπτικά διακοσμήσεις αὐτῶν ἦσαν ἀπαραμίλλοι.

γ. Ἐκκλησιαστική περιφέρεια Βελεγράδων⁴⁹⁸

Τό 1869, κατά τόν Μητροπολίτην Ἄνθιμον Ἀλεξούδη, εἰς τήν πόλιν τοῦ Βερατίου, ἔδρα τῆς Μητροπόλεως Βελεγράδων, ὑπῆρχον ἐν ἐνεργείᾳ 15 ναοί, ἀπό τούς ὁποίους σπουδαιότεροι ἦσαν οἱ ἐπόμενοι:

498. Ἄνθιμου Ἀλεξούδη, Μητρ. Ἀμασειᾶς, Σύντομος περιγραφή τῆς Μητροπόλεως Βελεγράδων, Κέρκυρα 1869, σ. 50, 113, 114. «Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια», 7, 61.

Πρόσοψις τοῦ Ναοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Μοσχοπόλεως.

Πρόσοψις τοῦ Ναοῦ τῶν Ταξιάρχων Μοσχοπόλεως.

Ναός Ἁγίας Τριάδος Βερατίου - 13ος αἰών.

Ἀπό τοὺς ὀλίγους ναοὺς, ὁ ὁποῖοι δέν κατεστράφησαν.

1. Τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, μητροπολιτικός. Εἰς τόν ναόν αὐτόν ὑπῆρχε χειρόγραφον Εὐαγγέλιον ἐπί μεμβράνης μέγα καί ὀγκῶδες, ἔχον ἀμφοτέρως τὰς πλάκας περικεκαλυμμένας μέ ἄργυρον καί ἐπιχρυσωμένας, καθὼς καί ἕτερον Εὐαγγέλιον ἐπί περγαμηνῆς εἰς σχῆμα μικρόν.

2. Τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Εἰς τόν ναόν αὐτόν ἐφυλάσσετο πολύτιμον καί περίφημον χειρόγραφον Εὐαγγέλιον, γνωστόν ὡς πορφυροῦς κῶδιξ «Φ», τόν ὁποῖον ἀνεκάλυψεν ὁ Μητροπολίτης Βελεγράδων Ἄνθιμος τό 1868, ἐμελέτησε δέ ὁ Batiffol τό 1885. Τό χειρόγραφον ἦτο εἰς μεγαλογράμματον γραφήν, ἔργον πιθανῶς τοῦ 6ου αἰῶνος καί ἀπετέλεσε τό σπανιώτερον καί πολυτιμότερον ἐπί μέρους χειρόγραφον τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ὁ κῶδιξ αὐτός περιεῖχε τό Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου καί τοῦ Μάρκου, ἐκτός ἀπό μερικά κεφάλαια. Αἱ λέξεις τοῦ κειμένου ἦσαν ἀργυρογραμμένα ἐπί περγαμηνῆς βυσσινόχρου, τὰ δέ ἀρκτικά των τούτων γράμματα ἦσαν κεχαραγμένα ἀπό χρυσόν καί ἄργυρον.

Τοιχογραφίες: Ἀριστερά, ὁ Ἅγιος Νικόλαος Βεράτιου 14ος αἰών. Δεξιά, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, αὐτοκράτωρ Βυζαντίου, Βεράτιον, 6ος αἰών

3. Τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, ὅπου ὑπῆρχε χειρόγραφον Εὐαγγέλιον ἐπὶ μεμβράνης, τό ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ἀπό τούς χριστιανούς ἰδιόχειρον τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

4. Τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν, ἀνακαινισθεῖς τό 1578, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖ ἐπιγραφή ἀνωθεν τῆς πύλης τοῦ νάρθηκος.

Ἐκτός ἀπό τούς 15 ναούς, οἱ ὁποῖοι ἐλειτούργουν τό 1869 εἰς τό Βεράτιον, προὑπῆρχον, κατά τόν Ἄνθιμον Ἀλεξούδην καί ἄλλοι 15 ναοί, οἱ ὁποῖοι ἀπό διάφορους καιρικάς περιστάσεις καί ἀπό τόν πανδαμάτορα χρόνον κατεστράφησαν, σώζονται δέ τά ἐρείπια καί οἱ περίβολοι αὐτῶν. Ὑπό τοῦ αὐτοῦ Μητροπολίτου του ἀπαριθμοῦνται πλεῖστοι ναοί εἰς τήν μητροπολιτικήν περιφέρειαν Βελεγράδων, μαρτυροῦντες τήν θρησκευτικότητα τῶν χριστιανῶν τῆς περιοχῆς αὐτῆς.

Πολλοί ναοί τῆς Βορείου Ἠπείρου, καθῶς καί τά καθολικά τῶν Μονῶν, εἶχον ἀνεκτιμήτους θησαυρούς λαϊκῆς τέχνης, ὅπως σταχώσεις Εὐαγγελίων, λειψανοθήκας, σταυρούς, δισκοπότηρα, ξυλόγλυπτα τέμπλα, ἐντοιχισμένας πλάκας, κινητούς ἐπιταφίους καί ἄλλα εἶδη ἐκκλησιαστικῆς χρήσεως.

Τό πλῆθος τῶν ναῶν τῆς Βορείου Ἠπείρου μετά τοῦ πλουσίου διακόσμου αὐτῶν, ἀποτελοῦν εὐγλωττον ἀπόδειξιν τῆς θρησκευτικότητος, τῆς εὐλαβείας καί τῆς καλαισθησίας τῶν χριστιανῶν τῆς ἑλληνικῆς ταύτης περιοχῆς, προσέτι δέ ἀποδεικνύουν καί τήν ἀνθησιν τῆς βυζαντινῆς τέχνης καί τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ.

*Ναός Ἁγίας Γοιάνδος Βερατίου - 13ος αἰών.
Ἀπό τοὺς ὀλίγους ναοὺς, ὁ ὁποῖοι δέν κατεστράφησαν.*

1. Τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, μητροπολιτικός. Εἰς τόν ναόν αὐτόν ὑπῆρχε χειρόγραφον Εὐαγγέλιον ἐπί μεμβράνης μέγα καί ὀγκῶδες, ἔχον ἀμφοτέρας τάς πλάκας περικεκαλυμμένας μέ ἄργυρον καί ἐπιχρυσωμένας, καθὼς καί ἕτερον Εὐαγγέλιον ἐπί περγαμηνῆς εἰς σχῆμα μικρόν.

2. Τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Εἰς τόν ναόν αὐτόν ἐφυλάσσετο πολύτιμον καί περίφημον χειρόγραφον Εὐαγγέλιον, γνωστόν ὡς πορφυροῦς κῶδιξ «Φ», τόν ὁποῖον ἀνεκάλυψεν ὁ Μητροπολίτης Βελεγράδων Ἄνθιμος τό 1868, ἐμελέτησε δέ ὁ Batiffol τό 1885. Τό χειρόγραφον ἦτο εἰς μεγαλογράμματον γραφήν, ἔργον πιθανῶς τοῦ 6ου αἰῶνος καί ἀπετέλεσε τό σπανιώτερον καί πολυτιμότερον ἐπί μέρους χειρόγραφον τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ὁ κῶδιξ αὐτός περιεῖχε τό Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου καί τοῦ Μάρκου, ἐκτός ἀπό μερικά κεφάλαια. Αἱ λέξεις τοῦ κειμένου ἦσαν ἀργυρογραμμένα ἐπί περγαμηνῆς βυσσινόχρου, τά δέ ἀρκτικά των τούτων γράμματα ἦσαν κεχαραγμένα ἀπό χρυσόν καί ἄργυρον.

ὁ ἅγιος

ΚΟΣ
Μᾶς

ἱσαπόστολος

ἀντεγραφή
διὰ χειρὸς
Φωπῆ Κόνιτ-
ζουλλῆ
ἀπὸ τῆς

ἡ ἀνω εἰκόνα εὐρισκόμενη ἐστὶν ἐκείνη ἡ ἀπὸ τῆς εἰκόνης τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ ἁγίου

Ὁ Ἅγιος καὶ Ἐθνομάρτυς
Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός.

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

συνέταξαν Ἀκολουθίας τοῦ μάρτυρος. Ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ τὴν μνήμην του τὴν 6ην Ἰουλίου.

2. Ἐλευθέριος (+ 120)⁵⁰⁰

Ἀναφέρεται εἰς τὰς πηγὰς ὡς Ἐπίσκοπος Αὐλῶνος καὶ Ἰλλυρικοῦ. Κατὰ τοὺς βιογράφους του κατήγετο ἀπὸ τὴν Ρώμην. Εἰργάσθη ἀποστολικῶς, προσηλυτίσας πολλοὺς εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀδριανός (117-138) μετεκάλεσεν αὐτόν εἰς Ρώμην καὶ ἀφοῦ μετὰ πολλῆς παρρησίας ἐκήρυξε τὸν Χριστόν, ὑπεβλήθη εἰς φρικτὰ βασανιστήρια καὶ τέλος ἀπεκεφαλίσθη διὰ ξίφους τὴν 15ην Δεκεμβρίου τοῦ 120 μ.Χ. ὅτε καὶ ἐορτάζεται ἡ μνήμη του.

3. Ἀνθία ἢ Εὐανθία (+ 120)⁵⁰¹

Ἦτο εὐσεβὴς καὶ ἐνάρετος Ρωμαία, μήτηρ τοῦ ἀνωτέρω Ἀγίου Ἐλευθερίου. Καταγγελθεῖσα ὅτι προσηλύτησε γυναίκα εὐθιμῶς εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἐθανατώθη διὰ ξίφους τὸ 120 μ.Χ., καθ' ἣν στιγμὴν ἐναγκαλισμένη κατεφίλει τὸ λείψανον τοῦ υἱοῦ της Ἐλευθερίου. Οἱ ἐν Ρώμῃ εὐρισκόμενοι Ἡπειρῶται παραλαβόντες τὰ ἱερά λείψανα τῆς Ἀνθίας καὶ τοῦ Ἐλευθερίου μετέφερον ταῦτα εἰς τὸν Αὐλῶνα, ὅπου καὶ τὰ ἐνεταφίασαν. Ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ τὴν μνήμην της τὴν 15ην Δεκεμβρίου.

4. Δάναξ ὁ Ἀναγνώστης⁵⁰²

Ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη εἰς τὴν πόλιν Αὐλῶνα τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Ἦτο ἀναγνώστης τῆς Ἐκκλησίας Αὐλῶνος. Εἰς ποίαν ἐποχὴν ἔζησε καὶ ἐμαρτύρησε δὲν ἀναφέρουν οἱ συναξαριογράφοι. Ἐπειδὴ ἐχλεύαζε τὰ εἰδωλα καὶ ἀτρομήτως ἐκήρυττε τὴν πίστιν εἰς τὸν Χριστόν, ἀπεκεφαλίσθη, τὸ δὲ σῶμα του ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ μνήμη του τιμᾶται τὴν 16ην Ἰανουαρίου.

5. Δονᾶτος (+ 250)⁵⁰³

Περὶ τοῦ βίου, τοῦ τόπου καταγωγῆς καὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Δονάτου στερούμεθα ἱστορικῶν μαρτυριῶν. Ἀναφέρεται ἀπὸ τοὺς συναξαριογράφους ὅτι ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον διὰ ξίφους μετὰ τοῦ μάρτυρος Θερίνου εἰς Βουθρατόν κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμόν. Ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ

500. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Μητρ. Ἀμασειᾶς, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 118. F. Halkin, Bibliotheca hagiographica graeca, Bruxelles 1957, σ. 113. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 127.

501. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 42. Β. Ζώτου Μολοσσοῦ, Λεξικόν τῶν Ἁγίων Πάντων, Ἀθῆναι 1904, σ. 424. Γαλανοῦ, Οἱ βίοι Ἁγίων, Δεκέμβριος 15, Ἀθῆναι 1951, σ. 84.

502. Μ. Γαλανοῦ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 66. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Μητρ. Ἀμασειᾶς, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 118. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 42. Β. Ζώτου Μολοσσοῦ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 424.

503. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Συναξαριστής, Ἀπρίλιος, Βενετία 1819, τ. 1, σ. 302. Κ. Δουκάκη, Συναξαριστής, Ἀθῆναι 1892, σ. 394. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 120.

τήν μνήμην δύο Δονάτων μαρτύρων, τοῦ μὲν ἑνὸς συμμαρτυρήσαντος μετὰ τοῦ Θερίνου διὰ ξίφους τὴν 28ην Ἀπριλίου, τοῦ δὲ ἄλλου μαρτυρήσαντος διὰ τόξου τὴν 6ην Μαΐου.

6. Θερίνος (+ 250)⁵⁰⁴

Ἐμαρτύρησεν εἰς Βουθρωτόν κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμὸν (250 μ.Χ.), ἐπειδὴ ἠρνήθη νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν Δία καί εἰς τοὺς ἄλλους Θεοὺς τὰς νενομισμένας θυσίας. Εἰς τὸν μάρτυρα τοῦτον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας Ἀρσένιος, ὁ ὁποῖος ἔζησε τὸν 10ον μ. Χ. αἰῶνα καί τοῦ ὁποίου τὴν μνήμην τιμᾷ ἡ Ἐκκλησία τὴν 19ην Ἰανουαρίου, ἔγραψε γλαφυρὸν ἐγκωμιαστικὸν λόγον, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς τινὰ κώδικα τοῦ 14ου αἰῶνος τῆς βιβλιοθήκης τῆς Μονῆς Κουτλουμουσίου τοῦ Ἁγίου Ὀρους καὶ ἐδημοσιεύθη ἀπὸ τὸν Σπυρίδωνα Λάμπρου εἰς τὰ Κερκυραϊκὰ Ἀνέκδοτα. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀρσενίου ἔκθεσις τοῦ ἐγκωμίου τοῦ μάρτυρος Θερίνου ἀναφέρεται εἰς τὸ μαρτύριόν του καὶ εἶναι μετρίας ἱστορικῆς σημασίας. Ἡ μνήμη τοῦ Θερίνου τιμᾶται τὴν 23ην Ἀπριλίου.

7. Ἰσαυρος, Βασίλειος, Ἰνοκέντιος, Φίληξ, Ἑρμείας καὶ Περεγρίνος (+ 285)⁵⁰⁵

Οἱ μάρτυρες οὗτοι κατὰ τοὺς Συναξαριογράφους ἀπεκεφαλίσθησαν εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν τῆς Β. Ἠπείρου ἐπὶ τοῦ Αυτοκράτορος Νουμριανοῦ (283-284), ἐπειδὴ ἠρνήθησαν νὰ θυσιάσουν εἰς τὰ εἰδωλα. Οἱ τρεῖς πρῶτοι κατήγοντο ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ἡ μνήμη των ἐορτάζεται τὴν 17ην Ἰουνίου.

8. Τρύφων τῆς Σεκίστης Μπερατίου⁵⁰⁶

Εἰς τοὺς συναξαριογράφους οὐδέν περὶ τοῦ μάρτυρος τούτου λέγεται, εἰμὴ ὅτι ἐπὶ ἰτέας κρεμασθεὶς ἤυρε τὸν θάνατον. Εἶναι ἄγνωστον εἰς ποῖον μέρος καί πότε ἐμαρτύρησε. Τὰ ὀστᾶ του ἐφυλάσσοντο εἰς τὴν ἐπ' ὀνόματί του Μονὴν τῆς Ἰτέας ἢ Σεκίστης τῆς Μεγάλης Μουζακιᾶς, ἀνεκαλύφθησαν δὲ ταῦτα κατόπιν ὁράματος τινος (1848), τὸ ὁποῖον περιγράφει ὁ Μητροπολίτης Ἀνθίμος Ἀλεξούδης.

Ὁ μάρτυς Τρύφων τοῦ ὁποίου ἡ μνήμη τιμᾶται τὴν 19ην Δεκεμβρίου, δὲν πρέπει νὰ συγχέεται πρὸς τὸν Μ. Τρύφωνα.

9. Οἱ 40 Ἅγιοι

Εἶναι ἄγνωστον πότε καί ποῦ ἐμαρτύρησαν οἱ 40 Ἅγιοι, πιθανώτατα εἰς Ἁγίους Σαράντα τῆς Β. Ἠπείρου ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων

504. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 302. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ ἐν Θεσπρωτίᾳ Ἐκκλησία, Ἀθῆναι 1964, σ. 110. Σπ. Λάμπρου, Κερκυραϊκὰ ἀνέκδοτα, Ἀθῆναι 1882, σ. 7.

505. Γ. Οἰκονόμου, Οἱ 40 Ἅγιοι τῆς Ἠπείρου, Ἰωάννινα 1955, σ. 2. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 225. Μ. Γαλανοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., Ἰούνιος 17, σ. 98.

506. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Μητρ. Ἀμασειᾶς, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 85-86. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 451.

διωγμῶν⁵⁰⁷. Τοῦτο ἐνισχύει καί ἡ παράδοσις, ἡ ὁποία ἀναφέρει ὅτι εἰς τό ὑπόγειον τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς τῶν Ἁγίων Σαράντα τῆς Β. Ἡπείρου ὑπῆρχον 40 παρεκκλήσια εἰς μνήμην τῶν 40 Μαρτύρων⁵⁰⁸. Τήν παράδοσιν αὐτήν ἐνισχύουν καί αἱ μαρτυρίαι τοῦ χρονογράφου τῆς Ἡπείρου Π. Ἀραβαντινοῦ καί τοῦ γεωγράφου Κ. Θεσπρωτοῦ. Καί ὁ μὲν Ἀραβαντινός ἀναφέρει ὅτι εἰς γενομένας ἀνασκαφάς (1853) εἰς Ἁγίους Σαράντα εὐρέθησαν λείψανα τοῦ κατεχωσμένου ναοῦ, δεικνύοντα τήν μεγάλην ἔκτασιν καί ἀξιολογότητα τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ σκηνώματος⁵⁰⁹.

Ὁ δέ Κ. Θεσπρωτός (1830) ἀναφέρει ὅτι παρά τό Λυκούρσι ὑπῆρχον ἐρείπια ἐνός μεγάλου Χριστιανικοῦ ναοῦ μέ κατεστραμμένας εἰς τούς τοίχους εἰκόνας Ἁγίων καί ὑπόγειον διηρημένον εἰς πολλάς μικράς ἐκκλησίας⁵¹⁰. Ἀπό τούς 40 αὐτούς Ἁγίους τῆς Β. Ἡπείρου φαίνεται ὅτι ἔλαβον τήν ὀνομασίαν τό ὁμώνυμον χωρίον καί ἡ ὁμώνυμος Μονή τῆς Β. Ἡπείρου.

β. ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

1. Νικόδημος (1722)⁵¹¹

Κατήγετο ἀπό τό Βυθικούκιον κατά τούς Μητροπολίτας Ἁγθιμον Ἀλεξούδην καί Εὐλόγιον Κουρίλαν, κατά δέ τούς Συναξαριογράφους ἀπό τό Ἐλβασάν. Ὁ μαρτυρικός θάνατος τοῦ μάρτυρος τούτου κατά τούς βιογράφους ἔλαβε χώραν ὡς ἑξῆς: Ἐξομόσας προέτρεπε καί τόν υἱόν του πρὸς τοῦτο, ὁ ὁποῖος μὴ πειθόμενος κατέφυγεν εἰς Ἁγιον Ὄρος. Τότε μετέβη καί ὁ Νικόδημος εἰς Ἁγιον Ὄρος πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ υἱοῦ του, ἀλλὰ ἐκεῖ τῇ παραινέσει τοῦ ὁσίου Ἀκακίου ἀπέπτυσε τόν ἰσλαμισμόν καί ἐπανῆλθεν εἰς τόν Χριστιανισμόν, κηρύττων μετὰ παρρησίας τόν Χριστόν. Συλληφθεὶς διὰ τὴν πράξιν του ταύτην ἀπὸ τούς Τούρκους καί ὑποβληθεὶς εἰς φρικτῶδη βασανιστήρια ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν πόλιν Βερατίου τὴν 11ην Ἰουλίου 1722 ἢ κατὰ τὸν ἐκδότην τῆς ἀκολουθίας του το 1709. Οἱ Χριστιανοὶ ἐνεταφίασαν τό σῶμα τοῦ μάρτυρος εἰς τὸν ἐκεῖ ναόν τῆς Θεοτόκου. Ἡ ἀκολουθία τοῦ ὁσιομάρτυρος

507. Εἰς τὰ μηναιᾶ ὑπὸ τὸν ἀριθμόν 40 μάρτυρες ἀναφέρονται: 1) Οἱ ἐν Ἀφρικῇ ἐπὶ Δεκίου, τῶν ὁποίων ἡ μνήμη τιμᾶται 6 καί 10 Ἀπριλίου. 2) Ἀπασαι γυναῖκες μετὰ Ἀμμοῦν διακόνου εἰς τό Ἡράκλειον τῆς Θράκης (ἐορτάζονται 1 Σεπτεμβρίου). 3) Παρθένοι ἐπὶ Δεκίου εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας (ἐορτάζονται 24 Δεκεμβρίου) καί 4) Οἱ ἐν Περσίᾳ τό 375 ἀθλήσαντες (ἐορτάζονται 11 Μαΐου) (Θρησκευτικὴ καί ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, 11(1967), σ. 726-727).

508. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Β. Ἡπείρῳ, σ. 78.

509. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 3.

510. Κ. Θεσπρωτοῦ, Γεωγραφία, σ.83.

511. Αὐτόθι, σ. 119. Εὐλόγιου Κουρίλα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 39. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν. Οἱ Νεομάρτυρες, Ἀθῆναι 1961, σ. 112. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 356.

έξεδόθη εἰς τὴν Μοσχόπολιν τὸ 1742 ἀπὸ τὸν Γρηγόριον τὸν Μοσχοπολίτην, ἡ δὲ μνήμη του τιμᾶται τὴν 11ην Ἰουλίου. Ἀκολουθία τοῦ ὁσιομάρτυρος ὑπάρχει χειρόγραφος εἰς τὸν κώδικα Ἰωσαφαίων, σ.87-103, συνταχθέντα ἀπὸ τὸν Ἰβηρίτην μοναχὸν Νήφωνα.

2. Χρῆστος ὁ Κηπουρός (1748)⁵¹²

Κατήγετο ἀπὸ τὰ μέρη τοῦ Γενούσου ποταμοῦ. Ἐξήσκει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ κηπουροῦ. Καταγγελθεὶς ἀπὸ Ὀθωμανὸν τινα, μέ τὸν ὁποῖον ἤλθεν εἰς λογομαχίαν, ἐπειδὴ ἐξύβρισε τὴν θρησκείαν του, συνελήφθη καὶ ὑπεβλήθη εἰς φρικτὰ βασανιστήρια διὰ νὰ ἀρνηθῆ τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Μὴ ὑποκύψας εἰς τὰ βασανιστήρια, ἀλλ' ἐμμείνας ἀκλόνητος εἰς τὴν πατρῶαν πίστιν ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν τὴν 12ην Φεβρουαρίου 1748, ὅτε ἐορτάζεται καὶ ἡ μνήμη του.

3. Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός (1779)⁵¹³

Οὗτος πολλαπλῶς μετὰ τῆς Ἠπείρου συνδέεται, διότι καὶ οἱ γονεῖς του ἀπὸ τὴν Ἠπειρον κατήγοντο καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἠπειρον λόγῳ καὶ ἔργῳ εἰργάσθη καὶ ἐμαρτύρησεν. Ἡ μνήμη του τιμᾶται εἰς ὅλην τὴν Ἠπειρον, ἰδιαιτέρως εἰς τὰ Ἰωάννινα, τὴν Κόνιτσαν, Παπαδάτες Πρεβέζης καὶ εἰς τὴν περιφέρειαν Βερατίου, ὅπου ἐμαρτύρησεν. Ὑπῆρξεν ἡ λαμπροτέρα ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐθνικὴ φροσιγνομία τοῦ 18ου αἰῶνος, περὶ τῆς ὁποίας πλεῖστοι συγγραφεῖς ἠσχολήθησαν. Ἐγεννήθη τὸ 1714 εἰς τὸ Μεγάλον Δένδρον τῆς Αἰτωλίας ἢ εἰς τὸν Ταξιάρχην Ἀποκούρου τῆς Ναυπακτίας. Ἐμαθήτευσεν εἰς Σιγδίτσαν τῆς Παρνασίδος, εἰς τὴν σχολὴν Ἁγίας Παρασκευῆς Βραγιανῶν Ἀγράφων καὶ εἰς τὴν Ἀθωνιάδα σχολὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Πρὶν μεταβῆ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος μετήρχετο τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου εἰς διάφορα χωρία τῆς περιφέρειας του.

Ὁ Κοσμᾶς διαβλέπων τὸν κίνδυνον τοῦ ἐξισλαμισμού τῆς Ἠπείρου καὶ ἄλλων μερῶν τῆς τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ λαβὼν τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Σεραφεὶμ Β' περιώδευσεν τετράκις τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἠπειρον, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ Ἰονίου πελάγους. Εἰς ὅλας τὰς περιόδους δὲν παρέλειπε εὐκαιρίαν νὰ κηρύττῃ δι' ἀσυνήθους εὐγλωττίας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, νὰ ἐνισχύῃ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ νὰ διδάσκῃ τὰς χριστιανικὰς ἀρετὰς καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν παιδείαν, χάριν τῆς ὁποίας ἵδρυσε 10 Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ 200 δημοτικὰ (κοινά). Αἱ διδασκαλίαι του γέμουν διδαγμάτων, παραβολῶν καὶ προφητειῶν.

512. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 479. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 132. Γ. Οἰκονόμου, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 59.

513. Οἰκονόμου, Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός καὶ ἡ ἱεραποστολικὴ δράσις αὐτοῦ, Ἀθῆναι 1976, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Σαυφείρου Χριστοδουλίδου, Ἀκολουθία καὶ ὁ βίος τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, Βενετία 1814.

Ἡ διδασκαλία του συνωδεύετο καί ἀπό πολλά θαύματα, τά ὅποια καί σήμερον ἀναφέρονται μετ' εὐλαβείας εἰς τὰς περιοχάς τὰς ὁποίας ἐπεσκέφθη.

Ὁ Πατροκοσμᾶς, ὡς κοινῶς λέγεται, διά τῆς ἀξιοθαυμάστου ἱεραποστολικῆς του δράσεως ἀνέκοψε τό κύμα τοῦ ὁμαδικοῦ ἐξισλαμισμού τῶν χριστιανῶν τῆς Ἡπείρου καί μάλιστα εἰς περίοδον φοβερῶν διωγμῶν καί καταπιέσεων. Ἐμαρτύρησεν εἰς τό χωρίον Καλικόντασι τῆς Βορείου Ἡπείρου τήν 24ην Αὐγούστου 1779. Ὁ Κοσμᾶς εἶναι ἀπό τούς πρώτους, οἱ ὅποιοι ἐμαρτύρησαν διά τόν χριστιανικόν ἑλληνισμόν τῆς Β. Ἡπείρου. Ἡ πατρίς εὐγνωμονοῦσα κατέταξεν αὐτόν εἰς τούς μεγάλους διδασκάλους τοῦ Γένους, ἡ δέ Ἐκκλησία ἐκήρυξεν αὐτόν ἅγιον καί ἐορτάζει τήν μνήμην του τήν 24ην Αὐγούστου.

γ. ΑΣΚΗΤΑΙ

1. Οἱ Ἅγιοι Ἐπτάρημοι⁵¹⁴

Οὗτοι εἶναι οἱ ἐκ Θεσσαλονίκης αὐτάδελφοι μοναχοί Μεθόδιος καί Κύριλλος καί οἱ μαθηταί αὐτῶν Κλήμης, Ναούμ, Σάββας, Γοράσδων καί Ἀγγελάριος, οἱ ὅποιοι, ἐκ θείου ζήλου κατεχόμενοι, διέδωσαν κατά τόν 9ον καί 10ον αἰῶνα τόν Χριστιανισμόν καί τόν ἑλληνικόν πολιτισμόν τοῦ Βυζαντίου εἰς τούς Σλαβικούς λαούς, ἤτοι Κροάτας, Σέρβους, Μοραβούς, Βοημούς, Δαλμάτας καί Βουλγάρους. Ὁ Κύριλλος καί ὁ Μεθόδιος ἦσαν Ἕλληνες ἀπό τήν Θεσσαλονίκην, οἱ ὅποιοι ἔδρασαν τόν 9ον αἰῶνα εἰς Μοραβίαν. Εἶναι αἱ σπουδαιότεραι προσωπικότητες τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας γενικώτερον, οἱ ὅποιοι ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς γλωσσικῆς, πνευματικῆς καί ἐθνικῆς ἀναπτύξεως τῶν σλαβικῶν φύλων. Ὁ μὲν Κύριλλος, νεώτερος καί σοφώτερος τοῦ Μεθοδίου, ἐγεννήθη περί τό 827, ὁ δέ Μεθόδιος τό 815. Ὁ Κύριλλος ἐμαθήτευσε παρά τῷ Φωτίῳ καί πιθανώτατα διεδέχθη αὐτόν. Ἐχρημάτισε χαρτοφύλαξ τοῦ Πατριαρχείου καί καθηγητής τῆς φιλοσοφίας καί θεολογίας εἰς τήν Πατριαρχικὴν Σχολήν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ὁ δέ Μεθόδιος ἦτο προικισμένος μέ πρακτικόν νοῦν καί δεκρίθη, ὡς διοικητής σλαβικῆς ἐπαρχίας καί ἡγουμένος τῆς Μονῆς Πολυχρονίου εἰς τήν Βηθουνίαν. Οἱ δύο αὐτοὶ ἀδελφοὶ ἦσαν κάτοχοι τῆς σλαβικῆς γλώσσης καί ἐφεῦρον τήν σλαβικὴν γραφήν, τῆς ὁποίας τὰ περισσότερα γράμματα ἐλήφθησαν ἀπό τήν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Μετέφρασαν τὰς Ἁγίας Γραφάς καί τὰ λειτουργικά βιβλία εἰς τήν σλαβικὴν γλῶσσαν. Εἰς τήν θείαν λατρείαν ἐδέχθησαν τόν λατινικόν τύπον, εἰς ἄλλα ἐδέχθησαν τόν

514. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 112-119. Γ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 26-27. Β. Στεφανίδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 370, 594, 667. «Θρησκευτικὴ καί Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», 7 (1965) σ. 1176-1180.

ἀνατολικόν τύπον, τό σύμβολον τῆς πίστεως ἄφησαν αὐτό τῆς προσθήκης τοῦ filioque καί διεμόρφωσαν τάς νηστείας κατά τά ἑλληνικά ἔθιμα. Ὁ Κύριλλος ἀπέθανε τό 869 εἰς ἑλληνικόν μοναστήριον τῆς Ρώμης, ὁ δέ Μεθόδιος εἰς Μοραβίαν τό 884/5.

Εἰς τόν μητροπολιτικόν ναόν τῶν Βελεγράδων ἐφυλάσσοντο τά ἱερά λείψανα τοῦ Γοράσδωνος καί Ἀγγελαρίου. Τιμᾶται ἡ μνήμη τῶν Ἑπταρίθμων Ἀγίων τήν 26ην Νοεμβρίου.

2. Ὁ ὄσιος Διονύσιος⁵¹⁵

Κατήγετο ἀπό τήν περιφέρειαν Κορυτσαῶς. Τό 1380 ἵδρυσεν εἰς τό Ἅγιον Ὄρος, δαπάνη τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντας Ἀλεξίου Γ. Κομνηνοῦ, μικράν Μονήν ἐπ' ὀνόματι τοῦ τιμίου Προδρόμου, ὀνομασθεῖσαν βραδύτερον Διονυσίου. Τιμᾶται ἡ μνήμη του μετά τοῦ συνασκητοῦ του Δομετίου τήν 25ην Ἰουνίου.

3. Ὁ ὄσιος Νήφων⁵¹⁶

Ἦτο υἱός ἱερέως, γεννηθείς εἰς τό χωρίον Λούκοβον τοῦ Ἀργυροκάστρου. Κατά τούς βιογράφους του, νεαρός τήν ἡλικίαν εἰσηλθεν εἰς τήν ὑπό τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου (1042-1055) ἱδρυθεῖσαν Μονήν Μεσοποτάμου, ὅπου ἐξεπαιδεύθη καί ἐχειροτονήθη ἱερεύς. Βραδύτερον μετεπήδησεν εἰς τήν ἐν Ἄθω Μονήν τῆς Ἁγίας Λαύρας, ὑποβαλὼν ἐκεῖ τόν ἑαυτόν του εἰς μεγάλας στερήσεις. Ἐπειτα, ἀφοῦ ἤλλαξε διάφορα κελλία, κατέφυγεν ὡς ὑποτακτικός εἰς τόν ὄσιον Μάξιμόν τόν Κασσοκαλυβίτην, μέ τόν ὁποῖον συνεδέθη διά μεγάλης φιλίας. Μετά παρέλευσιν μικροῦ χρόνου, μέ τήν εὐλογίαν τοῦ γέροντός του, ἐγκατεστάθη εἰς σπήλαιον παρά τά Κασσοκαλύβια, ὅπου μέ αὐστηράν ἄσκησιν διήνυσε τόν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς του. Ἀπέθανε τήν 14ην Ἰουνίου 1411.

4. Ὁ Ἅγιος Σοφιανός, Ἐπίσκοπος Δρυϊνουπόλεως (1672-1770), τοῦ ὁποίου ἡ μνήμη τιμᾶται τήν 26ην Νοεμβρίου. Περί τοῦ Ἀγίου τούτου ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω εἰς τούς Ἐπισκόπους Δρυϊνουπόλεως.

515. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 116. Γ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 46.

516. F. Halkin, In Anallecta Bolladiana, Bruxelles, 58 (1940) σ. 12. Κ. Μέρτζιου, Περί τοῦ Βορειοηπειρώτου ὁσίου Νήφωνος, «Ἡπειρωτική Ἑστία», 14 (1965), σ. 341. Μ. Γαλανοῦ, ἐνθ. ἀνωτ., Ἰούνιος, σ. 80. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 349.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ
Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΟΡΦΩΣΙΝ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄
ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗ Β. ΗΠΕΙΡΟΝ
ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΙ ΑΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΑΙ ΣΧΟΛΑΔΑΥΤΗΣ

1. Ἀνάπτυξις τῆς παιδείας

Μετά τήν τουρκικήν κατάκτησιν τῆς Ἠπείρου καί μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου αἰῶνος, βαθύ πνευματικόν σκότος ἐπικρατεῖ εἰς τήν Ἠπειρον καί εἰς ὅλην τήν τουρκοκρατούμενην Ἑλλάδα. Αἱ πνευματικάί ἐστίαί τοῦ ἔθνους ἔσβησαν. Ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Κ. Κούμας γράφει: «Τό μεγαλύτερον μέρος τῆς τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος ἦτο βυθισμένον εἰς ἀπόλυτον ἀγραμματοεἰαν»⁵¹⁷. Τήν ἐποχὴν αὐτήν, ὅπως εἶναι γνωστόν ἀπό τήν ἱστορίαν, ἡ παιδεία κατατρεγμένη ἀπό τόν ἄγριον καί βάρβαρον κατακτητήν ἤρην ἄσυλον εἰς τάς Μονάς καί εἰς τούς νάρθηκας τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐκεῖ οἱ ταπεινοί μοναχοί καί κληρικοί ἐδίδασκον τά Ἑλληνόπουλα τά ὀλίγα — ἀλλά τόσο ἀπαραίτητα διά τήν διατήρησιν τοῦ ἔθνους καί τῆς θρησκείας — κολυβογράμματα, τά ὅποια περιωρίζοντο εἰς τήν ξηράν ἀνάγνωσιν περικοπῶν ἀπό τήν ὀκτώηχον καί τό ψαλτήριον, εἰς ὀλίγην γραφήν καί εἰς ἀποστήθισιν διαφόρων προσευχῶν. Κατά τόν λόγιον Μητροπολίτην Παραμυθίας Ἀθηναγόραν, «ὁ νάρθηξ τῶν Μονῶν καί τῶν Ἐκκλησιῶν κατά τούς δυσχειμέρους ἐκείνους χρόνους

517. Κ. Κούμα, Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, 1β Βιέννη 1832, σ. 555.

ἐχρησίμευεν ὡς φωτεινὴ ἔστια φωτίζουσα καὶ διαθερμάνουσα τὰ ἀτυχῆ ναυάγια τοῦ ταλαιπώρου Γένους. Οἱ ὀλιγομαθεῖς δὲ ἄλλ' εὐσεβεῖς καὶ φιλόμουσοι μοναχοὶ δι' ἀτρύτων κόπων ἤναπτον τὴν εὐεργητικὴν ταύτην πυράν»⁵¹⁸.

Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ ὕστερα παρατηρεῖται εἰς τὴν ἐνιαίαν Ἠπειρον σημαντικὴ ἐκπαιδευτικὴ δραστηριότης μὲ τὴν ἴδρυσιν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων σχολείων. Ἦδη ἀπὸ τὸ 1593 ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἱερεμίας Β', διαβλέπων τὸν κίνδυνον τοῦ ἐξισλαμισμοῦ τῶν χριστιανῶν, μεταξύ τῶν ἄλλων μέτρων, τὰ ὅποια ἔλαβεν, ἦτο καὶ ἡ σύστασις σχολείων, δι' ἃ καὶ παροτρύνει τοὺς Μητροπολίτας νὰ ἰδρύνουν σχολεῖα εἰς τὰς ἐπαρχίας των⁵¹⁹.

Οὕτω τὸ 1633 ὁ Ἐπίσκοπος Δρυϊνουπόλεως **Κάλλιστος** συνέστησεν εἰς τὸ Ἀργυρόκαστρον Ἑλληνικὴν σχολὴν⁵²⁰. Τὸ 1672 ὁ Ἐπίσκοπος Δρυϊνουπόλεως **Σοφιανός** ἰδρυσεν σχολὴν εἰς τὴν Μοῆν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Πολύτσιανης μὲ σκοπὸν τὴν ἀναχαίτησιν τοῦ ἐξισλαμισμοῦ τῆς ἐπαρχίας του⁵²¹. Τὸ 1682 ὁ Ἐπίσκοπος Δελφίνου καὶ Χειμάρρας **Μανασσῆς** (1682-1695) ἰδρύει δημοτικὰ σχολεῖα (κοινὰ) σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας του⁵²².

Τὸν 18ον αἰῶνα μεγάλην ὥθησιν ἔδωσαν εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὴν σύστασιν σχολείων εἰς ὅλην τὴν Ἠπειρον ὁ ἐθναπόστολος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, ὁ πρόδρομος αὐτοῦ τοῦ Ρήγα καὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας⁵²³. Ὁ Κοσμάς τρεῖς φορές ἐπεσκέφθη τὰ χωρία τῆς ἐνιαίας Ἠπείρου εἰς ἐποχὴν δραματικὴν διὰ τὸ ἔθνος καὶ ἀπεράντου πνευματικοῦ σκοταδισμοῦ. Εἰς τὰς περιοδείας του (1760-1771) συνίστα εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ ἰδρύνουν σχολεῖα καὶ τοῦτο διότι πίστευε ἀκραδάντως ὅτι τὸ σχολεῖον εἶναι στήριγμα τῆς οἰκογενείας, τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας καὶ τὸ πρῶτον θεμέλιον διὰ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἐθνικὴ ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους. Εἰς τὸ ἠχηρὸν σάλπισμα τοῦ ἐθνικοῦ συναγεμοῦ, τοῦ Κοσμά ἀνταπεκρίθη ὀλόκληρος ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἠπείρου. Ὅλα τὰ γυναικεῖα κοσμήματα (στολίδια) καὶ τὰ διάφορα οἰκογενειακὰ ἀσημικά προσεφέρθησαν εἰς τὸν Κοσμᾶν διὰ τὴν πρώτην σύστασιν σχολείων⁵²⁴. Ὁ ἴδιος ὁ Κοσμάς, προβαίνων εἰς ἀπολογισμὸν τῆς ἐκπαιδευτικῆς του δραστηριότητος, ἔγραφεν ἀπὸ τὴν περιφέρειαν τῆς Παρα-

518. «Ἠπειρωτικὰ χρονικά», 4 (1929), σ. 20.

519. Β. Σφυρόερα, *Οἱ Ἕλληνες τῆς τουρκοκρατίας*, Ἀθήναι 1971, σ. 94.

520. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ ἐκκλησία ἐν Β. Ἠπείρῳ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 112.

521. Α. Philippson, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 21.

522. Θ. Μπαμίχα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 78.

523. Φ. Οἰκονόμου, Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 35 κ.έ.

524. «Ἠπειρωτικὰ χρονικά», 15 (1940), σ. 78. «Νέος Ἑλληνομνήμων» 1914, σ. 393.

Κλειστόν Ἑλληνικόν Σχολεῖον Κορινθῶν: Ἐμφανής ἡ ἐγκατάλειψις παντός παραδοσιακοῦ Ἑλληνικοῦ.

μυθίας πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ ἱεροπόναχον Χρῦσανθον: «ἕως τριάκοντα ἐπαρχίας περιῆλθαν δέκα ἑλληνικά σχολεῖα ἐποίησα, διακόσια διὰ κοινὰ γράμματα»⁵²⁵.

Τέλος, οὐχὶ μικρὸν συνέβαλον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας καὶ τῶν γραμμάτων εἰς τὴν Βόρειον Ἠπειρον καὶ αἱ ἱεραὶ Μοναὶ αὐτῆς, αἱ ὁποῖαι, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, διετήρουν πολλάς ἀπὸ αὐτὰς σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ἤπλωνον τὰς φωτοβόλους ἀκτῖνας των εἰς ὅλην τὴν Β. Ἠπειρον.

Μετὰ πέρασμα τοῦ Κοσμᾶ ὅλη ἡ προσοχὴ τοῦ σκλαβωμένου ἔθνους ἐστραφῆ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνα ἰδρύνονται εἰς τὴν Β. Ἠπειρον πολλά σχολεῖα, ὅπως τὰ Ἑλληνικά σχολεῖα (Σχολαρχεῖα) Κορινθῶν (1720), Δελβίνου (1809) καὶ Πρεμετῆς (1830), τὰ Παρθεναγωγεῖα Δρόβιανης (1778), Ἀργυροκάστρου (1861), Δούβιανης (1869) καὶ Λαμπόβου (1885), τὰ Ζάπεια ἐκπαιδευτήρια Λαμ-

525. Φ. Οἰκονόμου, Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 38. Τοῦ ἰδίου, Τὰ σχολεῖα τῆς Ἑνιαίας Ἠπέιρου, 1986, σ. 7-8.

Τά Ζωγράφεια Διδασκαλεία Κεστορατίου.

πόβου (1885), τά Ζωγράφεια εκπαιδευτήρια Κεστοραετίου (1894) καί πολλά ἄλλα⁵²⁶.

2. Μοναστηριακαί Σχολαί

Αἱ Μοναί τῆς Βορείου Ἡπείρου εἰς τούς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας δέν ὑπῆρξαν μόνον τόποι θερμῆς λατρείας, ἀλλ' ἦσαν καί ταμεῖα προγονικῆς παιδείας καί σχολεῖα, ὅπου ἐκαλλιεργοῦντο τά ἑλληνικά γράμματα. Ἀπό τάς σχολάς τῶν Μονῶν αὐτῶν ἀπεφοίτησαν μεγάλοι ἱεράρχαι, σοφοί ἱερεῖς, περίφημοι μοναχοί καί ἑλληνολάτραι καί χριστιανολάτραι δάσκαλοι. Μοναί τῆς Β. Ἡπείρου, αἱ ὁποῖαι εἶχον σχολάς εἶναι αἱ ἑξῆς⁵²⁷:

1. Ἡ ἱερά Μονή Θεολόγου εἰς τήν περιφέρειαν Δελβίνου.

Ἡ σχολή τῆς Μονῆς Θεολόγου ἰδρύθη τά 1876 μέ ἕξοδα τῶν ἀδελφῶν

526. Φ. Οἰκονόμου, Τά σχολεῖα τῆς Ἐνιαίας Ἡπείρου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 7 κ.έ.

527. Ἐφημ. «Βορειοηπειρωτικός Ἀγών», τῆς 31-3-1959. Περιοδ. «Ἡ Βόρειος Ἡπειρος», 1956, σ. 28. Δ. Ζούρα, Ἡ ἑλληνικότης τῆς Β. Ἡπείρου, Ἀθήναι 1975, σ. 60. Φ. Οἰκονόμου, Τά σχολεῖα τῆς Ἐνιαίας Ἡπείρου, Ἀθήναι 1987, σ. 60. Β. Ζώτου Μολοσσού, Δρομολόγιον, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 62.

Ν. Λάππα από τήν Δρόβιανην διά τήν ἐξυπηρέτησιν τῶν πέριξ χωρίων. Ὠνομάσθη «Εὐθύμιος Κεντρική Σχολή Ρίζης», διότι οἱ ἀδελφοί Λάππα τήν ἴδρυσαν πρὸς τιμὴν τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ των Εὐθυμίου. Εἰς τήν σχολὴν αὐτὴν ἐφοίτων μαθηταὶ ἀπὸ τὰ χωρία Γράββα καὶ Κομματι. Εἶχε ἡ σχολή καὶ πολλὰ χειρόγραφα καὶ ἐθεωρεῖτο «κέντρον πνευματικῆς ζωῆς».

Διδάσκαλοι τῆς σχολῆς Θεολόγου ἀναφέρονται ὁ **Γ. Κίτσος**, ὁ **Ν. Μυστακίδης** ἀπὸ τήν Δρόβιανην, ὁ **Σπ. Οἰκονομίδης**, ὁ **Παπαπᾶνος Πετρίδης**, ὁ Ἄθαν. **Παρτάλης**, ὁ **Στ. Οἰκονόμου**, ὁ **Σπ. Παπαθανάσης**, ὁ **Ν. Οἰκονόμου**, ὁ Ἄρ. **Κίτσος (βοηθός)** καὶ ὁ **Γ. Γραΐκας**.

2. Ἡ **ἱερά Μονή Δρυϊάνου** εἰς τήν περιφέρειαν Δροπόλεως⁵²⁸. Εἶχεν ἀξιόλογον σχολὴν εἰς τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Ἦτο χωρισμένη εἰς τρία τμήματα. Τὸ πρῶτον τμῆμα, τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ τὸ σπουδαιότερον, ἐλειτούργει εἰς τήν Κεντρικὴν Μονήν, τὸ δεύτερον εἰς τὸ Μετόχιον τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων εἰς τήν Δρόβιανην καὶ τὸ τρίτον εἰς τὸ Μετόχιον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου εἰς τὸ χωρίον Ζερβάτες.

Εἰς τήν σχολὴν Δρυϊάνου οἱ μαθηταὶ ἐδιδάσκοντο ἐρμηνεῖα ἐκκλησιαστικῶν κειμένων καὶ βυζαντινὴ μουσικὴ. Ἀπὸ τήν σχολὴν αὐτὴν ἀπεφοίτησαν πολλοὶ νέοι, οἱ ὁποῖοι διέπρεψαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ γράμματα καὶ κατέλαβον ὑψηλὰς θέσεις εἰς τήν κοινωνίαν, ὅπως ὁ Πατριάρχης Κων/πόλεως Σεραφεῖμ Β΄ ἀπὸ τὸ Δέλβινον, ὁ διαπρεπὴς μουσικοσυνθέτης καὶ πρωτοψάλτης τοῦ Πατριαρχείου κ. Παπαχρήστου ἢ Βρέττης ἀπὸ τήν κάτω Δρόβιανην καὶ ἄλλοι. Εἰς τήν σχολὴν αὐτὴν ἐδίδαξε ἐπὶ μίαν πεντηκονταετίαν ὁ ἡγούμενος Ἰγνάτιος Ἀγιορείτης, τὸν ὁποῖον ἐτοποθέτησεν ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός.

3. Ἡ **ἱερά Μονή Γερμανοῦ** εἰς τήν περιφέρειαν Δελβίνου⁵²⁹. Εἰς τήν Μονήν αὐτὴν ἐλειτούργει ἀπὸ τὸ 1890 Κεντρικὴ Ἀστικὴ Σχολὴ μέ ἐξοδα τῆς Ἀδελφότητος Λεσινίτσης διά τήν ἐξυπηρέτησιν κυρίως τῶν χωρίων τοῦ Βούρκου. Εἶχε ἡ Μονή βιβλιοδετεῖον καὶ δύο δημοτικὰ σχολεῖα.

Γνωστοὶ δάσκαλοι τῆς σχολῆς Γερμανοῦ ἀναφέρονται: ὁ **Φ. Παρτάλης** (1890), ὁ **Β. Κουτέλης** (1890-1891), ὁ **Στ. Τάτσης** (1891-1893), ὁ **Β. Ντεσύρης** (1893-1894), ὁ **Ἰ. Λιάσκος** (1901-1903), ὁ **Δ. Ντέλεκος** (1905-1906), ὁ **Κ. Μουλᾶς** (1906-1907), ὁ **Κ. Ζούλιος** (1906-1907), ὁ **Β. Λέξος** (1907-1908), ὁ **Β. Μπαρᾶς** καὶ ἡ **Βασιλικὴ Νταΐκου** (1912-1913).

Ἡ σχολὴ Γερμανοῦ ὑπῆρξε πνευματικὸς φάρος τῶν πέριξ χωρίων καὶ ἀνέδειξε 46 δασκάλους.

528. **Φ. Οἰκονόμου**, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Β. Ἠπείρῳ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 86-87. **Β. Μπαρᾶ**, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 217, 300. **Π. Πουλίτσα**, Σύναξις, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 95.

529. **Φ. Οἰκονόμου**, Τὰ σχολεῖα τῆς Ἐνιαίας Ἠπείρου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 61. Ἐφημ. «Φωνὴ τῆς Ἠπείρου», τῆς 28-7-1900.

4. Ἡ ἱερά Μονή Σαρωνιάς εἰς τὴν περιφέρειαν Δελβίνου⁵³⁰. Εἰς τὴν Μονὴν αὐτὴν ἐλειτούργει σχολή, ἄγνωστον ἀπὸ πότε, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφοίτων μαθηταὶ ἀπὸ ὅλην τὴν ἐπαρχίαν Δελβίνου. Γνωστοὶ δάσκαλοι τῆς σχολῆς εἶναι ὁ Στέφανος Ἀναγνώστου ἀπὸ τὴν Δρόβιανην καὶ ἄνωνυμος ἱερεὺς ἀπὸ τὴν Κέρκυραν.

5. Ἡ ἱερά Μονή Ἀβαρίτσης⁵³¹. Ἡ σχολή της ἀνεσυγκροτήθη τὸ 1779 ἀπὸ τὸν Κοσμᾶν τὸν Αἰτωλόν.

6. Ἡ ἱερά Μονή Πολύτσιανης εἰς τὴν περιφέρειαν Πωγωνίου Ἀργυροκάστρου⁵³². Τὴν σχολὴν αὐτὴν ἵδρυσε τὸ 1672 ὁ γεραρὸς ἐπίσκοπος Δρυϊνουπόλες Σοφιανός, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ δάσκαλος τῆς σχολῆς, μέ σκοπόν, κατὰ τὸν γεωγράφον A. Philippson, «νά διδάξη τοὺς περιοίκους καὶ ἐνισχύση αὐτοὺς εἰς τὴν ἐγκαρτέρησιν καὶ τὴν ἀποτροπὴν τοῦ κινδύνου τῆς ἐξωμοσίας». Ἡ σχολή αὐτὴ συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τὴν διατήρησιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὸ ΒΔ τμήμα τοῦ Πωγωνίου.

7. Αἱ ἱεραὶ Μοναὶ Κάμμενας καὶ Ταξιαρχῶν Νίβανης εἰς τὴν περιφέρειαν Δελβίνου⁵³³. Αἱ Μοναὶ αὐταὶ εἶχον σχολὰς ἢ μὲν πρώτη ἀπὸ τοῦ 1275 μέχρι τοῦ 1627, ἢ δὲ δευτέρα ἀπὸ τὴν προτελευταίαν δεκαετίαν τοῦ 18ου αἰῶνος μέχρι τοῦ 1853.

8. Ἡ ἱερά Μονή Δουβιανῆς εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀργυροκάστρου⁵³⁴. Εἰς τὴν Μονὴν αὐτὴν ἐλειτούργει ὑφαντουργικὴ σχολή ἀπὸ τὸ 1858 μέχρι τοῦ 1885, ἢ ὁποία ὑπῆρξε μὴ ἀπὸ τὰς πρώτας σχολὰς θηλέων τῆς Ἠπείρου.

9. Ἡ ἱερά Μονή Διβρουνίου ἢ Στύλου εἰς τὴν περιφέρειαν Δελβίνου⁵³⁵. Εἶχεν ἡ Μονή αὐτὴ Ἀνωτέραν σχολὴν, τὴν ὁποίαν ἵδρυσε τὸ 1775 ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός διὰ τὴν μόρφωσιν διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῶν σχολείων. Τὸ διδακτήριον τῆς σχολῆς διετηρήθη μέχρι τὸ 1905.

10. Ἡ ἱερά Μονή Πέπελης εἰς τὴν περιφέρειαν Δροπόλεως⁵³⁶. Ἡ scho-

530. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», 19 (1989), σ. 301. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία τῆς Βορείου Ἠπείρου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 79. Τοῦ αὐτοῦ, Τὰ σχολεῖα τῆς ἐνιαίας Ἠπείρου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 61.

531. Ἰ. Λαμπρίδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 66. Μ. Παρανίκα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 77.

532. A. Philippson, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 213. Περιοδ. «Κιβωτός» Α, σ. 56. Φ. Οἰκονόμου, Τὰ σχολεῖα τῆς Ἐνιαίας Ἠπείρου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 62.

533. Ἰ. Λαμπρίδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 66. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 62.

534. Γρ. Εὐαγγελίδου, Ἡ παιδεία ἐπὶ τουρκοκρατίας, τ. Α. Ἀθῆναι 1936, σ. 107. Ἰ. Λαμπρίδου, Α, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 38. Φ. Οἰκονόμου, Τὰ σχολεῖα τῆς Ἐνιαίας Ἠπείρου, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 62.

535. Β. Μπαρᾶ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 321. «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία», 8 (1959), σ. 986. Φ. Οἰκονόμου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 82.

536. Ἰ. Λαμπρίδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 66. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 88.

λή αὐτή συνεστήθη τό 1859 ἀπό τόν ἡγούμενον τῆς Μονῆς Καισάριον καί διετηρήθη μόνον δύο χρόνια. Εἰς τήν σχολήν αὐτή ἐφοίτων μαθηταί ἀπό τά πέριξ χωρία. Ἡ Μονή Πέπελης ἐβοήθησε καί τά σχολεῖα τῶν πέριξ χωρίων.

Τά σχολεῖα τῆς Ἡπείρου εἰς τούς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας εὐρίσκοντο ὑπό τήν προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἦτο ἡ προστάτις τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, οἱ δέ Μητροπολίται ἦσαν οἱ ρυθμισταί καί οἱ ἐπόπται τῶν σχολείων αὐτῶν⁵³⁷.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

537. Χρ. Σούλη, Ἡ παιδεία ἐν Ἡπείρῳ, εἰς Πανελλήνιον Λεύκωμα Ἐθνικῆς Ἐκατονταετηρίδος (1821-1930) τοῦ Ἰ. Χατζηϊωάννου, τ. 5, σ. 102.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

α. ΚΛΗΡΙΚΟΙ

Ἡ Βόρειος Ἡπειρος ἀνέδειξεν ἀρκετούς διδασκάλους τοῦ Γένους καί ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, κληρικούς καί μοναχοὺς, οἱ ὅποιοι ἐτίμησαν τό Ἡπειρωτικόν ὄνομα καί ἐφώτισαν κατά τούς σκοτεινοὺς χρόνους τῆς τουρκικῆς δουλείας μέ τά ἔργα των τούς ἐν σκότει διαβιοῦντας Ἑλληνας. Ἀπό αὐτούς γνωστοί εἶναι οἱ ἑξῆς⁵³⁸:

1. Ὁ Μητροπολίτης Τυρνόβου Ἰωσήφ (1714-1721) ἀπό τήν Δρόβιανην τῆς Β. Ἡπείρου⁵³⁹. Τό 1709 ὑπηρέτησεν ὡς ἱεροκήρυξ καί ἐφημέριος εἰς τήν Κων/λιν. Τό 1714 ἐξελέγη Μητροπολίτης Τυρνόβου καί πάσης Βουλγαρίας, ἀλλά παραιτηθεῖς τό 1727 μετέβη εἰς Βουκουρέστιον, ὅπου παρέμεινε δύο χρόνια. Ἐπανελθὼν εἰς τήν Ἑλλάδα ἐφησύχαζεν εἰς τό Ἅγιον Ὄρος, κατ' ἀρχάς μὲν εἰς τήν σκέπην τῆς Ἁγίας Ἄννης, ἔπειτα δέ εἰς τήν Μονήν Λαύρας, ὅπου ἀπεβίωσε τό 1754. Ὑπῆρξε γόνιμος συγγραφεύς καί ποιητής. Εἰς τήν Μονήν τῆς Ἁγίας Λαύρας τοῦ Ἁθω

538. Φ. Οἰκονόμου. Ἡ Ἐκκλησία ἐν Β. Ἡπείρῳ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 113 κ. ἐ. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, σ. 73 κ. ἐ.

539. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 117. «Θεολογία», 7 (1929), σ. 351. Κ. Σάθα, Μεσαιωνική βιβλιοθήκη, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 103. Ἀ. Λαυριώτου, Ἰωσήφ Τυρνόβου, «Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια», ἔτος 2ο, σ. 207. Γ. Μικραγιαννανίτου, Κατάλογος χειρογράφων κωδίκων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κυριακοῦ τῆς Σκήτης τῆς Ἁγίας Ἄννης, Ἀθῆναι 1961, σ. 44.

σώζονται εἰς χειρόγραφα τὰ ἔργα του, μεταξύ τῶν ὁποίων ἡ μετάφρασις τῶν ψαλμῶν δι' ἰάμβων, ἐπιστολαί πρὸς διαφόρους, ὁμιλῖαι εἰς ἐορτάς καὶ ἄλλα.

2. **Καρτέσιος Βρανᾶς**, ἱερεὺς⁵⁴⁰.

Κατὰ τὸν Κ. Σάθαν ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ρώμην, μετὰ δὲ τὸ πέρασ τῶν σπουδῶν του διωρίσθη ἐφημέριος τῆς ἐν Νεαπόλει ἐλληνικῆς ἐκκλησίας, ἔνθα ἐδίδαξεν εἰς τὰ σχολεῖα. Ἐγράψε τὸ βιβλίον «De graecae et Latinae missae consensu», ἐκδοθέν τὸ 1603.

3. **Ἀμβρόσιος Πάμπερης**, ἱερομόναχος (1733) ἀπὸ τὴν Μοσχόπολιν⁵⁴¹. Ἐμόνασεν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ ὁσίου Ναοῦμ. Ἐχρημάτισεν ἐφημέριος τῆς ἐν Λειψία ἐλληνικῆς τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἔνθα διέμεινε πολλὰ ἔτη καὶ ἠσχολεῖτο εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν ἐκεῖ ἐκδιδομένων βιβλίων. Συνέγραψε διδαχάς καὶ ἓνα ποίημα καρκινικὸν ἀπὸ ἑκατὸν περὶπου σελίδας, ἀφιερωμένον εἰς τὴν Αἰκατερίνην Β' τῆς Ρωσίας, προέβη δὲ καὶ εἰς τὴν ἀνατύπωσιν τοῦ εἰς τὴν Μοσχόπολιν ἐκδοθέντος ἐπιστολαρίου τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέως. Τὰ ἔργα του ἀναγράφονται ἀπὸ τὸν Γ. Ζαβίραν. Ἀπέθανε εἰς τὸ Λιβόρνον τὸ 1765.

4. **Γρηγόριος Κωνσταντινίδης**, ἱερομόναχος ἀπὸ τὴν Μοσχόπολιν⁵⁴². Ὑπῆρξεν ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους λογίους κληρικούς, οἱ ὅποιοι ἤκμασαν περὶ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἐχρημάτισε τυπογράφος καὶ ἔπειτα διδάσκαλος εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Μοσχοπόλεως μέχρι τὸ ἔτος 1740. Ὑπῆρξε δόκιμος συγγραφεὺς καὶ ποιητής, προσέτι δὲ καὶ διορθωτής καὶ ἐκδότης ὄλων σχεδὸν τῶν βιβλίων, τὰ ὅποια ἐξετυπώθησαν εἰς τὸ τυπογραφεῖον τῆς Μοσχοπόλεως. Ἀπέθανεν ὡς Μητροπολίτης Δυρραχίου τὸ 1772.

5. **Μιχαήλ Ὑπισχιώτης**, ἱερεὺς ἀπὸ τὴν Σιπισχίαν τῆς περιφερείας Μοσχοπόλεως⁵⁴³. Ἐμαθήτευσεν εἰς τὴν Καστορίαν καὶ μετὰ τὸ πέρασ τῶν σπουδῶν του ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος, ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐκκλησίας τῆς πατρίδος του. Ὁ πατήρ του, μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του, ἐγένετο Ἐπίσκοπος Γκόρας Μόκρας. Μερικοὶ ἱστορικοὶ φέρουν καὶ τὸν Μιχαήλ Ἐπίσκοπον Γκόρας Μόκρας, ἄλλοι δὲ ἀμφισβητοῦν τὸ ἔτος. Ὁ Μιχαήλ διώρθωσε καὶ ἐξέδωκεν εἰς τὴν Μοσχόπολιν τὸ 1741 τὴν Ἀκολουθίαν τῶν Ἁγίων πέντε καὶ δέκα ἱερομαρτύρων, τῶν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου Μαρτυρησάντων εἰς Τιβεριούπολιν (Στρω-

540. Κ. Σάθα, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 405.

541. Κ. Σκενδέρη, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 22.

542. Ἀ. Παπαδοπούλου - Βρεττοῦ, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Ἀθῆναι 1854, σ. 49. 293. Κ. Σκενδέρη, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 26. Π. Ἀραβαντινοῦ, Βιογραφικὴ Συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας, Ἰωάννινα 1960, σ. 100. Εὐλογίου Κουρίλα, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 94.

543. Γ. Ζαβίρα, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 456 «Θεολογία», 7 (1929), σ. 125. Κ. Σκενδέρη, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 22.

μνίτσαν). Ἐπίσης συνέταξε καί ἐξέδωκεν ἔπη ἀναφερόμενα εἰς τόν ἐν Μοσχόπολει Πατριαρχικόν Ἐξαρχον Ἰωαννίκιον, καθώς καί δύο ἐπιγράμματα εἰς τόν Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ καί εἰς τήν Ἀχρίδα, γραφέντα τό 1750.

6. **Προκόπιος Πάμπερης**⁵⁴⁴, ἱερομόναχος ἀπό τήν Μοσχόπολιν. Πιθανώτατα ἦτο ἀδελφός τοῦ Ἀμβροσίου Πάμπερη. Ὑπῆρξε πολυμαθής καί πολύγλωσσος κληρικός. Κατά τόν Π. Ἀραβαντινόν εἰς τόν Προκοπίον ὀφείλομεν πολλάς χάριτας «ὡς ἐνασχοληθέντα προθύμως εἰς ἀπομνημόνευσιν τῶν λογίων καί σοφῶν ὁμογενῶν τῶν κατά τήν 17 ἑκατονταετίαν μέχρι τοῦ 1770 διαπρεψάντων».

7. **Κωνσταντῖνος Ἀγιοναουμίτης**⁵⁴⁵, ἱερομόναχος ἀπό τήν Μοσχόπολιν. Ἦτο λόγιος καί ἄριστος Θεολόγος. Ἐκρημάτισε διδάσκαλος (1760) τῆς ἐν Μοσχόπολει Ἀκαδημίας. Ἦτο ἐγγεγραμμένος εἰς τήν Μονήν τοῦ ὁσίου Ναούμ, ὅθεν καί ἡ ὄνομασία του Ἀγιοναουμίτης. Συνέγραψε Συναγμάτιον περί ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, περί πρωτείου τοῦ Πάπα καί περί θείας Μεταλήψεως.

8. **Νεκτᾶριος Τέρπος**, ἱερομόναχος ἀπό τήν Μοσχόπολιν⁵⁴⁶. Ἔζησε τόν 18ον αἰῶνα. Συνέγραψε σύγγραμμα μέ τόν τίτλον «Πίστις», ἦτοι βιβλίον περί ἀρετῶν καί κακιῶν. Προσέτι συνέλαβεν ἀπό διαφόρους πατέρας καί κυρίως ἀπό τόν Μέγα Ἀθανάσιον, «Ζητήματα θεολογικά», συνταχθέντα κατ' ἐρωταπόκρισιν καί ἐκτυπωθέντα εἰς τήν Βενετίαν.

9. **Ζήσης**, ἱερεύς⁵⁴⁷. Λόγιος κληρικός ἀπό τήν Δρόβιανην καί μαθητής τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου. Ἐξήσκησε τό ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου καί τό 1778 ἀνεδείχθη σχολάρχης εἰς τήν πατρίδα του. Εἶχε ἰκανήν θεολογικήν μόρφωσιν καί ἦτο κάτοχος εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Μετέφρασεν ἀπό τήν λατινικήν τόν φιλοσοφικόν Σύγγραμμα τοῦ Λουκίου.

10. **Παρθένιος**, ἱεροδιάκονος⁵⁴⁸. Λόγιος κληρικός ἀπό τήν Μοσχόπολιν. Συνέβαλε τό 1745 εἰς τήν ἔκδοσιν τῶν ἐπιστολικῶν χαρακτήρων τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέως.

11. **Κυρίλλος**, ἱερομόναχος⁵⁴⁹. Λογιώτατος Μοναχός ἀπό τήν Λεσινίτσαν. Ἐκρημάτισεν ἡγούμενος τῆς Μονῆς Θεολόγου καί τοῦ Μετοχίου

544. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 162.

545. Αὐτόθι. Ἀ. Παπαδοπούλου - Βρεττοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 71,231. Εὐλογίου Κουρίλα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 124-125.

546. Γ. Βενδότου, Προσθήκη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Μελετίου, Βιέννη 1705, σ. 146. Κ. Σκενδέρη, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 22. Γ. Ζαβίρα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 482. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 202.

547. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 58.

548. Αὐτόθι, σ. 168.

549. Αὐτόθι. Λ. Βρανούση, χρονικά τῆς Μεσαιωνικῆς καί τουρκοκρατουμένης Ἡπείρου, Ἰωάννινα 1962, σ. 173, 178.

αὐτῆς εἰς τό Ἰάσιον, ὅπου καί ἀπέθανε τό 1790. Ἐξέδωκεν εἰς τό Βουκουρέστιον τό 1838 «Συλλογὴν ἠθικῶν ἀποφθεγμάτων ἀπό τούς ἀρχαίους Ἑλληνας σοφούς καί τούς Ἀγίους Πατέρας», εἰς τόν πρόλογον τῆς ὁποίας ἀναφέρει ὅτι εἶχεν ἐτοιμὴν πρὸς ἕκδοσιν καί πραγματείαν περί Χανονίας, ἀπωλεσθεῖσαν καθ' ἣν ἐποχὴν ἐξεδίδοτο. Ἐπίσης ἐξέδωκε καί ἱερόν ἐγκόλπιον, τυπωθέν εἰς τό Ἰάσιον τό 1843 καί προσευχητάριον εἰς χρῆσιν τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, τυπωθέν καί αὐτό εἰς τό Ἰάσιον τό 1844.

12. **Ὁ Εὐρίπου Γρηγόριος**, ὁ Ἀργυροκαστρίτης⁵⁵⁰. Λόγιος ἱεράρχης ἀπό τό Ἀργυρόκαστρον. Πρῶτος αὐτός τό 1827 —καί ἔπειτα ὁ ἀπό τό Ἑλβασάν διδάσκαλος Κ. Χριστοφορίδης— μετέφρασε τὴν Καινὴν Διαθήκην εἰς τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν. Τὴν μετάφρασιν τοῦ Γρηγορίου ἐξετάζει ἀπὸ ἀπόψεως γλωσσικῆς, ἐρμηνευτικῆς καί δογματικῆς ὁ Μητροπολίτης Κορυτσᾶς **Εὐλόγιος Κουρίλας** εἰς μελέτην του «Ἀλβανικαὶ Μελέται» (1919). Ἡ μετάφρασις τοῦ Γρηγορίου εἶναι δίγλωσσος, ἑλληνικὴ καί ἀλβανικὴ. Ὅλοι οἱ ἀλβανολόγοι τονίζουν τὴν σπουδαίαν συμβολὴν τῆς μεταφράσεως αὐτῆς εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης καί ὡς ἐκ τούτου ὁ Γρηγόριος δύναται νά θεωρηθῆ ὡς θεμελιωτὴς τῆς ἀλβανικῆς φιλολογίας.

13. **Χαρίτων**, ἱερεὺς⁵⁵¹. Λόγιος κληρικός ἀπὸ τὴν Δρόβιανην. Ἐξήσκησεν ἀρχικῶς τό ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου, ἔπειτα δέ ὑπηρέτησεν ὡς ἡγούμενος εἰς τό ἐν Ἰασίῳ Μετόχιον τῆς Μονῆς Δρυϊάνου, ὅπου καί ἀπέθανε. Σῶζονται τούτου ἐπιστολαὶ ἑλληνιστί γεγραμμέναι, ἀπὸ τὰς ὁποίας καταδεικνύεται ἡ μεγάλη μόρφωσις του.

14. **Δανιήλ**, ἱερεὺς ὁ Μοσχοπολίτης⁵⁵². Ὑπῆρξεν ἄριστος ἱεροκήρυξ καί ἀπὸ τούς πρῶτους διδασκάλους τῆς Ἀκαδημίας τῆς Μοσχοπόλεως μετὰ τὴν ἀνασύστασιν αὐτῆς τό 1800. Συνέγραψε χάριν τῶν μαθητῶν του σπουδαῖον σύγγραμμα μέ τόν τίτλον «Εἰσαγωγικὴ Διδασκαλία». Τό βιβλίον αὐτό εἶναι ἀληθῶς σχολικὴ ἐγκυκλοπαιδεῖα, περιέχουσα σχεδόν πᾶν ὅ,τι ἀπαιτεῖτο πρὸς διδασκαλίαν διὰ τὰς προκαταρκτικὰς τάξεις. Εἶναι δέ γεγραμμένον εἰς τὴν ἑλληνικὴν, βουλγαρικὴν, βλαχικὴν καί ἀλβανικὴν γλῶσσαν.

15. **Εὐστράτιος**, ἱερομόναχος ἀπὸ τό Βυθικούκιον⁵⁵³. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὰ Ἰωάννινα ἀπὸ τόν Κοσμᾶν Μπαλᾶνον. Ἐξήσκησε τό ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου. Ἦτο ἄριστος ρήτωρ καί μετὰ ζήλου ἐπεδόθη εἰς τό ἔργον τοῦ ἱεροκήρυκος. Βραδύτερον διωρίσθη συνδιδάκτωρ εἰς τὴν Καπλάνειον

550. «Θεολογία», 7 (1929), σ. 349. «Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν», 3 (1954), σ. 5.

551. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 215.

552. Κ. Σκενδέρη, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 26.

553. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 60-61.

Σχολήν τῶν Ἰωαννίνων. Ἀπέθανεν εἰς τήν Κων/λιν τό 1822. Εἶχεν ἔτοιμον πρός ἔκδοσιν φιλολογικόν σύγγραμμα, μέ τό ὁποῖον ἀνέλυε γραμματικῶς καί ἱστορικῶς τήν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου, τό ὁποῖον μή ἐκδοθέν ἀπωλέσθη.

16. **Ὁ Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως Βασίλειος** (1858) ἀπό τό Ἰωνο Λάμποβον. Συνέγραψε πολλά ἠρωελεγεῖα, ἐναίσιμον διατριβήν καί ἐδημοσίευσεν διασκευασμένους τοὺς ἐκκλησιαστικούς λόγους τοῦ Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως καί ἔπειτα Γρεβενῶν **Κλήμεντος** (βλ. ἄνωτέρω).

17. **Ὁ Μητροπολίτης Βελεγράδων Ἰωακείμ Μαρτιανός** (1885) ἀπό τήν Μοσχόπολιν. Συνέγραψε καί ἐξέδωκεν ἀξιόλογα ἱστορικά ἔργα, τά ὁποῖα ἀποτελοῦν σπουδαίαν συμβολήν εἰς τήν ἱστορίαν τῆς Β. Ἡπείρου (βλ. ἄνωτέρω).

18. **Ὁ Ἐπίσκοπος Κορυτσᾶς Εὐλόγιος Κουρίλας** (1880) ἀπό τήν Ζητσίστην Κορυτσᾶς. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος συγγραφεύς, ἐκδόσας πλεῖστα σπουδαῖα καί πρωτότυπα συγγράματα (βλ. ἄνωτέρω).

19. **Ὁ Ἐπίσκοπος Ἀργυροκάστρου Παντελεήμων** ἀπό τό χωρίον Ὀπαρι Κορυτσᾶς. Ἐγραψε πτυχιακήν διατριβήν, ἣ ὁποῖα ἔφερε τόν τίτλον «Ἰωάννου Χρυσοστόμου διδασκαλία περί τοῦ ποιμαντικοῦ ἀξιώματος» καί πολλά ἀξιόλογα ἄρθρα ἱστορικοῦ περιεχομένου εἰς ἐφημερίδας, περιοδικά καί ἐγκυκλοπαιδείας (βλ. ἄνωτέρω).

20. **Γεράσιμος Μικραγιαννανίτης**, Ἁγιορείτης Μοναχός ἀπό τήν Δρόβιανην⁵⁵⁴. Εἶναι σύγχρονος ὕμνογράφος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καί διακρίνεται διά τόν ἐνθεον ζῆλον, τήν ἐργατικότητα καί τήν ἀγάπην του πρός τήν Ἐκκλησίαν. Ἐχει συγγράψει βίους Ἁγίων, κατάλογον χειρογράφων Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους καί πλείστας Ἀκολουθίας Ἁγίων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν σπουδαίαν συμβολήν εἰς τήν βυζαντινὴν ὕμνογραφίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐσχάτως ἐξέδωκε καί κανόνα παρακλητικόν εἰς τοὺς ἐν Βορείῳ Ἡπείρῳ Ἁγίους. Ὁ κανὼν οὗτος κυκλοφορεῖ εἰς βιβλίον καί κασέτες ὑπό τῆς Συντονιστικῆς Φοιτητικῆς Ἐπιτροπῆς Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος (ΣΦΕΒΑ) δι' ἐθνικούς σκοπούς. Διά τό ὑπέροχον ὕμνογραφικόν του ἔργον ἡ μὲν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἀπένευμεν εἰς αὐτόν ἀργυροῦν μετάλλιον τιμητικῆς διακρίσεως, τά δέ Πατριαρχεῖα Κων/πολεως, Ἱεροσολύμων καί Ἀλεξανδρείας ἐξέφρασαν τήν εὐαρέσκειάν των.

β. ΘΕΟΛΟΓΟΙ

1. **Βολίδης Θεμιστοκλῆς**⁵⁵⁵ (1875) ἀπό τήν Δρόβιανην. Ἐσπούδασεν

554. Ἐφημ. «Ἡπειρωτικόν Μέλλον», τῆς 1-4-1969. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἡπείρῳ, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 117.

555. Ἐφημ. «Ἔθνος» Ἀθηνῶν, τῆς 30-3-1910 καί 1-2-1955 «Νέον Ἑλληνικόν Λεξικόν», 4, 635.

Θεολογίαν εἰς τὰς Ἀθήνας, φιλοσοφίαν καὶ βυζαντινὴν ἀρχαιολογίαν εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐγένετο διδάκτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Μονάχου. Διετέλεσεν ἐπιμελητὴς τοῦ τμήματος χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν καὶ γενικὸς ἐπόπτης βιβλιοθηκῶν καὶ κειμηλιοθηκῶν τῶν Μονῶν τῆς Ἑλλάδος. Ὑπῆρξε ἀπὸ τὰ πρῶτα ἰδρυτικὰ μέλη τῆς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν καὶ συνεργάτης τῆς Ἐπετηρίδος αὐτῆς. Ἐδημοσίευσεν πολλὰς μελέτας Βυζαντινολογικοῦ περιεχομένου εἰς ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ. Ἀπέθανε τὸ 1955.

2. **Ἰωαννίδης Βασίλειος** ἀπὸ τὸ Κούταλι Πρεμετῆς⁵⁵⁶. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς Ὁξφόρδην καὶ Βερολῖνον. Ὑπηρέτησεν ὡς καθηγητὴς εἰς τὴν Μέσσην Ἐκπαίδευσιν (1918-1941), καὶ ἓνα ἔτος (1936-1937) εἰς τὴν Ἱερατικὴν Σχολὴν Κορυτσᾶς, ὅπου ἀνέπτυξεν μεγάλην ἐθνικὴν δρασίμην. Ἀπὸ τὸ 1942 μέχρι τὸ 1963 διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ἑρμηνευτικῆς, τῆς Εἰσαγωγικῆς καὶ τῆς Ἑρμηνείας τῆς Καινῆς Διαθήκης εἰς τὰς Θεολογικὰς Σχολὰς Θεσσαλονίκης καὶ Ἀθηνῶν. Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ «Γρηγόριος Παλαμᾶς», τακτικὸν μέλος τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Πρόεδρος εὐαγῶν Ἰδρυμάτων Ἀθηνῶν. Διεκρίνετο διὰ τὴν βαθεῖαν πίστιν καὶ τὴν ἐνεργητικότητά του. Ὑπῆρξε συγγραφεὺς γονιμώτατος καὶ δοκιμώτατος, τὰ δὲ συγγράμματά του διακρίνονται εἰς ἐπιστημονικὰ, μελέτας καὶ ἄρθρα γενικοῦ ἐνδιαφέροντος.

γ. ΛΑ·Ι·ΚΟΙ

Θά ἀπετέλει παράλειψιν ἢ παρασιώπησιν τῶν κατωτέρω Βορειοηπειρωτικῶν λογίων καὶ διδασκάλων, οἱ ὅποιοι ἀφιέρωσαν τὴν ζωὴν των εἰς τὴν μελέτην τῶν Μονῶν, τῶν Ἐκκλησιῶν, τῶν Ἐπισκόπων καὶ τῶν Μητροπόλεων καὶ γενικῶς τῆς Ἡπειρωτικῆς ἱστορίας:

1. **Παπαχρήστου Μαργαρίτης** (1810-1857) ἀπὸ τὴν Δρόβιανην⁵⁵⁷. Ἐξέδωκε γραμματικὴν μουσικῆς καὶ συλλογὴν μουσικῶν.

2. **Ζώτου Βασίλειος**, ὁ ἐπικαλούμενος Μολοττός (1897-1912) ἀπὸ τὴν Δρόβιανην⁵⁵⁸. Ἕλληνας λόγιος, ἱστορικός καὶ γεωγράφος. Ἐδίδαξεν εἰς διάφορα σχολεῖα τῆς ὑποδοῦλου Ἑλλάδος. Περιηγηθεὶς ὅλην σχεδὸν τὴν Βαλκανικὴν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐκήρυττε τὸν Ἑλληνισμόν. Μετέσχε τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως κατὰ τὰ ἔτη 1866-1869. Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἱστορικῶν, γεωγραφικῶν καὶ ἀγιογραφικῶν ἔργων του χρήζουν

556. Μ. Σιώτου, Ἰωαννίδης Βασίλειος, «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», 7, 56.

557. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 114.

558. «Νέον Ἑλληνικὸν Λεξικόν», 8, 893.

ιδιαιτέρας μνείας αὶ «Ἑπειρωτικαὶ Μελέται» (4 τόμοι), «Τὸ λεξικόν», περιέχον ὅλους τοὺς βίους τῶν Ἁγίων καὶ τὰ Δρομολόγια ὅλων τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ἐπεσκέφθη.

3. Ἀθανάσιος Πετρίδης (1830-1911), σχολάρχης ἀπὸ τὴν Δρόβιανην⁵⁵⁹. Ἐξέδωκε τὸ 1866 τὴν ἐργασίαν του «Ἐπιστάσιαι κριτικαὶ περὶ Δωδώνης» καὶ τὸ 1870 τὸ «Χρονικὸν Δρυοπίδος». Ἀκόμη ἐδημοσίευσεν πλῆθος ἄρθρων εἰς διάφορα περιοδικά, ἀφορώντων τὴν ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου.

4. Μυστακίδης Νικόλαος (1863-1930) ἀπὸ τὴν Δρόβιανην⁵⁶⁰. Ἐδίδασκεν ὡς διδάσκαλος τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς πολλάς πόλεις καὶ χωρία τῆς Ἠπείρου. Ὑπῆρξεν ἐργατικὸς καὶ φιλομαθής. Παρὰ τὴν ἀνεπαρκῆ μόρφωσιν του μέ ζῆλον καὶ φανατισμὸν εἰργάσθη διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου. Ἐγραψε πολυάριθμους μελέτας θρησκευτικοῦ ἱστορικοῦ καὶ λαογραφικοῦ περιεχομένου, δημοσιευθεῖσας εἰς περιοδικά, ἐφημερίδας καὶ ἡμερολόγια τῆς ἐποχῆς του.

5. Μπαρᾶς Βασίλειος (1887-1964), διδάσκαλος ἀπὸ τὴν Λεσινίτσαν τοῦ Δελβίνου⁵⁶¹. Ὑπηρέτησεν ἐπὶ 44 ἔτη ὡς διδάσκαλος εἰς τὰ χωρία τοῦ Δελβίνου, τῆς Χειμάρρας, τοῦ Πωγωνίου καὶ τῶν Φιλιατῶν. Ἐλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν Βορειοηπειρωτικὸν ἀγῶνα τοῦ 1914. Ἐδημοσίευσεν εἰς περιοδικά, ἐφημερίδας καὶ ἡμερολόγια πλείστας μελέτας θρησκευτικοῦ, λαογραφικοῦ καὶ ἱστορικοῦ περιεχομένου. Τὸ 1966 ἐξεδόθη τὸ ἀνέκδοτον βιβλίον του «Τὸ Δελβίνον τῆς Β. Ἠπείρου», ἐπιμελεία τοῦ Λ. Βρανούση, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ πολύτιμον πηγὴν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Βορείου Ἠπείρου.

559. Β. Μπαρᾶ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 309.

560. «Ἑπειρωτικὰ χρονικά», 6 (1931), σ. 187.

561. Β. Μπαρᾶ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 7.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ
ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ Β. ΗΠΕΙΡΟΥ
ΚΑΙ ΞΕΝΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΕΠ' ΑΥΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'
ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ Β. ΗΠΕΙΡΟΥ

Πολλά υπέφερον ἡ Ἐκκλησία τῆς Β. Ἠπείρου ἀπό διαφόρους κατακτητάς διά μέσου τῶν αἰώνων. Δεινῶς ἐδοκιμάσθη ἀπό τάς βαρβαρικές ἐπιδρομάς τῶν Γότθων, τῶν Οὐνων, τῶν Βανδάλων, τῶν Ὀστρογότθων, τῶν Σλαύων, τῶν Βουλγάρων, τῶν Νορμανδῶν, τῶν Ἰταλῶν, τῶν Γερμανῶν, τῶν Σέρβων καί τῶν Ἀλβανῶν⁵⁶². Οἱ ἐπιδρομεῖς αὐτοὶ ἔφερον ὅλην τήν Ἠπειρόν εἰς ἀξιοθρήνητον κατάστασιν· οὐδέν ἐσεβάσθησαν, ἀλλά πόλεις, χωρία, Μονάς, Ἐκκλησίας κατεδάφισαν καί πλῆθος κατοίκων ἐξηνδραπόδισαν καί πολυειδῶς ἐκακοποίησαν⁵⁶³.

Μεγαλυτέρα ὁμως ὑπῆρξεν ἡ συμφορά τῆς Ἐκκλησίας τῆς Β. Ἠπείρου κατά τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Εἶναι βέβαιον ἀπό τήν ἱστορίαν ὅτι μετὰ τήν τουρκικὴν κατάκτησιν ἡ ζωὴ τῶν ραγιαδῶν χριστιανῶν ἦτο ἀξιοθρήνητος καί ἀπελπιστική. Ἡ οἰκονομία τῆς Β. Ἠπείρου κατεστράφη τελείως⁵⁶⁴. Αἱ πόλεις σχεδόν ἠρημώθησαν. Ὁ πληθυσμὸς ἀπεδεκατίσθη ἀπό τάς σφαγὰς καί ἀπό τήν ὁμαδικὴν ἐξοδὸν εἰς τό

562. Σπ. Στούπη, Πωγωνιακά καί Βησιανιώτικα, Πάτρα 1926, σ. 535.

563. Κ. Μέκιου, Ἱστορία τῆς Ἠπείρου, Κάϊρον 1909, σ. 41, 47 κ. ἑ.

564. S. Pollo - A. Puto, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 121.

ἐξωτερικόν⁵⁶⁵. Οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἀπηγορεύθησαν καί ἀντικα-
τεστάθησαν μέ σήμαντρα. Οἱ καλύτεροι χριστιανικοὶ ναοὶ διηρπάγησαν
καί μετεβλήθησαν εἰς τζαμιὰ⁵⁶⁶.

Ἡ λατρεία ἐτελεῖτο συνήθως τὴν νύκτα καί ἄνευ ἐπιδεικτικῶν τελε-
τῶν, ὁ δὲ ἐκκλησιασμός τῶν πιστῶν εἰς πολλάς περιπτώσεις ἦτο ἀλη-
θῆς δοκιμασία. Οἱ ἱερεῖς ἐσπάνιζον καί οἱ ἄνθρωποι ἀπέθνησκον χωρὶς
νά βαπτισθοῦν ἢ νά κηδευθοῦν ἐκκλησιαστικῶς⁵⁶⁷.

Τὰ γράμματα καί ἡ παιδεία ἐξηφανίσθησαν, οἱ δὲ κάτοικοι ἔμενον
ἀναλφάβητοι⁵⁶⁸. Τοσαύτη ἀμάθεια ἐπεκράτησεν, ὥστε εἰς πολλά χωρία
τῶν Βελεγράδων, οἱ κάτοικοι ἐμάνθανον ὅτι πλησιάζει τό Πάσχα ἀπό
τά κόκκινα αὐγά, τά ὁποῖα ἔβλεπον εἰς τὴν ἀγοράν τοῦ Μπερατίου τὴν
Μεγάλην Πέμπτην⁵⁶⁹. Μωαμεθανοὶ ἤρπαζον τά παιδιά τῶν χριστιανῶν
ραγιάδων ἡλικίας 14-18 ἢ καί 15-20 καί ὠδήγουν αὐτά εἰς τὴν Κων/πο-
λιν διὰ νά τά μεταβάλλουν εἰς γιανιτσάρους, τόν καταπιεστικώτερον
στρατόν τοῦ σουλτάνου⁵⁷⁰. Εὐνοῦχοι τῶν σουλτάνων καί τῶν πασάδων
ἤρπαζον ἀπό τὰς ἀγκάλας τῶν μητέρων τῶν τὰς ὠραιότερας Ἑλληνί-
δας καί ἐνέκλειον αὐτάς εἰς τά περιβόητα χαρέμια⁵⁷¹. Οἱ ἀγρόται ἀπώ-
λεσαν τά κτήματά των καί μετεβλήθησαν εἰς ἐλεεινοὺς δουλοπαροίκους,
ἐργαζόμενοι ὡς πραγματικά ὑποζύγια εἰς τά κτήματα τῶν ἀγάδων, τῶν
μπέηδων, τῶν κοτσαμπάσηδων, βυθισμένοι εἰς τὴν πενίαν καί τὴν
ἀποκτήνωσιν⁵⁷². Οἱ καταβαλλόμενοι ἀπὸ τοὺς ραγιάδες φόρους πρὸς
τοὺς Τούρκους καί τόν Ἄνωτερον Κληρὸν ἦσαν βαρεῖς καί
δυσβάστακτοι⁵⁷³. Οἱ ραγιάδες, κατὰ τὸν καθηγητὴν Β. Στεφανίδην, ἦ-
σαν «τό φορολογούμενον καί ἀγγαρευόμενον στοιχεῖον»⁵⁷⁴. Ἀποτρο-
πιαστικοὶ φόνοι, ληστεῖαι, αὐτοδικίαι, κλοπαὶ καί ἄλλαι ἀντιχριστια-
νικαὶ πράξεις ἦσαν συνήθη φαινόμενα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, τῶν ρα-

565. Αὐτόθι. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ πολυπαθὴς Β. Ἡπειρος, σ. 13.

566. Β. Στεφανίδου, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 701.

567. Φ. Μιχαλοπούλου, Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 9. Χαρ. Βασιλοπούλου,
Ἄρχιμ., Ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς καί τό ἔργον του, Ἀθῆναι 1952, σ. 20.

568. Κ. Σάθα, Νεοελληνική Φιλολογία, Ἀθῆναι 1867, σ. 329.

569. Ι. Λαμπρίδου, Β, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 227.

570. Β. Σφυρόερα, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 32.

571. Φ. Οἰκονόμου, Θεσπρωτία, Ἀθῆναι 1979 σ. 45.

572. W. Miller, Ἡ Τουρκία καταρρέουσα, Ἀθῆναι 1913, σ. 39 κ.έ.

573. Ὁ Ἄνωτερος Κληρὸς εἰς τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας εἶχεν ἀποκτήσει με-
γάλα πολιτικά, θρησκευτικά καί κοινωνικά προνόμια (Κ. Ἀμάντου «Ἑλληνικά»,
9 (1926), σ. 103). Εἶχε καί τό δικαίωμα νά ἐπιβάλη εἰδικήν ἐκκλησιαστικὴν φορο-
λογίαν καί νά εἰσπράττη δεκάτην, διὰ τὴν εἰσπραξίν τῆς ὁποίας πολλάκις κατέφευγεν
εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν. («Ἀρχεῖον Ἰδιωτικοῦ Δικαίου», 10 (1943), σ. 449 κ.έ.

Π. Πιπινέλη, Πολιτικὴ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Παρίσι 1928, σ. 43).

574. Β. Στεφανίδου, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 634.

γιάδων τῆς ὑπαίθρου⁵⁷⁵. Καί τό χερίστον, ὅπως θά ἴδωμεν κατωτέρω, οἱ Χριστιανοί ἤρνοῦντο τήν θρησκείαν καί προσήρχοντο καθ' ὀμάδας εἰς τόν μωαμεθανισμόν.

Ἡ Βόρειος Ἡπειρος, ἐκτός τῶν ἀνωτέρω συμφορῶν, ἐδοκίμασε καί πολλάς καταστροφάς, λεηλασίας, ἐμπρησμούς καί ἄλλας βαρβαρότητας ἀπό τούς Τούρκους καί τούς Τουρκολβανούς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ἀπό τό 1452 μέχρι τό 1537, κατά τούς ἀγρίους τουρκοβενετικούς πολέμους, τά παράλια τῆς Β. Ἡπέιρου ὑπέστησαν μεγάλας καταστροφάς, ἰδιαιτέραν δέ καταστροφήν ἔπαθον τό Βουθρωτόν, ὁ Αὐλών καί τά χωρία τῆς Χειμάρρας⁵⁷⁶. Τό 1585 ἤρημώθησαν ἀπό τούς Τούρκους αἱ κυριώτεραι πόλεις καί χωρία τῆς Καραμουρατίας⁵⁷⁷. Τό 1650 ὁ Ἀβδουλάχ Πασᾶς ἐξώντωσεν ὑπέρ τας 1500 οἰκογενείας τοῦ Δελβίνου καί ἐσφετερίσθη τας περιουσίας των⁵⁷⁸. Τό 1680 ἤρημώθη ἡ Δολβίτσα μεταξύ Χλωμοῦ καί Σκωριάδων⁵⁷⁹. Τό 1714 ἤρημώθη ἡ Πολίτσιανη μετά τῆς γείτονος Πάρας⁵⁸⁰. Ἀπό τό 1730 μέχρι τό 1735 οἱ Λιάπηδες ὑπό τόν Ἀβεδίν βέη, κατέστρεψαν 64 χωρία τῆς περιφέρειας Δελβίνου⁵⁸¹. Τό 1769 οἱ Τοῦρκοι ἐλεηλάτησαν καί ἀκολούθως ἐξηφάνισαν τήν Μοσχόπολιν⁵⁸². Τό 1798 ὁ Ἀλῆ Πασᾶς κατέστρεψε τά χωρία τῆς Χειμάρρας Νίβιτσαν, Ἅγιον Βασίλειον, Πικέρνι καί Μόρσι⁵⁸³. Οἱ κάτοικοι τῶν δοκιμαζομένων περιοχῶν τῆς Β. Ἡπέιρου ἄλλοι ἐσφάγησαν, ἄλλοι ἐφονεύθησαν, ἄλλοι ἐπωλήθησαν ὡς σκλάβοι καί ἄλλοι κατέφυγον εἰς τήν Κέρκυραν, τήν Βενετίαν, τήν Ἰταλίαν καί εἰς ἄλλα μέρη⁵⁸⁴.

Παρ' ὅλας τας περιπετείας καί συμφοράς τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ λαοῦ ἡ μακρά καί σκληρά τουρκική δουλεία δέν κατώρθσε νά κάμψη τήν ἀντίστασιν καί νά σβύσῃ τό θρησκευτικόν καί ἐθνικόν φρόνημα αὐτοῦ. Εἰς τήν σκληρότητα τῶν Τούρκων κατακτητῶν οἱ Βορειοηπειρῶται ἀπήντων μέ ἐνόπλους ἐξεγέρσεις, ἀπό τας ὁποίας σπουδαιότερα ὑπῆρξε ἡ ἐπανάστασις τοῦ Λυκούρσιου τό 1878, καθ' ἣν τό Λυκούρσι τῆς Β. Ἡπέιρου καταστρέφεται ἐξ ὀλοκλήρου, ἀλλ' ἀπέμειναν τά ἐρείπια, μάρ-

575. Φ. Οἰκονόμου, Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 12.

576. Κ. Σάθα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 72. Π. Ἀραβαντινοῦ, Α, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 171. Φ. Οἰκονόμου, Θεσπρωτία, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 46.

577. Ἰ. Λαμπρίδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 58.

578. Ζώτου Μολοσσοῦ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 73.

579. Ἰωακείμ Μαρτιανοῦ, Μητρ., Ἡ Μοσχόπολις, Θεσσαλονίκη 1957, σ. 32.

580. Αὐτόθι.

581. Β. Ζώτου Μολοσσοῦ, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 75.

582. «Νέος Ἑλληνομνήμων», 12-13 (1912-1913), σ. 160.

583. Λ. Σπύρου, Ἡ χειμάρρα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 86.

584. Κ. Μέρτζιου, Τό ἐν Βενετία Κρατικόν Ἀρχεῖον, «Ἡπειρωτικά Χρονικά», 15 (1940), σ. 420 κ.έ. Σπ. Στοῦπη, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 45 κ. έ.

τυρες ἀψευδεῖς καί σύμβολα ἀθάνατα ενός ἠρωϊκοῦ ἔπους ὑπέρ τῆς ἀνεξαρτησίας καί ἐλευθερίας τῆς Β. Ἡπείρου⁵⁸⁵.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

585. Φ. Οἰκονόμου, Ἀγῶνες τῶν Ἡπειρωτῶν διά τήν ἐλευθερίαν κατά τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, Ἀθῆναι 1979, σ. 10.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΞΕΝΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ Β. ΗΠΕΙΡΟΥ

1. Ἐξισλαμισμοί

Εἰς τήν ἱστορίαν τῶν θρησκευτῶν μόνον ὁ ἰσλαμισμός ὄρισεν ὡς δόγμα τῆς διαδόσεως αὐτοῦ τήν κτηνώδη βίαν. Μόνον αὐτός παραγγέλλει ρητῶς «σφάζετε τοὺς ἀπίστους ἕως ὅτου ἀναγκασθῶν νά ὁμολογήσουν τό Ἰσλάμ»⁵⁸⁶. Τά κυριώτερα αἷτια, τά ὅποια παρεκίνουν ἄτομα, οἰκογενείας καί ὁμάδας νά προσέλθουν εἰς τόν ἰσλαμισμόν, ἦσαν τά ἄμεσα ὑλικά συμφέροντα, ἡ καταθλιπτική φορολογία, ἡ παχυλή ἀμάθεια καί αἱ ἀφόρητοι πιέσεις τῶν Τούρκων.

Οἱ ἔξισλαμισμοί ἤρχισαν εἰς τήν Βόρειον Ἡπειρον ἀπό τοῦ Μουράτ Β΄ (1421-1451), ἐνετάθησαν μετὰ τήν ἐπανάστασιν τοῦ Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου (1611) καί ἔλαβον τήν μορφήν καταιγίδος μετὰ τόν ρωσοτουρκικόν πόλεμον τοῦ 1768⁵⁸⁷. Τό ρεῦμα τῆς ἐξωμοσίας κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ 17ου αἰῶνος εἶχε λάβει τόσην ἔκτασιν εἰς τήν Β. Ἡπειρον, ὥστε, κατὰ τόν Σπ. Ἀραβαντινόν, ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος νά κατακλύσῃ ὅλην τήν Ἡπειρον⁵⁸⁸. Περί τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος εἰς ὀλόκληρον τήν Ἡπειρον αἱ πιέσεις τῶν Τούρκων γίνονται ἀνυπόφοροι, ἡ δέ δημιουργηθεῖσα κατάστασις ἀφαντάστως τραγική καί ἀπελπιστική. Τήν ἐποχὴν αὐτὴν ἐπεφάνη εἰς τὰ δύσμοιρα ἐκεῖνα μέρη τῆς Ἡπείρου ἕνα φῶς, μιά

586. Ἄ. Παπαδοπούλου, οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς Τούρκους, «Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 2 (1925), σ. 86.

587. Φ. Μιχαλοπούλου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 42.

588. Σπ. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορικά Ἀλῆ Πασᾶ, Ἀθῆναι 1895, σ. 29.

τυρες ἀψευδεῖς καί σύμβολα ἀθάνατα ἑνός ἡρωικοῦ ἔπους ὑπέρ τῆς ἀνεξαρτησίας καί ἐλευθερίας τῆς Β. Ἡπείρου⁵⁸⁵.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

585. Φ. Οἰκονόμου, Ἄγῶνες τῶν Ἡπειρωτῶν διά τήν ἐλευθερίαν κατά τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, Ἀθῆναι 1979, σ. 10.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΞΕΝΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ Β. ΗΠΕΙΡΟΥ

1. Ἐξισλαμισμοί

Εἰς τήν ἱστορίαν τῶν θρησκευτῶν μόνον ὁ ἰσλαμισμός ὤρισεν ὡς δόγμα τῆς διαδόσεως αὐτοῦ τήν κτηνώδη βίαν. Μόνον αὐτός παραγγέλλει ρητῶς «σφάζετε τοὺς ἀπίστους ἕως ὅτου ἀναγκασθοῦν νά ὁμολογήσουν τό Ἰσλάμ»⁵⁸⁶. Τά κυριώτερα αἴτια, τά ὅποια παρεκίνουν ἄτομα, οἰκογενείας καί ὁμάδας νά προσέλθουν εἰς τόν ἰσλαμισμόν, ἦσαν τά ἄμεσα ὑλικά συμφέροντα, ἡ καταθλιπτική φορολογία, ἡ παχυλή ἀμάθεια καί αἱ ἀφόρητοι πιέσεις τῶν Τούρκων.

Οἱ ἔξισλαμισμοί ἤρχισαν εἰς τήν Βόρειον Ἡπειρον ἀπό τοῦ Μουράτ Β΄ (1421-1451), ἐνετάθησαν μετὰ τήν ἐπανάστασιν τοῦ Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου (1611) καί ἔλαβον τήν μορφήν καταιγίδος μετὰ τόν ρωσοτουρκικόν πόλεμον τοῦ 1768⁵⁸⁷. Τό ρεῦμα τῆς ἐξωμοσίας κατά τὰς ἀρχάς τοῦ 17ου αἰῶνος εἶχε λάβει τόσην ἔκτασιν εἰς τήν Β. Ἡπειρον, ὥστε, κατά τόν Σπ. Ἀραβαντινόν, ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος νά κατακλύσῃ ὅλην τήν Ἡπειρον⁵⁸⁸. Περί τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος εἰς ὀλόκληρον τήν Ἡπειρον αἱ πιέσεις τῶν Τούρκων γίνονται ἀνυπόφοροι, ἡ δέ δημιουργηθεῖσα κατάστασις ἀφαντάστως τραγική καί ἀπελπιστική. Τήν ἐποχὴν αὐτὴν ἐπεφάνη εἰς τὰ δύσμοιρα ἐκεῖνα μέρη τῆς Ἡπείρου ἓνα φῶς, μιά

586. Ἄ. Παπαδοπούλου, οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς Τούρκους, «Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 2 (1925), σ. 86.

587. Φ. Μιχαλοπούλου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 42.

588. Σπ. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορικά Ἀλῆ Πασᾶ, Ἀθῆναι 1895, σ. 29.

Μαρτυρίαι διά τόν ἐξισλαμισμόν τῶν μερῶν τούτων ἀποτελοῦν αἱ εἰσέτι σωζόμεναι ποικίλαι τοπικαί παραδόσεις, αἱ ἑλληνικαί ὀνοματοθεσίαι, τά χριστιανικά ὀνόματα εἰς Ἑλβανικάς οἰκογενείας (λ.χ. Λάμπης = Χαράλαμπος, Πέτσος = Λάμπρος, Ντῖνος = Κων/νος), τά χριστιανικά ὀνόματα τῶν Λιάπηδων (λ.χ. Γαϊτάζ Νικόλαος, Σέντο Βασίλης, Χαλήλ Μηνᾶς, Ρετζέπ Ντῖνος) καί οἱ κώδικες πολλῶν Μονῶν, εἰς τούς ὁποίους ἀναγράφονται ὀνόματα χριστιανικῶν χωρίων, τά ὅποια σήμερον εἶναι μουσουλμανικά⁶⁰⁰. Ἐπί πλέον εἰς τό Ἐργυρόκαστρον χριστιανοί καί μουσουλμάνοι εἶχον ἄλλοτε κοινόν τόπον προσευχῆς, τήν Μονήν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, αἱ δέ μουσουλμανίδες διερχόμενοι πρό τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας τῆς Μονῆς, ἔκαμνον τό σημεῖον τοῦ σταυροῦ⁶⁰¹. Εἰς ὅλα τά μουσουλμανικά χωρία αἱ μουσουλμανίδες μητέρες ἔκαμνον τό σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ὅταν ἐκοίμιζον τά τέκνα των, καί ὅταν ἐζύμωναν ἐχάρασαν ἐπί τῆς ζύμης τό σημεῖον τοῦ σταυροῦ⁶⁰². Ὁ Leake (Λακ) ἀναφέρει ὅτι καί γάμοι ἐτελοῦντο μεταξύ Λιάπηδων καί χριστιανῶν καί ὅτι τά ἀπό τούς γάμους αὐτούς γενννώμενα τέκνα, τά μὲν ἄρρενα ἀνατρέφοντο ὡς μωαμεθανοί, τά δέ θήλεα ὡς χριστιανὰ⁶⁰³.

Δέν χωρεῖ ἐπομένως οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ πλεῖστοι κάτοικοι τῶν ἑλβανικῶν συνοικισμῶν τῆς Β. Ἠπείρου, κατὰ τὸν ἀρχαῖον ὄρον, ἀναφύονται ὄχι ἀπὸ Ἑλβανούς μεταναστεύσαντας ἀπὸ τῆς Ἑλβανίας, ἀλλὰ ἀπὸ Ἑλλήνας ἐξισλαμισθέντας.

Οἱ ἀνωτέρω ἐξισλαμισμοὶ ἐδραμάτισαν τόν ἑλληνικόν πληθυσμόν τῆς Β. Ἠπείρου, ὁ ὁποῖος μέχρι τότε πλειοψηφεί ἀπολύτως ἔναντι τῶν Τούρκων καί Ἑλβανῶν — ἔνθι πρὸς δέκα — καί μετέτρεψαν οὕτω τήν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν εἰς σχετικὴν⁶⁰⁴. Εἰς τὰς περιφερείας Αὐλῶνος, Μπερατίου, Μουζανιῆς ἡ ἔθνικὴ ἀλλοίωσις ὑπῆρξεν ἀνεπανόρθωτος.

Παρ' ὅλα ὁμοίως τὰ δεινά, παρ' ὅλους τούς ἐξισλαμισμούς, ἀνδραποδισμούς καί θύμιας μετοικήσεις οἱ Βορειοπηρῶται διετήρησαν τήν ἀριθμητικὴν τῶν ὑπεροχὴν μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος — πλὴν τῶν περιφερειῶν Αὐλῶνος καί Βερατίου — ὅπως μαρτυροῦν ἐπίσημοι στατιστικαὶ γενόμεναι κατὰ καιροῦς, ὡς ἡ τοῦ Baldacci (1900), ἡ τοῦ D. Arige (1913) καί ἄλλων⁶⁰⁵. Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ Arige, διπλωμα-

συνώδευεν ὁ Χότζας εἰς τόν τάφον, ἀφοῦ προηγουμένως κατὰ τὴν νύκτα, ὁ ἱερεὺς ἀνεγίνωσκεν τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν.

600. Κ. Σκόκου, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 98.

601. Ν. Πατσέλη, Οἱ Μωαμεθανοὶ εἰς τὴν Ἠπειρον, «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία», 16 (1967), σ. 9.

602. Φ. Οἰκονόμου, Ἡ πολυπαθὴς Β. Ἠπειρος, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 15.

603. Leake, Travels in Northern Greece, London τ. Α, 1835, σ. 49.

604. Π. Ἀραβαντινοῦ, Α, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 3.

605. Π. Μελά, Ἡ Βόρειος Ἠπειρος καί τὸ ἔθνικόν ζήτημα, «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία», 1965, σ. 89.

τούχου τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων, εἰς μὲν τό Σαντζάκιον τοῦ Ἀργυροκάστρου ὑπῆρξαν τό 1913 Ἕλληνες χριστιανοί Ὀρθόδοξοι 66.250, Ἀλβανοί 51.610 καί διάφοροι Τούρκοι καί Ἑβραῖοι 7.000, εἰς δέ τό Σαντζάκιον Κορυτσᾶς Ἕλληνες χριστιανοί ὀρθόδοξοι 62.250 καί Ἀλβανοί 37.000⁶⁰⁶. Σύμφωνα μέ τήν στατιστικήν αὐτήν ἡ ἀριθμητική ὑπεροχή τῶν Ἑλλήνων ἔναντι τῶν Ἀλβανῶν καί Τούρκων εἰς τὰς περιφέρειας Ἀργυροκάστρου καί Κορυτσᾶς ὑπῆρξε καταφανής.

2. Ρωμαιοκαθολική Προπαγάνδα

Εἰς τήν Βόρειον Ἡπειρον ἐπεκράτησε τό ὀρθόδοξον χριστιανικόν δόγμα, ἡ δέ καθολική προπαγάνδα δέν ἤρρεν εἰς αὐτήν πρόσφορον ἔδαφος.

Ἡ ρωμαϊκή λατινική Ἐκκλησία ἀπό τό τέλος τοῦ 11ου αἰῶνος ἤρχισε νά διεισδύη εἰς τήν Βορειοδυτικήν Ἀλβανίαν ἀπό τήν Δαλματίαν καί εἰς σύντομον χρονικόν διάστημα συνέστησε καθολικάς ἐπισκοπὰς εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀλβανίας Ἀντίβαρι, Σκόδραν, Οὐλκύνιον Ντρίστι, Πούλτι, Δουλτσίνο καί Δυρράχιον⁶⁰⁷. Εἰς τήν οὐσίαν ὅμως ἡ Ἀυτική Ἐκκλησία ἐνίσχυσε τὰς θέσεις της εἰς τήν Ἀλβανίαν τόν 13ον αἰῶνα μετά τήν δημιουργίαν τῆς Ἀνατολικῆς Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας καί ἰδιαίτερα εἰς τήν διάρκειαν τῆς κυριαρχίας τῶν Ἀνδεγαυῶν⁶⁰⁸. Πρῶτοι οἱ Μιρδίται, φυλή ἄλβανική, κατοικοῦσα εἰς τήν Βόρειον Ἀλβανίαν, προσηλυτίσθησαν εἰς τό καθολικόν δόγμα τόν 13ον αἰῶνα ἐπί Πάπα Ἰννοκεντίου Δ' (1243-1254)⁶⁰⁹.

Τόν 14ον αἰῶνα ἐνεφανίσθησαν εἰς τήν Β. Ἡπειρον φραγκισκανοί μοναχοί, οἱ ὅποιοι, ἐφοδιασμένοι μέ φερμάνια τοῦ Μωάμεθ Β' διέτρεχον τήν Ἀλβανίαν προσηλυτίζοντας τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς εἰς τό καθολικόν δόγμα⁶¹⁰. Ἀπό τό 1840 ἐμφανίζονται εἰς τήν Β. Ἡπειρον Ἰσουῖται μοναχοί, ἐκτελοῦντες διαταγὰς τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας⁶¹¹.

Περί τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος ἐπεδιώχθη πολλάς φορές ὁ προσηλυτισμός τῶν Χειμαρριωτῶν εἰς τόν καθολικισμόν. Πρὸς τόν σκοπόν αὐτόν ἐχρησιμοποιήθη ἐκ μέρους τοῦ Πάπα ὁ Κύπριος τήν καταγωγὴν Νεόφυτος Ροδινός, γλαφυρός συγγραφεὺς καί μία ἀπό τὰς ἐπιφανεστέρας

606. Περ. Ligue internationale pour la defense du Droit des peuples No 3, Paris 1913, σ. 174.

607. S. Pollo - A. Puto, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 75. Κ. Ἀμάντου, Οἱ Βόρειοι γείτονες, Ἀθήναι 1923, σ. 143 «Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια» 12, 25.

608. Pollo - A. Puto, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 75.

609. Ἀλ. Μαρμπούλου, Ἡ Ἡπειρος, Ἀθήναι 1961, σ. 3. «Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια», 17, 246.

610. Αὐτόθι.

611. Αὐτόθι.

προσωπικότητας, αἱ ὁποῖαι ἀπεφοίτησαν ἀπό τό Ἑλληνικόν Κολλέγιον (Ἱεροσπουδαστήριον) τῆς Ρώμης, τό ὁποῖον ἵδρυσε τό 1576 ὁ Πάπας Γρηγόριος ΙΓ΄, μέ σκοπόν τόν προσηλυτισμόν τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων εἰς τό καθολικόν δόγμα⁶¹².

Ὁ Ροδινός ἔφθασεν εἰς τήν Χειμάρραν τήν 22αν Αὐγούστου 1620 καί διέμεινεν εἰς αὐτήν ἐπί ὀκτώ ἔτη, ὑποστάς μυρίας κακουχίας στερήσεις καί διωγμούς, τέλος δέ ἐξεδιώχθη⁶¹³.

Διάδοχοι τοῦ Ροδινοῦ, οἱ ὁποῖοι ἐσυνέχισαν τόν προσηλυτισμόν τῶν κατοίκων τῆς Χειμάρρας, ἦσαν ὁ Συμεών Λάσκαρης, τυχοδιώκτης, τόν ὁποῖον ἐχειροτόνησε Μητροπολίτην Δυρραχίου ὁ φιλοκαθολικός Πατριάρχης Ἀχρίδος Ἀθανάσιος Β΄, ὁ Ἀρκάδιος Στανίλας ἀπό τήν Κύπρον, τιτουλάριος Ἐπίσκοπος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ὀνούφριος Κωνσταντίνης ἀπό τήν Τραπεζοῦντα καί ὁ Κύπριος Ἀθανάσιος Κωνσταντίνος ἡ Καλημέρας⁶¹⁴.

Οἱ ἀπεσταλμένοι αὐτοί τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, καίτοι προσεπάθησαν ἐπί 130 καί πλέον ἔτη, μέ χρονικά διαλείμματα ἀπουσίας, νά προσηλυτίσουν δογματικά τούς πενομένους καί φιλοπολέμους ἑλληνικούς ὀρθοδόξους πληθυσμούς τῆς δυτικῆς περιοχῆς τῆς ἑλληνικῆς Βορείου Ἠπείρου, ἐντούτοις δέν κατώρθωσαν νά ἐπιτύχουν τοῦ σκοποῦ των, διότι συνήντησαν τήν πείσμονα ἀντίδρασιν τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου καί τοῦ λαοῦ τῆς περιοχῆς Χειμάρρας⁶¹⁵.

Χαρακτηριστικόν καί πολύ πληροφοριακόν τῆς τότε θρησκευτικῆς καταστάσεως εἰς τήν Β. Ἠπειρόν εἶναι μακρόν γράμμα (ἐγκύκλιος) τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων **Καλλινίκου** καί τοῦ ὑπ' αὐτόν Ἐπισκόπου Χειμάρρας Σεραφεῖμ, συντεταγμένον εἰς τά Ἰωάννινα τήν 16ην Ἰουνίου 1662 καί ἀπευθυνόμενον πρὸς τό Χριστιανικόν πλήρωμα τῆς Ἐπισκοπῆς τῆς Χειμάρρας⁶¹⁶. Εἶναι τό γράμμα αὐτό ἀφοριστικόν «ἀφοροχάρτι» κατὰ τοῦ Μητροπολίτου Δυρραχίου Συμεών Λάσκαρη, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζεται εἰς αὐτό ὡς διάβολος ἐπίβουλος, ἐχθρός τῆς πίστεως, πλάνος καί ἀπατεών καί ὀλέθριος πολέμιος τῆς Ἐκκλησίας⁶¹⁷. Εἰς τό ἀφοριστικόν αὐτό γράμμα καί ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Ἰλαρίων Κιγάλας χαρακτηρίζεται ὡς «σκωληκόβρητον καί μέγα θηρίον καί μέγας ἐχθρός καί ἐπί-

612. **Θωμᾶ Παπαδοπούλου**, Ἡ ἱεραποστολή τῆς Χειμάρρας, Ἀνάτυπον, Ἀθήναι 1988, σ. 443-447.

613. Αὐτόθι, σ. 449-452. **Κ. Σάθα**, Ἡ τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 432. Τοῦ ἰδίου, «Νεοελληνική Φιλολογία», ἐνθ. ἄνωτ., σ. 266.

614. **Θωμᾶ Παπαδοπούλου**, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 452 κ.έ.

615. Αὐτόθι, σ. 444, 467.

616. **Β. Μπαρᾶ**, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 158 κ.έ. «Ἠπειρωτική Ἔστια», 3 (1954), σ.579.

617. Αὐτόθι.

βουλος τῆς πίστεως»⁶¹⁸. Ὁ Ἰλαρίων οὗτος, γεννηθεὶς τὸ 1624 εἰς τὴν Κύπρον, ὑπῆρξεν ἓνας ἀπὸ τοὺς πλέον πεπαιδευμένους καὶ διαπρέποντας κληρικούς τῆς ἐκκλησίας, γράψας πλεῖστα ἔργα εἰς τὴν ἑλληνικὴν, λατινικὴν καὶ ἰταλικὴν⁶¹⁹. Ἀνεκηρύχθη ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Παρθένιον (1657-1662) «μέγας θεολόγος καὶ ἔξαρχος τῶν ἀπανταχοῦ διδασκάλων»⁶²⁰. Πιθανῶς ὁ Ἰλαρίων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς του εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξεν εἰς τὰς συζητήσεις του, ἀλλὰ βραδύτερον ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, ὡς διαφαίνεται ἀπὸ τὰς ὑποβληθείσας εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ὁμολογίας πίστεως αὐτοῦ.

Τὸ 1828 περισσότεροι ἀπὸ 16 χιλιάδες Χειμαρριῶται, ἀπὸ τοὺς καταφυγόντας εἰς Πάνορμον τῆς Ἰταλίας καὶ ἐνταχθέντας ἐκεῖ εἰς τὴν τιμητικὴν φρουρὰν τοῦ βασιλέως τῶν δύο Σικελιῶν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος των (1798) ἀπὸ τὴν τύραννον τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ Πασᾶ, ἠναγκάσθησαν νὰ γίνουν Οὐνῖται, ἀλλ' οὗτοι τὸ 1875 ἐπανῆλθαν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν⁶²¹.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀλβανίας ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν (1939), ἐξεδηλώθη σαφὴς ἡ πρόθεσις πρὸς ὑπαγωγὴν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης διὰ πίεσεως τοῦ αὐτοανακηρυχθέντος Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων καὶ πάσης Ἀλβανίας Χριστοφόρου Κίσση, ὁ ὁποῖος ἐφαίνετο καμπτόμενος, ἀλλ' ὁ κίνδυνος αὐτός ἀπετράπη κατόπιν σθεναρᾶς ἀντιδράσεως τῶν Ὀρθοδόξων Ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας, ἰδιαίτερα δὲ τοῦ Ἀργυροκάστρου **Παντελεήμονος** καὶ τοῦ Κορυτσᾶς **Εὐλογίου**⁶²². Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία δέν κατάρθωσα νὰ καρποφορήσῃ εἰς τὴν Βόρειον Ἡπειρον, ἀκόμη δὲ καὶ ἡ ἐμφάνισις καθολικῶν ἱερέων εἰς αὐτὴν ἐπροκάλει ἀποστροφὴν καὶ ἀποδοκιμασίαν, ὅπως μαρτυρεῖ τὸ ἐξῆς σημείωμα Ἡπειρωτικῆς Ἐφημερίδος: «Εἰς Ἀργυρόκαστρον, ὅπου οὐδέποτε ὑπῆρξεν, οὔτε σήμερον ὑπάρχει οὐδεὶς καθολικός, ἀφίχθησαν δύο λατίνοι ἱερεῖς, μετὰ τὴν πρόθεσιν νὰ ἀνεγείρουν δυτικὴν ἐκκλησίαν. Ἡ παρουσία αὐτῶν κατατρομάζει τὰ βρέφη, κινεῖ τὴν περιέργειαν τῶν ἀπλοϊκῶν κατοίκων,

618. Αὐτόθι.

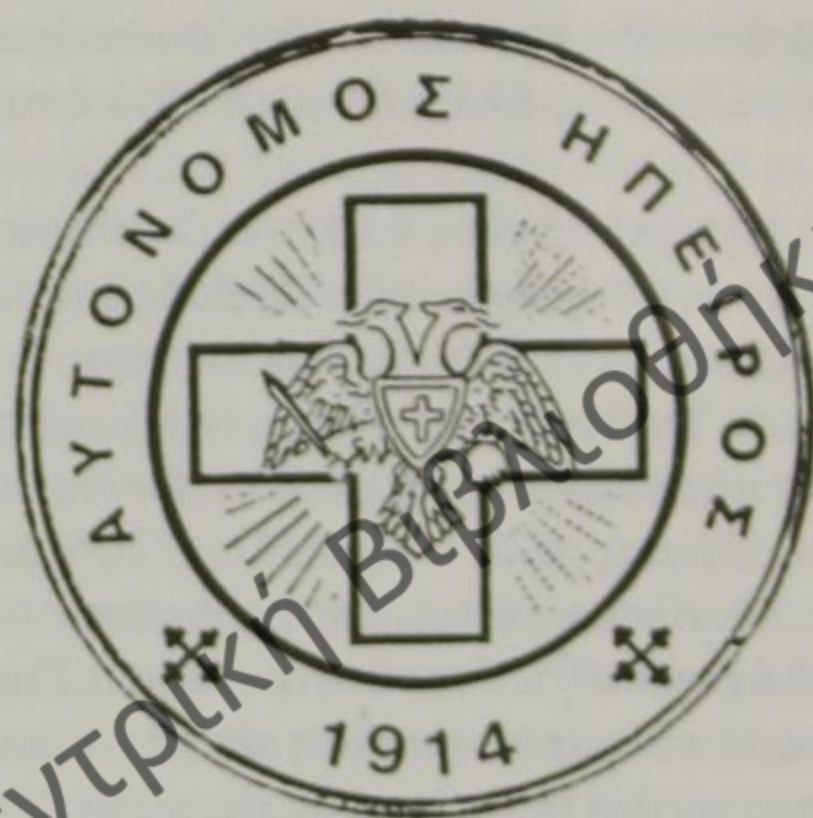
619. Κυπριακά χρονικά, 3 (1952), σ. 47. «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», 7, 554.

620. Αὐτόθι.

621. Λ. Σπύρου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 87. Οἱ Οὐνῖται ἦσαν καθολικοί, τηροῦντες τὰ ἀνατολικά ἐκκλησιαστικά ἔθιμα χάριν προσηλυτισμοῦ.

622. Παντελεήμονος, Ἐπισκ. Ἀργυροκάστρου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 73, Φιλαρέτου Βιτάλη, Ἀρχιμ., Ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὴν Β. Ἡπειρον, ἐνθ. ἄνωτ., σ.15.

οἷτινες ἐξέρχονται κατά τήν διάβασιν αὐτῶν, ἵνα τοὺς περιεργασθῶσιν, προκαλεῖ τήν ἀποστροφήν καί ἀποδοκιμασίαν εἰς τοὺς μελετωμένους σκοποὺς των»⁶²³.

Τύπος ἐπίσημου σφραγίδος τῆς Αὐτονομῆς Ἠπείρου (1914), πού ἀπενέμετο καί ὡς παράσημον.

623. Ἐφημ. «Φωνή τῆς Ἠπείρου», τῆς 8-10-1905.

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟΝ
ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΚΑΙ ΘΥΣΙΑΙ
ΤΗΣ ΕΝ ΒΟΡΕΙΩ ΗΠΕΙΡΩ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

1. Βορειοηπειρώται Κληρικοί εἰς τόν ὑπέρ ἐλευθερίας ἀγῶνα

Ἄνεκτίμητος ὑπῆρξεν ἡ προσφορά τοῦ ἱεροῦ κλήρου τῆς Βορείου Ἡπείρου εἰς τόν ὑπέρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Πολλοί ἱεράρχαι, ἱερεῖς καί μοναχοί αὐτῆς, ἰδία κατά τούς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, ἐγένοντο σημαιοφόροι τῆς ἐθνικῆς ιδέας, ἡγήτορες ἐθνικῶν κινημάτων καί θαρραλέοι πολεμισταί, κρατοῦντες διά τῆς μιᾶς χειρός τόν σταυρόν καί διά τῆς ἄλλης τόν πυρσόν τῆς ἐλευθερίας. Ἀπό τούς κληρικούς αὐτούς γνωστοί εἶναι οἱ ἐπόμενοι⁶²⁴:

Ὁ Ἐπίσκοπος Δρυϊνουπόλεως **Ματθαῖος** (1611-1614), ὁ κυριώτερος πρωτεργάτης τῆς ἀτυχοῦς ἐπαναστάσεως τοῦ Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου.

Ὁ Ἐπίσκοπος Δρυϊνουπόλεως **Σοφιανός** (1672-1770), ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς ὀρμητήριον τῶν ἐθνικῶν του ἀγῶνων τήν Μονήν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Πολύτσιανης.

Ὁ **Παπᾶ Νεῖλος** ἀπό τόν Ἁγιον Ἀνδρέαν, περιώνυμος διά τά ἀνδραγαθήματά του κατά τό 1670.

624. Βλ. **Φ. Οἰκονόμου**, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας (1912-1988) καί ἡ συμβολή της εἰς τήν διατήρησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Β. Ἡπείρου, Ἀθῆναι 1988, σ. 77-78., ὅπου καί ἡ σχετική βιβλιογραφία. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Β. Ἡπείρῳ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 133-134.

Ὁ ἥρωας **Παπαγιάννης** ἀπό τόν Μαχαλά τοῦ Δελβίνου, ὁ ὁποῖος ἠγωνίσθη ἡρωϊκῶς κατά τῶν Τούρκων τό 1878.

Ὁ **Παπᾶ Τάμαλης** ἀπό τήν Δίβρην, διαπρέψας κατά τήν ἐπανάστασιν τοῦ Λυκουρσίου τό 1878.

Ὁ ἠγούμενος τῆς ἱερᾶς Μονῆς Θεολόγου καί ταυτοχρόνως Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος Δελβινίου **Φιλήμων** (Κίτσος) ἀπό τόν Ἅγιον Ἀνδρέαν, ὁ ὁποῖος ἠγήθη τῆς ἀτυχοῦς ἐπαναστάσεως τοῦ Λυκουρσίου.

Οἱ γεραροί ἱεράρχαι: **Δρυϊνουπόλεως Βασίλειος**, **Ἀργυροκάστρου Παντελεήμων**, **Κορυτσᾶς Γερμανός**, **Κορυτσᾶς Εὐλόγιος** καί ὁ τότε **Βελλᾶς καί Κονίτσης Σπυρίδων**, οἱ ὁποῖοι, γενόμενοι σημαιοφόροι τῆς ἐθνικῆς ιδέας, ἠγωνίσθησαν σθεναρῶς διά τά ἐθνικά δίκαια τῆς Βορείου Ἠπείρου, διά δέ τήν ἐθνικήν των δρασίαν θά κατέχουν πάντοτε μίαν ἀπό τάς πρώτας θέσεις τῶν γενναίων προμάχων τῆς ἐλευθερίας τοῦ βορειοπειρωτικοῦ λαοῦ.

Οἱ ἀνωτέρω λεοντόκαρδοι κληρικοί, ἀποδεικνύουν περιτράνω μέ τό παράδειγμά των τόν ἐνεργόν ρόλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βορείου Ἠπείρου εἰς τούς ἱεροῦς ἀγῶνας τοῦ Ἔθνους.

2. Μάρτυρες κληρικοί τῆς Β. Ἠπείρου

Εἰς ὅλας τάς ἐθνικάς περιπετείας καί δοκιμασίας τῶν στεναζόντων Βορειοηπειρωτῶν στήριγμα καί καταφυγή ἦτο ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία των. Οἱ Ἀρχιερεῖς καί οἱ πτωχοὶ κληρικοί ἐπαρηγόρουν, ἐκήρυττον τήν ὑπομονήν καί τήν καρτερίαν, ἐνίσχυον καί διετήρουν αὐτούς εἰς τήν ὀρθόδοξον πίστιν καί τόν ἐθνισμόν. Ἀλλά καί ὁ ἱερός κλῆρος τῆς Β. Ἠπείρου ἐγένετο πάντοτε στόχος διωγμῶν καί πρῶτος αὐτός ὑφίστατο τά μαρτύρια καί τόν θάνατον κατά τό Εὐαγγελικόν: «Ὁ ποιμήν ὁ καλός τήν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπέρ τῶν προβάτων»⁶²⁵. Διά τοῦτο, πλεῖστοι κληρικοί τῆς Βορείου Ἠπείρου κατά τούς χρόνους τῆς τουρκικῆς δουλείας καί τούς μετέπειτα μέχρι σήμερον, ἄλλοι μὲν ἐξωρίσθησαν, ἐβασανίσθησαν καί ἐφυλακίσθησαν, ἄλλοι δέ ὑπέστησαν μαρτυρικόν θάνατον. Δυστυχῶς ὅμως ἡ ἱστορία δέν διέσωσε τά ὀνόματα ὅλων αὐτῶν, διά νά γραφῆ τό μαρτυρολόγιον τοῦ ἱεροῦ κλήρου τῆς Βορείου Ἠπείρου. Ἀπό τούς μαρτυρήσαντας κληρικούς τῆς Β. Ἠπείρου γνωστοί εἶναι οἱ ἑξῆς⁶²⁶:

α. Φονευθέντες κατά τούς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας.

Ὁ ἱερεύς **Παπαγιάννης** ἀπό τόν Μαχαλά τοῦ Δελβίνου, ὁ ὁποῖος ἔπε-

625. Ἰωάννου I, 11.

626. Βλ. **Φ. Οἰκονόμου**, Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας ἐνθ. ἀνωτ., σ. 79-82, ὅπου ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ἐκκλησία ἐν Β. Ἠπείρῳ, σ. 132-133.

σεν ήρωϊκῶς κατά τὰς μάχας τοῦ Λυκουρσίου, ἀφοῦ πρότερον ἐφόνευσεν 16 Τούρκους.

Οἱ ἱερεῖς ἀπό τήν Σωπικήν **Κων/νος Μαρτίνης, Πάντος Κουφολώλης** καί **Ἰωάννης Νάσου Οἰκονόμου**, οἱ ὅποιοι ἐσφαγιάσθησαν περί τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος εἰς Κακόλακον κατά διαταγήν τοῦ Ἀχμέτ Κούρτ πασᾶ, ἐπειδή ἠρνήθησαν νά ἐκδώσουν ὑπέρ ἐκείνου πωλητήριον ἔγγραφον τῶν χωρίων των.

Ἐπί τῆς ἐποχῆς τῆς ἐπανάστασης ἐπέπεσε ἡρωϊκῶς εἰς τήν Κορυτσάν τό 1914. Ὁ **ἱεροδιάκονος Γκιώνης** ἀπό τό Λάμποβον, ὁ ὅποιος, ὡς ἄλλος Διάκονος τῆς Ἀλαμάνας, ἐπί κεφαλῆς ὁμάδος ἐπαναστατῶν, ἔπεσε ἡρωϊκῶς εἰς τήν Κορυτσάν τό 1914.

Ὁ Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος Κορυτσᾶς **Πέτρος Οἰκονόμου**, ὁ ὅποιος ἐδολοφονήθη εἰς Κορυτσάν τό 1914 ἀπό τοὺς Ἀλβανούς.

Ὁ ἐνθoμάρτυς Μητροπολίτης **Λαρίσης Πολύκαρπος** ἀπό τήν Δάρδαν Κορυτσᾶς, ὁ ὅποιος ἐμαρτύρησε διὰ τήν ἐθνικήν του δρᾶσιν τό 1821.

Ὁ ἐθνομάρτυς Μητροπολίτης **Κορυτσᾶς Φώτιος**, ὁ ὅποιος τό 1906 ἐδολοφονήθη ἀπό ρουμανοαλβανικήν συμμορίαν.

β. **Μαρτυρήσαντες ἀπό τό ἄθεον καθεστῶς τῆς Ἀλβανίας.**

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας **Χριστοφόρος Κίσσης** ὁ ὅποιος, περιορισθείς εἰς τήν Μονήν Ἀρδευούσης, ἀπέθανεν ἀπό τὰς κακουχίας καί τὰ βασανιστήρια τό 1958.

Ὁ Ἐπίσκοπος Ἀπολλωνίας **Εἰρηναῖος Μανούσης**, βοηθός Ἐπίσκοπος τοῦ ἀνωτέρω Ἀρχιεπισκόπου Χριστοφόρου, ὁ ὅποιος φυλακισθείς ἐπί πενταετίαν καί καταστάς φυματικός περιωρίσθη εἰς τήν Μονήν Ἀρδευούσης, ὅπου ἠῦρεν οἰκτρὸν θάνατον μετὰ τό 1958, κατ' ἄλλους δέ ἐξεπαραθυρώθη.

Ὁ Ἐπίσκοπος Βερατίου, **Δελῶνος καί Κανίνης, Βησσαρίων Τζοβάννης**, ὁ ὅποιος, συλληφθείς ὡς ἀντιδραστικός, ἐνεκλείσθη εἰς τὰς φυλακάς, ὅπου καί ἀπέθανεν ἀπό τὰς κακουχίας τό 1959.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας **Δαμιανός Κοκονέσσης**, ὁ ὅποιος, κλεισθείς εἰς τὰς φυλακάς, ἀπέθανε τό 1973 ἀπό στερήσεις, κακουχίας καί ἐξευτελισμούς εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν.

Ὁ νεαρός Θεολόγος ἀπό τήν Σωπικήν **Εὐθύμιος Γκίκας**, ἀπόφοιτος τοῦ Ἱεροδιδασκαλείου Βελλᾶς καί τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὁ ὅποιος, καταδικασθείς εἰς θάνατον, ἐξετελέσθη τό 1945.

Ἀλέξανδρος Οἰκονόμου⁶²⁷. Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος Πρεμετῆς, ὁ ὅποιος ἐξετελέσθη εἰς τό Βυρώ τοῦ Ἀργυροκάστρου.

Ὁ **Ἰωσήφ**, ἱερεὺς ἐξ Ἐλβασανίου⁶²⁸, ταφείς μισοζωντανός εἰς κανά-

627. Ἀκροκεραυνίου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 27.

628. Αὐτόθι.

λι τοῦ Μαλίκ, ὅπου ἐτελοῦντο τὰ ἀποξηραντικά ἔργα τῆς λίμνης.

Ὁ Στέφανος Κούρτης⁶²⁹, ἱερεύς, φυλακισθεὶς τό πρῶτον ἐντουφεκίσθη ἀργότερον.

Καί οἱ ἐφημέριοι⁶³⁰: Νιβίτσης Παπᾶ Ρέτζος, Σωπικῆς Παπᾶ Χρήστος, Λεσινίτσης Παπᾶ Γιώργης, Γράβας Παπᾶ Στούπης καί Στούκας Παπᾶ Γιάννης Ντάσης ἐφυλακίσθησαν καί ὑπέστησαν φρικτά βασανιστήρια⁶³¹.

Οἱ ἀνωτέρω ἐθνομάρτυρες κληρικοί τῆς Β. Ἡπείρου, τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας καί τῶν νεωτέρων μέχρι σήμερον, εἶναι ἅγιοι τῆς ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης, διότι προσέφερον τόν ἑαυτόν των ὀλοκάυτωμα εἰς τόν βωμόν τῆς Πίστεως καί τῆς Πατρίδος.

629. Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς Ἀθηναγοῦρου Ἀρχιεπ. Θυατείρων καί Μ. Βρεττανίας, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 114.

630. Ἐμμ. Καλύβα, ἐνθ. ἀνωτ., σ., 12-13. Ἀκροκεραυνίου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 27.

631. Ὑπέρ «τῶν ἐν φυλακαῖς καί ἐξορίαῖς καί ποικίλαις δοκιμασίαις ἀδελφῶν μας Βορειοηπειρωτῶν» ἀναπέμπεται εἰς ὄλους τοὺς ἱερούς ναοὺς τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καί Κονίτσης καθ' ὅλον τό ἔτος «Δέησις». Εἰς τὴν μονοσέλιδον αὐτὴν δέησιν ὑπάρχει τό αἴτημα: «Ἔτι δεόμεθα ὑπέρ ἐλέους, ζωῆς, εἰρήνης, ὑγείας, σωτηρίας διαφυλάξεως καί ἀπελευθερώσεως τῶν ἐν βορείῳ Ἡπείρῳ δεινῶς δοκιμαζομένων καί καταπιεζομένων ὁμοδόξων ἀδελφῶν ἡμῶν...» καθὼς καί εὐχή, εἰς τὴν ὁποίαν, μεταξύ ἄλλων, ἀναφέρεται: «Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἐν Βορείῳ Ἡπείρῳ ἀλυτρώτων ἀδελφῶν ἡμῶν καί γενοῦ ὑπερασπιστῆς αὐτῶν ἰσχυρός, καί καταισχυνηθήτωσαν οἱ διώκοντες αὐτούς, καί πτοηθήτωσαν οἱ ἐκφοβοῦντες αὐτούς, καί ἐντραπήτωσαν καί συντριβήτω ἡ ἰσχύς αὐτῶν... Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἐν φυλακαῖς καί ἐξορίαῖς καί ποικίλαις δοκιμασίαις, ἔτι δέ καί τοῦ αἵματος τῶν δούλων σου τοῦ ἐκκεχυμένου, καί ρῦσαι αὐτούς ἐκ τῶν ἐχθρῶν, καί ἐκ τῶν μεθοδειῶν καί μηχανημάτων αὐτῶν ἐλευθέρωσον. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν Ἁγίων σου Θυσιαστηρίων, ἃ βεβήλοις ποσὶν ἐπατήθησαν καί πυρὶ παρεδόθησαν...» (βλ. Χρ. Μιχοπούλου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 11, σημ. 1).

ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟΝ
ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ ΤΗΣ ΕΝ ΒΟΡΕΙΩ ΗΠΕΙΡΩ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἄνωτεροι κληρικοί δράσαντες ἐκτός τῆς Βορείου Ἡπείρου

Ἡ Βόρειος Ἡπειρος, ἐκτός ἀπό τούς προαναφερθέντας Ἐπισκόπους καί Μητροπολίτας, οἱ ὅποιοι ἦσαν γέννημα καί θρέμμα αὐτῆς, ἐξέθρεψε καί ἀνέδειξε καί ἄλλας προσωπικότητας, αἱ ὁποῖαι ἔδρασαν ἐκτός αὐτῆς. Μιά δέ ἀπό τὰς προσωπικότητας αὐτάς, ὁ Σεραφεῖμ Β', ἐκόσμησε καί τόν περίβλεπτον Πατριαρχικόν θρόνον τῆς Κων/λεως. Οἱ ἐκκλησιαστικοί οὗτοι ἄνδρες εἶναι οἱ ἐπόμενοι:

1. Ὁ Διονύσιος Μάντουκας, Μητροπολίτης Καστορίας (1694 - 1719)⁶³².

Κατήγετο ἀπό τήν Μοσχόπολιν. Ὑπῆρξε λόγιος καί σοφός ιεράρχης, περί τοῦ ὁποίου ὁ Πάμπερης γράφει ὅτι ἦτο «ἀνὴρ εἰδήμων τῆς τε ἑλληνικῆς καί λατινικῆς γλώσσης καί πεπαιδευμένος τήν τε θύραθεν φιλοσοφίαν καί τήν ἱεράν θεολογίαν καί κήρυξ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου· ἀκροατῆς ἐγένετο τῶν ἐν Ἰταλία διδασκάλων».

2. Ὁ Μητροπολίτης Τυρνόβου Ἰωσήφ (1714-1721) ἀπό τήν Δρόβιανην (βλ. ἄνωτέρω εἰς τούς συγγραφεῖς).

3. Ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Σεραφεῖμ Β' (1757-1761)⁶³³. Κατήγε-

632. Εὐλογίου Κουρίλα, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 100. Πατριαρχικά Ἐγγραφα, τ.β., σ. 857, 862.

633. Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοί Πίνακες, Κων/λις 1884, σ. 649. «Ἡπειρωτικά χρονικά», 6 (1931), σ. 157. Β. Μπαρᾶ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 49. Κ. Σάθα, Νεοελληνική Φιλολο-

το από τό Δέλβινον τῆς Β. Ἡπείρου. Διετέλεσε διάκονος τῆς Μητροπόλεως Δρύστρας. Ἐγενεν, ἄγνωστον πότε, Μητροπολίτης Φιλίππουπόλεως, ἀπό δέ τήν 17 Ἰουνίου 1757 μέχρι τοῦ Μαρτίου 1761 Πατριάρχης Κων/λεως. Ἦτο λόγιος καί πολύ φίλος τῶν γραμμάτων καί τῆς προόδου. Ὁ Σέργιος Μακραῖος ἐκφράζεται ἐγκωμιαστικῶς περί τούτου ὡς ἐξῆς: «Ἦν δέ ὁ Παναγιώτατος κύριος Σεραφεῖμ Ἡπειρώτης τό γένος, εὐσεβῆς ἐξ εὐσεβῶν, εὐπατρίδης, φιλογενῆς, φιλότιμος, τολμηρός, γενναῖος, νοήμων, εὐμαθῆς μᾶλλον ἢ πολυμαθῆς».

Ὁ Σεραφεῖμ ἦτο σφόδρα ρωσόφιλος, διά τοῦτο ἐξωρίσθη ἀπό τόν σουλτάνον εἰς Ἅγιον Ὄρος, ὅπου ἐφησύχαζεν εἰς τό κελλίον τοῦ Σεραγίου. Κατά τήν ἐπανάστασιν τοῦ Οὐρλώφ (1770) ἐγκατέλειψε τό Ἅγιον Ὄρος καί ἦλθεν εἰς τόν καταπλεύσαντα εἰς Πελοπόννησον ρωσικόν στόλον μετά τοῦ ὁποίου ἠγωνίσθη γενναίως ὑπέρ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἀγῶνος. Ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον πρός ὄλους τοὺς Ἕλληνας, προτρέπων αὐτούς εἰς ἀνταρσίαν καί ὑποταγήν εἰς τοὺς Ρώσους. Καταγγελοῦντος δὲ τήν στάσιν αὐτήν ἀπό τόν Πατριάρχην Θεοδόσιον καθηρέθη ὡς «ἀποστάτης, ταραχοποιός, δημεγέρτης καί ἀνὴρ αἱμάτων». Μετά τήν ἀτυχῆ ἐκβασιν τῆς ἐπαναστάσεως ἠναγκάσθη τό 1771 νά μεταβῆ εἰς Ρωσίαν, ὅπου ἠξιώθη πολλῆς τιμῆς καί φιλοξενίας παρά τῆς Αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης. Ἀπέθανε τό 1779 καί ἐτάφη εἰς τήν Μονήν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος τῆς Δούμνας, τῆς ἐπαρχίας Πολτάβας, πλησίον τοῦ τάφου τοῦ Πατριάρχου Κων/λεως Ἀθανασίου Γ' Πατελαρίου (1634-1651). Εἰς τήν ἐν Ἄθω Σκήτην τοῦ Σεραγίου σώζεται ἡ προσωπογραφία τοῦ Σεραφεῖμ, τῆς ὁποίας ἀντίγραφον κοσμεῖ καί τήν αἶθουσαν τῶν τελετῶν τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ Σεραφεῖμ ὑπῆρξε διαπρεπῆς καί δραστήριος Ἱεράρχης. Συνέστησεν εἰς τήν Πατριαρχικὴν Ἀκαδημίαν σχολήν φιλοσοφικῶν καί θεολογικῶν μαθημάτων καί μετεκαλέσατο εἰς αὐτήν διδάσκαλον τοῦ φιλοσοφικοῦ τμήματος, τόν σοφόν κληρικόν Εὐγένιον Βούλγαριν. Ὁργάνωσε τήν ἀποστολήν τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ εἰς τήν Ἡπειρον καί ἐμερίμνησε πολὺ περί τῆς εὐπρεπείας τῶν θείων σκηνωμάτων καί τοῦ κηρύγματος. Ὁ Σεραφεῖμ ἐτίμησε τό Ἡπειρωτικόν ὄνομα.

4. Ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Δαμασκηνός (1769-1780)⁶³⁴. Ἐγεννήθη εἰς τό Ἀργυρόκαστρον τῆς Β. Ἡπείρου. Ἐμαθήτευσεν εἰς τὰ Ἰωάννινα καί εἰς τό Ἅγιον Ὄρος, ὅπου ὑπῆρξε μαθητῆς τοῦ Εὐγενίου

γία, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 493. Σ. Μακραίου παρά Κ. Σάθα ἐνθ. ἄνωτ. σ. 493. «Γρηγόριος Παλαμᾶς», ἔτος Ε', τεῦχος Ξγ.

634. Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, 3 (1897), σ. 100. «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖα», 8, 843. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 114. «Θρησκευτικὴ καί Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεῖα», 4, 916.

Βουλγάρως. Διετέλεσε κατ' ἀρχάς Πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριάρχου Σεραφεῖμ Β', ἔπειτα Μητροπολίτης Μελενίκου καί ἀπό τοῦ ἔτους 1769 Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης. Οἱ εἰς τήν Κων/λιν φίλοι του ἐπεδίωκον νά ἀναβιβάσουν αὐτόν εἰς τόν Πατριαρχικόν θρόνον ἀντί τοῦ Πατριάρχου Θεοδοσίου Β' (1769-1733), ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὐτῶν ἀπέτυχον, διότι μέ τήν εὐνοίαν τοῦ Σουλτάνου Μουσταφᾶ ἐξελέγη τό δεύτερον Πατριάρχης Κων/λεως ὁ Σαμουήλ Χατζερῆς (1773-1774). Παραιτηθεῖς ὁ Δαμασκηνός τό 1780 μετέβη εἰς Ἱερόν Ὄρος καί γενόμενος μοναχός μετωνομάσθη Δανιήλ. Ἐνταῦθα μονάζων διετέλει ἀλληλογραφῶν πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καί πρὸς ἄλλα ἐπιφανῆ πρόσωπα. Ὁ Καισάριος Δαπόντες χαρακτηρίζει τοῦτον ὡς «ἐπίσημον διά μάθησιν». Καί ὡς μοναχός ὁ Δαμασκηνός ἐξηκολούθει νά ἐνδιαφέρεται περί τῆς παιδείας τοῦ Ἔθνους, ὅπως τοῦτο ἐξάγεται ἀπό τήν ἀλληλογραφίαν του μετά τοῦ Σεργίου Μακραιοῦ. Ἦτο γνώστης τῆς ἰταλικῆς καί τουρκικῆς γλώσσης. Ἀπέθανε τό 1801 εἰς τήν Βατοπεδινὴν Σκήτην τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

5. Ὁ ἔθνομάρτυς **Λαρίσης Πολύκαρπος** (1811-1821)⁶³⁵. Κατήγετο ἀπό τήν Δάρδαν τῆς Κορυτσαῖς. Ἐγεννήθη τό 1778. Τόν βίον τοῦ κλεινοῦ τούτου ἱεράρχου, ὁ ὁποῖος προσέφερε τόν ἑαυτόν του θῦμα εἰς τόν βωμόν τῆς Πατρίδος, ἔγραψεν ὁ ἱεροδιάκονός του Ἰγνάτιος καί ἔπειτα ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Βοβοσίτισης πλησίον τῆς Κορυτσαῖς. Ἐτυχε μεγάλης μορφώσεως, διότι ἠκροάσθη τοὺς σοφοὺς διδασκάλους Γεννάδιον εἰς τήν Καστορίαν, Σακελλάριον Γεώργιον εἰς τήν Μοσχόπολιν καί Ἀθανάσιον Ψαλίδαν εἰς τὰ Ἱωάννινα. Τό 1806 ἐχειροτονήθη διάκονος, τό 1808 τιτουλάριος Ἐπίσκοπος Τρωάδος, τό δέ 1811 προήχθη εἰς τήν Μητροπόλιν Λαρίσης. Καταδικασθεῖς τό 1818 ἀπό τόν Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἱωαννίνων κατέφυγεν εἰς τήν Κων/λιν, ὅπου μνηθεῖς εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἐπέστρεψε τό 1820 εἰς Λάρισαν. Ἐκεῖ ἐπεδόθη ὀλοψύχως εἰς τήν ὑπηρετίαν τῶν σκοπῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Τόν Ἰούλιον τοῦ 1821 συνελήφθη ἀπό τόν Μαχμούτ πασᾶν Δράμαλη καί ἐφυλακίσθη, διότι συνεννοεῖτο διά τήν ἐπανάστασιν μέ τοὺς ἀρχηγούς τῶν Ἀγράφων, Χασίου, Ὀλύμπου καί ἄλλων. Εἰς τήν φυλακὴν ὁ Πολύκαρπος ὑπεβλήθη εἰς ἀφάνταστα μαρτύρια. Τήν 17ην Σεπτεμβρίου 1821 ὠδηγήθη ἀπό τοὺς δημίους του εἰς τόν τόπον τοῦ μαρτυρίου παρά τήν γέφυραν τοῦ Πηνειοῦ καί ἐκεῖ ἀπεκεφαλίσθη εἰς ἡλικίαν 43 ἐτῶν. Τό λείψανόν του ἐκηδεύθη καί ἐτάφη τήν ἰδίαν ἡμέραν, ἐξωθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου, χοροστατοῦντος τοῦ Ἐπισκόπου Θαυμακοῦ Κυρίλλου

635. Δ. Χατζηγιάνη, Ὁ Λαρίσης Πολύκαρπος. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», 5 (1956), σ. 98. «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 10 (1914), 637. Ἰ. Λαμπρίδου, Μέρος Α, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 74. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 3, σ. 61. Κ. Βοβολίνη, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 122. Εὐλογίου Κουρίλα, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 149.

μετά τοῦ ἱεροῦ κλήρου. Οἱ Λαρισσαῖοι, τιμῶντες τήν μνήμην τοῦ μάρτυρος ἱεράρχου ἔστησαν ἀδριάντα αὐτοῦ εἰς τόν τόπον τοῦ μαρτυρίου του. Ὁ Πολύκαρπος διά τοῦ φρικτοῦ μαρτυρίου του ἐτίμησε τήν Ἐκκλησίαν καί τήν Ἥπειρον.

6. Ὁ **Εὐρίπου Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης** (1828)⁶³⁶. Κατήγετο ἀπό τό Ἀργυρόκαστρον. Ἐσφαλμένως ὁ Ἡπειρώτης Μ. Παρανίκας ἀνεφέρει ὅτι ὁ Γρηγόριος κατήγετο ἀπό τήν Εὐβοίαν. Χαρακτηρίζεται ὡς ἱεράρχης ἐνάρετος, ἱεροπρεπής καί φιλόμουσος. Τό 1728 ἔγινεν Ἐπίσκοπος Παραμυθίας, ἀλλά μετ' ὀλίγους μῆνας προήχθη εἰς τήν Ἀρχιεπισκοπήν Εὐρίπου. Διέπρεψε μεταξύ τῶν ἡρώων τοῦ 1821 Ἱεραρχῶν, μετασχών ἐνεργῶς τοῦ ἀγῶνος κατά τήν ἐπανάστασιν τῆς Εὐβοίας. Ἀποτυχούσης τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης συνελήφθη ἀπό τοὺς Τούρκους καί ἐπί διετίαν ὅλην ἐκρατεῖτο εἰς τάς φυλακάς, ὑποστάς τά πάνδεινα, ἀφέθη δέ ἐλεύθερος τόν Ἰανουάριον τοῦ 1823. Παρ' ὅλα τά δεινοπαθήματά του μόλις ἐξῆλθεν ἀπό τάς φυλακάς ἀπετάθη καί πάλιν πρὸς τήν «Ἑπερτάτην Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων», προσφέρων καί πάλιν ἑαυτόν ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τῆς Πατρίδος. Τό 1823 ἀπεσύρθη εἰς Κέρκυραν, πλησίον τῶν πατριωτῶν του, ὅπου διέμενεν ἐπί τετραετίαν, ἐκεῖ δέ μετέφρασε τήν Καινὴν Διαθήκην εἰς τήν ἀλβανικὴν γλῶσσαν. Τό 1827 τό Πατριαρχεῖον τῆς Κων/λεως, λαβόν ὑπ' ὄψιν τήν κατά τῆς τετραετῆ εἰς Κέρκυραν διατριβὴν ἄψογον στάσιν τοῦ Γρηγορίου, τό φιλήσυχον τοῦ χαρακτῆρος του ἀνεβίβασεν αὐτόν εἰς τόν Μητροπολιτικόν θρόνον Ἀθηνῶν, τόν ὁποῖον διηκόνησε πλέον τοῦ ἑξαμήνου. Ἀπέθανεν ἀρχὰς τοῦ 1828.

7. Ὁ **Μητροπολίτης τῆς Λαρίσης Νεόφυτος Β'** (1875-1896)⁶³⁷. Ὑπῆρξε λόγιος ἱεράρχης καί συγγραφεύς. Κατήγετο ἐκ Πετσᾶς τοῦ Δελβίνου. Διετέλεσε τό πρῶτον Μητροπολίτης Φαναρίου - Φαρσάλων καί ἔπειτα Λαρίσης, ὅπου καί ἀπέθανε τό 1896.

8. Ὁ **Μητροπολίτης Ἡρακλείας Κύριλλος Κωνσταντινίδης** (1830) ἀπό τήν Δρόβιανην τῆς Β. Ἡπείρου⁶³⁸.

636. Εὐλογίου **Κουρίλα**, Γρηγόριος Ἀργυροκαστρίτης, «Θεολογία», 7 (1929), σ. 349. «Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν», 3 (1954), σ.5. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», 3 (1954), σ. 256. «Σωτήρ», ἔτος Α. σ. 87. **Μ. Παρανίκα**, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 175. «Πανδώρα», 14 (1864), σ. 165-170. **Α. Κουτσονίκα**, Γενικὴ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ.β., Ἀθῆναι 1864, σ. 62-82.

637. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 117. «Παρνασσός», 10 (1914), σ. 280, «Θεολογία», 7 (1929), σ. 361.

638. Δ. Εὐαγγελίδου, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 117.

ΜΕΡΟΣ ΟΓΔΟΟΝ ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ γένεσις, ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς πρώτης διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς αὐτὴν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Β. Ἠπείρου ἐν μέσῳ τῶν τρικυμιῶν τῆς πολυκυμάντου ἱστορίας αὐτῆς, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐστάθη ὁ συμπαραστάτης τοῦ πόνου καὶ τῶν δεινῶν τοῦ μαρτυρικοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ λαοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς φιλόστοργος μήτηρ ἠγωνίσθη μέ ὅλας αὐτῆς τὰς δυνάμεις νὰ διαφυλάξῃ εἰς τὰ βόρεια αὐτὰ μέρη τῆς Ἠπείρου ἄσβεστον τὸ πῦρ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας, τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, τὴν ἐλληνικὴν συνείδησιν, τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰς ἐλληνικὰς παραδόσεις.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ἀθηναγόρου, Ἀρχιεπ. Θυατείρων καί Μ. Βρεττανίας, Ἡ Ἀγωνία τῶν ἀδελφῶν. Φωναί ἀπό τούς χώρους τῆς σιωπῆς. Ἡ Ἀλβανία σύγχρονος θρησκευτική κατακόμβη, «Πάνταῖνος», 68 (1976) 113 - 114.
2. Ἀθηναγόρου, Μητρ. Παραμυθίας, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία τῆς Ἠπείρου, «Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια», 12, 342 - 345.
3. Τοῦ αὐτοῦ, «Ἡπειρος» (Ἐκκλησιαστική Ἱστορία), Ἀθῆναι 1930.
4. Ἀκροκεραυνίου, Τό λυκόφως τῶν Θεῶν στήν Ἀλβανία, Chicago 1976.
5. Ἀναστασίου Ἰ., Ἀνέκδοτον Πατριαρχικόν σιγίλλιον πρός τήν Μητρόπολιν Ἰωαννίνων, «Ἡπαιρωτική Ἔστια», 1 (1952) 772-780.
6. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Μητρ. Ἀμασειας, Σύντομος περιγραφή τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Βαλεγγράδων, Κέρκυρα 1869.
7. Ἀντωνοπούλου Χ., Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, Χρονολογικοί κατάλογοι τῶν ἀπό Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων κατ' ἐπαρχίας Δρυϊνουπόλεως καί Δελβίνου, «Νεολόγος» Κων/λεως, τῆς 11-3-1892.
8. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ἐμπόλεμος κατάστασις μεταξύ Ἑλλάδος καί Ἀλβανίας, Ἀνάτυπον, Ἀθῆναι 1988.
9. Ἀνωνύμου, Ὁ ψευδεπίσκοπος Φάν Νόλης, «Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια», 42 (1922) 410.
10. Ἀνωνύμου, Τό ἐν Ἀλβανία ἐκκλησιαστικόν πραξικόπημα, «Πάνταῖνος», 21 (1929) 181-182.
11. Ἀνωνύμου, Ἡ ἐν Ἀλβανία Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, «Ὀρθοδοξία», 4 (1929), 81-82, 128-129.
12. Ἀνωνύμου, Τό ἐν Ἀλβανία ἐκκλησιαστικόν πραξικόπημα. Ἐπίσημα ἔγγραφα, «Ὀρθοδοξία», 4 (1929) 219-223, 269-270.
13. Ἀνωνύμου, Ἡ ἐν Ἀλβανία Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, «Ὀρθοδοξία», 12 (1937) 104, 108-118, 157-159, 225-229.
14. Ἀνωνύμου, Ἀλβανία, Τίρανα 1984.

15. Ἀραβαντινοῦ Π., Χρονογραφία περί τῆς Ἠπείρου, Ἀθήναι 1856.
16. Τοῦ αὐτοῦ, Βιογραφική συλλογή λογίων τῆς τουρκοκρατίας, ἐπιμελεία Κ. Δημαρᾶ, Ἰωάννινα 1960.
17. Ἀραβαντινοῦ Σπ., Ἱστορία Ἀλῆ πασᾶ, Ἀθήναι 1891.
18. Βακαλοπούλου Ἀπ., Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Α, Θεσσαλονίκη 1961-1964.
19. Βαρνάβα Δ., Τζωρτζάτου, Μητρ. Κίτρους, Ἡ Αὐτοκέφαλος Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας καί οἱ βασικοί θεσμοί αὐτῆς, ἐν Ἀθήναις 1975.
20. Βερσάκη Φ., Βυζαντινοί ναοί τῆς Ἠπείρου, «Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας», ἔτος 1914, σ. 243-260.
21. Βοβολίνη Κ., Ἡ Ἐκκλησία εἰς τόν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας, Ἀθήναι 1953.
22. Βρανούση Λ., Χρονικά τῆς μεσαιωνικῆς καί τουρκοκρατομένης Ἠπείρου, Ἰωάννινα 1962.
23. Γαλανοῦ Μ., Οἱ βίοι τῶν Ἀγίων, Ἀθήναι 1960-1961.
24. Γεδεών Μ., Πατριαρχικοί πίνακες, Κων/λις 1884.
25. Γερμανοῦ, Μητρ. Σάρδεων, Ἐπισκοπικοί κατάλογοι τῶν ἐν Ἠπειρῷ καί Ἀλβανία ἐπαρχιῶν τοῦ Πατριαρχείου Κων/λεως, «Ἠπειρωτικά Χρονικά», 12 (1937) 11-113.
26. Γεωργακᾶ Δ., Τό τοπωνύμιον Κορυτσά, «Ἠπειρωτικά Χρονικά», 12 (1937) 180.
27. Γκατζοπούλου Στ., Μοσχόπολις, Ἰωάννινα 1979.
28. Γκουβέλη Λ. - Παπᾶ Γ., Ἄγνωστες ἱστορίες ἀπό τό δράμα τῆς Β. Ἠπείρου, Ἰωάννινα 1966.
29. Γλαβίνα Ἀπ., Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, Τό αὐτοκέφαλον τῆς ἐν Ἀλβανία Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπί τῆ βάσει ἀνεκδότων ἐγγράφων (Ἑταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν - Ἰδρυμα Μελετῶν Ἰονίου καί Ἀδριατικοῦ χώρου 2), Ἰωάννινα 1978.
30. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπίσημα ἔγγραφα περί τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Αὐτοκέφαλου τῆς ἐν Ἀλβανία Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀνάτυπον, «Ἐκκλησία καί Θεολογία», I (1980) 329-367.
31. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας κατά τά ἔτη 1937-1967, Ἀνάτυπον, Ἰωάννινα 1980.
32. Τοῦ αὐτοῦ, Ἰωακείμ Μαρτίτσης ἢ Μαρτιανός, Ἀνάτυπον, Ἰωάννινα 1981.
33. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐγγραφα περί τῆς πραξικοπηματικῆς συγκροτήσεως τῆς Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας (1929), Ἰωάννινα 1981.
34. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Δρυϊνουπόλεως Βασίλειος καί οἱ δραστηριότητές του γιά τό ἐκκλησιαστικό ζήτημα τῆς Ἀλβανίας, Ἀνάτυπον, Ἰωάννινα 1982.
35. Τοῦ αὐτοῦ, Σελίδες ἀπό τό Ἀρχεῖον τοῦ Ἀργυροκάστρου Παν-

- τελεήμενος, Ἀνάτυπον, Ἰωάννινα 1982.
36. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Συνάδων Χριστοφόρος καί οἱ δραστηριότητές του γιά τό ἐκκλησιαστικό ζήτημα, Ἀνάτυπον, Ἰωάννινα 1984.
 37. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Μιλητουπόλεως Ἱερόθεος καί οἱ δραστηριότητές του γιά τό ἐκκλησιαστικό ζήτημα τῆς Ἀλβανίας, Θεσσαλονίκη 1984.
 38. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ὁρθόδοξη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, Θεσσαλονίκη 1985.
 39. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Μητροπολίτης Δυρραχίου Ἰάκωβος καί οἱ δραστηριότητές του γιά τό ἐκκλησιαστικό ζήτημα τῆς Ἀλβανίας, Ἀνάτυπον, Ἰωάννινα 1986.
 40. Γριτσοπούλου Τ., Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καί Κονίτσης Μητρόπολις «Θρησκευτική καί Ἠθική ἐγκυκλοπαίδεια», 5, 226-229.
 41. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Δρυϊνουπόλεως Νεόφυτος, «Ἡπειρωτική Ἑστία», 2 (1953) 462.
 42. Δασσαρίτου Ἡ., Περί Κορυτσᾶς, «Δελτίον Ἱστορικῆς καί Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας», 5 (1898) 123-158.
 43. Δρίνου Γ., Χρονικά Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος, Ἀθῆναι 1966.
 44. Δυοβουνιώτου Κ., Ἀλεξούδης Ἄνθιμος, «Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια», 3, 718.
 45. Δουκάκη Κ., Συναξαριστής, Ἀπρίλιος, Βενετία 1819.
 46. Ἐνβέρ Χότζα, Λόγος μπροστά στοὺς ἐκλογεῖς, Νοέμβριος 1982.
 47. Εὐαγγελίδου Δ., Ἡ Βόρειος Ἡπειρος, Ἀθῆναι 1919.
 48. Τοῦ αὐτοῦ, Αἱ ἀρχαιότητες καί τὰ βυζαντινά μνημεῖα τῆς βορειοδυτικῆς Ἡπείρου, «Νέος Ἑλληνομνήμων», 12-13 (1912-1913) 457-469.
 49. Εὐαγγελίδου Τρ., Βίσις Ἁγίων, Ἀθῆναι 1895.
 50. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ παιδεία ἐπί Τουρκοκρατίας, τ. Α, Ἀθῆναι 1936.
 51. Εὐλογίου Κουρίλα, Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης, «Θεολογία», 7 (1929) 349-363.
 52. Τοῦ αὐτοῦ, Ἀλβανική Ἐκκλησία, «Θρησκευτική καί Χριστιανική Ἐγκυκλοπαίδεια», 1 (1936) 731-741.
 53. Τοῦ αὐτοῦ, Δεκεμβριανή Τραγωδία τῶν ὁμήρων κ.τλ., Ἀθῆναι 1953.
 54. Ζαβίρα Γ., Νέα Ἑλλάς, Ἀθῆναι 1872.
 55. Ζακυθηνοῦ Δ., Ἀνέκδοτον Βυζαντινόν καί ἱστορικόν ἐκ Βορείου Ἡπείρου, «Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 14-15 (1938) 286-289.
 56. Ζώτου - Μολοσσοῦ Β., Ἡπειρωτικαί Μελέται, Δρομολόγιον, Ἀθῆναι 1878.
 57. Τοῦ αὐτοῦ, Λεξικόν τῶν Ἁγίων Πάντων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1904.
 58. Ἱεροκλέους, Συνέκδημος, ἐκδ. Parthey, Βερολίνον 1866.

59. **Ίωακείμ Μαρτιανοῦ**, Μητρ. Ξάνθης, Συμβολαί εἰς τήν ἱστορίαν τῆς Μοσχοπόλεως, Ἀθῆναι 1939.
60. **Τοῦ αὐτοῦ**, Ἡ Μοσχόπολις, ἐπιμελεία Στ. Κυριακίδου, Θεσσαλονίκη 1957.
61. **Ίωαννίδου Β.**, Ἡ ἀγωνία τῆς Βορείου Ἡπείρου, Θεσσαλονίκη 1947.
62. **Καλύβα Ἐμμ.**, Ἡ καταπάτησις τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων στήν Βόρειο Ἡπειρο, Ἀθῆναι 1984.
63. **Κατῆ Ἰ., Πρεσβ.**, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων Χριστοφόρος (Κίσσης), «Ὁρθόδοξος Τύπος» τῆς 13-2-1981.
64. **Τοῦ αὐτοῦ**, Ὁ Ἀργυροκάστρου Παντελεήμων, ὁ ἀγωνιστής ἱεράρχης τῆς Β. Ἡπείρου, «Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια», τῆς 16-10-1984.
65. **Κεραμοπούλου Α.**, Οἱ Ἕλληνες καί οἱ βόρειοι γείτονες, Ἀθῆναι 1945.
66. **Κόλλια Σήφη**, Ὁ Ἀργυροκάστρου Παντελεήμων, ὁ ἀγωνιστής ἱεράρχης τῆς Β. Ἡπείρου, Ἀθῆναι 1970.
67. **Κονιδάρη Γερ.**, Αἱ Μητροπόλεις καί αἱ Ἀρχιεπισκοπαί τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τ. Α., Ἀθῆναι 1934.
68. **Τοῦ αὐτοῦ**, Ἐκκλησιαστική ἱστορία, τ. Α, Ἀθῆναι 1954-1960.
69. **Τοῦ αὐτοῦ**, Συμβολαί εἰς τήν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀρχίδος, Ἀθῆναι 1967.
70. **Κοραντῆ Ἀντ.**, Τό βορειοηπειρωτικόν ἀπό διπλωματικῆς σκοπιᾶς, Ἀνάτυπον, Ἀθῆναι 1988.
71. **Κούμα Κ.**, Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ΙΒ, Βιέννη, 1892.
72. **Ἀλ. Κύρου**, Οἱ Βαλκανικοὶ γείτονές μας, Ἀθῆναι 1962.
73. **Κώνστα Κ.**, Βορειοηπειρωτικά, ἀπό τά κατάλοιπα ἑνός κληρικοῦ, «Ἡπειρωτική Ἑστία», 7 (1958) 4-8.
74. **Κωνσταντοπούλου Τάκη**, Ἡ Χριστιανική Ἐκκλησία στίς λαϊκές δημοκρατίες, Ἀθῆναι 1959.
75. **Κωσταρίδου Εὐγ.**, Ἀρχιμ., Ἡ Αὐτοκέφαλη Ἀλβανική Ἐκκλησία, «Χριστιανικόν Ἡμερολόγιον», 6 (1930) 54-62.
76. **Τοῦ αὐτοῦ**, Ἡ πραξικοπηματικὴ ἵδρυσις τῆς Αὐτοκεφάλου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν Ἀλβανία, «Χριστιανικόν Ἡμερολόγιον», 6 (1929) 50-53.
77. **Λαζαρίδου Κ.**, Οἱ Τοῦρκοι Σπαῆδες, «Ἡπειρωτική Ἑστία», 1 (1952) 10-13.
78. **Λαμπρίδου Ἰ.**, Περί τῶν ἐν Ἡπείρῳ Ἀγαθοεργημάτων, τ. Α, Ἀθῆναι 1880.
79. **Λάμπρου Σπ.**, Κερκυραϊκά ἀνέκδοτα, Ἀθῆναι 1882.
80. **Λέκκα Ἀθ.**, Συνοπτικὴ Ἱστορία τῆς Β. Ἡπείρου, Ἀθῆναι 1987.
81. **Τοῦ αὐτοῦ**, Ἡ Πολύτσιανη, Ἀθῆναι 1985.
82. **Μαμμοπούλου Ἀλ.**, Ἡπειρος, τ. Α, Ἀθῆναι 1961.

83. Μεθοδίου Φούγια, Ἄρχιμ., Τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον καί ἡ Αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, «Πάνταινος», 48 (1956) 24-26.
84. Τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορική ἐξέλιξις τοῦ Αὐτοκεφάλου ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ Ἀλβανίας (ἐξ ἐπισήμων ἀνεκδότων ἐκθέσεων), «Πάνταινος», 48 (1956) 54-56, 65-69, 105-109, 125-130, 140-150.
85. Μεθοδίου Φούγια, Ἄρχιεπ. Θυατείρων καί Μεγάλῃς Βρεττανίας, Θεολογικά καί ἱστορικά Μελέται, Συλλογή δημοσιευμάτων, τ. 2, Ἀθῆναι 1983.
86. Μέκιου Κ., Ἱστορία τῆς Ἠπείρου, Κάϊρον 1909.
87. Μελά Λ., Ἡ Βόρειος Ἠπειρος καί τό ἐθνικόν ζήτημα, «Ἠπειρωτική Ἔστια», ἔτος 1965, σ. 100.
88. Μέρτζιου Κ., Περί τοῦ Βορειοηπειρώτου ὀσίου Νήφωνος, «Ἠπειρωτική Ἔστια», ἔτος 1965, σ. 341-348.
89. Μεταλληνοῦ Γ., Παντελεήμων Μητροπολίτης Ἀργυροκάστρου, «Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια», 9 (1966) 1144-1145.
90. Μικέλη Χρ., Σύντομος ἀνασκόπησις. Ἡ Ἐκκλησία εἰς τήν Βόρειον Ἠπειρον, Νέα Ὑόρκη 1974.
91. Μικραγιαννανίτου Γερ., Κατάλογος χειρογράφων κωδικῶν τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κυριακοῦ τῆς Σκήτης τῆς Ἁγίας Ἄννης, Ἀθῆναι 1961.
92. Μιλήτου Αἰμιλιανοῦ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι κ.τλ., «Ὁρθοδοξία», 34 (1969) 351.
93. Μιχαλοπούλου Φ., Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, Ἀθῆναι 1930.
94. Τοῦ αὐτοῦ, Μοσχόπολις, Αἱ Ἀθῆναι τῆς Τουρκοκρατίας 1500-1769, Ἀθῆναι 1941.
95. Μιχοπούλου Χρ., Τό Αἰ Πανελλήνιον Ἐπιστημονικόν Συνέδριον, «Βόρειος Ἠπειρος - Ἀγ. Κοσμάς ὁ Αἰτωλός», Κόνιτσα 1987, Ἀθῆναι Νοέμβριος 1987.
96. Μπαρῖα Θ., Κῶδιξ τοῦ ναοῦ τῆς πόλεως Δελβίνου, «Ἠπειρωτικά Χρονικά», 5 (1930) 56-75.
97. Μπαρᾶ Β., Τό Δέλβινον τῆς Β. Ἠπείρου, ἐπιμελεία Λ. Βρανούση, Ἀθῆναι 1961.
98. Μυστακίδου Ν., Περί τῆς ἱερᾶς Μονῆς Ὑψηλῆς Πέτρας, «Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια», Κων/λις, 27 (1907) 139.
99. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Νέον Μαρτυρολόγιον, ἔκδ. 3, Ἀθῆναι 1961.
100. Νίτσου Ν., Μονογραφία περί τῆς Ἠπείρου κώμης Τσαμαντᾶ, Ἀθῆναι 1926.
101. Οἰκονόμου Γ., Οἱ 40 Ἅγιοι τῆς Ἠπείρου, Ἰωάννινα 1955.
102. Οἰκονόμου Φ., Ἡ Ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ, Ἀθῆναι 1969.
103. Τοῦ αὐτοῦ, Κοσμάς ὁ Αἰτωλός καί ἡ ἱεραποστολική δράσις αὐτοῦ, Ἀθῆναι 1976.

104. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ πολυπαθὴς Βόρειος Ἡπειρος διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Ἀθῆναι 1985.
105. Τοῦ αὐτοῦ, Τά σχολεῖα τῆς Ἐνιαίας Ἡπείρου στοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, Ἀθῆναι 1987.
106. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας (1912-1988) καὶ ἡ συμβολὴ τῆς εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Β. Ἡπείρου, Ἀθῆναι 1988.
107. Παναγιωτίδου Δ., Ὁ Μητροπολίτης Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν Βασίλειος, Γ. Γάγαρη «Δωδώνη», 2 (1899) 192.
108. Παντελεήμονος, Ἐπισκ. Ἀργυροκάστρου, Ἀλβανίας, Χριστιανικὴ Ἐκκλησία (Σύγχρονος κατάστασις), «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», 2 (1963) 27.
109. Τοῦ αὐτοῦ, Μετὰ τὸ 1914, «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», 3 (1963) 71-73.
110. Παπαδοπούλου Α., Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς Τούρκους, «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 3 (1963) 71-73.
111. Παπαδοπούλου Α., Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς Τούρκους, «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 2 (1925) 84-106.
112. Παπαδοπούλου Γ., Δροπολίτου, Ἡ πραγματικὴ εἰκὼν τῆς ἐν Ἀλβανία ἑλληνικῆς μειονότητος, Chicago 1967.
113. Παπαδοπούλου - Βρεττοῦ Α., Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Ἀθῆναι 1854.
114. Παπαδοπούλου Γ., Ἡ ἔθνικὴ ἑλληνικὴ μειονότης εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὸ σχολικόν αὐτῆς ζήτημα, Ἱστορικόν Ἀρχεῖον 1921-1979, Ἰωάννινα 1981.
115. Παπαδοπούλου Θωμᾶ, Ἡ «Ἱεραποστολὴ τῆς Χειμάρρας», Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Β. Ἡπείρου (17-18 αἰ), Ἀνάτυπον, Ἀθῆναι 1988.
116. Παπαθεοδώρου Ἀπ., Ἡ συμβολὴ τῆς σπουδαζούσης νεολαίας κατὰ τὸν αὐτονομιακὸν ἀγῶνα τῆς Βορείου Ἡπείρου 1914, Ἰωάννινα 1985.
117. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ αὐτονομιακὸς Ἀγὼν τῆς Β. Ἡπείρου 1914, Ἰωάννινα 1985.
118. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ παιδεία εἰς τὴν Βόρειον Ἡπειρον, Ἀνάτυπον, Ἀθῆναι 1988.
119. Παπακώστα Ν., Ἡπειρωτικὰ κ.τ.λ., Ἀθῆναι 1967.
120. Παπακώστα Ἀγγ., Κορυτσά, «Νέον Ἑλληνικὸν Λεξικόν», 11, 249.
121. Παπασταύρου Χρ., Ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Βόρειος Ἡπειρος, Ἀθῆναι 1945.
122. Παρανίκα Μ., Σχεδιάσμα, Κων/λις 1867.
123. Πατρινέλη Χ., Κορυτσᾶς Μητρόπολις, «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», 7, 872, 873.

124. Πατσέλη Ν., Ἡπειρωτικά Μελέται κ.τ.λ., Ἰωάννινα 1966.
125. Τοῦ αὐτοῦ, Οἱ Μωαμεθανοὶ εἰς τὴν Ἡπειρον, «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια», 11 (1967) 1-20.
126. Pollo S. - Puto A., Ἱστορία τῆς Ἀλβανίας, μετάφραση ἀπὸ τὰ γαλλικά, Ἐκδοτικὴ Ὁμάδα Θεσσαλονίκης.
127. Πουλίτσα Π., Ἐπιγραφαὶ καὶ ἐνθυμήσεις ἐκ τῆς Βορείου Ἡπείρου, «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 5 (1928) 53-99.
128. Τοῦ αὐτοῦ, Σύναξις τοῦ κώδικος τῆς Ἐπισκοπῆς Δρυϊνουπόλεως καὶ Ἀργυροκάστρου, «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», 5 (1930) 76-113.
129. Προκοπίου, Περί κτισμάτων, τ. Γ, βιβλ. 4, Βόνη 1838.
130. Πρωτοψάλτη Ἐμμ., Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, Τὸ βορειοηπειρωτικὸν ζήτημα (Ἱστορικὴ θεώρησις), Ἀνάτυπον, Ἀθῆναι 1988.
131. Ράλλη Γ. καὶ Ποτλῆ Μ., Σύνταγμα θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, τ. Ε, Ἀθῆναι 1895.
132. Ρικάκη Ἐμμ., Βεράτιον, Ἱστορικὴ, ἀρχαιολογικὴ καὶ λαογραφικὴ πραγματεία, Ἀθῆναι 1910.
133. Ρόκκου Παντ., Ἡ ἐν Ἀλβανία Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία «Γρηγόριος Παλαμᾶς», 13 (1929) 102-105.
134. Ρωμανοῦ Ἰ., Περί Βουθρωτοῦ, «Δελτίον Ἱστορικῆς Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας», 3 (1899) 548-559.
135. Σάθα Κ., Ἡ τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, Ἀθῆναι 1862.
136. Τοῦ αὐτοῦ, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Ἀθῆναι 1867.
137. Τοῦ αὐτοῦ, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη, Βενετία 1872.
138. Σεβαστιανοῦ, Μητρ. Δρυϊνουπόλεως, Ἡ ἐσταυρωμένη Βόρειος Ἡπειρος, Ἀθῆναι 1984.
139. Σιώτου Μ., Ἰωαννίδης Βασίλειος, «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», 7, 56.
140. Σκενδέρη Κ., Ἱστορία τῆς ἀρχαίας καὶ συγχρόνου Μοσχοπόλεως, ἔκδ. 2, Ἀθῆναι 1928.
141. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Βορειοηπειρωτικὸς Ἀγὼν (1919), Ἀθῆναι 1929.
142. Σούλη Χρ., Φάν Νόλι, «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια», 23, 818-820.
143. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ παιδεία εἰς τὴν Ἡπειρον ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/λεως μέχρι σήμερον, «Πανελλήνιον Λεύκωμα Ἐθνικῆς Ἐκατονταετηρίδος (1821-1930)», Ἰ. Χατζηϊωάννου, τ. 5, σ. 102-106.
144. Σπύρου Λ., Ἡ Χειμάρρα, Ἀθῆναι 1966.
145. Στεργιοπούλου Κ., Τὰ βόρεια σύνορα τῆς Ἡπείρου, Ἀθῆναι 1945.
146. Στεφανίδου Β., Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1948.
147. Στρατηγάκη Ἰ., Ὁ Μητροπολίτης Μυτιλήνης Ἰάκωβος ὁ ἀπὸ Δυρραχίου, Ἀθῆναι 1956.
148. Στούπη Σπ., Πωγωνιακὰ καὶ Βησσανιώτικα, Πάτρα 1926.
149. Σφυρόερα Β., Οἱ Ἕλληνες τῆς Τουρκοκρατίας, Ἀθῆναι 1971.
150. Σωτηρίου Γ., Χριστιανικὴ καὶ βυζαντινὴ ἀρχαιολογία, τ. Α, Ἀ-

θήναι 1942.

151. **Σωφρονίου Εύστρατιάδου**, 'Αγιολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1960.
152. **Τασούδη Γ.**, 'Ο Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρῦσανθος ὁ ἀπό Τραπεζοῦντος κ.τ.λ., Ἀθήναι 1972.
153. **Τσελεκίδου Μ.**, Ἡ Μονή τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καί τό Μετόχιον αὐτῆς ἐν Πολυτσιάνη, Ἐφημ. «Ταχυδρόμος» Κων/λεως, τῆς 8-12-1914.
154. **Τοῦ αὐτοῦ**, Ὁ ναός τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου ἐν Πολυτσιάνη, Ἐφημ. «Ταχυδρόμος» Κων/λεως, τῆς 13-10-1917.
155. **Τσερνόγλου Ἀθ.**, Ἰάκωβος. Ὁ Νικολάου, Μητροπολίτης Μυτιλήνης (1925-1958), «Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια», 6 (1965) 647-648.
156. **Φειδᾶ Βλ.**, Ἐπίτομος Ἐκκλησιαστική Ἱστορία τῆς Ρωσίας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον, Ἀθήναι 1967.
157. **Φιλαρέτου Βιτάλη**, Ἀρχιμ., Ὁ Χριστιανισμός εἰς τήν Βόρειον Ἡπειρον καί τήν Ἀλβανίαν, ἐν Ἀθήναις 1974.
158. **Τοῦ αὐτοῦ**, Τά δεινοπαθήματα τῶν Χριστιανῶν εἰς τήν Βόρειον Ἡπειρον καί τήν Ἀλβανίαν, ἐν Ἀθήναις 1976.
159. **Χριστοδουλίδου Σαπφ.**, Ἀκολουθία καί βίος τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, Βενετία 1814.
160. **Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου**, Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τ. Α, Ἀθήναι 1920.
161. **Τοῦ αὐτοῦ**, Οἱ Νεομάρτυρες, Ἀθήναι 1934.
162. **Gelzer H.**, Georgii Cyprii descriptio orbis Romani, Lipsiae 1890.
163. **Τοῦ αὐτοῦ**, Ungedruckte. Texte der Notitiae episcopatum, München 1901.
164. **Τοῦ αὐτοῦ**, Das Patriarchat von Achrída, Leipzig 1902.
165. **Halkin F.**, Bibliotheca hagiographica graeca, Bruxelles 1957.
166. **Leake M.**, Travels in Northern Greece, τ. Α, London 1835.
167. **Le Quin m.**, Oriens Cristianus, t. II, Parisiis 1740.
168. **Mansi I.**, Collectio Consiliorum, t. II, VI, VII, Paris et Leipzig 1901.
169. **Miclosich - Müller**, Acta Patriarhatus Constantinopolitani, τ. Α, Bien 1860-1862.
170. **Petit L.**, Bibliographie des Acolouthies Greques, Bruxelles 1966.
171. **Pouqueville L.**, Voyage dans la Grece, τ. Α, Paris 1826.
172. **Philippson A.**, Thessalien und Epirus..., Berlin 1897.
173. **Περιοδικά, ἐφημερίδες, ἡμερολόγια καί λοιπή βιβλιογραφία** βλέπε εἰς τὰς ὑποσημειώσεις τῆς παρούσης ἐργασίας.

**ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ
ΚΛΗΡΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ**

Ἀγαθάγγελος, ἀρχιερ. Ἐπίτρ. Δελβίνου,	σ. 58
Ἀγαθάγγελος, μητρ. Βελεγράδων,	σ. 77
Ἀγαθάγγελος Τσάμτσης, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 96, 103, 104, 114
Ἁγιοναουμίτης Κ, ἱερομόναχος,	σ. 187
Ἀθανάσιος, ἐπίσκ. Κορυτσαῖς,	σ. 103
Ἀμβρόσιος, ἐπίσκ. Ἀργυροκάστρου,	σ. 103
Ἀμβρόσιος, ἐπίσκ. Βερατίου,	σ. 119
Αὐλῶνος καὶ Κανίνης,	σ. 119
Ἀμβρόσιος, ἐπίσκ. Χειμάρρας καὶ Δελβίνου,	σ. 54
Ἀνατόλιος, ἐπίσκ. Χειμάρρας καὶ Δελβίνου,	σ. 54, 55
Ἀνατόλιος Κούμας, ἐπίσκ. Χειμάρρας καὶ Δελβίνου,	σ. 54, 55
Ἄνθιμος Ἀλεξούδης, μητρ. Βελεγράδων,	σ. 34, 77
Ἄνθιμος Γκέτζης, μητρ. Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καὶ Χειμάρρας,	σ. 66
Ἄνθιμος Τσάτσος, μητρ. Κορυτσαῖς,	σ. 72
Βαλεριανός , ἐπίσκ. Φοινίκης,	σ. 40
Βασίλειος Μάρκου, ἀρχιμ. μιτροφόρος,	σ. 103
Βασίλειος Παπαχρήστου, μητρ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 23, 26, 28, 51, 64, 68, 78, 205
Βενέδικτος, ἐπίσκ. Χειμάρρας καὶ Δελβίνου,	σ. 54
Βησσαρίων, μητρ. Κορυτσαῖς,	σ. 69, 71
Βησσαρίων Τζοβάννης, μητρ. Βερατίου, Αὐλῶνος καὶ Κανίνης καὶ Ἀρχιεπ.,	σ. 99, 110, 207
Βρανᾶς Κορτέσιος, ἱερεὺς,	σ. 187
Γαβριήλ , ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 47, 48
Γαβριήλ, ἐπίσκ. Κορυτσαῖς,	σ. 99
Γαβριήλ Σίφνιος, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 99
Γαβριήλ Σίφνιος, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως, Χειμάρρας καὶ Δελβίνου,	σ. 56
Γεννάδιος, μητρ. Κορυτσαῖς,	σ. 71
Γεράσιμος, μητρ. Βελεγράδων,	σ. 77
Γεράσιμος, ἐπίσκ. Κορυτσαῖς,	σ. 99
Γεράσιμος Μικραγιαννανίτης, μοναχὸς καὶ ὕμνογράφος,	σ. 190
Γερβάσιος Σαρασσίτης, μητρ. Κορυτσαῖς,	σ. 74

Γερβάσιος Ὁρολογᾶς, μητρ. Κορυτσᾶς,	σ. 72
Γερμανός Ἀναστασιάδης, μητρ. Κορυτσᾶς,	σ. 70, 75, 206
Γκιώνης Βασίλειος, ἱεροδιάκονος,	σ. 27, 207
Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης, ἀρχιεπίσκ. Εὐβοίας καὶ συγγραφεύς,	σ. 212
Γρηγόριος, ἀρχιερ. ἐπίτρ. Δελβίνου,	σ. 58
Γρηγόριος, ἐπίσκ. Χειμάρρας καὶ Δελβίνου,	σ. 54
Γρηγόριος, μητρ. Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καὶ Χειμάρρας,	σ. 67
Γρηγόριος, ἐπίσκ. Κορυτσᾶς,	σ. 59
Γρηγόριος, μητρ. Κορυτσᾶς,	σ. 72
Δαμασκηνός , μητρ. Θεσσαλονίκης,	σ. 210
Δαμιανός Κοκονέσσης, ἀρχιεπ.,	σ. 118, 123, 208
Δανιήλ, ἐπίσκ. Βελεγράδων,	σ. 68
Δανιήλ, ἐπίσκ. Κορυτσᾶς,	σ. 59
Δανιήλ, ἱερεύς,	σ. 205
Δημήτριος Γεωργιάδης, μητρ. Κορυτσᾶς,	σ. 72
Δημήτριος, ἐπίσκ. Βουθρωτοῦ,	σ. 42
Διονύσιος, ἐπίσκ. Βελεγράδων,	σ. 62
Διονύσιος, ἐπίσκ. Κορυτσᾶς,	σ. 59
Διονύσιος Μάντουκας, μητρ. Καστοριᾶς,	σ. 209
Δοσίθεος, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 49, 54
Δωρόθεος Εὐελπίδης, μητρ. Κορυτσᾶς,	σ. 71
Δωρόθεος, μητρ. Βελεγράδων,	σ. 78
Δωρόθεος, μητρ. Κορυτσᾶς,	σ. 72
Δωρόθεος Χρηστίδης, μητρ. Κορυτσᾶς,	σ. 71
Εἰρηναῖος Μανούσης, βοηθός ἐπίσκ.,	σ. 113, 114, 207
Εὐθύμιος, ἐπίσκ. Βελεγράδων,	σ. 63
Εὐθύμιος, ἐπίσκ. Βουθρωτοῦ,	σ. 42
Εὐθύμιος, βοηθός ἐπίσκ.	σ. 103
Εὐλόγιος Κουρίλας, ἐπίσκ. Κορυτσᾶς,	σ. 96, 104, 117
Εὐστάθιος, ἐπίσκ. Φοινίκης,	σ. 37
Εὐστράτιος, ἱερομόναχος,	σ. 189
Εὐτύχιος, ἐπίσκ. Ἀδριανουπόλεως,	σ. 40
Ζαχαρίας , ἐπίσκ. Χειμάρρας καὶ Δελβίνου,	σ. 53, 54
Ζήσης, ἱερεύς,	σ. 188
Ζωσιμᾶς, ἐπίσκ. Κορυτσᾶς,	σ. 59
Θεοδόσιος , ἐπίσκ. Βελεγράδων,	σ. 62
Θεοδόσιος Κώτσης, ἀρχιερ. ἐπίτροπ. Δελβίνου,	σ. 57
Θωμᾶς, ἐπίσκ. Ἀδριανουπόλεως,	σ. 42
Ἰάκωβος Γκιγκίλας, πατριαρχ. ἑξαρχος Κορυτσᾶς,	σ. 76
Ἰάκωβος, μητρ. Κορυτσᾶς,	σ. 72
Ἰγνάτιος, ἐπίσκ. Βελεγράδων,	σ. 62
Ἰερόθεος Γιαχόπουλος, πατριαρχ. ἑξαρχος Κορυτσᾶς,	σ. 97, 98
Ἰωακείμ, μητρ. Κορυτσᾶς,	σ. 71
Ἰωακείμ Μαρτιανός, μητρ. Βελεγράδων,	σ. 78, 79
Ἰωακείμ Στρομπῆς, πατριαρχ. ἑξαρχος Κορυτσᾶς,	σ. 75

Ἰωακείμ ὁ Χῖος, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καί Χειμάρρας,	σ. 67
Ἰωαννίκιος, ἐπίσκ. Χειμάρρας,	σ. 52
Ἰωαννίκιος, ἐπίσκ. Χειμάρρας καί Δελβίνου,	σ. 54
Ἰωαννίκιος, μητρ. Βελεγράδων,	σ. 78
Ἰωαννίδης Βασίλειος, Θεολόγος,	σ. 191
Ἰωάσαφ, ἐπίσκ. Κορυτσαῖς,	σ. 59, 71
Ἰωάσαφ, μητρ. Βελεγράδων,	σ. 77, 207
Ἰωσήφ, ἱερεύς,	σ. 188
Ἰωσήφ, μητρ. Τυρνόβου,	σ. 209
Καλλίνικος , ἀρχιερ. ἐπίτρ. Δελβίνου,	σ. 58
Καλλίνικος, Ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 118
Καλλίνικος, ἐπίσκ. Χειμάρρας καί Δελβίνου,	σ. 54
Καλλίνικος, μητρ. Βελεγράδων,	σ. 78
Κάλλιστος, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 47
Κάλλιστος, ἐπίσκ. Χειμάρρας καί Δελβίνου,	σ. 54
Κλαύδιος ἢ Κλαδαῖος, ἐπίσκ. Ἀγχιασμοῦ,	σ. 42
Κλήμης, μητρ. Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καί Χειμάρρας,	σ. 67
Κοσμᾶς, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 45
Κοσμᾶς Εὐμορφόπουλος, μητρ. Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καί Χειμάρρας,	σ. 67
Κοσμᾶς, ἐπίσκ. Βελεγράδων,	σ. 69
Κούρτης Στέφανος, ἱερεύς,	σ. 205
Κουφολώλης Π., ἱερεύς,	σ. 205
Κύριλλος, ἱερομόναχος,	σ. 188
Κύριλλος, ἐπίσκ. Βερατίου,	σ. 77
Κύριλλος, μητρ. Κορυτσαῖς,	σ. 71
Κωνστάντιος, μητρ. Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καί Χειμάρρας,	σ. 71
Κωνσταντινίδης Γρηγόριος, ἱερομόναχος,	σ. 187
Κωνσταντῖνος, ἐπίσκ. Ἀδριανουπόλεως,	σ. 43
Κων/νος, μητρ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 67
Κων/νος, μητρ. Κορυτσαῖς,	σ. 71
Λουκάς Τρικώλης , μητρ. Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καί Χειμάρρας,	σ. 68
Μακάριος , ἐπίσκ. Ἀδριανουπόλεως,	σ. 46
Μακάριος, ἐπίσκ. Κορυτσαῖς,	σ. 59
Μανασσῆς, ἐπίσκ. Χειμάρρας,	σ. 52
Μανασσῆς, ἐπίσκ. Χειμάρρας καί Δελβίνου,	σ. 53
Μανουήλ, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 49
Μαρτίνης Κ., ἱερεύς,	σ. 58
Ματθαῖος, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 46, 47, 205
Ματθαῖος, ἐπίσκ. Βελεγράδων,	σ. 62
Ματθαῖος, ἐπίσκ. Βουθρωτοῦ,	σ. 42
Ματθαῖος, ἐπίσκ. Χειμάρρας καί Δελβίνου,	σ. 53
Ματθαῖος Πετρίδης, μητρ. Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καί Χειμάρρας,	σ. 66
Μεθόδιος, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 45
Μεθόδιος, ἐπίσκ. Βελεγράδων,	σ. 62
Μελέτιος, μητρ. Κορυτσαῖς,	σ. 49, 71, 77
Μητροφάνης, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 43
Μητροφάνης, ἐπίσκ. Κορυτσαῖς,	σ. 46, 59

Νάσου - Οικονόμου Ἰ., ἱερεύς,	σ. 58
Νεκτάριος, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 46
Νεκτάριος, ἐπίσκ. Βελεγράδων,	σ. 62
Νεκτάριος Τέρπος, ἱερομόναχος,	σ. 58
Νεόφυτος, ἐπίσκ. Ἀδριανουπόλεως,	σ. 47, 49
Νεόφυτος, ἐπίσκ. Κορυτσαῖς,	σ. 59
Νεόφυτος Κεκέζης, μητρ. Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καὶ Χειμάρρας,	σ. 65
Νεόφυτος Κεκέζης, μητρ. Κορυτσαῖς,	σ. 66, 71
Νεόφυτος, μητρ. Κορυτσαῖς,	σ. 71
Νικηφόρος, ἐπίσκ. Βελεγράδων,	σ. 62
Νικηφόρος, ἐπίσκ. Κορυτσαῖς,	σ. 63
Νικηφόρος, ἐπίσκ. Χειμάρρας καὶ Δελβίνου,	σ. 53, 54
Νικόδημος Ἄκρης, μητρ. Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καὶ Χειμάρρας,	σ. 65
Νικόδημος, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 46
Νίμφων, ἐπίσκ. Κορυτσαῖς,	σ. 59
Οἰκονόμου Ἀλ., ἱερεύς,	σ. 207
Οἰκονόμου Δημήτριος, ἀρχιερ. ἐπίτρ. Δελβίνου,	σ. 58
Οἰκονόμου Πέτρος, ἱερεύς,	σ. 205
Παῖσιος Βονδίτσα, ἀρχιεπ.,	σ. 114, 115, 116, 117, 118, 123
Παῖσιος Βυζάντιος, μητρ. Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καὶ Χειμάρρας,	σ. 56, 64
Παῖσιος, ἐπίσκ. Χειμάρρας καὶ Δελβίνου,	σ. 62
Παντελεήμων Κοτόκος, ἐπίσκ. Ἀργυροκάστρου,	σ. 97, 104, 107, 110, 111, 117, 206
Παντελεήμων, μητρ. Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καὶ Χειμάρρας,	σ. 65
Παπαγιάννης, ἱερεύς,	σ. 206
Παπᾶ Γιώργης, ἱερεύς,	σ. 205
Παπᾶ Δημήτρης, ἀρχιερ. ἐπίτρ. Δελβίνου,	σ. 58
Παπᾶ Νικόλας, ἀρχιερ. ἐπίτρ. Δελβίνου,	σ. 58
Παπᾶ Νεῖλος, ἱερεύς,	σ. 205
Παπᾶ Ρέτζιος, ἱερεύς,	σ. 58
Παπᾶ Στέφανος, ἀρχιερ. ἐπίτρ. Δελβίνου,	σ. 58
Παπᾶ Στούπης, ἱερεύς,	σ. 205
Παπᾶ Καράλαμπος, ἀρχιερ. ἐπίτρ. Δελβίνου,	σ. 58
Παρθένιος, ἱεροδιάκονος,	σ. 58
Παρθένιος Κονοφάος, ἐπίσκ. Χειμάρρας καὶ Δελβίνου,	σ. 205
Πολύκαρπος, μητρ. Λαρίσης,	σ. 55, 56
Παρθένιος Κονοφάος, ἐπίσκ. Χειμάρρας καὶ Δελβίνου,	σ. 209
Παρθένιος, ἐπίσκ. Βελεγράδων,	σ. 55, 56
Παρθένιος, ἐπίσκ. Κορυτσαῖς,	σ. 62
Περεγρῖνος, ἐπίσκ. Φοινίκης,	σ. 59
Πολύκαρπος, μητρ. Λαρίσης,	σ. 37, 40
Πρωτοπαπᾶς Ἀθανάσιος, ἀρχιερ. ἐπίτρ. Δελβίνου,	σ. 58
Ραφαήλ, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 49
Σεραφεῖμ Β΄, πατρ. Κων/λεως,	σ. 209
Σεραφεῖμ, ἐπίσκ. Βελεγράδων,	σ. 62
Σεραφεῖμ, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 48
Σεραφεῖμ, ἐπίσκ. Χειμάρρας καὶ Δελβίνου,	σ. 53

Σοφιανός, ἅγιος καὶ ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 48
Σπυρίδων, μητρ. Βελλᾶς καὶ Κονίτισης,	σ. 23, 25, 205, 206
Στέφανος, ἐπίσκ. Βουθρωτοῦ,	σ. 42
Στέφανος, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 49
Στέφανος, ἐπίσκ. Χειμάρρας καὶ Δελβίνου,	σ. 44
Συμεών, ἐπίσκ. Δρυϊνουπόλεως,	σ. 46
Σωφρόνιος, ἐπίσκ. Χειμάρρας καὶ Δελβίνου,	σ. 53
Σωφρόνιος Μπορόβας, βοηθ. ἐπίσκ.,	σ. 119, 123
Ύπατιος , ἐπίσκ. Ἀδριανουπόλεως,	σ. 43
Ύπισχιώτης Μιχαήλ, ἱερεύς,	σ. 187
Φάν Νόλης , μητρ. Δυρραχίου,	σ. 101, 102, 116
Φιλάρετος, ἐπίσκ. Βελεγράδων,	σ. 62
Φιλήμων Κίτσος, ἀρχιερ. ἐπίτρ. Δελβίνου,	σ. 58
Φίλιππος, ἐπίσκ. Κορυτσᾶς,	σ. 58
Φίλιππος, ἐπίσκ. Φοινίκης,	σ. 40
Φιλόθεος Κωνσταντινίδης, μητρ. Κορυτσᾶς,	σ. 72
Φρά Νικόλαος, ἐπίσκ. Χειμάρρας,	σ. 52
Φώτιος Καλπίδης, μητρ. Κορυτσᾶς,	σ. 72, 74, 207
Χαρίτων , ἱερεύς,	σ. 188
Χριστόδωρος, ἐπίσκ. Ἀγκιασμοῦ,	σ. 38
Χριστοφόρος Κίσσης, μητρ. καὶ ἀρχιεπ.,	σ. 96, 100, 104, 110, 112, 112
Χρῦσανθος, μητρ. Κορυτσᾶς,	σ. 72

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κόνιτιδος

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

1. 'Ο Ἅγιος Δονᾶτος, ὁ Ἐπίσκοπος Εὐροίας τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου, Ἀθῆναι 1962.
2. Ἡ Ἐκκλησία ἐν Θεσπρωτίᾳ ἀπὸ τῆς πρώτης διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μέχρι σήμερον, Ἀθῆναι 1964.
3. Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως της μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, Ἀθῆναι 1966.
4. Ἡ Ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ ἀπὸ τῆς πρώτης διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, Ἀθῆναι 1969.
5. Ἡ ἐν Ἠπείρῳ Ἐκκλησία Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης ἀπὸ τῆς πρώτης διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, Ἀθῆναι 1971.
6. Ἡ ἐν Ἄρτῃ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως της μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, Ἀθῆναι 1972.
7. Ἡ ἐν Νικοπόλει καὶ Πρεβέζῃ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς πρώτης διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, Ἀθῆναι 1973.
8. Ἡ ἱστορία τῶν Τοπικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἠπείρου, τ 2, πανόδετοι, Ἀθῆναι 1974.
9. Ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός καὶ ἡ ἱεραποστολική αὐτοῦ δραῖσις, Ἀθῆναι 1976.
10. Ἡ Θεσπρωτία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, Ἀθῆναι 1979.
11. Ἡ Μεσαιωνικὴ Ἠπειρος, μελέτη, εἰς τό «Ἠπειρωτικόν Ἡμερολόγιον», Ἰωάννινα 1980, σ. 322-350.
12. Ἀγῶνες τῶν Ἠπειρωτῶν διὰ τὴν ἐλευθερίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας καὶ ἀπελευθέρωσις τῶν Ἰωαννίνων ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, Ἀθῆναι 1979.
13. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Σεραφεῖμ, ἐκκλησιαστικὴ σταδιοδρομία καὶ δραῖσις, Ἀθῆναι 1980.

14. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἠπείρου, ἴδρυσις, ὀργάνωσις καί ἐξέλιξις αὐτῆς, Ἀθῆναι 1982.
15. Ὁ Ἅγιος Δονᾶτος, Ἐπίσκοπος Εὐροίας τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου, ἔκδοσις δευτέρα, ἐπηυξημένη καί βελτιωμένη, Ἀθῆναι 1983.
16. Ἡ πολυπαθὴς Βόρειος Ἠπειρος διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Ἀθῆναι 1985.
17. Τό χωριό μου Κουκουλιό Σουλίου, Ἀθῆναι 1985.
18. Τά σχολεῖα τῆς Ἐνιαίας Ἠπείρου στούς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας (1453-1913), Ἀθῆναι 1987.
19. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας (1912-1988) καί ἡ συμβολή της εἰς τήν διατήρησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Β. Ἠπείρου, Ἀθῆναι 1988.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλεγόμενα ὑπὸ Μητροπολίτου Σεβαστιανοῦ.....	7
Πρόλογος.....	9
Κριτικὴ τῆς πρώτης ἐκδόσεως.....	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
1. Ὅρια τῆς Ἠπείρου.....	13
2. Ὅρια τῆς Βορείου Ἠπείρου.....	16
3. Σύντομον ἱστορικὸν εἰσαγωγικὸν σημεῖον.....	18
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ - Ἱδρυσις, ὀργάνωσις καὶ λειτουργικὴ εξέλιξις τῆς ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ Ἐκκλησίας	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α' - Ὁ Χριστιανισμὸς εἰς Βόρειον Ἠπειρον	
1. Προχριστιανικὴ θρησκευτικὴ κατάστασις.....	33
2. Διάδοσις καὶ ἐπισημοποίησις τοῦ Χριστιανισμοῦ.....	34
3. Αἱ πρώται Χριστιανικαὶ κοινότητες.....	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β' - Ἐπισκοπαὶ Βορείου Ἠπείρου	
Α' Τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων	
1. Ἐπισκοπὴ Ἀγχινασοῦ.....	38
2. Ἐπισκοπὴ Φοινίκης.....	39
3. Ἐπισκοπὴ Βουθρυτοῦ.....	40
4. Ἐπισκοπὴ Ἀδριανουπόλεως.....	42
Β' Τῶν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν χρόνων	
1. Ἐπισκοπὴ Ἀδριανουπόλεως, τῆς μετὰ ταῦτα Δρενιουπόλεως.....	43
2. Ἐπισκοπὴ Χιμαρρας.....	51
3. Ἐπισκοπὴ Κορυθαῖς.....	58
4. Ἐπισκοπὴ Βελγυράδων ἢ Βερατίου.....	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ' - Μητροπόλεις Βορείου Ἠπείρου	
1. Μητρόπολις Δρενιουπόλεως, Δελβίνου & Χιμαρρας.....	63
2. Μητρόπολις Κορυθαῖς.....	69
3. Μητρόπολις Βελγυράδων.....	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ' - Τὸ Αὐτοκέφαλον τῆς Ὀρθοδόξου ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας	
1. Πραξικοπηματικὴ ἀνεκτίθηξις αὐτοῦ.....	81

2. Ἀναγνώρισις τοῦ Αὐτοκεφάλου ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.....	88
3. Ὑπογραφή καὶ παράδοσις τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου.....	92
4. Πραξικοπηματῖαι Κληρικοὶ καὶ Κανονικοὶ Ἱεράρχαι τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας	
α. Πραξικοπηματῖαι κληρικοὶ.....	97
β. Κανονικοὶ Ἱεράρχαι.....	104

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Βορείου Ἠπείρου μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀλβανίας ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς καὶ μέχρι τῆς ἐγκαθιδρύσεως εἰς αὐτὴν τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος (1939 - 1944).....	106
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Βορείου Ἠπείρου ἀπὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος εἰς τὴν Ἀλβανίαν μέχρι τῆς καταργήσεως αὐτῆς (1944 - 1967).....	109
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄

Κατάργησις τῆς ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ Ἐκκλησίας καὶ αἱ συνέπειαι αὐτῆς.....	124
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

Ἀντιδράσεις καὶ καταδίκη τῆς Ἀλβανίας διὰ τὰς καταπιέσεις τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν τῆς Βορ. Ἠπείρου.....	131
--	-----

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ — Χριστιανικὰ μνημεῖα τῆς Βορείου Ἠπείρου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄ — Μοναὶ τῆς Βορείου Ἠπείρου

α. Περιφέρεια Δελβίνου.....	142
β. Περιφέρεια Ἀργυροκάστρου.....	149
γ. Περιφέρεια Πρωγώνιου - Ἀργυροκάστρου.....	152
δ. Περιφέρεια Χειμάρρας.....	154
ε. Περιφέρεια Τεπελενίου.....	154
στ. Περιφέρεια Κορυτσᾶς.....	155
ζ. Περιφέρεια Βερατίου καὶ Αὐλῶνος.....	157

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄ — Ναοὶ τῆς Βορείου Ἠπείρου

α. Ἐκκλησιαστικὴ περιφέρεια Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καὶ Χειμάρρας.....	160
β. Ἐκκλησιαστικὴ περιφέρεια Κορυτσᾶς.....	165
γ. Ἐκκλησιαστικὴ περιφέρεια Βελεγράδων.....	165

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ — Θρησκευτικαὶ προσωπικότητες τῆς ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ Ἐκκλησίας

Ἅγιοι τῆς Βορείου Ἠπείρου

α. Μάρτυρες.....	171
------------------	-----

2000/ψ3

β. Νεομάρτυρες.....	175
γ. Ἀσκηταί.....	177

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ — Ἡ συμβολή τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βορείου Ἠπείρου εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ Γένους

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄ — Ἀνάπτυξις τῆς Παιδείας εἰς τὴν Βορ. Ἠπειρον κατά τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας καὶ αἱ μοναστηριακαὶ σχολαὶ αὐτῆς

1. Ἀνάπτυξις τῆς Παιδείας.....	179
2. Μοναστηριακαὶ Σχολαί.....	182

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Βορειοηπειρῶται διδάσκαλοι τοῦ Γένους καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς.....	186
--	-----

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ — Δοκιμασίαι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Β. Ἠπείρου καὶ ξένα ἐπιδράσεις ἐπ' αὐτῆς

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Δοκιμασίαι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Β. Ἠπείρου.....	193
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄ - Ξένα ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βορείου Ἠπείρου

1. Ἐξισλαμισμοί.....	197
2. Ρωμαιοκαθολικὴ προπαγάνδα.....	201

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟΝ — Προσφοραὶ καὶ θυσίαι τῆς ἐν Βορείῳ Ἠπειρῷ Ἐκκλησίας

1. Βορειοηπειρῶται κληρικοὶ εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα...205
2. Μάρτυρες κληρικοὶ τῆς Βορείου Ἠπείρου.....206

ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟΝ

Ἀκτινοβολία τῆς ἐν Βορείῳ Ἠπειρῷ Ἐκκλησίας.....	209
---	-----

ΜΕΡΟΣ ΟΓΔΟΟΝ

Γενικόν Συμπέρασμα.....	213
-------------------------	-----

Βιβλιογραφία.....	215
-------------------	-----

Ἀλφαβητικόν Εὐρετήριον κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βορείου Ἠπείρου.....	223
--	-----

Ἔργα τοῦ ἰδίου.....	229
---------------------	-----

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

